អ្នកស្រី ត្រឹង ងា

អរិយធម៌ខ្មែរ

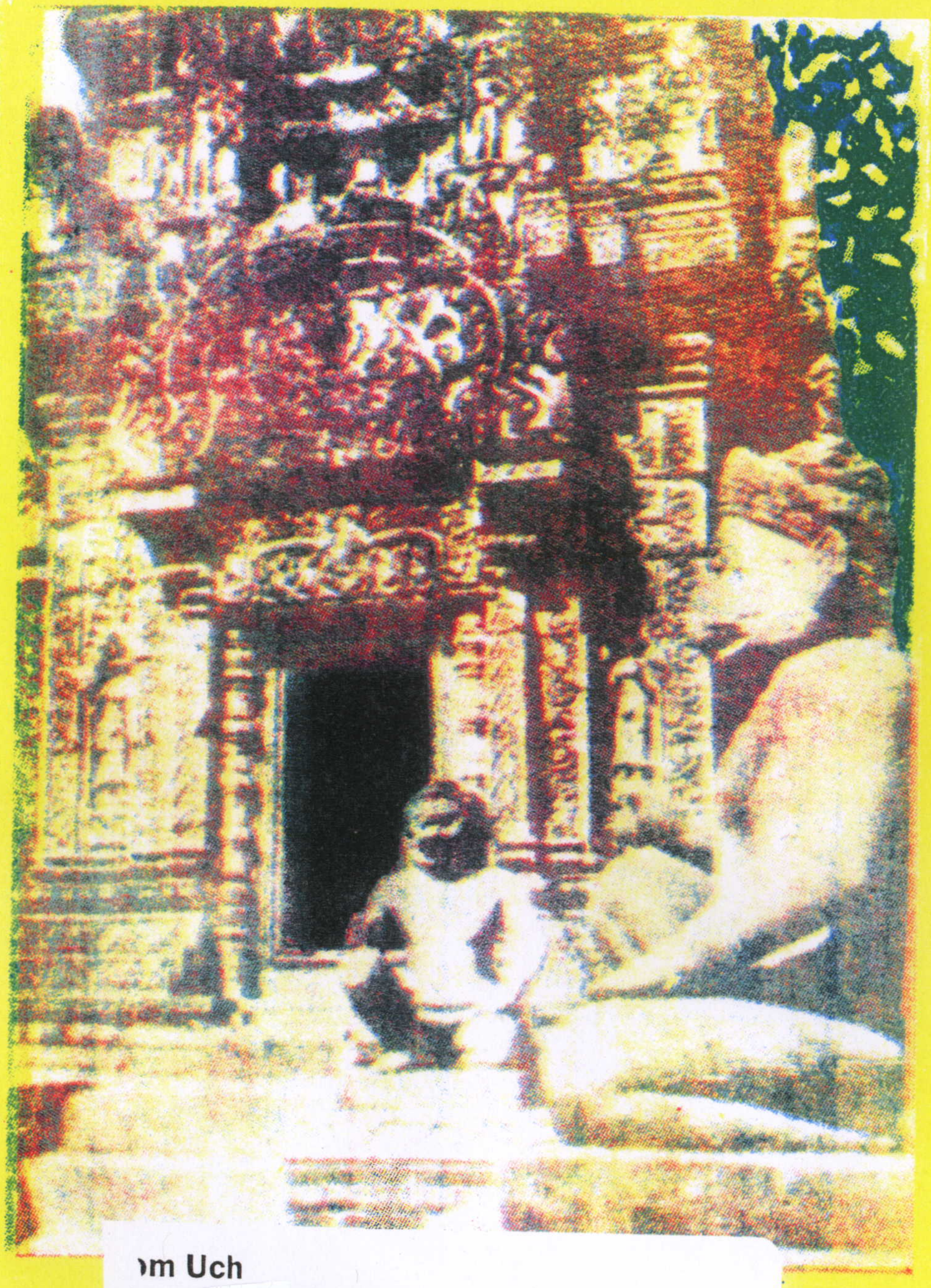

ថ្នាក់ បញ្ចប់

(កម្មវិធីថ្មី)

›om Uch

អ្នកស្រី ត្រឹង ងា

សាស្ត្រាចារ្យបរិញ្ញានៅវិទ្យាល័យភ្នំដូនពេញ
អតីតនិស្សិតសាលាគរុវិជ្ជាជាន់ខ្ពស់

អរិយធម៌ខ្មែរ

កម្មវិធីថ្មី

សំរាប់ថ្នាក់បញ្ចប់គ្រប់ផ្នែក

*

ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ

បោះពុម្ពលើកទី ៣
(ដោយមានបន្ថែម និងកែសំរួល

គ.ស. ១៩៧៤ រក្សាសិទ្ធិ ព.ស. ២៥១៨

មាតិកា

សេចក្តីផ្តើម (គោលបំណងនៃការសិក្សាអរិយធម៌ខ្មែរ) ទំព័រ 5

ផ្នែកទី ១

ជំពូកទី ១

អរិយធម៌ជាអ្វី ? 8

មេគធាងនៃអរិយធម៌ 11

ទំនាក់ទំនងរវាងវប្បធម៌និងសន្តមធម៌ 15

ជំពូកទី ២

ទំនាក់ទំនងរវាងអរិយធម៌ខ្មែរនិងអរិយធម៌បរទេស . . 19

ដើមកំណើត 24

ផ្នែកទី ២ : វប្បធម៌

ជំពូកទី ១ : សាសនា

ព្រាហ្មណ៍សាសនា 29

ពុទ្ធសាសនា 49

វិវត្តន៍នៃព្រាហ្មណ៍សាសនា និងពុទ្ធសាសនា . . . 67

ជំពូកទី ២ : ភាសា-អក្សរ-អក្សរសិល្ប៍

ភាសា 73

អក្សរ 91
អក្សរសិល្ប៍ 100
ជំពូកទី ៣ : សិល្បៈ
សញ្ញាណនៃស្ថាបត្យកម្ម 117
រូបចំលាក់បុរាណ 130
ភ្លេង 149
របាំប្រពៃណី 158
ជំពូកទី៤ : ជំនឿ - ទំនៀមទំលាប់ - ប្រពៃណី
នៅពេលកើត 169
នៅពេលរៀបការ 175
នៅពេលស្លាប់ 191
បុណ្យផ្សេងៗ 202
ផ្នែកទី ៣ សង្គមធម៌
របបសង្គមខ្មែរ
នយោបាយខ្មែរ 216
សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ 221
សង្គមកិច្ចខ្មែរ 228
ផ្នែកទី៤
គំហែលពិសេសនៃអរិយធម៌ខ្មែរ 231

សេចក្ដីផ្ដើម

នៅក្នុងលោកនេះ ជាតិសាសន៍ណាក៏ដោយសុទ្ធតែមានអរិយធម៌ជាមូលដ្ឋាននៃប្រទេសជាតិរៀងៗខ្លួន ។ ប្រទេសណាដែលមានអរិយធម៌លូតលាស់ជឿនលឿន ត្រូវបានចាត់ទុកជាអរិយប្រទេស ។

ខ្មែរមានអរិយធម៌របស់ខ្លួនយ៉ាងជាក់លាក់ណាស់ ។ ប្រវត្តិសាស្ត្របានប្រាប់យើងថា ជាតិខ្មែរបានកសាងអរិយធម៌មួយដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ ហើយល្បីល្បាញសុះសាយពេញពិភពលោក ហើយដែលនៅសល់កេរដំណែលរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ដូចជាប្រាង្គប្រាសាទមានចំនួនរាប់រយ សិលា-ចារឹកមានចំនួនរាប់ពាន់ផ្ទាំង បារាយនិងបណ្ដាញព្រែកជីក វត្ថុបុរាណជាច្រើនមានរូបបដិមា រូបចំលាក់ជាដើម ។ អរិយធម៌ខ្មែរបានឡើងដល់កំរិតជាកំពូល(apogée) នៅសម័យអង្គរ ជាហេតុនាំអោយអ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រចាត់ទុកថា ប្រទេសខ្មែរក្នុងសម័យនោះ ជាមហាអំណាចមួយនៅភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍យើងនេះ ។ អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវជាតិ និងអន្តរជាតិ បាន

បង្ហូរទឹកខ្មៅជាច្រើនដើម្បីពិពណ៌នាពន្យល់និងកោតសរសើរពីអរិយធម៌អង្គរ ជាពិសេសពីប្រាសាទអង្គរវត្ត ដែលគេបានមូលមតិចាត់ទុកជាជាអច្ឆរិយវត្ថុមួយក្នុងពិភពលោក ។

អាស្រ័យហេតុនេះ គប្បីខ្មែរគ្រប់រូបព្យាយាមសិក្សាអរិយធម៌ជាតិរបស់ខ្លួនដើម្បីអោយបានស្គាល់ប្រភព លក្ខណៈផ្ទាល់ និងតំលៃនៃអរិយធម៌នោះ ។ គឺការដឹងនិងស្គាល់តំលៃ ហើយនិងធាតុផ្សេង ៗ យ៉ាងជាក់ច្បាស់នៃអរិយធម៌ជាតិនេះហើយ ដែលនាំអោយយើងមានមោទនភាព (fierté) ហើយចិត្តស្រលាញ់អរិយធម៌ជាតិរបស់យើងក៏កើតមានឡើង ។ ដរាបណាយើងមានចិត្តស្រលាញ់ ដរាបនោះយើងមុខជាព្យាយាមលើកតំកើង ហើយខិតខំថែរក្សា ការពារអរិយធម៌ជាកេរមត៌ក ដែលដូនតាបានកសាងទុកមកអស់ពេលច្រើនសតវត្ស អោយបានគង់វង់យូរអង្វែងតទៅទៀត ។ អំពើបែបនេះ ជាកត្តាដាស់យើងជាពលរដ្ឋខ្មែរអោយមានមនសិការជាតិឡើង និងផ្តល់អោយយើងគ្រប់គ្នានូវកម្លាំងចិត្តជាតិនិយមក្នុងការប្រយុទ្ធតស៊ូនឹងពួកសត្រូវឈ្លានពានដើម្បីការពារទឹកដី និងថែរក្សាជាតិសាសន៍ខ្មែរអោយនៅគង់វង់ក្នុងឋានៈជារដ្ឋប្រកបដោយឯករាជ្យ និងសម្បូរណភាពទឹកដី ។

ការស្គាល់ត្រឹមតែអរិយធម៌ជាតិរបស់ឯង ពុំទាន់គ្រប់គ្រាន់ទេ លុះត្រាតែបានស្គាល់អរិយធម៌បរទេសថែមទៀតទើបប្រសើរ ។ រៀនអរិយធម៌បរទេស ពុំមែនរៀនដើម្បីធ្វើតាមគេទាំងស្រុង និងបណ្តោយអោយ

គេបំបាត់លក្ខណៈជាតិឯងទេ ប៉ុន្តែត្រូវចេះស្រូបយកគំនិតសំខាន់ៗមកផ្សំផ្គុំរិះកលៃបញ្ចូលជាមួយអរិយធម៌ជាតិ អោយកាន់តែល្អប្រសើរឡើង ដូចជាក្នុងការរៀបចំស្រុកទេស ការរស់នៅ ការអប់រំ ទំនាមទំលាប់ជាដើម ។ ការធ្វើអោយមានលក្ខណៈជាតិបែបនេះ ពុំមែនមានចំពោះតែការសិក្សាអរិយធម៌បរទេសប៉ុណ្ណោះទេ គឺមានចំពោះឥទ្ធិពលនៃអរិយធម៌បរទេសដែលជះមកលើអរិយធម៌ជាតិក្នុងពេលមានទំនាក់ទំនងគ្នា រឺក្នុងពេលទទួលការគ្រប់គ្រងនៃបរទេសផងដែរ ។ ឯការប៉ះទង្គិចគ្នារវាងអរិយធម៌ជាតិនិងអរិយធម៌បរទេស គេចាត់ទុកជាការធម្មតា ព្រោះគេបានសង្កេតឃើញថា អរិយធម៌របស់ប្រទេសធំ ៗ ដែលរីកចំរើន គឺសុទ្ធតែជាផលរួមនៃអរិយធម៌ជាច្រើនដូចជាអរិយធម៌អឺរ៉ុប-អាមេរិក-រុស្ស៊ី-ចិន-ជប៉ុនជាដើម ។

*

* *

ផ្នែកទី ១

ជំពូកទី ១

១-អរិយធម៌ជាអ្វី ?

ក-តាមន័យសព្ទជាតិ.-

អរិយធម៌ < អរិយ + ធម៌

អរិយ = ប្រសើរ ខ្ពង់ខ្ពស់ ថ្លៃថ្នូរ រុងរឿង...

ធម៌ = ធាតុ វិធី ធម៌ភាព សភាវៈទ្រទ្រង់...

ដូចនេះ **អរិយធម៌** គឺធម៌ទាំងឡាយណាដែលជាសភាពនិងតំលៃនៃការលូតលាស់ ដុះដាលរីកចំរើនល្អប្រសើរ ខ្ពង់ខ្ពស់ ថ្លៃថ្នូរក្នុងការរស់នៅរបស់មនុស្សក្នុងសង្គម ដែលប្រកបដោយរបៀបរៀបរយល្អ - គ្រឿងប្រដាប់ប្រើប្រាស់គ្រប់គ្រាន់ - ជំនឿ - ចំណេះ - ចំណង់ចំណូលចិត្តគ្រប់បែបយ៉ាងក្នុងគោលដៅស្វែងរកសុខៈ ។

ខ-តាមន័យទស្សនៈ.-

ពាក្យអរិយធម៌ត្រូវគ្នានឹងពាក្យបារាំង Civilisation ដែលមានធាតុសំខាន់ៗ ដូចតទៅនេះ :

— ការរស់នៅរបស់សង្គមមនុស្សក្នុងស្រុកដែលជារដ្ឋ

— ច្បាប់ទំលាប់គ្រប់គ្រងពលរដ្ឋ និងរៀបចំការរស់នៅអោយបានស្រួលស្រួល

— អង្គការស្ថាប័នផ្សេងៗដែលទ្រទ្រង់ច្បាប់ និងការរស់នៅក្នុងសង្គមបែបជារដ្ឋនេះឯង ។

ការធ្វើអោយមានសភាពជាសង្គម ជារដ្ឋប្រកបដោយរបៀបរៀបរយអាចរស់នៅបានជាមួយគ្នាតាមច្បាប់ទំលាប់ ពោលគឺមិនរយោរយោព្រៃផ្សៃនេះហើយដែលជាន័យដើមរបស់ពាក្យ Civilisation ។ គេអាចបង្រួមធាតុនៃ Civilisation ជា ២ ពួក គឺ :

— ធាតុដែលជា **សភាព** : ការរស់នៅ របៀបរស់នៅ ច្បាប់ទំលាប់អង្គការរបស់រដ្ឋ ។

— ធាតុដែលជា **តំលៃ** : តំលៃល្អ - អាក្រក់ - ចំរើន - រៀបរយ - ចេះច្បាប់ទំលាប់ - ចេះរបៀបរស់នៅ ចេះគួរសម គោរពគ្នាទៅវិញទៅមក ហើយនិងតំលៃទាក់ទងទៅនឹងសេចក្ដីសុខចំរើន ។

នៅមានទស្សនៈប្លែកៗគ្នាច្រើនបែបយ៉ាងទៀត ចំពោះន័យនៃពាក្យអរិយធម៌នេះ ។ អ្នកប្រាជ្ញខ្លះមានទស្សនៈប្រហែលគ្នានឹងទស្សនៈដែលបានរៀបរាប់រួចមកហើយ គឺសំដៅយកការចំរើនលូតលាស់នៃជនជាតិណាមួយដែលផ្ទុយនឹងសភាពព្រៃផ្សៃ ។ អ្នកប្រាជ្ញខ្លះទៀតយល់ថា អរិយធម៌ជាការជឿនលឿនរីកចំរើនខាងសតិប្រាជ្ញា ខ្លះថាជាការជឿនលឿនរីកចំរើនខាងគ្រឿងសម្ភារៈនេះវិញទេ ។ ឯអ្នកប្រាជ្ញមួយពួកទៀតបានមូលមតិគ្នាយល់ថា អរិយធម៌គឺជាសភាពពិតប្រាកដនៃការរស់នៅ ទំនៀមទំលាប់ ចិត្តគំនិត អង្គការ ច្បាប់ផ្សេងៗព្រមទាំងគ្រឿងប្រដាប់របស់ជនជាតិនីមួយៗ ។ តាមន័យខាងក្រោយនេះ អរិយធម៌ពុំសំគាល់នូវតំលៃ រឺ កំរិតខ្ពង់ខ្ពស់របស់ជនជាតិណាមួយទេ ។ ជនជាតិណាក៏មានអរិយធម៌របស់ខ្លួនដែរ គ្រាន់តែប្លែកគ្នាត្រង់លក្ខណៈលូតលាស់ចំរើនជាងមុននោះ ។

យោបល់រួម.-

ទោះបីមានមតិប្លែកៗគ្នាយ៉ាងនេះក៏ដោយ ក៏យើងអាចបង្រួមសេចក្តីថា **អរិយធម៌** សំគាល់នូវការរស់នៅ ការរៀបចំជីវភាពនៃសង្គមមនុស្សអោយបានប្រកបទៅដោយសេចក្តីសុខចំរើនលូតលាស់តាមវិធីផ្លូវចិត្តនិងផ្លូវកាយ ។ ដូចនេះ គោលដៅនៃអរិយធម៌គឺ **សុខៈ** ដំណើរទៅកាន់សុខៈ គឺសេចក្តីចំរើនលូតលាស់ ឯវិធីសំរេចសុខៈ គឺផ្លូវចិត្តផង ផ្លូវកាយផង ពោលគឺ **វប្បធម៌** និង **សង្គមធម៌** នេះឯង ។

២-មែកធាងនៃអរិយធម៌

- **អរិយធម៌**
  - **វប្បធម៌**
    - ចំណេះដឹង
      - ជំនឿ
      - សាសនា
      - វិជ្ជា-វិទ្យាសាស្ត្រ
    - កំណត់ផ្សាយ
      - ភាសា-អក្សរ-សញ្ញា
      - អក្សរសាស្ត្រ-អក្សរសិល្ប៍
      - សិល្បៈ-ពត៌មាន (វិទ្យុ ទូរទស្សន៍ . . .
    - អនុវត្តន៍
      - ទំនៀមទំលាប់-ប្រពៃណី
      - ការសិក្សា-ការអប់រំ (ប្រដៅ-ទូន្មាន)
      - កីឡា-ល្បែង-កំសាន្ត-ច្បាប់
  - **សង្គមធម៌**
    - គ្រឿងសង្គម
      - ប្រដាប់រស់នៅ (លំនៅ-ចំណីអាហារ-សំលៀកបំពាក់ . . .)
      - ប្រដាប់គិចនិច (មាស៊ីន : សំទង់-បង្កើតផល-ធ្វើដំណើរ . . . .)
      - មុខរបរ (-វិជ្ជាជីវៈ)
    - របបសង្គម
      - សេដ្ឋកិច្ច(កសិកម្ម-ឧស្សាហកម្ម-ពាណិជ្ជកម្ម)
      - សង្គមកិច្ច(សន្តិសុខ-សុខភាព-ការងារ...)
      - នយោបាយក្នុងប្រទេស (របៀប-របប-ច្បាប់គ្រប់គ្រង-ច្បាប់រដ្ឋ . . .) នយោបាយក្រៅប្រទេស (ទំនាក់ទំនងទូត-សង្គ្រាម...)
    - ទំរង់សង្គម
      - ស្នូលសង្គម (គ្រួសារ)
      - វណ្ណៈសង្គម (វណ្ណៈជាតិកំណើត-វណ្ណៈការងារ-វណ្ណៈចំណេះវិជ្ជា)
      - អង្គការសង្គម (ស្ថាប័នផ្សេងៗ : ស្ថាប័ននយោបាយ-ស្ថាប័នវប្បធម៌...)

តាមតារាងខាងលើនេះ វប្បធម៌និងសង្គមធម៌ជាផែកធានដ៏សំខាន់ ហើយនិងជាមូលដ្ឋាននៃអរិយធម៌ ។ តើសាខាទាំងពីរនេះមានន័យដូចម្តេចខ្លះ?

ក–ន័យនៃពាក្យវប្បធម៌.—

តាមន័យសព្ទជាតិ.—

វប្បធម៌ < វប្ប + ធម៌

វប្ប = ការសាបព្រោះ ការបណ្តុះពូជ ការបង្កបង្កើត...

ធម៌ = ធាតុ វិធី ធម៌ភាព សភាវៈទ្រទ្រង់...

វប្បធម៌ = ធម៌ទាំងឡាយណាដែលទ្រទ្រង់នូវការសាបព្រោះបណ្តុះពូជអោយលេចជាលទ្ធផលជាផ្លែផ្កា ។

តាមន័យវចនានុក្រមខ្មែរ.—

វប្បធម៌សំគាល់នូវការផ្សាំ ការបណ្តុះចំណេះវិជ្ជានិងប្រាជ្ញាស្មារតីអោយបានចំរើនលូតលាស់ដោយវិទ្យាសាស្ត្រដោយសិល្បៈផ្សេងៗ ។

តាមន័យភាសាបារាំង.—

វប្បធម៌ត្រូវនឹងពាក្យបារាំង Culture ។

— ន័យដើម Culture = le travail des terres (ការងារទាំងឡាយទាក់ទងនឹងដី-ដំណាំផ្សេងៗ) ។

— ន័យក្លាយ Culture = le travail de l'esprit (ការបណ្តុះបណ្តាលចិត្តគំនិត – វិជ្ជា ឧ. la culture des lettres et des sciences ; la culture des arts...) ។

= l'instruction et l'éducation (ការសិក្សាអប់រំបណ្តុះមនោសញ្ចេតនា ឧ.la culture du cœur et des sentiments) ។

តាមន័យទស្សនសព្ទ.—

— តាមបែបអាល្លឺម៉ង់ kultur សំដៅយកតែការចំរើនលូតលាស់ផ្លូវចិត្តតែប៉ុនោះ ។

— តាមបែបបារាំង Culture សំគាល់ការបង្កើនរឺជាលទ្ធផលនៃការបង្កើននេះឯង ឧ. la culture physique ; la culture intellectuelle. ។

យោបល់រួម.—

ទោះបីមាននិយមន័យច្រើនបែបយ៉ាងនេះក៏ដោយ ក៏ន័យដើមពិតប្រាកដរបស់ពាក្យវប្បធម៌បានក្លាយទៅជាសំគាល់នូវសភាព រឺធម៌ទាំងឡាយណាដែលអាចបណ្តុះបណ្តាល បង្កើនអោយបានផលល្អប្រសើរចំរើនលូតលាស់ឡើងទៀត ទុកណាតាមផ្លូវវិជ្ជា - ចិត្តគំនិត - កាយក៏ដោយ ។

សេចក្តីសង្ខេប.—

* ជួនកាលគេប្រើពាក្យ "វប្បធម៌ទូទៅ" (la culture générale) សំគាល់ចំណេះចេះដឹងសំខាន់ៗ ដែលម្នាក់ៗត្រូវដឹងដើម្បីរស់បានស្រួលក្នុងសង្គមមនុស្ស ។

* ជួនកាលគេប្រើពាក្យ "វប្បធម៌" ភ្ជាប់ជាមួយនឹងពាក្យ "អរិយធម៌" ឧ. វប្បធម៌អរិយធម៌ខ្មែរ វប្បធម៌អរិយធម៌អឺរ៉ុប ។ គេនិយមប្រើពាក្យបែបនេះ ដោយគេមានទស្សនៈយល់ថា វប្បធម៌សំគាល់ធម៌ដែលបណ្ដុះបណ្ដាលអោយលូតលាស់ចំរើនប្លែកពីធម្មជាតិមនុស្សធម្មតា ឯអរិយធម៌សំដៅយកលក្ខណៈសង្គមណាដែលភ្ញាក់រលឹក ទំលូតលាស់ ហើយកែប្រែចំរើនប្លែកអំពីធម្មជាតិនៃសង្គមមនុស្សធម្មតា ។ តាមទស្សនៈនេះ វប្បធម៌និងអរិយធម៌មានលក្ខណៈរួមមួយ គឺការភ្ញាក់រលឹក ការបណ្ដុះបណ្ដាលអោយលូតលាស់នេះឯង ។ ចំណែកការនិយមប្រើពាក្យ "អរិយធម៌" តែឯងវិញ សំអាងទៅលើអរិយធម៌ដែលធំជាងវប្បធម៌ ។ កាលណាគេលឺពាក្យ "អរិយធម៌" កាលនោះគេដឹងថា មានវប្បធម៌ផង សង្គមធម៌ផងនៅក្នុងនោះដែរ ។ ចុះសង្គមធម៌មានន័យប្លែកយ៉ាងណាខ្លះពីវប្បធម៌និងអរិយធម៌ ?

ខ - ន័យនៃពាក្យសង្គមធម៌.-

ពាក្យថា **សង្គម** (la société) សំដៅយកធម្មជាតិមនុស្សរស់នៅរួមគ្នា មានទីលំនៅ មានរបររកស៊ី មានរបៀបបែបបទក្នុងការទាក់ទង

គ្នាជាដើម ។

ឯពាក្យ សង្គមធម៌ (le social) សំគាល់ធម៌ទាំងឡាយណាដែលជាធាតុ វិធី ធម៌ភាពរៀបចំសង្គមមនុស្សអោយមានសភាព មាំរឹងនិងលក្ខណៈចំរើនលូតលាស់ បានសេចក្ដីថា រៀបចំសង្គមមនុស្សអោយរស់នៅបានស្រួល ប្រកបដោយគ្រឿងសម្ភារៈគ្រប់គ្រាន់ផង សភាពលក្ខណៈល្អប្រសើរថែមទៀតផង ។

រួចមកហើយ យើងបានដឹងថា អរិយធម៌មានវប្បធម៌និងសង្គមធម៌ជាមធ្យោបាយ រឺវិធីដើម្បីសំរេចនូវសុខៈ ។ ក្នុងដំណើរទៅកាន់គោលដៅនេះ តើវប្បធម៌ រឺ សង្គមធម៌ ដែលមានឥទ្ធិពលជាង ?

*

* *

៣ - ទំនាក់ទំនងរវាងវប្បធម៌ និងសង្គមធម៌

មានមតិច្រើនយ៉ាងដែលអោយតំលៃប្លែកគ្នាទៅលើវប្បធម៌ និង សង្គមធម៌ ។

មតិទី ១.– អ្នកខ្លះយល់ថា កម្លាំងអរិយធម៌ស្ថិតលើវប្បធម៌ ពោលគឺវប្បធម៌ជាបុព្វហេតុនៃការជឿនលឿនរបស់មនុស្ស ។ គេបានអះអាងថា ចំណេះចេះដឹងមានវិជ្ជា សាសនា អក្សរ អក្សរសិល្ប៍ ការសិក្សាអប់រំជាដើម ជាកម្លាំងវប្បធម៌អាចកែប្រែសង្គមមនុស្សអោយមានជីវិតជីវភាពខ្ពង់ខ្ពស់ មានចរិយាថ្លៃថ្នូរ មានច្បាប់ទំលាប់ត្រឹមត្រូវ មានការគ្រប់គ្រងរៀបរយ ។ល។

មតិទី ២.– អ្នកខ្លះយល់ផ្ទុយថា កម្លាំងអរិយធម៌ស្ថិតនៅលើសង្គមធម៌នេះវិញទេ ពោលគឺសង្គមធម៌ជាបុព្វហេតុនៃការជឿនលឿន ព្រោះសង្គមធម៌អាចកែប្រែផ្លាស់ប្តូរជីវភាព ទាំងទស្សនៈ ចិត្តគំនិត ចំណង់ចំណូលចិត្តរបស់មនុស្សម្នាក់ៗផង របស់សង្គមទាំងមូលផង ។ យ៉ាងណាមិញ ប្រដាប់ប្រើប្រាស់បែបណា របៀបបង្កើតផលនិងចែកផលបែបណា ច្បាប់គ្រប់គ្រងសង្គម វិធីរៀបចំសង្គម ព្រមទាំងមនោសាស្ត្រសង្គមក៏យ៉ាងនោះដែរ ។ អោយតែផ្លាស់ប្តូរ សង្គមកិច្ច នយោបាយបាន ទស្សនៈ ចិត្តគំនិត ចំណង់ចំណូលចិត្តក៏ផ្លាស់ប្តូរទៅតាមនោះដែរ ។ វណ្ណៈមនុស្ស សាសនា ជំនឿ ។ល។ ក៏បាត់ដោយខ្លួនឯង ដោយសារការផ្លាស់ប្តូរសង្គមធម៌នេះឯង ។

រួមសេចក្តីមក ទស្សនៈទាំងពីរខាងលើនេះ មានលក្ខណៈត្រូវខ្លះខុសខ្លះ ពីព្រោះជួនកាលកម្លាំងអរិយធម៌ស្ថិតនៅក្នុងវប្បធម៌ ជួនកាលនៅក្នុងសង្គមធម៌ ប៉ុន្តែពុំមែនស្ថិតដាច់គ្នានៅតែខាងវប្បធម៌តែឯង រឺ

ខាងសង្គមធម៌តែឯងនោះទេ ។ ការពិតវប្បធម៌និងសង្គមធម៌ មានទំនាក់ទំនងគ្នាយ៉ាងជិតស្និទ្ធ មានឥទ្ធិពលលើគ្នាទៅវិញទៅមក ប្រៀបបាននឹងការអាស្រ័យគ្នាទៅវិញទៅមករវាងចិត្តនិងកាយដូចនោះដែរ ។ យ៉ាងណាមិញ ៖

សង្គមធម៌ដែលលូតលាស់ចំរើនទៅបាន ក៏អាស្រ័យវប្បធម៌នេះឯង ដូចជាគ្រឿងប្រើប្រាស់ផ្សេងៗ (ផ្លូវកាយ) ផលិតឡើងដោយការគិតគូរប្រាជ្ញា ចំណេះវិជ្ជា (ផ្លូវចិត្ត) របស់មនុស្ស ។ ឯវប្បធម៌ក៏ត្រូវពឹងពាក់លើសង្គមធម៌ដូចនោះដែរ ដូចជាសិល្បៈ អក្សរសិល្ប៍ សាសនា វិទ្យាសាស្ត្រ (ផ្លូវចិត្ត) ដែលលូតលាស់សាយភាយក៏អាស្រ័យទៅលើគ្រឿងសម្ភារៈ គ្រឿងពិសោធ អង្គការសង្គម (ផ្លូវកាយ) ជាដើម ។ ក្រៅពីនេះ ធម៌ទាំងពីរអាចកែប្រែគ្នា ផ្លាស់ប្តូរគ្នាបានថែមទៀត ។ ដូចជា ជួនកាលជីវភាពរស់នៅជួបប្រទះនឹងការលំបាកវេទនាខ្លាំងពេក មានការអត់បាយ មានរោគប្រចាំកាយជាដើម ជំរុញមនុស្សអោយខំស្វះស្វែងរកមធ្យោបាយដោះស្រាយ ដោយពឹងផ្អែកទៅលើវិធីសាសនា រឺជំនឿផ្តេសផ្តាសលើខ្មោច-អារក្ស-អ្នកតា-ទេវតា-អាទិទេព ជាដើម ។ ជួនកាលជីវភាពរស់នៅខ្ពង់ខ្ពស់សម្បូណ៌សប្បាយ មានគ្រឿងប្រើប្រាស់ មានថ្នាំកែរោគគ្រប់គ្រាន់ ក៏អាចបំបាត់វិធីសាសនានិងជំនឿងប់ងុលខ្លាំងពេកទៅលើទេវអាទិទេព ។ ឯទំលាប់ប្រើសាសនាយូរយារមកហើយ ក៏អាចមានឥទ្ធិពលទៅលើសង្គមមនុស្សបានដែរ ដោយអប់រំមនុស្សអោយទទួលជីវភាព

ត្រឡប់ វេទនាគ្រប់បែបយ៉ាងរបស់ខ្លួនរីឯធ្វើអោយមនុស្សប្រាសចាកការតស៊ូប្រឆាំងនឹងកម្លាំងធម្មជាតិក៏មានដែរ ។ ប៉ុន្តែទុកណាសង្គមធម៌ក្តី វប្បធម៌ក្តី មានកម្លាំងឈ្នះគ្នាក្នុងកាលៈទេសៈខ្លះក៏ដោយ ក៏ពុំមែនជាកម្លាំងដាច់ខាតដែលម្នាក់ឯងអាចទប់ទល់ រឺកែប្រែសង្គមមនុស្សបានទាំងអស់នោះទេ ។

សន្និដ្ឋានសេចក្តីមកឃើញថា អរិយធម៌ដែលអាចផុះដាល ចំរើនលូតលាស់ទៅបាន ក៏ដោយអាស្រ័យទៅលើវប្បធម៌ផង សង្គមធម៌ផង ដែលបេទាក់ទងគ្នា ពឹងផ្អែកគ្នាទៅវិញទៅមកជាដាច់ខាត ។ វប្បធម៌ស្វែងរកសុខៈអោយមនុស្សតាមផ្លូវចិត្ត ឯសង្គមធម៌ស្វែងរកសុខៈអោយមនុស្សតាមផ្លូវកាយរឺផ្លូវសម្ភារៈ ។ ធម៌ទាំងពីរនេះមានគោលដៅតែមួយដូចគ្នា គឺបំរើសេចក្តីសុខស្រួលរបស់មនុស្សនេះឯង ។

ក្រៅពីទំនាក់ទំនងនិងឥទ្ធិពលទៅវិញទៅមកបែបនេះ វប្បធម៌និងសង្គមធម៌នៅមានទំនាក់ទំនងជាមួយ វប្បធម៌សង្គមធម៌បរទេសថែមទៀត។

*

* *

ជំពូកទី ២

១- ទំនាក់ទំនងរវាងអរិយធម៌ខ្មែរ និងអរិយធម៌បរទេស

ជាតិសាសន៍ណាក៏ដោយ ពុំដែលមានអរិយធម៌សុទ្ធសាធតែឯកឯងឡើយ លើកលែងតែជាតិសាសន៍នោះស្ថិតដាច់ឆ្ងាយពីគ្មានការទាក់ទងជាមួយជាតិសាសន៍ឯទៀត ៗ ។ ការប៉ះទង្គិចគ្នារវាងជាតិសាសន៍មួយទៅនឹងជាតិសាសន៍ផ្សេង ៗ ទៀត រមែងមានការទទួលឥទ្ធិពលគ្នាទៅវិញទៅមកជាដរាប ។ យ៉ាងណាមិញ ជនជាតិខ្មែរដែលធ្លាប់មានអរិយធម៌ល្បីល្បាញយូរយារមកហើយ ក៏តែងបានទទួលឥទ្ធិពលអរិយធម៌បរទេសជាច្រើនដែរ ។ តើខ្មែរបានទាក់ទងជាមួយជនជាតិណាខ្លះ ? ហើយទទួលឥទ្ធិពលអ្វីខ្លះ ? យើងសូមបញ្ជាក់ជូនដោយសង្ខេបក្នុងតារាងខាងក្រោមនេះ :

មូលធម៌ខ្មែរ-មន
(មុន គ.ស.)

- ជឿព្រលឹង-អារក្ស-អ្នកតា
- ទុកស្ត្រីជាធំ
- បាចទឹកបញ្ចូលស្រែ
- ផ្សាំងសត្វ
- កប់ខ្មោចក្រោមផ្នូដុល-ក្នុងក្រឡ
- ភាសាមានអន្តរបទ (infixe)

។ ល ។

១- ឥទ្ធិពលឥណ្ឌា (ស.វ.ទី ១)
- ទស្សនៈរាជាធិបតេយ្យ
- សាសនា
- ភាសា អក្សរ អក្សរសិល្ប៍
- សិល្បៈ
- ទំនាមទំលាប់ ច្បាប់ ...

២- ឥទ្ធិពលចិន (ស.វ.ទី ៣)
- ជំនួញ
- ល្បាយជាតិសាសន៍
- ល្ខោន ...

៣- ឥទ្ធិពលចាម-ជ្វា (ស.វ.ទី ៥)
- ស្ថាបត្យកម្ម (ប្រាសាទភ្នំ?) និង ក្បាច់លំអ (រាហូ) ...

៤- ឥទ្ធិពលថៃ-យួន (ស.វ.ទី ១៣)
- ពាក្យពេចន៍ ...

៥- ឥទ្ធិពលអឺរ៉ុប (ស.វ.ទី១៦)
- វិទ្យាសាស្ត្រ-បច្ចេកទេស
- ទំលាប់ (ចាប់ដៃ-ស្លៀកពាក់...)
- លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ-កិច្ចការរដ្ឋបាល

តើការទទួលឥទ្ធិពលបរទេសបែបនេះមានលក្ខណៈយ៉ាងណាដែរ ?

ពិតមែនតែមានឥទ្ធិពលបរទេសទៅលើអរិយធម៌ខ្មែរយ៉ាងនេះក៏ដោយ ក៏ខ្មែរពុំនិយមយកមកអនុវត្តតាម រឺចម្លងតាមទាំងស្រុងដែរ ។ ខ្មែរតែងយកឥទ្ធិពលទាំងនោះមកច្នៃ រឺផ្សំផ្សំអោយមានលក្ខណៈជាតិ (ជាតូបនីយកម្ម) ដើម្បីអោយស្របស្រួលនឹងទស្សនៈខ្មែរ និងការរស់នៅរបស់ខ្មែរជាដរាប ។ រីឯលក្ខណៈបរទេសណា ផ្នែកណាដែលមិនស្រុះស្រួល មិនស៊ីគ្នានឹងទស្សនៈខ្មែរ នឹងចំណង់ចំណូលចិត្តខ្មែរទេ ត្រូវខ្មែរផាត់ចោល រឺក៏ត្រូវសាបរលាបខ្លួនឯងទៅវិញ ។ អាស្រ័យៈដោយការចេះសំរួល ការចេះកាត់តែអោយមានលក្ខណៈជាតិបែបនេះហើយ ទើបអរិយធម៌ជាតិមានការចំរើនលូតលាស់កាន់តែប្រសើរឡើង ។ ប៉ុន្តែវត្តមាននៃអរិយធម៌បរទេស ក្នុងអរិយធម៌ខ្មែរជាហេតុនាំអោយមានមតិខ្លះយល់ច្រលំថា អរិយធម៌ខ្មែរពុំមានកំណើតដើមរបស់ខ្លួនទេ គឺមានប្រភពអំពីអរិយធម៌បរទេស ជាពិសេសអរិយធម៌ឥណ្ឌា ដូចមាន :

* ទស្សនៈ លោក J. Taupin នៅក្នុងសៀវភៅ Etude sur la littérature khmère: « La littérature et la langue khmères sont filles du sanskrit » បានសេចក្តីថា « អក្សរសិល្ប៍និងភាសាខ្មែរជាកូននៃភាសាសំស្ក្រឹត » ។

* ទស្សនៈលោក Pierre Loti នៅក្នុងសៀវភៅ Pèlerin d' Angkor: «Le peuple khmer, rameau détaché de la grande race aryenne.»

ប្រែថា «ប្រជារាស្ត្រខ្មែរជាមែកធាងដែលបែកចេញមកពីមហាអំបូរអារ្យ» ។

* ទស្សនៈលោក ពៅ ឈិន នៅក្នុងសៀវភៅអរិយធម៌ខ្មែរ-មន : « អរិយធម៌របស់ខ្មែរនិងមននោះមុនដំបូងបានមកពីឥណ្ឌា » ។

* ទស្សនៈលោក ឈឹម ក្រសេម នៅក្នុងសៀវភៅពង្សាវតាររបស់លោក ក៏ខំទាញថាខ្មែរមកពីឥណ្ឌាដែរ ។

តាមពិតខ្មែរយើងមានអរិយធម៌ពិសេសរបស់ខ្លួន តាំងពីមុនមានទំនាក់ទំនងជាមួយបរទេសម៉្លេះ ។ មានមតិអ្នកប្រាជ្ញខ្លះក៏បានបញ្ជាក់អំពីរឿងនេះដែរដូចជា :

* លោក B.P. Groslier នៅក្នុងសៀវភៅ Angkor, Hommes et pierres បានសរសេរថា « Cette culture revêt une importance extrême, car elle constitua un substrat commun aux différents peuples de l' Asie du Sud-Est. Et s'il n' y avait eu à l'origine cette civilisation des moussons, l'Inde non plus que la Chine n'auraient pu rayonner comme elles l'ont fait : une graine a besoin de terreau pour germer.» ប្រែថា : « អរិយធម៌នេះ (អរិយធម៌អូស្ត្រូអាស៊ី រឺអរិយធម៌ខ្យល់រដូវ) មានសារៈសំខាន់ខ្លាំងណាស់ព្រោះជាមូលដ្ឋានរួមរបស់ជនជាតិផ្សេង ៗ នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ។ ហើយប្រសិនបើគ្មានអរិយធម៌ខ្យល់រដូវនៅខាងដើមទេ ប្រទេសឥណ្ឌាក៏ដូចជាប្រទេសចិន មិនអាចផ្សព្វផ្សាយឥទ្ធិពលបានដូចដែលខ្លួនបានធ្វើរួចមកហើយនោះទេ : គ្រាប់ពូជត្រូវការមានដីដើម្បីដុះដាលបាន » ។

* លោក Maurice Glaize អតីតអភិរក្សអង្គរ បានសរសេរជាអាទិ៍នៅក្នុងសៀវភៅ Les monuments du groupe d' Angkor: «Ce n'est nullement, comme certains le croient, un peuple d'origine purement indienne qui serait venu, à la suite de migrations, se fixer dans une région vide d'habitants, ou en aurait éliminé les éléments indigènes par des massacres ou des déportations en masse: le peuple khmer est un peuple autochtone hindouisé» បានសេចក្តីថា : « មិនមែនដូចអ្នកខ្លះបានយល់នោះទេ ថាជាប្រជារាស្ត្រមួយដែលមានដើមកំណើតជាឥណ្ឌាសុទ្ធសាធ ហើយដែលបានមកតាំងនៅក្នុងតំបន់មួយគ្មានមនុស្ស រឺក៏បានកំចាត់ពួកអ្នកស្រុកអោយដោយការសម្លាប់រង្គាល រឺការនិរទេសទាំងហ្វូង : ប្រជារាស្ត្រខ្មែរគឺជាអ្នកស្រុកដើម ដែលបានទទួលឥទ្ធិពលអរិយធម៌ឥណ្ឌា » ។

មុននឹងសិក្សាអំពីមែកធាងសំខាន់ ៗ នៃវប្បធម៌និងសង្គមធម៌ខ្មែរតទៅទៀត គប្បីយើងលើកយកដើមកំណើតជាតិខ្មែរមកបញ្ជាក់ជាមុនសិន ។

*

*   *

២-ដើមកំណើតជាតិខ្មែរ[1]

បញ្ហាដើមកំណើតជាតិខ្មែរនេះ មានចោទឡើងរៀងរាល់ពេលដែលគេធ្វើការសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីអរិយធម៌ខ្មែរ ។ យ៉ាងណាមិញ សព្វថ្ងៃនេះ ឥទ្ធិពលដែលបរទេសបានគ្របដណ្ដប់មកលើស្ទើរតែរកយល់ថាខ្មែរនេះជាអ្វីពុំបានទៅហើយ ទើបអ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវនិយមទាញភ្ជាប់ខ្មែរទៅនឹងជាតិណាមួយដែលគេយល់ថាមានអរិយធម៌ខ្ពង់ខ្ពស់ជាងខ្មែរ ។

ជាយូរយារមកហើយ អ្នកធ្វើការសិក្សាស្រាវជ្រាវពីខ្មែរ បានខិតខំដោះស្រាយនូវបញ្ហាដ៏សំខាន់នេះ ហើយបានបញ្ចេញជាយោបល់ប្លែកៗគ្នា ហើយជួនកាលក៏ផ្ទុយគ្នាស្រឡះតែម្ដង ។ ប៉ុន្តែ យើងអាចប្រមូលយោបល់ទាំងនោះបានជាពីរប្រភេទ ៖

យោបល់ទី ១.– ទទួលថាជាតិខ្មែរជាជាតិអន្តោប្រវេសន៍ (race-immigrée) ចេញពីប្រទេសឥណ្ឌា ហើយបានលុកលុយដណ្ដើមយកទឹកដីរបស់ជាតិដើមមួយ (race autochtone) គឺជនជាតិក្នុងអំបូរម៉ាឡាយូ-ប៉ូលីណេស៊ីយែន (race malayo-polynésienne) នេះឯង ។ ទស្សនៈនេះត្រូវបានបង្កើតឡើងមុនគេដោយលោក Hendrick Kerns ។

បន្ទាប់មកទៀត ក៏មានអ្នកស្រាវជ្រាវខ្លះយល់ស្របតាម ដូចជាលោក Adhémard Leclère និងលោក Pierre Gourou ជាដើម ។ លោក Pierre Gourou បានទាំងបញ្ជាក់ថាជនជាតិ មន-ខ្មែរ ប្រហែលជាត្រូវពួកទ្រាវិឌ រឺពួកអារ្យច្រានចេញពីប្រទេសឥណ្ឌា ហើយដោយមាននៅសេសសល់ក្រុមខ្លះ ដូចជាពួកមុណ្ឌាបានមកលុកលុយប្រទេសភូមា ប្រទេសសៀម និង ប្រទេសកម្ពុជា ។

គេអាចបន្ថែមទៅក្នុងក្រុមអ្នកស្រាវជ្រាវទីមួយនេះ នូវឈ្មោះលោក Etienne Aymonier ដែលយល់ថាក្រុម មន-ខ្មែរ-មុណ្ឌា មានទីតាំងដើមនៅជើងភ្នំទីបេ ហើយក្រោយមកបានបំបែកជាពីរក្រុម មួយក្រុមគឺ "មន-ខ្មែរ" ចូលមកតាំងនៅក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍ ឯមួយក្រុមទៀតគឺ "មុណ្ឌា" ចូលទៅនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌារហូតដល់សព្វថ្ងៃ ។

យោបល់ទី២.– ទទួលស្គាល់ថា ជាតិខ្មែរជាជាតិពិសេសមួយស្ថិតនៅក្នុងក្រុម មន-ខ្មែរ ហើយបានមកកើតឡើងនៅភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍នេះតាំងពីបុរាណមក ។ នេះគឺជាយោបល់របស់លោក Bernard Philippe Groslier (បច្ចុប្បន្នអភិរក្សអង្គរ) និងលោក Marcel Talabot ជាដើម ។ លោកទាំងពីរនេះយល់ឃើញថា ក្នុងសម័យបុព្វប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏យូរលង់មកហើយ មានមនុស្សជាច្រើនក្រុមបានធ្វើដំណើរពីខាងជើងចុះមកភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍ ដូចជាពួកអូស្ត្រាឡូអ៊ីដ (Australoides)

មេឡាណេស៊ីយាំង (Mélanésiens) និងឥណ្ឌូណេស៊ីយាំង (Indonésiens) ។ អំបូរ មន-ខ្មែរ បានកើតឡើងដោយការកាត់ផ្សំរវាងពួកឥណ្ឌូណេស៊ីយាំង និង ពួកមេឡាណេស៊ីយាំង ហើយបានរស់នៅរាយប៉ាយលើទឹកដីដែលលាតសន្ធឹងពីឥណ្ឌូចិន ជ្រោយម៉ាឡាយូរហូតដល់ព្រំប្រទល់ប្រទេសឥណ្ឌា ។

គួរកត់សំគាល់ថា យោបល់នៃក្រុមទីពីរនេះ មានលក្ខណៈស្របទៅនឹងទស្សនៈរបស់ខ្មែរ ពីព្រោះបើយើងសំអាងទៅលើរឿងព្រេងខ្មែរក៏ដោយ លុះត្រាតែមាននាងនាគនៅស្រុកខ្មែរនេះឯង ទើបព្រះថោង (ដែលគេថាមកពីស្រុកឥណ្ឌា) បានជួបប្រភពគ្នាដោយបានគ្រប់គ្រងស្រុកគោកធ្លកនេះដែរ ។ បានសេចក្តីថា លុះត្រាតែមានជាតិខ្មែរនៅលើកោះគោកធ្លកនេះដែរ ទើបឥណ្ឌាអាចផ្សាយអរិយធម៌របស់ខ្លួនបានខ្លះចូលក្នុងស្រុកខ្មែរ ។

សេចក្តីក្នុងរឿងព្រេងនេះសអោយឃើញទៀតថា ចំពោះខ្មែរយើង ជាតិខ្មែរមានប្រភពនៅក្នុងស្រុកខ្មែរនេះឯង ។

រួចមកហើយ យើងបានឃើញថា ចំពោះបញ្ហាដើមកំណើតនៃជាតិសាសន៍ខ្មែរនេះ អ្នកប្រាជ្ញអន្តរជាតិបានបញ្ចេញសម្មតិកម្មច្រើនបែបច្រើនយ៉ាងណាស់ តែលោកបានស្របយោបល់គ្នាត្រង់ចំណុចដែលថា ខ្មែរជាជាតិមួយស្ថិតនៅក្នុងអំបូរពិសេសមួយគឺអំបូរមន-ខ្មែរនេះឯង ។

* * *

ផ្នែកទី២ : វប្បធម៌

ជំពូកទី១

សាសនា

ពាក្យ សាសនា ជាពាក្យប្រើក្លាយមកពីពាក្យ សាសន បានន័យថា ពាក្យបណ្តាំ រឺការទូន្មានប្រៀនប្រដៅរបស់គ្រូអាចារ្យណាមួយក្នុងលោក ។ អត្ថន័យនៃពាក្យសាសនា រឺលទ្ធិសាសនា ពុំមែនស្ថិតនៅត្រង់ជំនឿរឺបញ្ញត្តិសីលធម៌និងការគោរពប្រណិបតន៍ប៉ុណ្ណោះទេ គឺត្រូវមានអង្គការពិសេសមួយ សំរាប់ទ្រទ្រង់ថែរក្សាលទ្ធិសាសនាអោយមានស្ថិរភាពតាំងនៅជាស្ថាពរវែងឆ្ងាយតរៀងទៅ ។

សាសនាមានច្រើនណាស់នៅក្នុងលោក ដូចជា (2) :

— សាសនាព្រាហ្មណ៍ រឺព្រហ្មញ្ញសាសនា (Brahmanisme) មានកំណើតនៅប្រទេសឥណ្ឌា

(1) (2) . . . ជាលេខយោងទៅឯកសារពិគ្រោះដែលមានចុះក្នុងបញ្ជីនៅខាងចុងសៀវភៅនេះ ។

- សាសនាព្រះពុទ្ធ ពុទ្ធសាសនា (Bouddhisme) មានកំណើតនៅប្រទេសឥណ្ឌា
- សាសនាគ្រិស្ត (Christianisme) មានកំណើតនៅប្រទេសស៊ីរី
- សាសនាអ៊ីស្លាម (Islam ou Islamisme) មានកំណើតនៅប្រទេសអារ៉ាប់
- សាសនាតៅ (Taoisme) មានកំណើតនៅប្រទេសចិន
- សាសនាស៊ិន្តូ (Shintoisme) មានកំណើតនៅប្រទេសជប៉ុន ។ល។

តើជនជាតិខ្មែរយើងមានសាសនាដែរ រឺទេ ?

គេតែងសង្កេតឃើញថា កាលណាមានភយន្តរាយ រឺមានបញ្ហាណាមួយកើតមានឡើង ហើយដែលមនុស្សដោះស្រាយដោយកម្លាំងប្រាជ្ញា រឺកម្លាំងកាយរបស់ខ្លួនពុំរួច ក៏កើតមានជំនឿទៅលើកម្លាំងក្រៅខ្លួន ថាមានវត្ថុខ្លាំងពូកែសក្តិសិទ្ធិផ្សេងៗអាចជួយសំរេចគោលបំណងខ្លួនបាន ។

ចំណែកជនជាតិខ្មែរយើង កាលដើមឡើយក៏មានជំនឿបែបនេះដែរ គឺនិយមគោរពកម្លាំងធម្មជាតិដោយយល់ថា ធម្មជាតិទាំងឡាយសុទ្ធតែមានព្រលឹងនិងមានកម្លាំងសក្តិសិទ្ធិដែលយើងមើលពុំឃើញ ។ គេបានយកដុំថ្មជាតំណាងកម្លាំងធម្មជាតិដែលគេគោរព ហើយគេហៅដុំថ្មនោះថា អ្នកតាដូចជាអ្នកតាទឹក អ្នកតាដី អ្នកតាភ្លើង អ្នកតាខ្យល់ អ្នកតាព្រៃភ្នំជាដើម ។ ក្រៅពីអ្នកតាតំណាងធម្មជាតិ មានអ្នកតាតំណាងមេបា រឺបុព្វបុរសដែលបានស្លាប់ទៅហើយ ហើយនៅចាំថែរក្សានិងផ្តល់សេចក្តីសុខដល់អ្នកស្រុក

ដូចជាអ្នកតាដំបងដែក អ្នកតាក្រហមក អ្នកតាជំទាវម៉ៅ អ្នកតាយាយម៉ៅ ។ល។ សាសនាអ្នកតានិយមនេះពុំសូវល្អតលាស់ ព្រោះពុំមានអត្ថបទ (គម្ពីរ) ដែលកត់ត្រាទស្សនៈ ទ្រឹស្តី ដូចជាសាសនាដទៃទៀតឡើយ ។ ទោះបីគ្មានការចំរើនល្អតលាស់ក៏ដោយ ក៏សាសនាបែបនេះនៅតែរស់បន្តក្នុងចិត្តគំនិត និងក្នុងទំនាមទំលាប់ខ្មែររហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះដែរ ។

លុះក្រោយមក នៅដើមគ្រិស្តសករាជ ទើបខ្មែរចាប់ផ្តើមទទួលឥទ្ធិពលសាសនាឥណ្ឌាធំៗពីរគឺព្រាហ្មណ៍សាសនានិងពុទ្ធសាសនា ។

តើសាសនាទាំងពីរនេះមានជំនឿសំខាន់ៗអ្វីខ្លះ ?

*

* *

១-ព្រាហ្មណ៍សាសនា

កាលដើមឡើយគេហៅ ព្រាហ្មណ៍សាសនា ថា ព្រហ្មញ្ញសាសនា ដែលសំគាល់ថា "សាសនារបស់ព្រះព្រហ្ម" រឺ «សាសនាតមកអំពីព្រះព្រហ្ម» ។ ពួកព្រាហ្មណ៍ដែលប្រកាន់ខ្លួនថាជាបុត្រព្រះព្រហ្មកាន់កាប់ ប្រតិបត្តិសាសនានេះ ទើបហៅថា «សាសនាព្រាហ្មណ៍»(2) ។

ព្រាហ្មណ៍សាសនា ទំនងជាបានផ្សាយចូលមកដល់ប្រទេសខ្មែរយើងមុនពុទ្ធសាសនា តាមរយៈពួកឈ្មួញឥណ្ឌាដែលធ្វើដំណើរតាមសំពៅមកទាក់ទងលក់ដូរជាមួយអ្នកស្រុក ។ ដោយពួកឈ្មួញទាំងនោះច្រើនតែជាអ្នកចេះដឹងខាងព្រាហ្មណ៍សាសនាផង ហើយដោយមានឈ្មួញខ្លះបានទាំងរៀបការជាមួយស្រីខ្មែរផង ម្ល៉ោះហើយឥទ្ធិពលសាសនាព្រាហ្មណ៍ ក៏បានជ្រួតជ្រាបយ៉ាងខ្លាំងទៅលើជនជាតិខ្មែរយើង ។

ម្យ៉ាងទៀត យើងបានដឹងតាមប្រវត្តិសាស្ត្រថា កាលណោះប្រទេសខ្មែរយើងគ្រប់គ្រងដោយព្រះនាង លីវ យី ហើយមានស្តេចឥណ្ឌាព្រះនាមហ៊ុន ទៀន បានលើកទ័ពមកច្បាំងដណ្តើមយកទឹកដីខ្មែរ ។ ក្រោយដែលមានជ័យជំនះលើព្រះនាង លីវ យី ព្រះបាទ ហ៊ុន ទៀន ក៏បានរៀបអភិសេកក្សត្រីអង្គនេះជាអគ្គមហេសី ហើយបានប្រកាសតាំងខ្លួនជាស្តេចព្រមទាំងបានរៀបចំទឹកដីខ្មែរតាមទស្សនៈពួកឥណ្ឌា (បែបព្រាហ្មណ៍) ថែមទៀត ។ ម្ល៉ោះហើយលទ្ធិព្រាហ្មណ៍ក៏រីកដុះដាលឡើងជាលំដាប់ ។

ព្រាហ្មណ៍សាសនានេះចែកជា ៣ **សម័យធំៗ គឺ :**

១- សម័យវេទនិយម (១៥០០ ឆ្នាំដល់ ៥៥០ ឆ្នាំ មុន គ.ស.)

២- សម័យព្រាហ្មណ៍និយម (៥៥០ ឆ្នាំមុន គ.ស. ដល់ ស.វ. ទី១០ នៃ គ.ស.)

៣- សម័យហិណ្ឌូនិយម (ស.វ. ទី ១០ រហូតមក) ។

តាមការស្រាវជ្រាវខាងប្រវត្តិសាស្ត្រគេបានដឹងថា សាសនា

ព្រាហ្មណ៍នេះត្រូវបាននាំចូលប្រទេសឥណ្ឌាដោយពួក អារ្យ (Arya) រឺ អារ្យ៉ែន (Aryan) ។ កាលពីដើម ជនជាតិអារ្យបានរស់នៅ Oxus ក្នុងភូមិភាគ Caucase និង ខ្ពង់រាបនៃ Pamir ដែលគេទុកជាដំបូលពិភពលោក នៅតាមឆ្នេរសមុទ្ទ Caspienne និងឆ្នេរសមុទ្រ Aral ។ ភូមិភាគទាំងនេះជាលំនៅឋាននៃសាខាមួយធំនៃមនុស្សបុរាណហៅ អារ្យ នេះឯង ។ បន្ទាប់មកពួកអារ្យបានចូលលុកលុយប្រទេសអឺរ៉ុបមួយផ្នែក ហើយមួយផ្នែកទៀតចូលលុកលុយប្រទេសឥណ្ឌាភាគខាងជើងប្រមាណជា១៥០០ ឆ្នាំមុន គ.ស. ។ ដូចនេះហើយ ទើបគេចាត់ទុកពួកអារ្យជាបុព្វបុរសនៃអំបូរឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុប ។ នៅប្រទេសឥណ្ឌា ពួកទ្រាវិឌ (Dravidiens) ដែលជាម្ចាស់ស្រុកបានខិតខំច្បាំងណាស់ដែរ ប៉ុន្តែពុំអាចយកជ័យជំនះបាន ដោយសារពួកអារ្យមានគ្រឿងចម្បាំងជំនាញ ៗ ជាង ដូចជារថចម្បាំងទឹមដោយសេះមួយ រឺសេះពីរ រឺសេះច្រើនជាដើម ។ ពួកអារ្យក៏ចូលមកគ្រប់គ្រងពួកទ្រាវិឌ ហើយក៏បានចាប់ផ្សាយលទ្ធិសាសនាតែនៃពីពេលនោះមក(3) ។ ឯពួកព្រាហ្មណ៍ដែលមានភារៈថែរក្សានិងផ្សាយលទ្ធិសាសនានេះក៏បានរៀបចំកែខផ្លាស់ប្តូរទស្សនៈទ្រឹស្តី អោយកាន់តែប្រសើរឡើងតាមការនិយមរាប់អានក្នុងសម័យនីមួយៗថែមទៀត ។

ក- ព្រហ្មញ្ញ (Brahman) .-

នៅសម័យវេទនិយម ក្នុងទ្រឹស្តីបង្កើតលោកគេនិយមថា លោកកើតឡើងដោយសារអាទិទេព ។ ឯអាទិទេពធំៗបង្កើតលោកនោះ មាន

ឈ្មោះដូចតទៅនេះ :

– **បុរុស:** (តាមជំនឿនៅសម័យសំហិតា ; ១៥០០ ឆ្នាំមុន គ.ស.)

– **ប្រជាបតិ** (តាមជំនឿនៅសម័យព្រាហ្មណ: : ៧៥០ ឆ្នាំមុន គ.ស.)

– **ព្រហ្ម** (តាមជំនឿនៅសម័យឧបនិស័ទ : ៥៥០ ឆ្នាំមុន គ.ស.) ។

នៅសម័យឧបនិស័ទ គឺសម័យចុងវេទ គេចាប់ផ្តើមជឿទៅលើព្រះព្រហ្ម (Brahma) ថាជាអាទិទេពសាងលោក (សម័យដើមវេទព្រះព្រហ្មគ្រាន់តែជាទេវៈរាយរងប៉ុនោះ) ។ ជំនឿនេះរឹតតែមានតំលៃឡើងក្នុងសម័យព្រាហ្មណ៍និយម ដែលគេនិយមលើកតំកើងព្រះព្រហ្មជាអាទិទេពធំមួយរូបដែរ ហើយមានមុខងារជាអ្នកបង្កើតភាវៈទាំងឡាយមានលោកៈ ទឹក ដី ភ្លើង ខ្យល់ មនុស្ស សត្វ ធម្មជាតិជាដើម ។ ប៉ុន្តែការបង្កើតរបស់ព្រះព្រហ្មពុំមែនជាការដប់អោយកើតឡើងតែម្តងទេ គឺភាវៈទាំងឡាយកើតឡើងដោយធាតុល្អិតល្អន់បរិសុទ្ធរបស់ព្រះព្រហ្ម ដែលហៅថា **ព្រហ្មន** ។ ដូចនេះ នៅក្នុងព្រាហ្មណ៍សាសនា គេនិយមប្រើពាក្យ **ព្រហ្ម** សំគាល់អាទិទេព ឯពាក្យ **ព្រហ្មន**សំគាល់សភាវៈដើម (substance primordiale) នៃលោកៈ រឺសំគាល់សភាវៈដែលជាប្រភពកំណើតនៃភាវៈទូទៅទាំងអស់ ។ តាមគម្ពីរឧបនិស័ទ (គម្ពីរកើតចុងសម័យវេទនិយម) ព្រហ្មនសំគាល់នូវព្រលឹងសាកល (âme universelle) រឺមេព្រលឹង ។ នៅក្នុងព្រលឹងធំនេះ មានព្រលឹងតូចៗល្អិតនៅរួមជាមួយហៅថា **អាត្មន** (âme individuelle) ។

២_ អាត្មន (Atman).–

តាមន័យដើម ពាក្យ **អាត្មន** (សំស្ក្រឹត) ត្រូវគ្នានឹងពាក្យ **អត្ត** **អាត្មា** (បាលី) សំគាល់ថាខ្លួន ។ លទ្ធិសាសនាព្រាហ្មណ៍និយមប្រើពាក្យ **អាត្មន** នេះសំគាល់ឯកធាតុពិសេស ដែលបែកចេញពីព្រហ្មនទៅបង្កើតភាវៈឯទៀតៗ ។ ធាតុព្រហ្មននិងធាតុអាត្មនជាធាតុតែមួយដូចគ្នា (ឯកសភាវៈ) ប្រៀបដូចទឹកសមុទ្រ ទឹកភ្លៀង ទឹកសន្សើម ទឹកស្ទឹង ទឹកទន្លេជាដើម គឺជាធាតុទឹកតែមួយ ។ ទឹកទាំងឡាយដែលបែកចេញពីទឹកមហាសមុទ្រ មិនឆាយនឹងបានត្រឡប់ទៅកាន់មហាសមុទ្រវិញបានភ្លាមទេ ព្រោះទឹកទាំងនោះត្រូវវិលវល់ជ្រាបចូលក្នុងដី រឺត្រូវយកទៅប្រើប្រាស់ ប៉ុន្តែទីបំផុតត្រូវបានទៅកាន់មហាសមុទ្រវិញ ក្រោយដែលបានវិលវល់អស់ពេលដ៏យូរ(3)។ យ៉ាងណាមិញក្នុងការបង្កើតភាវៈ មនុស្សរឺសត្វ អាត្មនដែលបានដាច់ចេញពីព្រហ្មនហើយ បានទៅសណ្ឋិតក្នុងរូបកាយមនុស្ស រឺសត្វនោះដែលកើតឡើងដោយផ្តុំផ្សំធាតុទឹក-ដី-ភ្លើង-ខ្យល់ ។ ពេលនោះ **កម្មន**ដែលជាអំពើ រឺកម្លាំងម្យ៉ាងក៏កើតមានឡើងដែរ ។ ឯមនុស្សរឺសត្វក៏ចាប់មានជីវិតមានចលនា ហើយក៏ត្រូវស្លាប់ទៅវិញនៅទីបំផុត ។ នៅពេលស្លាប់រូបកាយត្រូវវិនាសទៅវិញ ឯអាត្មនពុំស្លាប់ទេ ហើយចេញពីរូបកាយនោះដោយមានកម្លាំងកម្មនរុញច្រាន អោយទៅចូលក្នុងរូបកាយណាថ្មីទៀតយ៉ាងនេះរៀងរាបទៅតាមអំពើដែលបានកសាងពីមុនមក ។ ការវិលវល់

ចេញពីរូបមួយចូលទៅរូបមួយទៀតមិនចេះអស់ មិនចេះហើយនេះហើយហៅថា **សំសារៈ** ។ ដូចនេះ ឧបសគ្គដែលនាំអោយអាត្ម័នពុំឆាយបានវិលទៅជួបព្រហ្ម័នវិញគឺ **កម៌ន** នេះឯង ។

គ - កម៌ន (Karman) . –

តាមន័យដើម ពាក្យ **កម៌ន** (សំស្រ្កឹត) ត្រូវគ្នានឹងពាក្យ **កម្ម** (បាលី) សំគាល់ថាអំពើល្អ ឬអាក្រក់ តាមផ្លូវកាយក្តី ចិត្តក្តី វាចាក្តី ។ កម៌នក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍ សំគាល់ន័យច្រើនបែបយ៉ាងទៀត

– កម៌នសំគាល់បុព្វហេតុនៃការកើត-ស្លាប់ ព្រោះការកើត-ស្លាប់ជាអំពើដែលបន្តគ្នាក្នុងការបង្កើតភាវៈគ្រប់បែបយ៉ាង ។ គេនិយមថាអាទិទេពជាអ្នកផ្តើមបង្កើតពិតមែនហើយ ក៏ប៉ុន្តែតមកទៀតភាវៈទាំងនោះ ត្រូវប្រព្រឹត្តទៅតាមអានុភាពនៃកម៌ននេះឯង ។

– **កម៌នសំគាល់ទំនាក់ទំនងរវាងអំពើនិងផល** ។ អំពើដែលបានសាងមិនសាបសូន្យទេ តែងទាក់ទងគ្នាជានិច្ច ទោះក្នុងបច្ចុប្បន្នជាតិក្តី ។ ក្នុងន័យនេះហើយ ដែលខ្មែរយើងប្រើពាក្យ **កម្មផល** ។

– កម៌នសំគាល់ការផ្តល់ផលដែលជាវេន្ទាន់ ឬជាទោសពុំអាចហាមឃាត់បាន (ដូចព្រេងវាសនា) ។

សេចក្តីសន្និដ្ឋាន. –

គេតែងនិយមចាត់ទុកកម៌នជាកម្លាំងម៉្យាង រុញច្រានអាត្ម័នអោយដាច់ចេញពីព្រហ្ម័ន បន្ទាប់មករុញច្រានអាត្ម័នអោយវិលវល់ក្នុងសំសារៈ ដែលធ្វើអោយអាត្ម័នជួបប្រទះនឹងសេចក្តីទុក្ខគ្រប់បែបយ៉ាង ។ បើចង់បានសេចក្តីសុខ ជាពិសេសសំរេចនូវបរមសុខ (មោក្ស) លុះត្រាតែអាត្ម័នអស់កម៌ន ទើបលែងវិលវល់ក្នុងការកើត-ស្លាប់ទៀត ហើយអោយទៅភ្ជាប់ខ្លួនជាមួយព្រហ្ម័នវិញ ។ ពេលនោះអាត្ម័នបានសុខរហូតឈប់មកកើតជាថ្មីទៀតហើយ ។ ដូចនេះ កម៌នហាក់ដូចជាសំគាល់សភាវៈអាក្រក់ទៅវិញ ។ ក្នុងន័យនេះហើយដែលខ្មែរយើងប្រើពាក្យ **កម្ម** ថាជាអំពើបាប ផលបាបដែលអាក្រក់ ដូចក្នុងឃ្លាថា: « ជាតិនេះខ្ញុំវេទកម្មក្រាស់ណាស់ » ។

យោបល់រួម. –

គេចាត់ទុកជំនឿទៅលើ **ព្រហ្ម័ន-អាត្ម័ន-កម៌ន** ជាទ្រឹស្តីដ៏សំខាន់ចំពោះលទ្ធិសាសនាព្រាហ្មណ៍ ក្នុងការអធិប្បាយពន្យល់អំពីកំណកំណើតនិងការវិលកើតស្លាប់នៃសត្វលោក ហើយជាចំណងចងភ្ជាប់មនុស្សអោយមានជំនឿជ្រះមុតទៅលើអាទិទេពនេះឯង ។ តើការនិយមគោរពទេវៈអាទិទេពនៅក្នុងសម័យនិមួយ ៗ មានលក្ខណៈប្លែកគ្នាយ៉ាងដូចម្តេចខ្លះ ?

ឃ - ទស្សនៈគោរពទេវៈ . –

កាលដើមឡើយ ជនជាតិដើមឥណ្ឌាមិនទាន់គោរពទេវៈទេ គឺ

គោរពនិងជឿទៅលើកម្លាំងធម្មជាតិ (animisme) ដូចបុព្វបុរសខ្មែរយើងដែរ ។ លុះក្រោយមកពួកអារ្យដែលមានជំនឿលើទេវៈបានផ្សាយឥទ្ធិពលនេះមកលើជនជាតិដើមឥណ្ឌា ។ ដូចនេះហើយទើបមានការគោរពទេវៈនៃជនជាតិឥណ្ឌាតាំងពីសម័យវេទនិយមមក ។ ឯទេវៈនីមួយ ៗ ក្នុងសម័យនោះមានមុខងារជាតំណាង រឺជាអ្នកបង្កើតធម្មជាតិនេះឯង ។ គេតែងនិយមថាពួកទេវៈ ស្ថិតនៅឯស្ថានទេវលោក (ស្ថានសួគ៌) ។ ប៉ុន្តែទេវៈខ្លះស្ថិតនៅលើកំពូលភ្នំ ក្នុងអាកាស ក្នុងទឹក លើដី ជាដើម ។ ឯការរស់នៅក្នុងទីកន្លែងខុសគ្នាបែបនេះ ក៏អាស្រ័យទៅលើមុខងារ ខ្ពស់ ទាប លក្ខណៈល្អអាក្រក់របស់ទេវៈនោះឯង ។ តើទេវៈទាំងនោះ មានឈ្មោះនិងមុខងារអ្វីខ្លះ ?

ទេវៈសំខាន់ៗ.–

–ព្រះឥន្ទ្រ ជាទេវៈតំណាងផ្គរ-រន្ទះ ។ នៅដើមសម័យវេទ ពួកអារ្យបានលើកតំកើងព្រះឥន្ទ្រជាអាទិទេព (ទេវៈដើមគេ ធំជាងគេ) ប្រក្តិតលោកមានឋានៈនិងអំណាចខ្ពង់ខ្ពស់ណាស់ ។ លុះក្រោយមក (ចុងសម័យវេទ) គេលែងគោរពព្រះឥន្ទ្រជាទេវៈធំទៀតហើយ ព្រោះព្រះឥន្ទ្រមានគុណវិបត្តិ ។ គម្ពីរខ្លះបានចែងថា ព្រះឥន្ទ្រច្បាំងចាញ់គេញឹកញាប់ ចូលចិត្តសេពសុរា ឈ្មោភកាមគុណ (មានទេវៈស្រីអមច្រើនរយពាន់ ហើយព្រមទាំងបានលួចប្រពន្ធឫសីទៀតផង) ។

– ព្រះអគ្និ រឺ អគ្គី ជាតំណាងភ្លើង ជាសាក្សីនៃអំពើល្អរបស់មនុស្ស ។

– ព្រះវរុណ ជា ទេវៈបង្កើតភ្លៀងនិងទឹក ជាអ្នកចាំឃ្លាំមើលសេចក្តីល្អ-អាក្រក់របស់មនុស្សលោក ។ កាលណាគ្មានទឹកធ្វើស្រែចំការ អ្នកដែលមានជំនឿទៅលើព្រះវរុណ តែងនិយមបន់ស្រន់បួងសួងសុំទឹកភ្លៀងអំពីទេវៈនេះ ។

– ព្រះសូរ្យ ជាទេវៈបង្កើតកំដៅនិងពន្លឺ ជាចៅក្រមកាត់សេចក្តីអោយមនុស្សលោក ។

– ព្រះចន្ទ័ ជាទេវៈតំណាងសោភ័ណភាព ព្រោះមានរូបឆោមលោមពណ៌ល្អ ហើយជាអ្នកថែរក្សារុក្ខជាតិ ។ គេថាព្រះចន្ទ្រកើតពីទឹកសោម (ស្រាសោមដែលគេថ្វាយព្រះឥន្ទ្រ) ដូចនេះហើយបានជាមានឈ្មោះម្យ៉ាងទៀតជាព្រះសោម ។

– ព្រះយម ជាទេវៈ តំណាងមរណភាព ជាអ្នកធ្វើទោសមនុស្សដែលស្លាប់ទៅហើយដែលបានប្រព្រឹត្តអាក្រក់កាលនៅរស់ ។

– ព្រះវាយុ ជាទេវៈ បង្កើតខ្យល់ ជាអ្នកតំណាងកម្លាំងនិងល្បឿន ។

ក្រៅពីទេវៈទាំងនេះ នៅមានទេវៈច្រើនទៀតដែលពុំមានមុខងារច្បាស់លាស់ ។ ដូចនេះនៅក្នុងសម័យវេទនិយម គេនិយមគោរពរាប់អានទេវៈច្រើនអង្គ ។ ទស្សនៈ ដែលនិយមថាមានទេវៈច្រើនអង្គបែបនេះមានឈ្មោះហៅថា ទស្សនៈពហុទេវនិយម (Polythéisme) ។ លុះមកដល់ចុងសម័យវេទនិយម ទស្សនៈពហុទេវនិយមមានទំនោរ

(tendance) ទៅរកទស្សនៈគោរពអាទិទេពតែមួយអង្គវិញ ដែលមានឈ្មោះ ហៅថា ទស្សនៈឯកទេវនិយម (Monothéisme) គឺគេនិយមបង្រួមទេវៈច្រើនអង្គអោយនៅសល់តែមួយអង្គ ដែលចាត់ទុកជាអាទិទេពដើមបង្អស់ ហើយដែលបង្កើតទេវៈឯទៀតៗនិងអ្វីទាំងអស់ក្នុងលោក ។ ឯទេវៈដទៃទៀត នៅតែមានឈ្មោះដដែល គ្រាន់តែមានលក្ខណៈអន់ថយ ។ ឯអាទិទេពដែលពួកព្រាហ្មណ៍ចង់លើកតំកើងជាអាទិទេពធំ ជាអ្នកបង្កើតលោកនោះ គឺព្រះព្រហ្មនេះឯង ដូចមានអធិប្បាយក្នុងគម្ពីរឧបនិស័ទអំពីការជ្រើសរើសយកព្រះព្រហ្មជាអាទិទេពសាងលោក និងព្រហ្មន៍ជាសភាវៈដើម ។ នៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាឥណ្ឌា មានទស្សនៈមិមំសា និងទស្សនៈវេទន្តក៏ចែងថាព្រះព្រហ្មជាអាទិទេពធំដែលបង្កើតទេវៈនិងសភាវៈឯទៀតៗដែរ ។ ចំណែកឯទស្សនៈ វៃសេសិកៈ-ន្យាយៈ-យោគៈ បានលើកតំកើងឥស្វរៈជាអាទិទេពធំជាងគេ ហើយគេថាឥស្វរៈនេះបានបែងភាគជាអាទិទេព ៣ ទៀតគឺ ព្រហ្ម វិស្ណុ សិវៈ ដែលបង្កើតបានជាទស្សនៈមួយឈ្មោះទស្សនៈត្រីមូរ្តិ(Trinité) ។ ពិតមែនតែមានទំនោរទស្សនៈឯកទេវនិយម (ឥស្វរៈ ជាអាទិទេពដើមគេបង្អស់) ក៏ដោយ ក៏នៅតែមានទំនាក់ទំនងទៅនឹងទស្សនៈពហុទេវនិយមថែមទៀត បានសេចក្តីថាអាទិទេព ៣ អង្គ (ព្រហ្ម វិស្ណុ សិវៈ) ស្ថិតនៅជាពហុភាព (Pluralité) ហើយមានឯកភាព (Unité) ទាក់ទងនៅនឹងអាទិទេពធំតែមួយគឺ ឥស្វរៈ ។ ដូចនេះឯកភាពទេវៈ ក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍ជា

ឯកភាពនៅក្នុងពហុភាព ។

ទស្សនៈត្រីមូរ្តិនេះត្រូវបានគេនិយមរាប់អានតាំងពីសម័យព្រាហ្មណ៍និយមមកហើយរឹតតែមានតម្លៃខ្លាំងទៅទៀត នៅក្នុងសម័យហិណ្ឌូនិយម។

កាលដើមឡើយ អាទិទេពធំៗទាំងនោះពុំទាន់មានរូបរាងទេ គឺមានតែឈ្មោះ ។ លុះក្រោយមក ទើបមានរូបរាងជាតួអង្គដូចមនុស្ស មានតណ្ហា មានប្រពន្ធ មានកូន មានកេតនភ័ណ្ឌ (គ្រឿងសំគាល់ជាប់នឹងខ្លួន) មានយានជំនិះ ។ល។ អ្នកប្រាជ្ញខ្លះបានពិចារណាថា រឿងទេវៈដែលដូចគ្នានឹងរឿងមនុស្ស ក៏ដោយហេតុតែទស្សនៈទេវនិយម បានជាប់ប្រភពក្នុងមតិនិយមរបស់មនុស្សនេះឯង ។ គឺជាវិធី"ឪម៉ែកើតក្រោយកូន" ឬ"កូនកើតមុនឪម៉ែ" ព្រោះអាទិទេពជាអ្នកសាងលោកតែងតែកើតឡើងខាងក្រោយអ្នកដែលសាងខ្លួន (3) ។ ការធ្វើអោយអង្គអាទិទេពមានរូបជាការងាយស្រួលដល់ការគោរពនៃពួកសាសនិក ។ ចំពោះអាទិទេពព្រហ្ម វិស្ណុ សិវៈ ក្នុងសម័យព្រាហ្មណ៍និយម ក៏ដូចជាក្នុងសម័យហិណ្ឌូនិយម សុទ្ធតែបានទទួលការនិយមគោរពរាប់អានផ្សេងៗគ្នា ទៅតាមកន្លែងនិងតាមការចូលចិត្តរបស់បណ្តាជន ។ អ្នកដែលស្រលាញ់និងគោរពអាទិទេពអង្គណា តែងលើកតំកើងអាទិទេពអង្គនោះជា ជាអាទិទេពខ្ពង់ខ្ពស់ជាងគេ ។

អាទិទេពក្នុងទស្សនៈត្រីមូរ្តិ : ព្រហ្ម វិស្ណុ សិវៈ

* **ព្រះព្រហ្ម** (Brahma). –

ព្រះព្រហ្មជាអាទិទេពគឺបង្កើតលោក(le créateur du monde) ប្រៀបបានទៅនឹងវិស្វករ រឺអ្នកស្ថាបនា ។ កាលដើមឡើយព្រះព្រហ្មជាសភាវៈធម៌គ្មានរូប គ្មានប្រពន្ធ គ្មានកូន ដូចមនុស្សលោកទេ ។ សភាវៈធម៌នោះមានលក្ខណៈស្អាតស្អំបរិសុទ្ធ ឥតជាប់ជំពាក់នឹងគ្រឿងសៅហ្មងផ្សេង ៗ ឡើយ ។ លុះក្រោយមកទើបគេបង្កើតអោយមានរូបរាងឡើងតាមការនិយមរាប់អាននៃប្រជាជន ហើយគេបានបញ្ជាក់ថា ព្រះព្រហ្មមានព្រះភក្ត្រ ៤ អាចក្រឡេកមើលទិសទាំង ៤ ក្នុងខណៈព្រមគ្នាបាន ។

មានគម្ពីរព្រាហ្មណ៍មួយ បានថ្លែងអំពីដើមកំណើតរបស់ព្រះព្រហ្ម ។ គេថាដំបូងបង្អស់ភាវៈគ្រប់យ៉ាងមានរួចស្រេចទៅហើយ ប៉ុន្តែជាសភាវៈឥតរូប ។ សភាវៈទាំងឡាយនោះបានផ្តុំផ្សំគ្នាឡើង ហើយក៏កើតជាស៊ុតមាសមួយយ៉ាងធំសម្បើមអណ្តែតនៅលើអាកាសអស់មួយម៉ឺនកល្ប ។ តមកស៊ុតនោះក៏បែកធ្លាយទៅ ព្រះព្រហ្មដែលស្ថិតនៅក្នុងស៊ុតមាសនោះបណ្តាលអោយបែកជាពីរចំហៀងៈ ផ្នែកលើកើតបានជាមេឃ (ទេវលោក) ឯផ្នែកក្រោមកើតបានជាផែនដី (មនុស្សលោក) ហើយព្រះព្រហ្មបានសាងអ្វី ៗ គ្រប់យ៉ាងទាំងក្នុងស្ថានទេវលោក ទាំងក្នុងស្ថានមនុស្សលោក ។

នៅក្នុងស្ថានមនុស្សលោក ព្រះព្រហ្មបានសាងភ្លើងឡើងដំបូងបង្អស់សំរាប់បំផ្លាញបាបអោយអស់ ហើយបានសាងទឹកសំរាប់រំលត់ភ្លើង តមក

ទើបបង្កើតអោយមាន ភ្នំ ជ្រោះ អូរ ស្ទឹង ទន្លេ សមុទ្រ បន្ទាប់មកទៀតមានរុក្ខជាតិ សត្វនានានិងមនុស្ស (3) ។

ទោះបីព្រះព្រហ្មបានចាប់កំណើតឡើងដោយលក្ខណៈណាក៏ដោយ (បែងភាគពីឥស្វរៈ រឺកើតចេញពីស៊ុតមាស) ការបង្កើតអោយមានព្រះព្រហ្មឡើងនេះជាគោលគំនិតមួយគាប់ប្រសើរណាស់របស់ពួកព្រាហ្មណ៍ ព្រោះមានកើតលទ្ធិសំខាន់ ៗ ដូចជា (3) :

– **លទ្ធិព្រហ្មចារ្យ** រឺ ព្រហ្មចារី ជាលទ្ធិសំរាប់ពួកព្រាហ្មណ៍ប្រព្រឹត្តធ្វើចិត្តអោយស្អាតបរិសុទ្ធដូចព្រះព្រហ្មដែរ ។ ដើម្បីសំរេចគោលបំណងនេះ ពួកព្រាហ្មណ៍បានលះបង់ទ្រព្យសម្បត្តិ ប្រពន្ធកូនទៅបួសជាសមណៈព្រាហ្មណ៍នៅក្នុងព្រៃស្ងាត់ ។

– **លទ្ធិអាត្ម័ន** ជាលទ្ធិសំរាប់អប់រំមនុស្សអោយចេះសំអិតសំអាងអាត្ម័នអោយបានស្អាតបរិសុទ្ធ ជូរផង់ ប្រាសចាកគ្រឿងសៅហ្មងទាំងឡាយដើម្បីបានទៅជួបព្រហ្មំវិញ ទើបបានសំរេចនូវបរមសុខ ។ ប្រយោជន៍នៃលទ្ធិអាត្ម័នគឺធ្វើអោយមនុស្សស្គាល់ខ្លួនឯង ពីខ្លួនឯង ចេះទទួលខុសត្រូវខ្លួនឯង ព្រោះខ្លួនឯងនេះហើយជាព្រះព្រហ្ម អំពើខ្លួនឯងនេះហើយជាអំពើរបស់ព្រះព្រហ្ម ។

– **លទ្ធិឧបនិស័ទ** ជាលទ្ធិដែលអធិប្បាយអំពីគោលនៃលទ្ធិព្រហ្មនិងលទ្ធិអាត្ម័ន ។ គោលសំខាន់ក្នុងលទ្ធិឧបនិស័ទ គឺការស្វែងរកវិធីដែលនឹងធ្វើឲ្យព្រលឹង (អាត្ម័ន) របស់មនុស្សវិលត្រឡប់ចូលទៅកាន់ព្រហ្មំ

ព្រហ្មទេវិញតែប៉ុណ្ណោះ ។ វិធីសំខាន់មានពីរប្រការ គឺ វិធីធ្វើ តបៈ និង វិធីធ្វើ យោគៈ ។ ធ្វើតបៈនៅដើមសម័យវេទនិយម គឺព្យាយាម បន់ស្រន់បួងសួងអាទិទេពអោយអាទិទេពអាណិត ពេញចិត្តនឹងជួយឲ្យបានសំរេចតាមសំណូមពរ ។ នៅចុងសម័យវេទនិយម តបៈគឺធ្វើអោយអាទិទេពក្តៅក្រហាយពុំបាននឹងចុះមកជួយ ។ លុះមកដល់សម័យព្រាហ្មណ៍និយម តបៈមានន័យប្រែប្រួលទៀតគឺធ្វើអោយក្តៅខ្លួនឯងវិញ បានសេចក្តីថា តបវិធីគឺវិធីអប់រំទូន្មានកាយអោយវេទនាដោយប្រការផ្សេងៗ ដូចជាឈរហាលថ្ងៃ ដេកលើបន្លាដែកគោល អត់អាហារជាដើម ។ ដោយយល់ឃើញថា តបវិធីពុំសូវមានប្រសិទ្ធិភាព ទើបគេបង្កើតយោគវិធីនេះឡើង ។ យោគវិធីគឺជាវិធីអប់រំទូន្មានចិត្តអោយនឹងនរ អោយស្អាតបរិសុទ្ធ អាចស្គាល់ខុសត្រូវដោយគេអនុវត្តនូវវិធីហាត់ដកដង្ហើមចេញចូលអោយបានស្រួល ធ្វើសមាធិជាដើម ។

* ព្រះវិស្ណុ (visnu).—

ព្រះវិស្ណុជាអាទិទេពគ្រប់គ្រងថែរក្សាលោក (le conservateur du monde) អោយបានគង់វង់សុខសាន្ត និងមានរបៀបរៀបរយ ។ ព្រះវិស្ណុមានឈ្មោះជាច្រើនទៀតគឺ : នារាយណ៍ (និយមហៅនៅស្រុកខ្មែរ) ភគវន្ត ហរិ អនន្ត ។ គម្ពីរខ្លះនិយាយថា ព្រះវិស្ណុមានកំណើតពីដំណក់ញើសថ្ងាសរបស់ព្រះព្រហ្មក្នុងពេលព្រះព្រហ្មកំពុងបំពេញតបៈ ។

ក្នុងមុខងារជាអ្នកគ្រប់គ្រងថែរក្សាលោក ព្រះវិស្ណុបែងភាគជា

អវតារ ចុះមកកើតក្នុងស្ថានមនុស្សលោក ហើយផ្ចាញ់ រឺបង្ក្រាបសភាវៈអាក្រក់ ដែលតែងតែបៀតបៀនបំផ្លិចបំផ្លាញសេចក្តីសុខរបស់មនុស្សលោក រឺធ្វើអោយខូចរបៀបរៀបរយដែលព្រះព្រហ្មបានតាក់តែងមក ។ តើអវតារព្រះវិស្ណុមានប្រភេទនិងមុខងារជាអ្វីខ្លះ ?

អវតារវិស្ណុ.—

១-មត្ស្យ រឺ មច្ឆា អវតារជាត្រី ជួយស្រោចស្រង់មនុស្សលោកអោយរួចពីទឹកជំនន់ ដែលបង្កើតឡើងដោយយក្សឈ្មោះ ហយគ្រីវៈ ។

២-កូម៌ ជាអណ្តើក ជួយធ្វើកំណល់ទ្រភ្នំមន្ទរ នៅពេលដែលយក្សនិងទេវៈទាញនាគវាសុកៈដែលព័ទ្ធជុំវិញភ្នំ ដើម្បីបង្វិលកូរសមុទ្រទឹកដោះអោយរីង ក្នុងគោលបំណងយកទឹកអម្រឹតនិងវត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិផ្សេងៗ ។

៣-វរាហ ជាជ្រូកព្រៃ ជួយមនុស្សអោយផុតអំពីការបៀតបៀនរបស់យក្សហិរណ្យយក្សដែលប្រាថ្នារំលាយលោកអោយទៅជាទឹកសមុទ្រ ។

៤-នរសិង្ហ ជាមនុស្សមានក្បាលជាសិង្ហ បានសំលាប់យក្សដែលជាប្អូនហិរណ្យយក្ស ព្រោះយក្សនេះបានដើររាតត្បាតទេវៈនិងមនុស្សតាមអំពើចិត្ត ។

៥-វាមន ជាមនុស្សតឿ បានបោកបញ្ឆោតយក្សពលិយកដែនដីបានវិញដោយឈានតែ ៣ ជំហានអោយផុតដែនដី

៦-បរសុរាម ជាមនុស្សកាន់ពូថៅដែលជាអំណោយព្រះសិវៈ បានជួយស្រោចស្រង់មនុស្សអោយផុតពីស្តេចកំណាចឈ្មោះកាតិវីរ្យ ដែលសង្កត់

សន្តិនមនុស្សឯទៀត ។

៧- រាម ជាព្រះរាមក្នុងរឿងរាមាយណៈ ជួយបង្ក្រាបពួកយក្សដែលបៀតបៀនមនុស្សល្អត្រង់និងអ្នកកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍ ។

៨- ក្រិស្ណ ជាមនុស្សខ្មៅ ជួយស្រោចស្រង់ជីវិតពួកគង្វាលគោអោយរួចផុតពីគ្រោះថ្នាក់ដោយរន្ទះបាញ់ ដោយលើកភ្នំគោវិធនធ្វើជាឆត្របាំងការពារ ។ ក្រិស្ណជាតួឯកនៅក្នុងរឿងមហាភារតៈបានសម្លាប់ឪពុកមាឈ្មោះកម្សៈ ដែលបានក្បត់ដណ្តើមរាជសម្បត្តិ ។

៩- កល្កិន ជាមនុស្សដែលមានក្បាលសេះ ជាអវតារទៅអនាគតនឹងចុះមកជួយកាត់ទោសមនុស្សប្រព្រឹត្តអាក្រក់ហើយផ្តល់រង្វាន់ដល់មនុស្សកសាងល្អ និងរៀបចំយុគថ្មីមួយអោយបានរុងរឿង ។

គម្ពីរខ្លះបាននិយាយថា ព្រះពុទ្ធសមណគោតម ក៏ជាអវតារព្រះវិស្ណុដែរ មានតួនាទីជាអ្នកជួយដាស់តឿនមនុស្សអោយស្គាល់ល្អ - អាក្រក់ ជឿបុណ្យ បាបជាដើម ។ តាមពិតព្រះពុទ្ធសមណគោតម ជាមនុស្សពុំមែនអាទិទេពទេ ប៉ុន្តែពួកព្រាហ្មណ៍បានបញ្ចូលព្រះពុទ្ធមកក្នុងពួកអវតារព្រះវិស្ណុ ដោយយល់ឃើញថា ព្រះពុទ្ធមានឥទ្ធិពលខ្លាំង មានឈ្មោះល្បីល្បាញ ដែលអាចចាត់ទុកជាមធ្យោបាយទាក់ទាញពួកពុទ្ធសាសនិកអោយមានជំនឿមកខាងសាសនាព្រាហ្មណ៍គណៈវិស្ណុវិញ ។

* **ព្រះសិវៈ (Çiva).–**

ព្រះសិវៈជាអាទិទេព បំផ្លាញលោកផង បង្កើតលោកផង (le

destructeur et le créateur du monde) គឺជាអ្នកតំណាងកំលាំងបំផ្លិចបំផ្លាញអោយអន្តរាយទៅវិញ (មរណភាពនិងការផ្តាច់អាត្មនអោយចេញពីកាយ) ដើម្បីបង្កើតឡើងទៀត ។

ព្រះសិវៈមានឈ្មោះច្រើនយ៉ាងទៀតគឺ : ឥស្វរ (និយមហៅនៅស្រុកខ្មែរ) ហរៈ មហេស្វរៈ រុទ្រៈ ឧគ្រៈ អឃោរៈ ភៃរវៈ ។ ចំពោះកំណើតរបស់ព្រះសិវៈ មានគម្ពីរឈ្មោះ វាយុបុរាណ បានថ្លែងថា ថ្ងៃមួយព្រះព្រហ្មនិងព្រះវិស្ណុកំពុងឈ្លោះគ្នាដោយចង់តាំងខ្លួនជាអ្នកបង្កើតពិភពលោកតែរៀងខ្លួន ស្រាប់តែមានសសរភ្លើងមួយធំផុសឡើងនៅចន្លោះអាទិទេពទាំងពីរនោះ ។ ដោយចង់ដឹងអំពីប្រភពនៃសសរភ្លើងនោះ ព្រះព្រហ្មក៏តំណែងខ្លួនជាសត្វស្វាបហោះទៅរកមើលផ្នែកខាងលើនៃសសរ ។ ឯព្រះវិស្ណុតំណែងជាជ្រូកព្រៃ ឈូសដីរកមើលផ្នែកខាងក្រោម ។ បន្ទាប់ពីរកមើលគល់និងចុងនៃសសរភ្លើងពុំឃើញអស់ពេលជាច្រើនពាន់ឆ្នាំមក អាទិទេពទាំងពីរក៏ទទួលស្គាល់សសរភ្លើងនោះជាអាទិទេពមានឫទ្ធានុភាពជាងខ្លួន ហើយក៏នាំគ្នាគោរពរាប់អានតមក ។ ក្រោយមកព្រះសិវៈក៏លេចចេញពីកណ្តាលសសរភ្លើងមក ហើយក៏ប្រាប់អោយដឹងថាអាទិទេពទាំងពីរនេះជាចំហាយចេញពីកាយព្រះអង្គ បានសេចក្តីថាព្រះព្រហ្មនិងព្រះវិស្ណុជាការបែងភាគរបស់ព្រះអង្គ ។ ដូចនេះពាក្យឥស្វរៈដែលយើងប្រើសំគាល់អាទិទេពដើមគេនោះគឺ សិវៈនេះឯង រីឥសូរដែលខ្មែរយើងនិយមហៅរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ (4) ។

អាស្រ័យលើជំនឿខាងលើនេះហើយបានជាគេសាងរូបសិវលិង្គ រឺលិង្គព្រះឥសូរជានិមិត្តរូបនៃសសរភ្លើងនោះដែលកើតឡើងឯង (ស្វយម្ភូ) រឺសាងសិវលិង្គតំកល់លើយោនីនាងឧមា ជានិមិត្តរូបនៃការបង្កើតលោកនៃព្រះសិវៈ ។ នៅប្រទេសខ្មែរ គេសាងរូបទាំងនេះតាំងពីមុនសម័យអង្គរម្លេះ ។ លុះមកដល់សតវត្សទី ៩ ទើបសាងរូបផ្សេង ៗ តំណាងព្រះសិវៈ ។

នៅប្រទេសឥណ្ឌា អ្នកដែលនិយមគោរពព្រះសិវៈតែងប្រារព្ធធ្វើពិធីសិវៈរាត្រី ដែលជាពិធីបុណ្យរំលឹកដល់រាត្រីដែលព្រះសិវៈបានអោយកំណើតលោក ។ គេភ្ជាប់ពិធីនេះទៅនឹងពិធីលាងបាប ។ គេនិយមធ្វើពិធីសិវរាត្រីនៅពេលយប់ ហើយក្នុងមួយឆ្នាំម្តង ។

“នៅវេលាយប់ ពួកព្រាហ្មណ៍នគរពារាណសីនាំគ្នាទៅវត្តព្រាហ្មណ៍ដែលជាទេវស្ថាន ធ្វើកិច្ចសូត្រមន្ត ចំរើនភាវនា នមស្ការទេវរូបនិងសិវលិង្គតាមប្រពៃណីរហូតអស់រាត្រី ។ ទៀបភ្លឺ ទើបនាំគ្នាយកក្អមស្ពាន់មួយ ៗ ម្នាក់ ទៅកាន់ស្ទឹងគង្គា អង្គុយដងយកមកសូត្រសេក ខ្ពុរមាត់លុបលាងខ្លួនប្រាណ ហើយចុះងូតមុជ អោយលិចក្បាលអស់រយៈ ៣ ដង ហើយមុជរេះយកដីមកដុសខ្លួនប្រាណនិងធ្វើបរិកម្មថា៖ « គង្គា ! គង្គា ! » ។ កិច្ចប៉ុននេះឈ្មោះថា បានជំរះលាងបាបអស់ពីខន្ធសន្តាន រួចហើយទើបដងទឹកយកមកកាន់ទេវស្ថានវិញ ។ ដល់ហើយ គេយកទឹកនោះទៅស្រោចស្រប់សិវលិង្គ ទើបត្រងទឹកដែលហូរចុះតាមទនៃបល្ល័ង្កឧមាយោនី

យកមកស្រោចក្បាល ស្រលាបខ្លួនប្រាណ ផឹកតាមសេចក្តីត្រូវការ ឈ្មោះថាបានសិរីសួស្តីជ្រះចង្រៃឧបទ្រពទាំងពួង ។

សំពាប់ស្រុកភូមិដែលនៅឆ្ងាយពីទន្លេគង្គា បើអ្នកណាបានទៅងូតម្តង ៗ តែងដងយកទឹកនោះមកផ្ញើញាតិមិត្ត អោយលុបលាងមុខមាត់ ស្រលាបខ្លួនប្រាណហើយបរិកម្មថា៖ “ គង្គា ! គង្គា ! ” សូមបីនៅឆ្ងាយ ៣០ យោជន៍ ក៏គង់រួចចាកបាបដែលខ្លួនបានធ្វើមក ៣ ជាតិហើយ ។

ហេតុនេះ ទើបពួកឥណ្ឌា ដែលមានសទ្ធាជ្រះថ្លាខ្លាំង វេលារៀបស្លាប់ អោយបានទៅស្លាប់ក្បែរទន្លេគង្គា ស្លាប់ហើយអោយគេដុតយកធាតុទៅគ្រវែង បាចសាចចោលក្នុងទន្លេនោះ ឈ្មោះថាបានជ្រះបាបឥតសេសសល់ ” (2) ។

នៅប្រទេសខ្មែរ ក្នុងសម័យដែលខ្មែរនិយមគោរពព្រះឥសូរជាធំ ក៏មានធ្វើពិធីសិវរាត្រីដែរ គឺធ្វើនៅខេត្តសៀមរាប ។ គេនាំគ្នាចុះទៅមុជទឹកលាងបាប ចង្រៃ ឧបទ្រព នៅក្នុងស្ទឹងសៀមរាបដែលគេសន្មតជាទន្លេគង្គា ។

រួចមកហើយ យើងបានដឹងត្រួស ៗ នូវទស្សនៈគោរពទេវៈនៅក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍ គឺទស្សនៈ ពហុទេវនិយម ទស្សនៈឯកទេវនិយម និងទស្សនៈ ត្រីមូរតិ ។ នៅប្រទេសខ្មែរ ក្នុងសម័យដែលព្រាហ្មណ៍សាសនាលូតលាស់ ជនជាតិខ្មែរយើងក៏និយមគោរពតាមទស្សនៈទាំងនោះខ្លះដែរ ។ ក្នុងចំណោមអាទិទេពធំ ៗ ក្នុងទស្សនៈត្រីមូរតិ ព្រះឥសូរ

ត្រូវបានខ្មែរយើងនិយមគោរពរាប់អានផងដែរ ។ ចំណែករូបតំណាងតួអង្គទេវៈ អាទិទេព ព្រមទាំងប្រពន្ធ កូន គឺខ្មែរបានឆ្លាក់ជារូបបដិមាតិកល់ក្នុងប្រាសាទក៏មាន ជារូបចំលាក់ជាប់នឹងជញ្ជាំងប្រាសាទក៏មាន ប៉ុន្តែយើងមិនទាន់បានលើកយករូបចំលាក់ទាំងនោះមកបង្ហាញក្នុងពេលនេះទេ យើងនឹងលើកយកទៅសិក្សាក្នុងផ្នែកសិល្បៈ (ចំលាក់បូរាណ) វិញ ។

*

* *

២-ពុទ្ធសាសនា

ពុទ្ធសាសនាមានដើមកំណើតនៅប្រទេសឥណ្ឌាក្នុងសតវត្សទី ៦ មុន គ.ស ប្រហែលគ្នានឹងកំណើតព្រាហ្មណ៍និយម (សម័យទី ២ នៃលទ្ធិសាសនាព្រាហ្មណ៍) ដែរ ។ លុះក្រោយមកក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទកនិស្កៈ ប្រមាណក្នុងសតវត្សទី ១ នៃគ.ស. ពុទ្ធសាសនាក៏បែកជាពីរ និកាយ (secte) គឺនិកាយ **ហីនយាន** និងនិកាយ **មហាយាន** ។

និកាយហីនយាន (Petit véhicule) បែកចេញទៅទិសខាងត្បូងនៃប្រទេសឥណ្ឌា (ទក្ខិណានិកាយ) ជាយានតូចចង្អៀត (តាមន័យប្រៀបធៀប) ដឹកសត្វលោកទៅកាន់និព្វានបានចំនួនតិច ពោលគឺក្របានសំរេចនិព្វានព្រោះវិន័យតឹងតែងម៉ត់ចត់ ។ និកាយហីនយាននិយមធម៌ចាស់ គឺគោរពប្រតិបត្តិតាមពុទ្ធវាទ ដែលព្រះពុទ្ធទ្រង់បានសំដែងរួចមកហើយ (ក្នុងគម្ពីរត្រៃបិដក) ។ និកាយនេះគោរពព្រះពុទ្ធសមណគោតមដែលត្រាស់ដឹងសម្មាសម្ពោធិញ្ញាណ ហើយដែលបានចូលបរិនិព្វានទៅហើយ។ សព្វថ្ងៃ ប្រទេសដែលនិយមពុទ្ធសាសនានិកាយហីនយាន មានប្រទេសខ្មែរ-សៀម-លាវ-ភូមា-ឥណ្ឌា (នេប៉ាល់) - សិរីលង្កា ។ ល ។

ឯនិកាយមហាយាន (Grand véhicule) បែកចេញទៅទិសខាងជើង (ឧត្តរនិកាយ) ជាយានធំ អាចផ្ទុកសត្វលោកបានច្រើនគ្នាទៅកាន់គោលដៅត្រឹមពោធិសត្វ ដែលអាចជួយណែនាំប្រោសសត្វលោកបាន ។ និកាយមហាយាននិយមធម៌ថ្មី គឺធម៌ដែលមានវិន័យធូរស្រាល ហើយគោរពប្រតិបត្តិតាមលទ្ធិអាចារិយវាទ (តាមគ្រូអាចារ្យរបស់ខ្លួនៗគ្នា) ពុំមែនតាមពុទ្ធវាទដូចនិកាយហីនយានឡើយ ។ ដូចនេះនិកាយមហាយានពុំគោរពព្រះពុទ្ធជាធំទេ តែគោរពពោធិសត្វដូចជាពោធិសត្វ អវលោកិតេស្វរៈ រឺលោកេស្វរៈ មញ្ជុស្រី មៃត្រេយ ប្រជ្ញាបារមិតា ជាដើម ។ សព្វថ្ងៃប្រទេសដែលនិយមពុទ្ធសាសនាមហាយាន មានប្រទេសយួន-ជប៉ុន-ទីបេ-ឥណ្ឌូណេស៊ី ។ល។

នៅសតវត្សទី ៣ (មុនគ.ស.) ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទអសោក ពុទ្ធសាសនាត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយពាសពេញទាំងក្នុងប្រទេសឥណ្ឌា ទាំងក្រៅប្រទេស ។ តាមប្រវត្តិសាស្ត្រ គេបានដឹងថា នៅពុទ្ធសតវត្សទី ៣ (ព.ស. ២៣៤) គឺតាំងពីមុន គ.ស. ៣០០ឆ្នាំម្ល៉េះ ព្រះបាទ អសោក ពុទ្ធសាសនិកដ៏ឆ្នើមក្នុងប្រទេសឥណ្ឌា បានបញ្ជូនសមណទូតពីរអង្គគឺព្រះ សោណត្ថេរ និងព្រះឧត្តរត្ថេរ អោយនាំយកពុទ្ធសាសនាថេរវាទ (ហីនយាន) មកផ្សាយនៅសុវណ្ណភូមិ (អាស៊ីអគ្នេយ៍) ។ តាមសិលាចារឹកវ៉ូកាញ់ (នៅយួនខាងត្បូង) ទំនងជាពុទ្ធសាសនាចូលមកប្រតិស្ឋានក្នុងប្រទេសខ្មែរនៅសតវត្សទី ២ នៃគ្រិស្តសករាជ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ ស្រីមារៈ រឺ ហ្វាន់ចេម៉ែន(5) ។

មុននឹងលើកយកគោលសំខាន់ៗក្នុងពុទ្ធសាសនាមកសិក្សា គប្បីយើងស្គាល់ព្រះពុទ្ធនិងឆាកជីវិតរបស់ព្រះអង្គសិន ។

ក- ពុទ្ធប្រវត្តិសង្ខេប (6)(7)(8).-

១ - កំណើត

- ព្រះរាជវង្ស : វង្សគោតម

ព្រះបិតានាម សុទ្ធោទនី ជាកជានៃបក្សសម្ព័ន្ធ សាក្យៈ សោយរាជ្យនៅនគរ កបិលពស្តុ នៅឥណ្ឌាប៉ែកខាងជើង សព្វថ្ងៃនៅក្នុងតំបន់នេប៉ាល់ ។
ព្រះមាតានាម សិរិមហាមាយា បុត្រីមហាក្សត្រនៃបក្សសម្ព័ន្ធ កោឡិយៈ នៅនគរ ទេវទហៈ នៅជាប់ព្រំដែននគរ កបិលពស្តុ ។
ព្រះពុទ្ធនាម សិទ្ធត្ថ រឺ សិទ្ធាថ៌ (និយមហៅនៅស្រុកខ្មែរ) ។
ព្រះអគ្គមហេសីនាម ពិម្ពាយសោធរា បុត្រីស្តេច សុប្បពុទ្ធ ។
ព្រះរាជបុត្រនាម រាហុលកុមារ ។

- មូលហេតុនៃកំណើត :

ព្រះនាងសិរិមហាមាយាបានយល់សប្តិឃើញដំរីសមួយមានភ្លុក៦ ចុះពីស្ថានលើមក ហើយចូលក្នុងផ្ទៃព្រះនាងផ្នែកខាងស្តាំ ។ តាមទំនាយថា ព្រះនាងនឹងបានបុត្រប្រុសមួយអង្គ ប្រកបដោយបុណ្យបារមីយ៉ាងលើសលុប ។ តាមរឿងនិទានខ្លះថា ទេវបុត្ត សន្តុសិត យាងចុះពីស្ថានតុសិតមកចាប់ផ្ទៃព្រះនាង ។

– កំណើត :

– ព្រះពុទ្ធប្រសូតនៅថ្ងៃសុក្រ ១៥ កើត ពេញបូណ៌មីខែពិសាខ ឆ្នាំច នៅក្រោមដើមសាលព្រឹក្សក្នុងព្រៃ លុម្ពិនី ដែលស្ថិតនៅចំព្រំប្រទល់នៃនគរ កបិលពស្តុ និងនគរទេវទហៈ ។

– គេថាមានការអស្ចារ្យកើតឡើងមុននិងក្រោយពេលប្រសូត ។

– ប្រសូតបាន៥ថ្ងៃ ព្រាហ្មណ៍ ៨ នាក់ថ្វាយព្រះនាមព្រះឱរសថា សិទ្ធាថ៌ ដែលមានន័យថា "អ្នកសំរេចប្រយោជន៍គ្រប់យ៉ាង" ហើយព្រាហ្មណ៍ ៧ នាក់លើកម្រាមដៃពីរ ទាយថា : "បើព្រះកុមារស្ថិតនៅជាក្សត្រ នឹងបានជាស្ដេចចក្រពត្តិ បើចេញសាងព្រះផ្នួស នឹងបានត្រាស់ជាព្រះពុទ្ធ" ប៉ុន្តែព្រាហ្មណ៍ម្នាក់ទៀតឈ្មោះកោណ្ឌញ្ញ នៅក្មេងជាងគេ លើកតែម្រាមដៃមួយហើយទាយថា : "ព្រះកុមារពិតជាបានត្រាស់ជាព្រះពុទ្ធមិនខាន" ។

– ៧ ថ្ងៃក្រោយពេលប្រសូត ព្រះមាតាទ្រង់សោយទិវង្គត ទៅកើតនៅស្ថានតុសិត ឯព្រះកុមារក៏ត្រូវបានព្រះមាតុច្ឆារបស់ព្រះអង្គព្រះនាមមហាបជាបតិ គោតមី បីបាច់ថែរក្សាតមក ។

២ – ការត្រាស់ដឹង

– រាជាភិសេក :

– ព្រះជន្មបាន ១៦ ឆ្នាំ ទ្រង់បានរៀបអភិសេកជាមួយព្រះនាងពិម្ពាយសោធរា ។

ព្រះបិតាបានចាត់អោយសង់ប្រាសាទបីថ្វាយព្រះអង្គ គង់ទៅតាមរដូវទាំងបី (ក្ដៅ-រងា-រំហើយ) ។

– ទេពនិមិត្តទាំង ៤ យ៉ាង :

– ដោយអផ្សុកខ្លាំងពេក ព្រះអង្គបានចេញទៅក្រសាលក្នុងឧទ្យានដែលស្ថិតនៅក្នុងបរិវេណវាំង ។ ក្នុងពេលចេញទៅក្រសាលទាំងបួនលើក ព្រះអង្គបានទតឃើញទេពនិមិត្ត (ទេវតាចុះមកនិមិត្តខ្លួន) ៤ យ៉ាងដែរ :

លើកទី ១ ទតឃើញ មនុស្សចាស់

លើកទី ២ ទតឃើញ មនុស្សឈឺ

លើកទី ៣ ទតឃើញ មនុស្សស្លាប់

លើកទី ៤ ទតឃើញ មនុស្សបួស ។

មនុស្សទាំង ៤ ប្រភេទនេះ បានធ្វើអោយព្រះអង្គកើតក្ដីសង្វេគ ហើយយល់ច្បាស់អំពីបញ្ហាជីវិតរបស់សត្វលោក ។ មនុស្សប្រភេទទី ៤ ធ្វើអោយព្រះអង្គសោមនស្សចង់សាងផ្នួស ។

– ការសាងផ្នួស :

– ក្នុងព្រះជន្ម ២៩ ឆ្នាំ ព្រះសិទ្ធាថ៌មានការនឿយណាយក្នុងជីវភាពរបស់ព្រះអង្គ ហើយមានសេចក្ដីខ្ពើមរអើមលោកសន្និវាសនេះកាន់តែខ្លាំងឡើងៗ ។

– ព្រះអង្គសព្វព្រះរាជហឫទ័យចង់ដោះស្រាយបញ្ហាជីវិត ហើយចង់ជ្រើសរើសការសាងផ្នួសជាមធ្យោបាយដើម្បីសំរេចនូវសម្មាសម្ពោធិញ្ញាណ ។

– ទីបំផុត ព្រះអង្គលះបង់ព្រះរាជវង្ស ហើយលួចចេញទៅសាងផ្នួសទាំងកណ្ដាលរាត្រីស្ងាត់ ទោះបីព្រះបិតាបិទការពារគ្រប់មាត់ច្រកយ៉ាងណាក៏ដោយ ។

– ក្រោយដែលបានដឹងថា ព្រះសិទ្ធាត្ថយាងទៅបួសក្នុងព្រៃមក កោណ្ឌញ្ញព្រាហ្មណ៍និងកូនព្រាហ្មណ៍ឯទៀត ៤ នាក់ មានសទ្ធាជ្រះថ្លាទៅបួសដែរ ហើយតាមបំរើព្រះអង្គ ។ អ្នកបួសទាំង ៥ អង្គនេះហៅថា បញ្ចវគ្គិយ ។

– ក្រោយពីបានសាកល្បងតបធម៌ជាមួយតាបសពីរនាក់ (អ្នកបួសក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍)ឈ្មោះ អាឡារតាបស និង ឧទកតាបសពុំបានលទ្ធផលល្អ ព្រះអង្គក៏ខំប្រឹងតស៊ូស្វែងរកសច្ចធម៌តែមួយព្រះអង្គឯង ។

– ការត្រាស់ដឹង :

– ក្រោយពីធ្វើទុក្ករកិច្ច (កិច្ចដែលត្រូវបំពេញដោយលំបាក) អស់ ៦ វស្សាមក ព្រះអង្គបានយាងចាកចេញពី រាជគ្រឹះ (ធានីរដ្ឋមគធៈ) ធ្វើដំណើរទៅដល់ស្រុក ពោធិគយា ក្នុងរដ្ឋមគធៈ ។

– ព្រះអង្គទ្រង់តាំងសមាធិ នៅក្រោមដើមពោធិព្រឹក្សក្បែរស្ទឹង នេរញ្ជរា ហើយទ្រង់បានផ្ចាញ់ មារ ។

– ព្រះអង្គបានត្រាស់ជាព្រះពុទ្ធ នៅថ្ងៃពុធ ១៥ កើត ពេញបូណ៌មី ខែពិសាខ ឆ្នាំរកា ក្នុងព្រះជន្ម ៣៥ វស្សា ។

៣ – ធម្មទេសនា

លុះបានត្រាស់ដឹងនូវសម្មាសម្ពោធិញ្ញាណហើយ ព្រះពុទ្ធទ្រង់សំដែងធម្មទេសនាទូន្មានសត្វលោកដោយពុំប្រកាន់វណ្ណៈឡើយ ។

– មនុស្សជាច្រើនបានចូលទៅសុំបួសរៀនក្នុងសំណាក់ព្រះអង្គ ។

- ព្រះអង្គតែងបំពេញពុទ្ធកិច្ច ៥ ប្រការជានិច្ចអស់រយៈពេល ៤៥ ឆ្នាំ :
  - នៅពេលព្រឹក ទ្រង់និមន្តបិណ្ឌបាត្រ
  - នៅពេលរសៀល ទ្រង់សំដែងធម្មទេសនាដល់សាធារណជន
  - នៅពេលព្រលប់ ទ្រង់ប្រទានឱវាទដល់ភិក្ខុសង្ឃ
  - នៅពេលកណ្ដាលអធ្រាត្រ ទ្រង់ដោះស្រាយប្រស្នានៃពួកទេវតា
  - នៅពេលជិតភ្លឺទ្រង់ប្រមើលទតនូវសត្វលោកដែលមានភព្វ និងឥតភព្វ ។

៤_បរិនិព្វាន

– ដល់ពេលចេញវស្សាទី ៤៥ នៅថ្ងៃ ១៥ កើត ពេញបូណ៌មី ខែ មាឃ ឆ្នាំម្សាញ់ ព្រះពុទ្ធទ្រង់ដាក់អាយុសង្ខាររបស់ព្រះអង្គដោយប្រាប់មារថា ព្រះអង្គនឹងចូលបរិនិព្វានក្នុងរវាង ៣ ខែទៀត ។

– ពួកសាវ័កទាំងឡាយ ជាពិសេសអានន្ទ កាលបើបានដឹងថាព្រះអង្គបានកំរិតអាយុសង្ខាររួចទៅហើយ ពុំអាចកែប្រែបាន ក៏សោយសោកយ៉ាងខ្លាំងស្តាយព្រះពុទ្ធអង្គ មិនទាន់ចង់អោយព្រះអង្គចូលបរិនិព្វានឡើយ ។

– ព្រះអង្គយាងទៅដល់នគរកុសិនារា ហើយទ្រង់យាងចូលទៅកាន់សាលវ័ន ហើយទ្រង់ត្រាស់អោយអានន្ទរៀបចំគ្រែថ្វាយព្រះអង្គផ្ទុំ (ផ្ទុំផ្អៀង

ទៅខាងស្តាំ ព្រះបាទជង្គង់ត្រួតលើព្រះបាទស្តាំ) ។ នៅបច្ឆិមរាត្រី ព្រះអង្គទ្រង់ត្រាស់ដល់ភិក្ខុទាំងឡាយថា : "ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយឥឡូវនេះតថាគតហៅអ្នកទាំងឡាយមកប្រាប់ថា អ្វីដែលកើតឡើងហើយ ដែលមានហើយ ដែលផ្គុំផ្សំហើយតែងមានធម៌ភាពនឹងរលត់ទៅវិញជាធម្មតា អ្នកទាំងឡាយចូរញ៉ាំងប្រយោជន៍អោយសំរេចដោយកិរិយាមិនធ្វេសប្រហែសចុះ" ។ ព្រះអង្គមានពុទ្ធដីកាតែប៉ុននោះ ទ្រង់ក៏រំលត់សង្ខារនៅពេលនោះទៅ ។

– ព្រះពុទ្ធចូលបរិនិព្វាននៅថ្ងៃអង្គារ ១៥ កើតពេញបូណ៌មី ខែពិសាខ ឆ្នាំម្សាញ់ (៥៤៣ មុនគ.ស.) ក្នុងព្រះជន្ម ៨០ វស្សា ។

ការសិក្សាពុទ្ធប្រវត្តិនេះ នាំអោយយើងស្គាល់ព្រះពុទ្ធច្បាស់ គឺពុំមែនអាទិទេពទេ ជាមនុស្សរស់នៅក្នុងសង្គមមនុស្ស ត្រាស់ដឹងសព្វនូវបញ្ហាមនុស្ស ហើយបានអប់រំណែនាំមនុស្សអោយស្គាល់ល្អ- អាក្រក់ សុខ-ទុក្ខ គ្រប់បែបយ៉ាង ។ ព្រះពុទ្ធរលត់ខន្ធទៅក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែទស្សនៈទ្រឹស្តីរបស់ព្រះអង្គគង់នៅ ហើយត្រូវបានយកមកអនុវត្តរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។

តទៅទៀតយើងសូមលើកយកទស្សនៈទ្រឹស្តីសំខាន់ ៗ ខ្លះរបស់ព្រះពុទ្ធ មកអធិប្បាយដោយសង្ខេប ។

ខ – អរិយសច្ចៈ (Nobles vérités)(9). –

អរិយសច្ចៈ គឺការពិតដ៏ប្រសើរ ដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ ។ អរិយសច្ចៈដែលព្រះពុទ្ធអង្គពិចារណារកឃើញមាន ៤ ប្រការ (ហៅថា អរិយសច្ចៈ ៤ ចតុរារិយសច្ចៈ) គឺ: ទុក្ខអរិយសច្ចៈ សមុទយអរិយសច្ចៈ និរោធអរិយសច្ចៈ និងមគ្គអរិយសច្ចៈ ។

១- ទុក្ខអរិយសច្ចៈ . –

គឺទុក្ខជាសេចក្តីពិតដែលកើតមានដល់មនុស្ស - សត្វគ្រប់ៗរូបហើយពុំអាចចៀសផុតបានឡើយ គ្រាន់តែខុសគ្នាត្រង់អ្នកខ្លះមានទុក្ខតិចអ្នកខ្លះមានទុក្ខច្រើន ។ ទុក្ខធំៗមាន :

– ជាតិទុក្ខ គឺទុក្ខព្រោះមានកំណើត (តាំងពីនៅក្នុងផ្ទៃម្តាយម៉្លេះ)
– ព្យាធិទុក្ខ គឺទុក្ខព្រោះមានជម្ងឺផ្សេងៗមកបៀតបៀន
– ជរាទុក្ខ គឺទុក្ខព្រោះចាស់គ្រាំគ្រា ទ្រុឌទ្រោម
– មរណទុក្ខ គឺទុក្ខព្រោះស្លាប់ (មានការចុកចាប់ រឺពិបាកខ្លាំងនៅពេលស្លាប់) ។

ក្រៅពីទុក្ខធំៗទាំង៤យ៉ាងនេះ នៅមានទុក្ខជាច្រើនប្រភេទទៀត ដូចជាទុក្ខកើតឡើងដោយព្រាត់ប្រាស-មិនបានសំរេចបំណងណាមួយ- សោកស្តាយ ។ល។

២- សមុទយអរិយសច្ចៈ . –

គឺទុក្ខជាសេចក្ដីពិត ដែលកើតឡើងមកអំពីហេតុ ឫសគល់ពិតប្រាកដ ។ ឯហេតុដែលនាំអោយមានទុក្ខមាន ២ ជំ ។ គឺ តណ្ហា (désir) និង អវិជ្ជា (ignorance) ។ អវិជ្ជាគឺសេចក្ដីល្ងង់ខ្លៅ ឬមិនដឹងមិនយល់នូវហេតុដែលនាំអោយមានទុក្ខ ។ អវិជ្ជានេះនាំអោយកើតមានតណ្ហាឡើង ។ តណ្ហាគឺ សេចក្ដីស្រេកឃ្លាន សេចក្ដីប្រាថ្នា សេចក្ដីលោភ ចង់មាន ចង់បានអ្វីៗគ្រប់បែបយ៉ាងមិនចេះឆ្អែត មិនចេះចប់ ។ តណ្ហានេះជាឫសគល់ចម្បងដែលនាំអោយមានទុក្ខគ្រប់ប្រការ ហើយនាំអោយមានកំណើតថ្មីបន្តគ្នាមិនដាច់ (renaissances successives) ។

៣- និរោធអរិយសច្ចៈ .-

គឺការរួចស្រឡះ ឬការរំលត់ទុក្ខជាសេចក្ដីពិត ។ កន្លែងរំលត់ទុក្ខគឺនិព្វាន ។ ដើម្បីបំបាត់ទុក្ខអោយអស់រលីង ត្រូវបំបាត់ឫសរំលើងឫសគល់នៃទុក្ខពោលគឺបំបាត់អវិជ្ជា រំលាយតណ្ហាប្រៀបបានទៅនឹងការរំលើងឫសកែវដើមឈើអោយអស់ ទើបដើមឈើនោះលែងដុះលូតលាស់ទៀតបាន ។ យ៉ាងណាមិញ កាលណាឫសគល់នៃទុក្ខរលាយរលត់អស់ហើយ ទុក្ខនានាក៏ពុំអាចកើតទៀតបានឡើយ ។ តើរំលត់ទុក្ខដោយវិធីណាខ្លះ ?

៤.មគ្គអរិយសច្ចៈ .-

គឺផ្លូវ ឬមធ្យោបាយនាំអោយផុតទុក្ខជាសេចក្ដីពិត ។ ដើម្បីរំលត់ទុក្ខ

ហើយទៅដល់និព្វាន ព្រះពុទ្ធបានបញ្ជាក់ថាត្រូវប្រកាន់យកផ្លូវកណ្ដាល (មជ្ឈិមាបដិបទា) ហើយប្រតិបត្តិយ៉ាងខ្ជាប់ខ្ជួននូវមគ្គៈ ៨ យ៉ាង (អដ្ឋង្គិកមគ្គ) ។ មគ្គៈទាំង៨នោះគឺ :

– សម្មាទិដ្ឋិ : ការយល់ឃើញត្រូវ (compréhension juste) គឺការយល់ឃើញពិតនូវសភាវធម៌ទាំងពួង ឃើញតាមអរិយសច្ចៈ ទាំង ៤ ហើយពេញចិត្តនិងយល់ព្រមប្រតិបត្តិតាមផ្លូវត្រូវ ដើម្បីបំបាត់នូវអវិជ្ជានិងតណ្ហា ។

– សម្មាសង្កប្ប : ការត្រិះរិះត្រូវ (pensée juste) គឺត្រិះរិះក្នុងការមិនព្យាបាទ មិនបៀនបៀនចំពោះមនុស្ស-សត្វទូទៅ ។ ការត្រិះរិះត្រឹមត្រូវនាំអោយជួបប្រទះផលល្អនិងសេចក្ដីសុខចំរើន ។

– សម្មាវាចា : វាចាត្រឹមត្រូវ (parole juste) គឺសំដីត្រឹមត្រូវវៀរចាកវចីទុច្ចរិត ៤ យ៉ាង :

១- មុសាវាទ (ពាក្យមិនពិត)

២- បិសុណាវាទ (ពាក្យស៊កសៀត ញុះញង់ បំបែកបំបាក់)

៣- ផរុសវាទ (ពាក្យជេរប្រទេច តិះដៀល ដៀមដាម)

៤- សម្ផប្បលាវាទ (ពាក្យផ្ដេសផ្ដាស ឡេះឡោះ កំប្លែង សើចលេងឥតប្រយោជន៍) ។

– សម្មាកម្មន្ត : ការងារត្រឹមត្រូវ (action juste) គឺប្រព្រឹត្តល្អវៀរចាកកាយទុច្ចរិត ៣ យ៉ាង :

១- បាណា (ការសម្លាប់សត្វមានជីវិត)

២- អទិន្នា (ការលួចទ្រព្យអ្នកដទៃ)

៣- កាមេ (ការប្រព្រឹត្តលួចប្រពន្ធ - កូនគេខុសច្បាប់) ។

— **សម្មាអាជីវ** : ការចិញ្ចឹមជីវិតត្រឹមត្រូវ (moyens d'existence juste) គឺវៀរចាកការចិញ្ចឹមជីវិតខុសគន្លងធម៌ដូចជា លួចប្លន់ទ្រព្យសម្បត្តិ ធ្វើជំនួញទុច្ចរិតជាដើម ។

— **សម្មាវាយាម** : ការព្យាយាមត្រឹមត្រូវ (effort juste) គឺព្យាយាមខាងផ្លូវចិត្តគំនិត ដូចជាការពារមិនអោយមានបាបអកុសល រីសាយ៉ាងកើតឡើងក្នុងសន្ដានចិត្តនិង ព្យាយាមខាងផ្លូវកាយដូចជាការព្យាយាមធ្វើអំពើល្អគ្រប់បែបយ៉ាង ព្យាយាមរក្សាអំពើល្អដែលកើតឡើងជាដើម ។

— **សម្មាសតិ** : សតិត្រឹមត្រូវ (attention juste) គឺការរំលឹកនឹកឃើញនិងដឹងខ្លួនជានិច្ច ។ គេចាត់ទុកសតិ ជាឆ្មាំទ្វារដ៏ប្រសើរក្នុងការឃ្លាំមើលនិងការពារ កុំអោយគ្រឿងវិញ្ញាណ មានភ្នែក ត្រចៀក អណ្ដាត ច្រមុះ កាយ ទទួលអារម្មណ៍អាក្រក់បាន ។

— **សម្មាសមាធិ** : ការធ្វើសមាធិត្រឹមត្រូវ (concentration juste) គឺការចំរើនឈានភាវនាដើម្បីតំកល់ចិត្តអោយនឹង មិនអោយរវើរវាយអណ្ដែតអណ្ដូង ពោលគឺតាំងចិត្តអោយស៊ប់ជានិច្ចក្នុងអារម្មណ៍តែមួយ ។

ផ្លូវមធ្យោបាយ ទាំង ៨ ខាងលើនេះ បង្រួមមកបានដល់ : **សីល-សមាធិ-បញ្ញា** ។

សម្មាវាចា សម្មាកម្មន្ត សម្មាអាជីវៈ	សម្មាវាយាម សម្មាសតិ សម្មាសមាធិ	សម្មាសង្កប្ប សម្មាទិដ្ឋិ
សីល	**សមាធិ**	**បញ្ញា**

ឥ- ទស្សនៈកម្មផល. —

ទស្សនៈកម្មផលនេះមានទំនាក់ទំនងទៅនឹងការវិលកើត - ស្លាប់នៃសត្វលោក ។

នៅក្នុងព្រាហ្មណ៍លទ្ធិ ភាវៈកើតឡើងដោយមានអាទិទេពជាអ្នកបង្កើត ។ ចំណែកនៅក្នុងពុទ្ធលទ្ធិ ភាវៈកើតឡើងដោយខ្លួនឯង តាមច្បាប់ធម្មជាតិ ។ ចំពោះមនុស្សរឺសត្វ ធាតុដែលនាំអោយកើតរឺស្លាប់ គឺ ខន្ធ ទាំង ៥ (រូបក្ខន្ធ - វេទនាខន្ធ - សញ្ញាខន្ធ - សង្ខារក្ខន្ធ - វិញ្ញាណក្ខន្ធ) ពោលគឺធាតុទាំងឡាយដែលបានជួបប៉ះទង្គិចគ្នា ផ្គុំផ្សំគ្នា ហើយកកើតឡើង ។ ភាវៈដែលមានកំណើតឡើងហើយបែបនេះ រមែងមានការប្រែប្រួល ចាត់ធំ ហើយទ្រុឌទ្រោម រួចរលត់ខន្ធទាំង ៥ ទៅវិញ (ស្លាប់) រួចហើយទើបមានការប៉ះទង្គិចផ្គុំផ្សំគ្នាឡើងជាថ្មីទៀត (ជីវិតថ្មី) យ៉ាងនេះរៀងដរាបទៅ ។ ក្នុងទស្សនៈនេះគេចាត់ទុកការស្លាប់ ជាខណៈមួយដែលខន្ធទាំង ៥ ត្រូវរលាយ ហើយចាត់ទុកការកើត ជាខណៈមួយដែលខន្ធទាំង ៥ ផ្គុំផ្សំជាថ្មីឡើងវិញ ។ ខន្ធទាំង ៥ នៃមនុស្ស-សត្វត្រូវរលាយរលត់ទៅវិញនៅពេលស្លាប់គឺពិតមែនហើយ ប៉ុន្តែនៅសល់ថាមពល រឺ ចំហាយនៃខន្ធ

ដែលបានប៉ះទង្គិចនូវធាតុឯទៀតៗបណ្ដាលអោយកើតមានជារូបមួយឡើងទៀត ។ ថាមពលដែលចំហាយនៃជីវិតចាស់នេះមានឈ្មោះថា កម្មផល នេះឯង ។ ដូចនេះឃើញថាជីវិតចាស់មានទំនាក់ទំនងនឹងជីវិតថ្មី ។ ជីវិតចាស់និងជីវិតថ្មីដូចគ្នាផង ប្លែកគ្នាផង ។ ដូចគ្នា ត្រង់ជីវិតថ្មីទទួលចំហាយកម្មផលពីជីវិតចាស់ ប៉ុន្តែពុំដូចរឺប្លែកត្រង់ជីវិតថ្មីមានការកសាងការអប់រំថ្មីៗទៀត ។ ទស្សនៈពុទ្ធនិយមបានយល់ឃើញថា សត្វលោកទាំងឡាយរមែងវិលកើត វិលស្លាប់ មិនចេះអស់មិនចេះហើយក្នុងសំសារៈ ។ កាលបើកើតឡើងហើយ រមែងមាន ចាស់ - ឈឺ - ស្លាប់ ហើយនៅពេលរស់ រមែងជួបប្រទះនឹងទុក្ខសោក រោគាព្យាធិ និងសេចក្ដីលំបាកវេទនាផ្សេងៗ ។ ឯការដែលនាំអោយផុតចាកជរា ព្យាធិ មរណៈ និងទុក្ខសោកផ្សេងៗបាន គឺមិនចាប់កំណើតតទៅទៀត ។ តើត្រូវធ្វើដូចម្ដេចដើម្បីកុំអោយកើតទៀត ? ព្រះសិទ្ធាថ៌ទ្រង់បានចេញទៅសាងព្រះផ្នួសដោយមានព្រះបំណងនឹងស្រាវជ្រាវរកអោយឃើញ នូវគោលដៅនេះដែរ ។ ក្រោយដែលព្រះអង្គត្រាស់ដឹងហើយ ព្រះអង្គបានសំដែងថា ដរាបណាផលនៃកម្មមិនទាន់ផុតរលត់ទេ ដរាបនោះសត្វលោកនៅតែត្រូវកើតតទៅទៀត ។ បើចង់បំបាត់កំណើត ត្រូវបំបាត់ផលនៃកម្មសិន ទើបកំណើតរលត់ទៅឯង ។ ដូចនេះ កម្មផលជាមូលដ្ឋានសំខាន់ណាស់ក្នុងទស្សនៈពុទ្ធនិយម ។ តើកម្មផលក្នុងពុទ្ធសាសនាមានន័យនិងលក្ខណៈ

ដូចម្ដេចខ្លះ ?

ពាក្យថា *កម្ម* បានន័យថា អំពើ ការងារ រឺ ភារកិច្ច ដែលមនុស្សម្នាក់ៗ បានប្រព្រឹត្តដោយកាយក្ដី - ចិត្តក្ដី-វាចាក្ដី ។ ឯកម្មដែលសំគាល់នូវអំពើនោះចែកចេញជា ៣ យ៉ាងគឺ :

— *កុសលកម្ម* គឺអំពើជាកុសល

— *អកុសលកម្ម* គឺអំពើជាអកុសល

— *អព្យាកតកម្ម* គឺអំពើជាអព្យាក្រឹត្យ ។

ឯពាក្យថា *ផល* គឺផ្លែផ្កាដែលលេចចេញមកអំពីកម្ម ។ បើកម្មល្អផលក៏ល្អ បើកម្មអាក្រក់ ផលក៏អាក្រក់ ។ មនុស្សជាអ្នកកសាងកម្មខ្លួនឯង ហើយត្រូវទទួលយកផលនៃកម្មនេះខ្លួនឯងដែរ ។ ដូចនេះ តាមទស្សនៈពុទ្ធនិយមមនុស្សដែលមានលក្ខណៈល្អ-អាក្រក់-ល្ងង់-ឆ្លាត-មាន-ក្រ-ខ្មៅ-ស-។ល។ គឺមកពីការកសាងរឺអំពើរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ នេះឯង ។ ម្យ៉ាងទៀតអំពើល្អនិងអំពើអាក្រក់ពុំអាចលុបលាងរឺសងគ្នាបានទេ ។ អំពើល្អរមែងផលិតផល ល្អ អំពើអាក្រក់រមែងផលិតផលអាក្រក់ ។ ប្រសិនបើអំពើនោះល្អផង អាក្រក់ផង លទ្ធផលក៏ល្អផងអាក្រក់ផងដែរ ។ ឯផលនៃកម្មមិនសាបសូន្យទេ គ្រាន់តែបានទទួលយូររឺឆាប់ប៉ុណ្ណោះ :

— កម្មខ្លះផ្ដល់ផលភ្លាមៗ ក្នុងបច្ចុប្បន្នជាតិ

— កម្មខ្លះផ្ដល់ផលក្នុងជាតិខាងមុខ បន្ទាប់ពីជាតិបច្ចុប្បន្ននេះ

— កម្មខ្លះទៀតផ្តល់ផលក្នុងជាតិជាលំដាប់តៗទៅទៀត ។

រួចមកហើយនេះ យើងបានឃើញថាកម្មនិងផលទាក់ទងគ្នាជាដរាប លើកលែងតែកម្មម្យ៉ាងឈ្មោះ **អហោសិកម្ម** គឺកម្មគន្លងហួសទៅហើយ ហើយមិនផ្តល់ផលដល់អ្នកធ្វើ (ដូចជាកម្មរបស់ព្រះខីណាស្រព) ។ ដូចនេះ ទ្រឹស្តីកម្មផល គឺជាទ្រឹស្តីអំពីទំនាក់ទំនងរវាងហេតុនិងផលនេះឯងហើយ មានលក្ខណៈ ស្របតាមវិទ្យាសាស្ត្រថែមទៀត ព្រោះវិទ្យាសាស្ត្របានអះអាងថា ហេតុនិងផលទាក់ទងគ្នាជានិច្ច ។ ហេតុតូច ផលតូច ហេតុធំ ផលធំ ហេតុល្អ ផលល្អ ហេតុអាក្រក់ ផលអាក្រក់ ។ល។

អាស្រ័យដោយហេតុនិងផលទាក់ទងគ្នាជាដរាបបែបនេះហើយទើប ព្រះពុទ្ធលើកយកទ្រឹស្តីភ្ជាប់ហេតុទៅនឹងផលនេះ មកអធិប្បាយពន្យល់អោយកាន់តែច្បាស់ នូវបុព្វហេតុនៃការកើត-ស្លាប់របស់សត្វលោក ។ ទ្រឹស្តីនេះមានឈ្មោះថា **ទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទ** ។

ឃ- ទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទ.—

គឺជាធម៌ភាពភ្ជាប់ហេតុទៅនឹងផល(Loi de la causalité) ។ ធម៌ភាពនេះទ្រទ្រង់ធម្មជាតិ-មនុស្ស-សត្វជាដើម ដែលកើតឡើងក្នុងលោកនេះ ។ ទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទបានបញ្ជាក់ថា :

— បើនេះមាន នោះក៏មាន

— បើនេះគ្មាន នោះក៏គ្មាន

— បើនេះរលត់ នោះក៏រលត់ ។ល។

ដូចនេះពុំមានភាវៈណាមួយ កើតឡើងដាច់តែឯង ដោយគ្មានហេតុបច្ច័យទាក់ទងគ្នានោះទេ ហើយពុំមានភាវៈណាសំខាន់ជាងគេ រឺជាភាវៈដើមគេដូចភាវៈ **ព្រហ្មន** ក្នុងព្រាហ្មណ៍លទ្ធិឡើយ ។ ចំពោះដំណើរកើត-ស្លាប់នៃមនុស្ស ទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទបានលើកយកការទាក់ទងគ្នារវាងបុព្វហេតុទាំង ១២ មកពន្យល់ដូចតទៅនេះ :

១- **អវិជ្ជា** (ignorance) នាំអោយកើតសង្ខារ

២- **សង្ខារ** (formation) នាំអោយកើតវិញ្ញាណ

៣- **វិញ្ញាណ** (conscience) នាំអោយកើតនាមរូប

៤- **នាមរូប** (mentalité et physique)នាំអោយកើតអាយតនៈ

៥- **អាយតនៈ** (sens) នាំអោយកើតផស្សៈ

៦- **ផស្សៈ** (contact sensoriel) នាំអោយកើតវេទនា

៧- **វេទនា** (sensation) នាំអោយកើតតណ្ហា

៨- **តណ្ហា** (désir,soif) នាំអោយកើតឧបាទាន

៩- **ឧបាទាន** (attachement) នាំអោយកើតភព

១០- **ភព** (existence) នាំអោយកើតជាតិ

១១- **ជាតិ** (naissance) នាំអោយកើតជរា

១២- **ជរា** (vieillesse) នាំអោយកើតមរណៈ (mort) ។

បើមានធាតុណាមួយកើតឡើង ធាតុឯទៀត ៗ រឺភាវៈឯទៀត ៗ ក៏កើតឡើងបន្តបន្ទាប់គ្នា ដូចជា **អវិជ្ជា** កាលបើកើតមានហើយ អវិជ្ជានោះ

នាំអោយកើតសង្ខារ ឯសង្ខារនាំអោយកើតវិញ្ញាណតទៅទៀតហូរហែរហូតដល់នាំអោយមាន ជរា មានមរណៈ ។ ផ្ទុយទៅវិញបើអវិជ្ជារលត់ សង្ខារក៏រលត់ រលត់តៗគ្នាលុះត្រាតែអស់រលីងដែលហៅថានិរោធពោលគឺការជ្រះស្រឡះ ការរលត់រលាយអស់នូវសេសសល់នៃការកើត-ស្លាប់ រឺនៃទុក្ខនេះឯង ។

ទំនាក់ទំនងគ្នាទៅវិញទៅមកបែបនេះ មានសភាពដូចច្រវាក់ដែលប្រទាក់គ្នាជាកម្រង (chaine de causalité) រឺជារង្វង់មូលពុំមានចុងពុំមានដើមហើយដែលមានចលនាវិលចុះវិលឡើងមិនចេះចប់ ។

រួចមកហើយ យើងបានដឹងនូវគោលសំខាន់ៗខ្លះ នៅក្នុងព្រាហ្មណ៍សាសនានិងពុទ្ធសាសនា ។ សាសនាទាំងពីរនេះ ដែលបានមកប្រតិស្ឋាននៅក្នុងប្រទេសខ្មែរយើងតាំងពីយូរយារណាស់មកហើយ តើមានវិវត្តន៍ (évolution) យ៉ាងណាខ្លះដែរ ?

*

* *

៣- វិវត្តន៍នៃព្រាហ្មណ៍សាសនានិងពុទ្ធសាសនា(5)(10)

ក- សម័យនគរភ្នំ (ស.វ. ទី ១ ដល់ ៦).—

នៅសម័យនោះ មានការគោរពព្រាហ្មណ៍សាសនាផង ពុទ្ធសាសនាផង ។ អ្នកខ្លះកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍ ខ្លះទៀតកាន់សាសនាព្រះពុទ្ធ ។

ខាងសាសនាព្រាហ្មណ៍ គេនិយមគោរពព្រះឥសូរជាធំ ឯព្រះវិស្ណុ ព្រះហរិហរៈ (ឥសូរនិងនារាយណ៍រួមគ្នា) ព្រះព្រហ្ម ក៏មានគេគោរពខ្លះដែរ ។ ខាងសាសនាព្រះពុទ្ធ គេពេញចិត្តនឹងពុទ្ធសាសនាថេរវាទ (និកាយហីនយាន) ។ នៅស.វ. ទី២ ពុទ្ធសាសនាចំរើនលូតលាស់ជាងព្រាហ្មណ៍សាសនា ។

ខ- សម័យចេនឡា (ស.វ. ទី៦ ដល់ ៨).—

នៅសម័យចេនឡា គេឃើញព្រាហ្មណ៍សាសនាលូតលាស់ជាងពុទ្ធសាសនារហូតមកដល់ស.វ.ទី១២ ។ ប៉ុន្តែ ពុទ្ធសាសនាហីនយានមិនសាបសូន្យភ្លាមទេ ជាភស្តុតាង គេប្រទះឃើញព្រះពុទ្ធរូបនៅព្រៃកប្បាស ដែលបានសាងឡើងនៅស.វ.ទី៧ និងសិលាចារឹកជាច្រើនទៀត ។ នៅចុងស.វ.ទី៧ ពុទ្ធសាសនាមហាយានក៏ផ្សាយចូលមកដល់ស្រុកខ្មែរ ហើយលូតលាស់រហូតដល់ស.វ.ទី១៣ ប៉ុន្តែមិនសូវឃើញមានរូបបដិមាពោធិសត្វលោកេស្វរៈទេ គេប្រទះឃើញមានមួយនៅក្រមួនស (កម្ពុជាក្រោម) និងមួយទៀតនៅប្រាសាទតាកៀម (សៀមរាប) ។ ដល់ស.វ.ទី៨ ព្រាហ្មណ៍សាសនានៅតែលូតលាស់ទៀត ។

គ – សម័យមហានគរ (ស.វ.ទី៩ ដល់ ១៥).–

នៅស.វ.ទី៩ព្រាហ្មណ៍សាសនាកាន់តែលូតលាស់ ព្រោះព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ២ ទ្រង់សព្វព្រះទ័យកាន់ព្រាហ្មណ៍សាសនា និយមព្រះឥសូរជាធំ ។ ព្រះអង្គទ្រង់បានចាត់ចែងអោយអញ្ជើញព្រាហ្មណ៍ដ៏ប្រសើរម្នាក់ឈ្មោះ ហិរណ្យទាម ជាអ្នកប្រាជ្ញចេះចប់ត្រៃវេទអោយមកជួយរៀបចំធ្វើពិធី ទេវរាជ (Culte du Roi-Dieu) ដើម្បីប្រកាសឯករាជ្យដល់ប្រទេសកម្ពុជាហើយធ្វើព្រះរាជាអោយទៅជា ព្រះរាជចក្រពត្រាធិរាជ នៅលើភ្នំគូលែន ។ ព្រះអង្គទ្រង់បានអោយគេសាងលិង្គ ព្រះឥសូរតំកល់

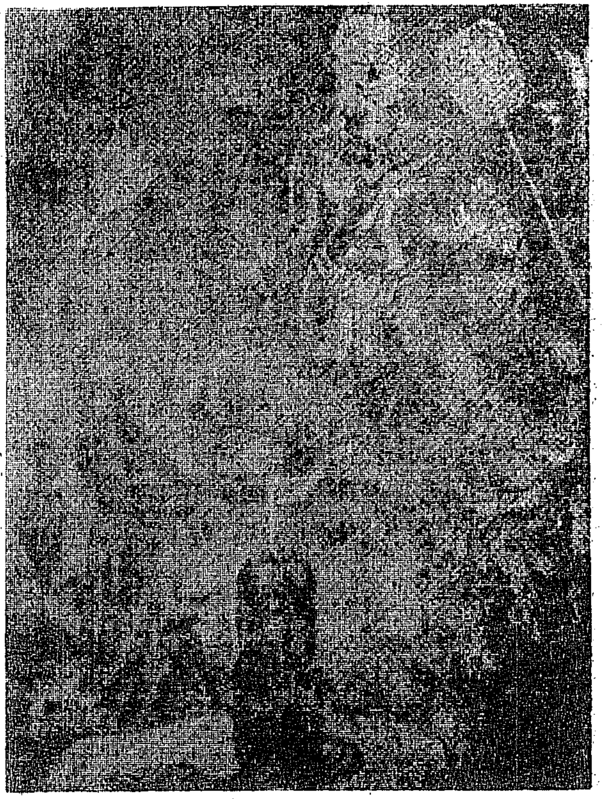

ពិធីទេវរាជ

(រូបដកស្រង់ពីប្រជុំទស្សនាវដ្តី)

ក្នុងប្រាសាទភ្នំទុកជាទីគោរព ។ ពិធីតំកល់លិង្គព្រះឥសូរនេះក៏បានទៅជាមូលដ្ឋាននៃការសាងប្រាសាទភ្នំតមកទៀត ។

នៅចុង ស.វ.ទី ៩ (គ.ស. ៨៨៩) ព្រះបាទ យសោវរ្ម័នទី ១ ទ្រង់បានឡើងសោយរាជ្យបន្តមកទៀត ហើយទ្រង់កាន់ព្រាហ្មណ៍សាស

នា និយមព្រះឥស្វរជាធំ ប៉ុន្តែព្រះអង្គទ្រង់ប្រោសប្រាណពុទ្ធសាសនាដែរ ជាភស្តុតាង ព្រះអង្គបានសាងអាស្រមជាច្រើនកន្លែងសំរាប់អោយអ្នកកាន់សាសនាទាំង ៣ ប្រភេទ (ពុទ្ធសាសនាហីនយាន ពុទ្ធសាសនាមហាយាននិងព្រាហ្មណ៍សាសនា)ទៅរៀនអំពីសាសនារហូតដល់ទស្សនវិជ្ជានៅទីនោះ ។ ក្នុងរជ្ជកាលតៗមក មានព្រះរាជាជាច្រើនអង្គនិយមព្រាហ្មណ៍សាសនាគោរពព្រះឥស្វរជាធំដែរ ។

លុះដល់ ស.វ. ទី ១២ ក្នុងរាជ្យព្រះ **បាទសុរិយាវរ្ម័នទី២** (គ.ស. ១១១៣) មានការប្រែប្រួលខ្លះក្នុងព្រាហ្មណ៍សាសនា គឺព្រះរាជាអង្គនេះជាព្រាហ្មណ៍សាសនិក គោរពព្រះវិស្ណុជាធំ ។ គេប្រទះឃើញក្បាច់ចំលាក់ជារឿងនៅតាមជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរវត្ត ទាក់ទងទៅនឹងអវតារព្រះវិស្ណុ ដូចជាចំលាក់រឿងរាមាយណៈ មហាភារតៈ ជាដើម ។ នៅចុង ស.វ. ទី ១២ គេបានសង្កេតឃើញមានការរេមកកាន់ពុទ្ធសាសនាវិញ ។

នៅ ស.វ. ទី ១៣ ពុទ្ធសាសនា ចំរើនល្អលាស់ម្តងវិញ ។ ព្រះ **បាទជ័យវរ្ម័នទី ៧** ជាពុទ្ធសាសនិកដ៏ឆ្នើម ទ្រង់កាន់ពុទ្ធសាសនាមហាយាន គោរពព្រះពោធិសត្វលោកេស្វរៈនិងប្រជ្ញាបារមិតា តាមប្រពៃណីព្រះវរបិតា ។ព្រះអង្គទ្រង់បានផ្លាស់ប្រពៃណីដែលធ្លាប់គោរព**ទេវរាជ**តាំងពីរាជ្យព្រះ**បាទជ័យវរ្ម័នទី២** មក ហើយគោរព **ពុទ្ធរាជ** (Culte du Roi-Bouddha) វិញ ។ ទោះបីព្រះអង្គជាពុទ្ធសាសនិកយ៉ាងមុតមាំក៏ដោយ ក៏ព្រះអង្គនៅតែប្រោសប្រាណព្រាហ្មណ៍សាសនាដែរ ។ ព្រះ

អង្គបានសាងប្រាសាទជាច្រើនដើម្បីឧទ្ទិសថ្វាយព្រះពុទ្ធសាសនា មានប្រាសាទបាយ័នជាដើម ហើយគេបានសាងពុទ្ធបដិមាជារូបអង្គ **ពុទ្ធរាជ** តំកល់ក្នុងប្រាសាទបាយ័ននោះ ដើម្បីជាតំណាងព្រះអង្គកាលទ្រង់ចូលទីវង្គតទៅ ។ ចំណែកឯពោធិសត្វលោកេស្វរៈសមន្តមុខ ដែលនៅគ្រប់កំពូលបែរព្រះភក្ត្រញញឹមស្រស់ប្រិមប្រិយទៅគ្រប់ទិសទាំង៤ (ហៅញញឹមបាយ័ន) ក៏ទុកដូចជារូបអង្គ **ពុទ្ធរាជ** ដែរ ។

ក្រោយរជ្ជកាល **ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៧** ព្រះរាជាដែលសោយរាជ្យជាតំណរាជវង្សត្រឡប់មកកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍គណៈឥស្វរវិញ ។ គេសង្កេតឃើញមានប្រតិកម្មនៃសាសនាព្រាហ្មណ៍ ដោយមានការបំផ្លាញព្រះពុទ្ធរូប (វាយបំបែក ខ្វះរីដាប់យកពុទ្ធរូបចេញ) ។

លុះមកដល់ចុង ស.វ. ទី ១៣ ពុទ្ធសាសនាមហាយានក៏សាបរលាបទៅ ហើយមកដល់ ស.វ. ទី ១៤ ព្រាហ្មណ៍សាសនាក៏បាត់បង់ទៅទៀត នៅសល់តែពិធីខ្លះក្នុងរាជវាំង ។ ចំណែកឯពុទ្ធសាសនាភាសាបាលី (ដែលនាំចូលមកនៅ ស.វ. ទី ១២) ក៏បានលូតលាស់ដុះដាលចំរើនយ៉ាងក្រៃលែងរហូតមកដល់សម័យបច្ចុប្បន្ននេះ ។

រួមសេចក្តីមក យើងសង្កេតឃើញថា សាសនាដែលចូលមកប្រតិស្ឋានក្នុងប្រទេសខ្មែរយើងនេះមានវិវត្តន៍ច្រើនលើក ច្រើនគ្រាណាស់ ដោយហេតុថា ព្រះរាជាដែលសោយរាជ្យតៗគ្នានោះ និយមគោរពសាសនាខុសៗគ្នា ។ ម្ល៉ោះហើយសាសនាត្រូវតែផ្លាស់ប្តូរទៅតាមការ

និយមក្នុងសម័យនោះដែរ ។ បើរាជាអង្គណានិយមកាន់សាសនាណាមួយ សាសនានោះក៏ចំរើនរុងរឿងទៅ ហើយសាសនាឯទៀតក៏ត្រូវអន់ថយ រឺអាប់អោន ។

អាស្រ័យដោយខ្មែរយើងបានទទួលកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍ និងសាសនាព្រះពុទ្ធច្រើនសតវត្សមកហើយ ហើយទោះបីព្រាហ្មណ៍សាសនា និងពុទ្ធសាសនាមហាយានសាបរលាបទៅវិញក៏ដោយ ក៏ឥទ្ធិពលនៃសាសនាទាំងនោះបានចាក់រឺសយ៉ាងមាំក្នុងសន្តានចិត្តខ្មែរ ក្នុងសង្គមខ្មែរ ដូចជាក្នុងផ្នែកជំនឿ -សិល្បៈ-ទំនាមទំលាប់-ប្រពៃណី-ភាសា-អក្សរ-អក្សរសិល្ប៍ជាដើម ។

*

* *

ជំពូកទី២

ភាសា-អក្សរ-អក្សរសិល្ប៍

១- ភាសា

ភាសា គឺពាក្យសម្តីដែលយើងនិយាយ ប្រាស្រ័យទាក់ទងគ្នាទៅវិញទៅមក ដើម្បីសំដែងនូវឆន្ទៈ សញ្ចេតនា ចិត្តគំនិតអ្វីមួយ ។ នៅក្នុងលោកយើងនេះ គ្រប់ជាតិសាសន៍សុទ្ធតែមានភាសាផ្ទាល់របស់ខ្លួន សំរាប់ប្រើទាក់ទងគ្នានៅក្នុងសង្គមជាតិរៀង ៗ ខ្លួន ។ ភាសានៃជាតិសាសន៍នីមួយ ៗ មានកំណើតឡើងដំណាលគ្នានឹងកំណាកំណើតនៃជាតិសាសន៍នោះដែរ ហើយបានវិវត្ត ប្រែប្រួល ចំរើនល្អតលាស់ រឺ អន់ថយទៅតាមសង្គមមនុស្សនោះថែមទៀត ។ ភាសាវិទូបានសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីភាសាទាំងអស់ក្នុងលោកឃើញថា ភាសាមានចំនួនច្រើនណាស់ បើរាប់ទាំង

ភាសាតូច-ធំ-ស្លាប់-រស់ មានចំនួន ពីពីរពាន់ប្រាំរយទៅបីពាន់ប្រាំរយភាសា ។ ក្នុងចំណោមភាសាទាំងនោះ ភាសាវិទូបានធ្វើប្រភេទវិភាគ ចែកភាសាជាក្រុម រឺ អំបូរ ។ ភាសាដែលអាចស្ថិតនៅក្នុងអំបូរជាមួយគ្នាបាន លុះត្រាតែមានលក្ខណៈពិសេសប្រហែល ៗ គ្នា ។ អំបូរភាសាធំ ៗ មានចំនួន ២០ ដូចជា :

- អំបូរឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុប គឺជាអំបូរភាសាមួយ ទូលំទូលាយក្នុងបណ្ដាអំបូរភាសាក្នុងលោក គ្របដណ្ដប់លើទ្វីបអឺរ៉ុបជិតតែទាំងអស់ និងលើមួយភាគធំនៃប្រទេសឥណ្ឌា ។
- អំបូរខ្មែរ-មន គឺជាអំបូរធំសំខាន់មួយនៅទ្វីបអាស៊ីអគ្នេយ៍ ។
- អំបូរ ម៉ាឡាយ៉ូ-ប៉ូលីនេស៊ី គឺជាអំបូរធំគួរសម ស្ថិតនៅតាមកោះ និងនៅទៀបកោះ ក្នុងភាគខ្លះនៃមហាសមុទ្រប៉ាស៊ីហ្វិក និងនៃមហាសមុទ្រឥណ្ឌា (១) ។

ចំពោះភាសាខ្មែរយើង តើមានប្រភព-វិវត្តន៍និងលក្ខណៈពិសេសយ៉ាងណាទៅដែរ ?

ក.ប្រវត្តិនៃភាសាខ្មែរ.–

(១) សូមអានអត្ថបទ «អំបូរភាសាក្នុងលោក» របស់លោក គង់ អ៊ីន និងលោក ឡុច ផ្លែង ចុះផ្សាយក្នុងទស្សនាវដ្ដីខេមរយានកម្ម ឆ្នាំទី ៣ លេខ ១ ខែតុលា ឆ្នាំ ១៩៦៩ ទំព័រ 85 ។

ដូចយើងបានពោលរួចមកហើយថា ភាសាមានកំណើតដំណាលគ្នានឹងកំណើតមនុស្ស ។ យ៉ាងណាមិញ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរបានចែងថា ជាតិសាសន៍ខ្មែរមានយូរយារណាស់មកហើយ (ប្រមាណ ៣០០០ ឆ្នាំមុន គ.ស.) គឺជាជាតិសាសន៍ដែលធ្លាប់មានអរិយធម៌រុងរឿងក្នុងចំណោមជាតិសាសន៍ដទៃ ក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍ ។ ដូចនេះភាសាខ្មែរ ដែលមានប្រភពជាប់គ្នានឹងជាតិកំណើតមនុស្សខ្មែរ ក៏កើតមានតាំងពីយូរណាស់មកហើយដែរ ។ ក្រោយដែលបានសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីភាសាខ្មែរអស់ពេលជាយូរមក ភាសាវិទូបរទេសបានបញ្ចូលភាសានេះ ទៅក្នុងអំបូរភាសាធំមួយក្នុងចំណោមអំបូរភាសានៅទ្វីបអាស៊ីអគ្នេយ៍ គឺអំបូរ ខ្មែរ-មន នេះឯង ។ តាមលោក ពីណូវ H.J.Pinnow អំបូរភាសាខ្មែរ-មនជាក្រុមភាសាមួយដែលគួរចាប់អារម្មណ៍ជាងគេក្នុងបណ្ដាភាសាអាស៊ី ភាគខាងត្បូង (អំបូរភាសា អូស្ត្រូអាស៊ី : អំបូរភាសាម៉ាឡាយូ-ប៉ូលីនេស៊ី អំបូរភាសា ថៃ-វៀតណាម អំបូរភាសាខ្មែរ-មន) ព្រោះជាភាសាដែលមានប្រវត្តិអក្សរប្លែកពីភាសាដទៃទៀតដែលទើបតែមានភាសាសរសេរ ហើយខ្លះទៀតនៅតែគ្មានអក្សរសរសេរដដែល (11) ។

ចំពោះពាក្យ ខ្មែរ-មន នេះធ្វើអោយយើងមានចំងល់តទៅទៀតថា តើមន ជាអ្វី? ហើយនៅឯណា? តើមានជាតិសាសន៍ខ្មែរនិងមនពីរនេះទេ រឺដែលនៅក្នុងអំបូរនេះ ?

តាមការស្រាវជ្រាវ គេបានដឹងថា នៅក្នុងអំបូរ ខ្មែរ-មន ពុំមែន

មានតែជាតិ **ខ្មែរ** និងជាតិ **មន** ប៉ុណ្ណោះទេ គឺមានជាតិជាច្រើនទៀតដែលរស់នៅក្នុងប្រទេសនានានៃអាស៊ីអគ្នេយ៍ ហើយដែលមានភាសាស្រដៀងគ្នាក្នុងផ្នែក **សូរសាស្ត្រ** (la phonétique) **រូបសាស្ត្រ** (la morphologie) និង **និរុត្តិសាស្ត្រ** (la sémantique) ។ ឯជនជាតិទាំងនោះមានជាអាទិ៍ :

— សេណូយ សេម៉ាង . . . នៅសហពន្ធម៉ាឡេស៊ីយ៉ា
— ប៉ាឡោង វ៉ា . . . នៅប្រទេសភូមា
— ខ្មុ អាឡាក់ ល្មិត . . . នៅប្រទេសលាវ
— ស្ទៀង កួយ ព័រ ស្អូច ជង ព្នង . . . នៅសាធារណរដ្ឋខ្មែរ
— ម្នង បាហ្នារ សេដង់ ព្រៅ . . . នៅប្រទេសវៀតណាម ។

ក្នុងចំណោមជនជាតិទាំងនោះ មានតែជនជាតិ **ខ្មែរ** និង **មន** ទេ ដែលមាន**អរិយធម៌ខ្ពង់ខ្ពស់**ជាងគេ ពីព្រោះជនជាតិទាំងពីរនេះរស់នៅត្រង់តំបន់វាលទំនាបនៃទន្លេ ដែលមានដីជាតិអាចប្រកបរបរកសិកម្មបានយ៉ាងប្រសើរ ហើយមានទំនាក់ទំនងជាមួយនឹងបរទេសជាច្រើនថែមទៀត ។ ជនជាតិ **ខ្មែរ**រស់នៅត្រង់តំបន់វាលទំនាបនៃទន្លេមេគង្គ ឯជនជាតិ **មន**រស់នៅត្រង់តំបន់មេណាម(ប្រទេសសៀម)និងតំបន់វាលទំនាបនៃទន្លេឥរាវតី (ប្រទេសភូមាសព្វថ្ងៃ) ។ ឯជនជាតិក្រៅពីនោះច្រើនរស់នៅតាមព្រៃភ្នំ ។ អាស្រ័យដោយអរិយធម៌នៃជនជាតិ **ខ្មែរ** និង **មន** លូតលាស់រុងរឿងនេះ ហើយ ទើបគេនិយមប្រើពាក្យ **មន-ខ្មែរ** (តាមទស្សនៈអ្នកប្រាជ្ញបរទេស)

រឺ ខ្មែរ-មន (តាមទស្សនៈខ្មែរ) ដូចពាក្យអំបូរខ្មែរ-មន អរិយធម៌ខ្មែរ-មន ជាដើម ។ ប៉ុន្តែចាប់ពីសតវត្សទី១៦មក ជនជាតិមនក៏បានបាត់បង់ទឹកដីនិងអធិបតេយ្យរបស់ខ្លួនរហូតមក ដូចជាជនជាតិចាមសព្វថ្ងៃនេះដែរ(12) ។

១-វិវត្តន៍នៃភាសាខ្មែរ. —

ភាសាក៏ដូចជាធាតុឯទៀតៗនៃអរិយធម៌ដែរ តែងប្រែប្រួលចំរើនលូតលាស់រីកចំរើនស្របតាមការរស់នៅរបស់មនុស្សក្នុងសង្គម ។ គេបានកត់សំគាល់ឃើញថា ភាសាសរសេរវិវត្តពុំទាន់ភាសានិយាយទេ ។

ចំពោះកំណកំណើតភាសាខ្មែរ ដែលមានជីវិតរហូតមកដល់សម័យបច្ចុប្បន្ននេះ អ្នកប្រាជ្ញខាងភាសាបានសង្កេតឃើញ មានវិវត្តន៍ ៣ លើកធំៗគឺ :

—ភាសាខ្មែរបុរាណ (តាំងពីកំណកំណើតមកដល់ ស.វ. ទី ១៥)
—ភាសាខ្មែរកណ្តាល (ស.វ. ទី ១៦ ដល់ ស.វ. ទី១៩)
—ភាសាខ្មែរបច្ចុប្បន្ន (ស.វ.ទី ២០ . . .) ។

នៅសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង វិវត្តន៍នៃភាសាខ្មែរត្រូវបានបន្ថយល្បឿន ហើយរត់ទៅសំងំក្នុងវត្តអារាមដែលមានព្រះសង្ឃជួយថែរក្សាទុកអោយ ។ គេបង្ខំអោយរៀនភាសាបារាំងជាយាន ជាផ្លូវការ ដែលជាហេតុនាំអោយខូចប្រយោជន៍ដល់ភាសាជាតិនេះឯង ។

នៅសម័យឯករាជ្យ ភាសាខ្មែរត្រូវបានប្រកាសអោយប្រើជាផ្លូវការ

កំណើតគណៈកម្មការវប្បធម៌ មហាវិទ្យាល័យគរុកោសល្យ (អតីតវិជ្ជា-ស្ថានជាតិគរុកោសល្យ) មហាវិទ្យាល័យអក្សរសាស្ត្រ វិជ្ជាស្ថានជាតិខេមរយានកម្ម ជំរុញអោយមានការបង្កើតពាក្យពេចន៍ថ្មី ៗ ជាច្រើនទៀតដើម្បីប្រើការអោយទាន់សម័យនិយម ។ ក្រៅពីពាក្យកំណើត ពាក្យបង្កើតថ្មី គេប្រទះឃើញពាក្យបរទេសជាច្រើននៅលាយឡំក្នុងភាសាខ្មែរ ។

ឯល្បាយភាសានេះកើតឡើងនៅពេលដែលខ្មែរមានទំនាក់ទំនងជាមួយនឹងបរទេស ដូចជាទាក់ទងក្នុងកិច្ចការទូត-ទេសចរណ៍-ពាណិជ្ជកម្មសិក្សាអប់រំ-ជំនឿសាសនា ។ល។ គេបានកត់សំគាល់ឃើញថាភាសាមានអាយុវែងកាលណា ល្បាយភាសាក៏កាន់តែមានច្រើនឡើង ៗ សឹងរកភាពសុទ្ធរបស់ខ្លួនពុំឃើញ ។ ឯភាសាបរទេសដែលនៅលាយឡំច្រើនជាងគេក្នុងភាសាខ្មែរយើងសព្វថ្ងៃ គឺភាសាបាលីនិងសំស្ក្រឹត ។ ភាសាបាលីហូរចូលមកក្នុងភាសាខ្មែរ តាមរយៈពុទ្ធសាសនាហីនយាន ឯភាសាសំស្ក្រឹតហូរចូលតាមរយៈពុទ្ធសាសនាមហាយាននិងព្រាហ្មណ៍សាសនា ។ ដោយជនជាតិខ្មែរយើងនិយមគោរពសាសនាឥណ្ឌាទាំងនេះហើយ បានជាភាសាបាលី-សំស្ក្រឹតព្រមទាំងក្បួនខ្នាតវេយ្យាករណ៍ មានឥទ្ធិពលខ្លាំងក្លាមកលើភាសាខ្មែរ ហើយចាក់រឹសតល់មកដល់សព្វថ្ងៃ ជាហេតុនាំអោយអ្នកខ្លះដែលមើលលក្ខណៈដើមនៃភាសាខ្មែរពុំឃើញ ហើយក៏តាំងចោទថាភាសាខ្មែរមានប្រភពពីភាសាបាលី-សំស្ក្រឹតនេះឯង ។ ការពិត ភាសាទាំងពីរនេះចូលមកក្រោយពេលដែលខ្មែរមានភាសាផ្ទាល់ខ្លួនរួចស្រេច

ទៅហើយ ។ ដូចនេះ ភាសាខ្មែរពុំមែនកើតចេញមកពីភាសាបាលីសំស្ក្រឹត រឺភាសាបាលី-សំស្ក្រឹតជាម្តាយនៃភាសាខ្មែរ ដូចទស្សនៈរបស់លោក J. Taupin (La littérature et la langue khmères sont filles du sanskrit) នោះទេ ។ ខ្មែរប្រើពាក្យបាលី-សំស្ក្រឹតជាពាក្យកម្ចី ដើម្បីបង្គ្រប់នូវកង្វះខាតតែប៉ុណ្ណោះ ។ រីឯពាក្យបាលីសំស្ក្រឹតនេះសោតទៀត ក៏ត្រូវកែប្រែទាំងសូរសព្ទ ទាំងរូបសព្ទ ដើម្បីអោយស្របស្រួលមកនឹងសំដីខ្មែរ ចំណង់ចំណូលចិត្តខ្មែរ ។ ខេមរនីយកម្មបែបនេះពុំមែនធ្វើចំពោះតែពាក្យបាលី-សំស្ក្រឹតប៉ុណ្ណោះទេ ភាសាបរទេសណាក៏ដោយ ដែលជ្រាបចូលមកក្នុងភាសាខ្មែរ ត្រូវទទួលការផ្លាស់ប្តូរអោយមានលក្ខណៈជាខ្មែរដែរ ។ ម្យ៉ាងទៀត ភាសាបាលី-សំស្ក្រឹត ស្ថិតដាច់អំពីអំបូរខ្មែរ-មន ព្រោះមាន វិភត្តិ (déclinaison) ដូចភាសានៃជនជាតិអឺរ៉ុបដែរ ។ ដូចនេះភាសាបាលី-សំស្ក្រឹតនៅក្នុងអំបូរឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុប ឯណោះទេ ។

គ-លក្ខណៈពិសេសនៃភាសាខ្មែរ.-

ដើម្បីបំផុសអោយឃើញលក្ខណៈពិសេសនៃភាសាខ្មែរ និងដើម្បីកុំអោយមានការយល់ច្រលំដូចទស្សនៈខាងលើតទៅទៀត យើងសូមធ្វើការប្រៀបធៀបចំណុចសំខាន់ ៗ ខ្លះនៃភាសាខ្មែរ ទៅនឹងភាសាខ្លះទៀត ជាពិសេសភាសាបាលី-សំស្ក្រឹត ។

អំពីការបន្លឺសម្លេង.–

ក្នុងការបន្លឺសម្លេង ពាក្យខ្មែរក្តី មនក្តី ពុំមានសម្លេងឡើងចុះ រឺលើកដាក់ខ្ពស់ទាបទៅតាមសញ្ញាប្រើដាក់លើពាក្យ ដែលនាំអោយផ្លាស់ប្តូរន័យរបស់ពាក្យនោះទេ ។ នេះជាចំណុចសំខាន់មួយ ដែលបង្ហាញនូវសភាពប្លែកគ្នារវាងភាសាខ្មែរ-មន និងក្រុមភាសាចិន-យួន-សៀម-លាវ ដែលជាភាសាភ្ជាប់ងយទៅនឹងសម្លេងខ្ពស់ទាប រឺចុះឡើង(Langues toniques)។

អំពីចំនួនព្យាង្គ.–

ពាក្យខ្មែរសុទ្ធ ច្រើនតែមានចំនួនព្យាង្គតិច- គឺសម្បូណ៌ពាក្យមួយព្យាង្គ ប្លែកអំពីពាក្យបាលី-សំស្ក្រឹត ដែលច្រើនតែមានចំនួនព្យាង្គច្រើន ។ ក្នុងករណីពាក្យខ្មែរសុទ្ធ២ព្យាង្គ រឺច្រើនព្យាង្គគេបានសង្កេតឃើញថា ការបន្លឺតែងមានទំនោរទៅរកការបង្រួញព្យាង្គច្រើន អោយនៅសល់តិចបំផុត ដោយបន្ទើរស្នូរ រឺបង្រួញស្នូរនៅព្យាង្គមុខ ហើយសង្កត់ស្នូរនៅព្យាង្គក្រោយដូចពាក្យ :

ប្រអប់ > ប្អប់ ត្របែក > តបែក

ក្រមា > កមា សៀវភៅ > សភៅ ។ល។

ទំនោរបង្រួញព្យាង្គនេះ មានឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងទៅលើពាក្យ បាលី សំស្ក្រឹត ដែលចូលមកលាយឡំក្នុងភាសាខ្មែរ ហើយដែលមានចំនួន

ព្យាង្គច្រើនដូចជា :

ជាតិ (Jati) អាន ជាត } ២ព្យាង្គនៅសល់ ១ ព្យាង្គ
ទុក្ខ: (Dukkha) អាន ទុក }

និរន្តរ: (Nirantara) អាន និរាន់ : ៤ ព្យាង្គនៅសល់ ២ ព្យាង្គ

សមាធិ (Samadhi) ក្លាយទៅជាស្មាធិ៍ : ៣ ព្យាង្គនៅសល់ ១ ព្យាង្គ ។

នៅមានវិធីច្រើនបែបយ៉ាងទៀត ដែលខ្មែរយកមកអនុវត្ត ដើម្បីកែប្រែបង្រួញព្យាង្គ បាលី-សំស្ក្រឹតអោយមានលក្ខណៈបែបខ្មែរឡើង (ខេមរនីយកម្មចំនួនព្យាង្គ) ។ លក្ខណៈកែប្រែនេះ សអោយឃើញថា ខ្មែរពុំមែនចេះតែទទួលយកពាក្យបរទេសមកប្រើទាំងស្រុងទេ ។

អំពីស្រះ ព្យញ្ជនៈ ព្យាង្គ.–

ក្នុងការធ្វើប្រភេទវិភាគស្រះ ព្យញ្ជនៈ ព្យាង្គ អោយមានគូគ្នា ភាសាខ្មែរបានសំអាងទៅលើគោលពិសេសមួយគឺ ខ្យល់ អ-អ៊ ។ ភាសាមន គេចែកជាខ្យល់ អ-អេ ឯភាសាបាលីសំ-ស្ក្រឹតមានតែខ្យល់ អះ (a) មួយទេ ។ ចំពោះខ្យល់ អ-អ៊ រួចមកហើយ មានអ្នកខ្លះយល់ច្រលំថា ព្យញ្ជនៈណាដែលមានខ្យល់ អ ជាព្យញ្ជនៈ អឃោសៈ ឯព្យញ្ជនៈណាដែលមានខ្យល់ អ៊ ជាព្យញ្ជនៈ ឃោសៈ ។ ប៉ុនតែតាមការពិសោធន៍ ដោយគ្រឿងម៉ាស៊ីនថតសម្លេង គេបានដឹងថាព្យញ្ជនៈពួកខ្យល់ អ ក្តី ខ្យល់ អ៊ ក្តី ដែលមានសម្លេងមិនខ្ទរខ្ទារ (ថ្លង់) ហៅថាព្យញ្ជនៈ អឃោសៈ ។

ចំណែកព្យញ្ជនៈ ឃោសៈ វិញ គឺព្យញ្ជនៈពួកខ្យល់ អ ក្តី ខ្យល់ អ៊ឹ ក្តី ដែលមានសម្លេងខ្ទរខ្ទារ(លឺ) ។ ព្យញ្ជនៈខ្យល់លឺមានចំនួនតិចណាស់ៈ បប៊-ដឌ-មម-ណន-ញញ-ងង-វវ-ឡល-រ-យយ (11) ។ ដូចនេះខ្យល់ អ ពុំដូចគ្នានឹងខ្យល់ អឃោសៈ ទេ ហើយខ្យល់ អ៊ឹ ក៏ពុំដូចគ្នានឹងខ្យល់ ឃោសៈ ដែរ ។ ក្នុងការចែកមូលសទ្ទ (ស្រៈ-ព្យញ្ជនៈ-ព្យាង្គ) ខ្យល់ អ-អ៊ឹ បានចែកញែកមូលសទ្ទនោះជាគូៗ គ្នាដូចជា :

ក- ស្រៈ { ខ្យល់ អ : ា ិ ី ឹ ឺ ..... ោ . ៅ ំ ...
ខ្យល់ អ៊ឹ : ា ិ ី ឹ ឺ ..... ោ . ៅ ំ ...

សេចក្តីសង្ខេប — សញ្ញាស្រៈមានតែមួយបែប ប៉ុន្តែសំគាល់ខ្យល់ អ ផង ខ្យល់ អ៊ឹ ផង ។

ខ- ព្យញ្ជនៈ { ខ្យល់ អ : ក ខ ច ឆ ...
ខ្យល់ អ៊ឹ : គ ឃ ជ ឈ ...

សេចក្តីសង្ខេប. — ព្យញ្ជនៈនីមួយ ៗ ដែលយើងអាចបន្លឺបាន អាស្រ័យដោយមានខ្យល់ អ រឺ អ៊ឹ កប់នៅក្នុងព្យញ្ជនៈនោះ ប៉ុន្តែ ស្រៈកប់ រឺ ស្រៈអនុស័យ (voyelle inhérente) នោះពុំឃើញរូបរាងទេ ។ ក្នុងព្យញ្ជនៈ ក មានស្រៈកប់ "អ" ក្នុងព្យញ្ជនៈ គ មានស្រៈកប់ "អ៊ឹ" ។ ដោយសារមានស្រៈកប់នៅក្នុងនោះហើយ បានជាព្យញ្ជនៈមួយតួ អាចនៅជាព្យាង្គមួយបានដូចជា :

ក (កដៃ - កដប) គ (មនុស្សគ) ត (តជាប់គ្នា) ជាដើម ។

ប៉ុន្តែគេអាចផ្តាច់ស្រៈកប់ចេញពីតួព្យញ្ជនៈ កាលណាព្យញ្ជនៈនោះមានមុខងារជាតួប្រកប ដូចពាក្យ ភាច គិត (ច និង ត គ្មានស្រៈកប់គេមានតែខ្យល់ផុំ) ។

គ- ព្យាង្គ { ខ្យល់ អ : ក - កម - ចុក - ញាំ ...
ខ្យល់ អ៊ឹ : គ - គម - ជុក - ញ៉ាំ ...

អំពីវិធីកំលាយពាក្យ. —

ភាសាខ្មែរយើងមានវិធីពិសេសក្នុងកំលាយពាក្យដើម រឺ រឹស (Racine) អោយក្លាយជាពាក្យផ្សេងៗ ហើយមានន័យប្លែកៗគ្នា ប៉ុន្តែស្ថិតនៅក្នុងក្រុមញាតិតែមួយ ដូចឧទាហរណ៍ក្នុងតារាងកំលាយ ខាងក្រោមនេះ :

រឹស (ដែលជាកិរិយាសព្ទ)	កើត	ចាំ	សិត	ចុក	ជាន់
ការិយាបន្ត (ធ្វើអោយ រឺញុំាងអោយ)	បង្កើត	បញ្ចាំ	ផ្សិត	បញ្ចុក	បញ្ជាន់
នាម (មនុស្ស រឺអ្នកធ្វើ)	ខ្មើត	ឆ្មាំ	ស្មិត	ឆ្មុក	ឈ្មាន់
នាម (ប្រដាប់ប្រើប្រាស់)	ខ្នើត	ឆ្នាំ	ស្និត	ឆ្នុក	ឈ្នាន់
នាម (សភាព រឺអំពើ)	កំនើត (កំណើត)	ចំនាំ (ចំណាំ)	សំនិត (សំណិត)	ចំនុក (ចំណុក)	ជំនាន់

នេះជាក្បួនកំលាយពាក្យមួយបែបដែលមានរឹសដើមជាកិរិយាសព្ទ ។

ឫសដែលជាគុណនាមក៏អាចកំលាយទៅជានាមបានដែរ ដូចជា :

ធំ > ទំហំ, ទាប > ទំនាប, ចាស់ > ចំណាស់ ; ខូច > កំហូច ។ល។

កំណើតពាក្យដែលក្លាយចេញពីឫសដើមបែបនេះ មានទំនាក់ទំនងទៅនឹងវិធីប្រើបទភ្ជាប់ រឺអព្ភាស (Affixe) ។ បទភ្ជាប់ប្រើដាក់ពីខាងមុខឫស ហៅថា **បទមុខ រឺ បុព្វបទ** (Préfixe) ដូចក្នុងពាក្យបង្កើត (បជាបុព្វបទ) ។ បទភ្ជាប់ណាដែលប្រើចុះកណ្ដាលឫស ហៅថា **បទកណ្ដាល រឺ បទស្នៀត រឺ អន្តរបទ** (Infixe) ដូចពាក្យ ឆ្នាំ ឆ្នាំ ចំនាំ (-ន- ជាបទកណ្ដាល) ។ បទកណ្ដាលខ្មែរ ប្លែកពីបទកណ្ដាលបាលី-សំស្ក្រឹត ដែលហៅថា **អាគម** (Augment) ។ អាគមគ្រាន់តែចុះមកសំរួលការភ្ជាប់សន្ធិ អោយពីរោះតែប៉ុណ្ណោះ; ពុំមែនចុះមកបំបែកឫសអោយមានន័យប្លែកដូចបទកណ្ដាលខ្មែរឡើយ ។

ឧទាហរណ៍ : អ + អត្ថ > អ + ន + អត្ថ > អនត្ថ (ន = អាគម)

ចតុ + អង្គ > ចតុ + រ + អង្គ > ចតុរង្គ (រ = អាគម) ។

ចំណែកឯបទភ្ជាប់ខាងចុងឫស ដែលហៅថា **បទចុង រឺ បច្ឆិមបទ** (Suffixe) ពុំឃើញមានប្រើក្នុងភាសាខ្មែរទេ ។

អំពីលិង្គ វចនៈ.—

និយាយពីលិង្គ (genre) ក្នុងទីនេះ ពុំមែនសំដៅលិង្គរបស់មនុស្ស រឺសត្វទេ គឺលិង្គរបស់ពាក្យ (genre du mot) ។ ពាក្យដែល

ជានាម នៅក្នុងភាសាឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុប សុទ្ធតែមានលិង្គសំគាល់ ។ នាមបាលី-សំស្ក្រឹតមានលិង្គបីយ៉ាងគឺ :

— **បុំលិង្គ** (ភេទប្រុស រឺ ឈ្មោល) (masculin)
— **ឥត្ថីលិង្គ** (ភេទស្រី រឺ ញី) (Féminin)
— **នបុំសកលិង្គ** (មិនមែនភេទប្រុស-ស្រី) (neutre) ។

គេសំគាល់លិង្គទាំង ៣ ប្រភេទដោយសារ **ការន្ត** (terminaison) គឺកំណត់ត្រង់ស្រៈដែលនៅខាងចុងនៃពាក្យ ។

— **ការន្តបុំលិង្គ** គឺ : អ-ឥ-ឦ-ឧ-ឩ, ឧ. មនុស្ស-មុនិ-សេដ្ឋី-គរុ-វិទូ...
— **ការន្តឥត្ថីលិង្គ** គឺ : អា-ឥ-ឦ-ឧ-ឩ, ឧ. វាចា-មុតិ-នារី-ធាតុ-វិធូ...
— **ការន្តនបុំសកលិង្គ** គឺ: អ-ឥ-ឧ ឧ. ផល-អដ្ឋិ-អាយុ ...

វចនៈ (nombre) របស់នាមក៏មានគ្រឿងសំគាល់ជាប់នឹងពាក្យដែរ ។

ឧ. មនុស្សោ (ឯកវចនៈ) មនុស្សា (ពហុវចនៈ) ⟹ មានមុខងារជាប្រធាន

មនុស្សំ (ឯកវចនៈ) មនុស្សេ (ពហុវចៈ) ⟹ មានមុខងារជាកម្មបទ

ក្នុងភាសាបារាំង គេសំគាល់លិង្គនិងវចនៈ របស់នាម ដោយសារមានពាក្យនៅពីខាងមុខ (articles : le-la-les-un-une-des) រឺទ្រង់ទ្រាយ (forme) នៃពាក្យនោះ ។

ឧ. la maison (n. fém, sing.) ; les cahiers (n.mas. plur.)

le cheval (n. mas. sing.); la jument (n. fém.sing.); les chevaux. (n.mas. plur.).

តើពាក្យខ្មែរមានលិង្គនិងវចនៈដែររឺទេ? សៀវភៅវេយ្យាករណ៍ខ្មែរ រួចមកហើយ ហើយដែលបានទទួលឥទ្ធិពលវេយ្យាករណ៍បាលី-សំស្ក្រឹត បានអធិប្បាយថាពាក្យខ្មែរមានលិង្គ-វចនៈដែរ ។ ប៉ុន្តែគ្មានគ្រឿងជាប់នឹងពាក្យប្រែទ្រង់ទ្រាយ សំរាប់សំគាល់ដូចភាសាឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុបទេ គឺសំគាល់តាមន័យនៃពាក្យនោះរឺ ក៏បន្ថែមពាក្យពីក្រោយដូចជា :

ប្តី-ឪពុក-មនុស្សប្រុស-ឆ្កែឈ្មោល ... (បុំលិង្គ)

ប្រពន្ធ-ម្តាយ-មនុស្សស្រី-ឆ្កែញី ...(ឥត្ថីលិង្គ)

ក្មេង-ឆ្កែ-ផ្ទះ-បង-ប្អូន ... (អលិង្គ) ។

នៅមានលិង្គម្យ៉ាងទៀតហៅថា នបុំសកលិង្គ គឺពុំមែនប្រុស ពុំមែនស្រី ពុំមែនញី ពុំមែនឈ្មោល (គឺខ្ទើយ) ។

គេបានបញ្ជាក់ទៀតថា តាមបញ្ញត្តិនៃក្បួនហោរាថា នាមរបស់មនុស្សប្រុស និងងាររបស់មន្ត្រីគឺជាបុំលិង្គ ឯនាមរបស់ មនុស្សស្រី រឺនាមរបស់ ស្រុក-ភូមិ-ខេត្ត-វត្ត-នគរ និងឈ្មោះគ្រឿងលេងដូចជាអង្គុញ-បាយខុំ-ចត្រង្គ ជាដើម ជាឥត្ថីលិង្គ ។

ចំពោះវចនៈ គេសំគាល់ដោយមានពាក្យភ្ជាប់ពីក្រោយ ។

ឧ. សេះមួយ (ឯកវចនៈ) ; គោ៥ក្បាល (ពហុវចនៈ) ; ពពែមួយហ្វូង (ពហុវចនៈ) ។

ការអធិប្បាយបែបនេះ ពុំមានក្បួនខ្នាតច្បាស់លាស់ទេ ហើយការខំទាញភាសាខ្មែរ អោយមានលិង្គមានវចនៈ ដូចភាសាបាលី-សំស្ក្រឹត ក៏ឃើញថាមិនសមហេតុសមផលដែរ ។

បើយើងពិចារណាអោយបានម៉ត់ចត់ទៅ យើងនឹងឃើញថា ពាក្យខ្មែរគ្មានលិង្គ គ្មានវចនៈទេ ។ ប៉ុន្តែមានពាក្យសំរាប់សំគាល់ភេទរបស់មនុស្សប្រុស-ស្រី របស់សត្វ ញី-ឈ្មោល ដែលគេប្រើភ្ជាប់នឹងនាមដូចជា បងប្រុស-ក្មេងស្រី-មាន់ញី-ទាឈ្មោល និងពាក្យម៉ែ-ម្តាយ-ឪពុក-ជីដូន-ជីតា-មា-មីង-ពូ (ពាក្យបែបនេះមានចំនួនតិចណាស់) ។ ឯពាក្យសំរាប់សំគាល់វចនៈ ដូចពាក្យ: មួយ-ពីរ-ទាំងអស់-ទាំងឡាយ-ទាំងពួង-ហ្វូង ។ល។

តើមានប្រយោជន៍អ្វីដែលខំធ្វើអោយពាក្យខ្មែរ មានលិង្គ មានវចនៈ?

អំពីសម្ព័ន្ធ.—

ប្រសិនបើយើងយល់ថាពាក្យខ្មែរ ត្រូវតែមានលិង្គ មានវចនៈ ជាការឥតប្រយោជន៍សោះ ហើយនាំអោយកាន់តែស្មុកស្មាញថែមទៀត ព្រោះក្នុងភាសាខ្មែរ ពាក្យពេចន៍នៅក្នុងឃ្លាប្រយោគពុំមានការប្រែប្រួល ផ្លាស់ប្តូររូបរាង ទៅតាមលិង្គវចនៈ បុរិសៈ កាល ឡើយ ។ ភាសាខ្មែរគឺជាភាសាអវិភត្តិ (langue indéclinale) ។ ផ្ទុយទៅវិញ ក្នុងភាសាអំបូរឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុបពាក្យកិរិយាក្តី នាមក្តី គុណនាមក្តី កាលណាតែមានទំនាក់ទំនងគ្នា (accord) ក្នុងឃ្លាប្រយោគហើយ ត្រូវតែមានវិភត្តិជាងរាប់ បានសេចក្តី

ថា ត្រូវផ្លាស់ប្ដូររូបរាងអោយប្លែកពីធម្មតា ។

ឧ. អហំ កាឡំ សុនខំ បស្សាមិ (ឯកវចនៈ)
(ខ្ញុំ) (ខ្មៅ) (សុនខ) (ឃើញ)
មយំ កាឡេ សុនខេ បស្សាម (ពហុវចនៈ)
(យើង) (ខ្មៅ) (សុនខច្រើន) (ឃើញ) ។

ចំពោះរបៀបពាក្យក្នុងឃ្លាបាលីនេះ ពុំរៀបរយតាមលំដាប់លំដោយសោះ គេនិយមដាក់ច្របូកច្របល់គ្នា ប្លែកពីឃ្លាប្រយោគខ្មែរ ដែលមានលក្ខណៈសមហេតុ សមផល មានលំដាប់ លំដោយហូរហែគ្នាទៅតាមហេតុការណ៍ដូចឃ្លាថា :

ខ្ញុំ ឃើញ សុនខ ខ្មៅ
(ប្រធាន) (កិរិយា) (កម្មបទ) (លក្ខណៈនៃកម្មបទ)

ប្រសិនបើប្រធានមានចំនួនច្រើនទៅវិញ ក៏ពាក្យទាំងនោះពុំប្រែប្រួលរូបរាងដែរ ហើយប្រសិនបើចង់អោយឃ្លានោះមានន័យប្លែកពីមុន គេគ្រាន់តែថែមពាក្យខ្លះប៉ុណ្ណោះដូចជា :

យើងទាំងអស់គ្នាឃើញសុនខជាច្រើន

អាស្រ័យដោយភាសាខ្មែរគ្មានវិភត្តិបែបនេះហើយ បានជាយើងយល់ថា មិនចាំបាច់មានលិង្គនិងវចនៈ សំរាប់ពាក្យខ្មែរទេ យើងអាចចងក្រងឃ្លាប្រយោគបានយ៉ាងងាយ ព្រមទាំងមានលំដាប់លំដោយល្អផង។ លក្ខណៈពិសេសនេះបង្ហាញអោយឃើញថា ភាសាខ្មែរជាភាសាងាយ

សិក្សា ងាយយល់ជាងពពួកភាសាឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុបឆ្ងាយណាស់ ។

យោបល់រួមចំពោះភាសាខ្មែរ.—

ការលើកយកលក្ខណៈសំខាន់ៗ ខ្លះនៃភាសាខ្មែរ មកប្រៀបធៀបនឹងភាសាបរទេស មានភាសាបាលី-សំស្ក្រឹតជាដើម ឃើញថាប្លែកគ្នាឆ្ងាយណាស់ទាំងផ្នែកសូរ ផ្នែកសព្ទ-ផ្នែកសម្ព័ន្ធ ។ ភស្តុតាងទាំងនេះបានបញ្ជាក់ថាភាសាខ្មែរមានលក្ខណៈពិសេសរបស់ខ្លួន ពោលគឺពុំមែនកើតចេញអំពីភាសាណាមួយឡើយ ។ ទំនាក់ទំនងរវាងខ្មែរនិងបរទេសធ្វើអោយមានល្បាយភាសាបរទេសក្នុងភាសាខ្មែរក៏ពិតមែនហើយ ក៏ប៉ុន្តែការទទួលឥទ្ធិពលភាសាបរទេសនេះ តែងប្រព្រឹត្តទៅដោយការប្រែសំរួលអោយស្របស្រួលទៅនឹងភាសាជាតិជាដរាប គួរយ៉ាងដូចជាខេមរនីយកម្មចំពោះភាសាបាលី-សំស្ក្រឹត ដែលបានពោលនៅខាងលើរួចមកហើយ ។

ប្រសិនបើយើងបានដឹង បានយល់អំពីដើមកំណើតនិងក្បួនខ្នាតដ៏ប្រពៃនៃភាសាជាតិរបស់យើងហើយ តើយើងដែលជាខ្មែរ ត្រូវមានករណីយកិច្ចបែបណាដែរ? ទោះបីយើងមានការលំបាកខ្លះក្នុងការសរសេរ រឺនិយាយដោយសារឥទ្ធិពលបរទេសមកលើភាសាយើងយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏យើងត្រូវមានស្មារតីជាតិជានិច្ច លើកតំកើងភាសាជាតិ ដោយនាំគ្នានិយមប្រើភាសាជាតិ ក្នុងករណីណាដែលអាចជៀសវាងភាសាបរទេស

បាន ហើយខំការពារភាសាខ្មែរដោយកុំបន្ទាប់ កុំខំទាញបញ្ចូលទៅក្នុងក្បួនភាសាបរទេស ។ លើសពីនេះទៅទៀត ត្រូវខំពង្រីកនិងពង្រីកអោយកាន់តែដុះដាលឡើង ។ បើខ្មែរម្នាក់ៗមានស្មារតីជាតិបែបនេះមែន យើងសង្ឃឹមថា ភាសាជាតិយើង មុខជាមានការចំរើនល្អណាស់ ហើយនឹងបានជាគ្រឹះយ៉ាងមាំនៃជាតិខ្មែរជាពុំខាន ។

* * *

២- អក្សរ

ក្រោយដែលបានបង្កើតភាសា សំរាប់និយាយប្រាស្រ័យទាក់ទងគ្នាក្នុងការរស់នៅមក មនុស្សតែងរិះរកមធ្យោបាយបង្កើតនូវសញ្ញាផ្សេងៗ សំរាប់កត់ត្រាពាក្យសំដី រឿងរ៉ាវ ព្រឹត្តិការណ៍ផ្សេងៗថែមទៀត ។ សញ្ញានោះ លុះក្រោយមកក៏កើតបានជាតួអក្សរនេះឯង ។

ក- ប្រវត្តិនៃអក្សរ(13) (14). —

ការសិក្សាស្រាវជ្រាវខាងប្រវត្តិអក្សរ បានអោយដឹងថា នៅប្រមាណ ៤០០០ ឆ្នាំមុនគ.ស. ជនជាតិអេស៊ីប(Egypte) បានបង្កើតតួអក្សរជាលើកដំបូងមុនគេ ប៉ុន្តែសញ្ញាតួអក្សរទាំងនោះ ពុំមែនជាតួអក្សរពិតប្រាកដដូចសព្វថ្ងៃនេះទេ គឺជាសញ្ញារូបវត្ថុ រូបសត្វ រូបមនុស្ស រូបរុក្ខជាតិ រូបផ្កា រូបផ្កាយ ជាដើម ដែលហៅថា សក្តិលេខ (Hiéroglyphe) ។ អក្សររូបបែបនេះ ពុំមានអ្នកណាអានរួចទេ ។ ទើបតែនៅឆ្នាំ១៨២៤ដល់ ១៨៤៤ លោក សំប៉ូល្យុង (Champollion) ចេះអានអក្សរជនជាតិអេស៊ីបនេះមុនគេ ។ បន្ទាប់មក គេបានរកឃើញអត្ថបទសិលាចារឹកជាសក្តិលេខចិន

មានអាយុប្រហែល ២០០០ ឆ្នាំមុនគ.ស. ។ លុះក្រោយមកទៀត ប្រវត្តិវិទូបានស្រាវជ្រាវរកឃើញថា ជនជាតិហ្វេនីស៊ី (Phénicie) ជាអ្នកបានសាងតួអក្សរសំរេចឡើងជាដំបូងបង្អស់ ហើយអក្សរហ្វេនីស៊ីនេះក៏បានទៅជាដើមត្រកូលនៃអក្សររបស់ជនជាតិផ្សេងៗទៀត ក្នុងលោកមានអក្សរក្រិក-ឡាតាំង និងអក្សរព្រាហ្មី (Brami) នៅប្រទេសឥណ្ឌា ។ តាមការស្រាវជ្រាវរបស់លោក **ឃ្យូស៊ី** មានអក្សរ ២ បែបបានកើតឡើងនៅប្រទេសឥណ្ឌាប្រមាណជា ១០០០ឆ្នាំមុនគ.ស. គឺអក្សរ **ព្រាហ្មី** និង **ខារោស្ត្រី** (Kharostri) ។ បណ្តាអក្សរទាំង ២ បែបនេះ បានផ្តល់ដើមកំណើតអក្សរឯទៀតជាច្រើននៅប្រទេសឥណ្ឌា ។ ឯតួអក្សរព្រាហ្មីនោះកើតចេញមកអំពីអក្ខរក្រមបុរាណអំបូរសេមីត (L'ancien alphabet sémitique) ។ ក្នុងចំណោមអក្សរឥណ្ឌាជាច្រើនដែលកើតចេញពីអក្សរព្រាហ្មី អក្សរ **ទេវនាគរី** (Devanagari) រឺ **នាគរី** (Nagari) ត្រូវបានគេស្គាល់ជាងគេ ហើយដែលគេយកមកកត់ត្រាភាសាសំស្ក្រឹត ។ លុះក្រោយមក អក្សរទេវនាគរីក៏បានក្លាយទៅជាអក្សរសំរាប់ជនជាតិឥណ្ឌាប្រើជាផ្លូវការរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។

តើអក្សរខ្មែរមានដើមកំណើតពីអក្សរណាដែរ?

នៅសម័យនគរភ្នំ (ហ្វូណន) គេបានរកឃើញ សិលាចារឹកមួយនៅវ៉ូកាញ់ក្នុងភូមិភាគញ៉ាត្រាង (យួនខាងត្បូង) ដែលគេបានចាត់ទុកថាជាសិលាចារឹកខ្មែរដំបូងបង្អស់ ប៉ុន្តែសេចក្តីក្នុងសិលាចារឹកនេះជាភាសា

សំស្ក្រឹត ។ តាមការសិក្សាប្រៀបធៀបអក្សរខ្មែរបូរាណនេះទៅនឹងអក្សរឥណ្ឌាប៉ែកខាងត្បូង គេបានដឹងថាមានទ្រង់ទ្រាយដូចគ្នា ។ម្យ៉ាងទៀតគេបានរកឃើញនៅអូកែវ (កំពង់ផែរបស់ខ្មែរនៅមាត់សមុទ្រកម្ពុជាក្រោម) នូវប្រាក់កាក់របស់ឥណ្ឌា ដែលនៅលើនោះគេចារអក្សរព្រាហ្មីមានទ្រង់ទ្រាយដូចតួអក្សរខ្មែរបូរាណដែរ ។ ស្របតាមសម័យនោះ ខ្មែរនិងឥណ្ឌាមានទំនាក់ទំនងគ្នាញឹកញាប់ផង គេក៏សន្និដ្ឋានថា ខ្មែរបានខ្ចីយកតួអក្សរឥណ្ឌាព្រាហ្មីមកប្រើ ។

១- វិវត្តន៍នៃអក្សរខ្មែរ. —

អក្សរដែលខ្មែរយកគំរូតាមអក្សរឥណ្ឌាខាងត្បូងមកប្រើប្រាស់ក្នុងសម័យនោះ ពុំដូចគ្នានឹងអក្សរសម័យបច្ចុប្បន្ននេះទេ គឺត្រូវបានកែប្រែទ្រង់ទ្រាយចំនួន១០ដង (15) រួចមកហើយ ទើបបានជារូបរាងពិតប្រាកដដូចតួអក្សរដែលយើងប្រើប្រាស់សព្វថ្ងៃ ។តទៅទៀតយើងសូមលើកយកដំណើរវិវត្តន៍នៃព្យញ្ជនៈខ្មែរបូរាណចំនួន៣បែប មកបង្ហាញជូន ដូចតទៅនេះ៖

ព្យញ្ជនៈបែបទី ១ (សម័យមុនអង្គរ)

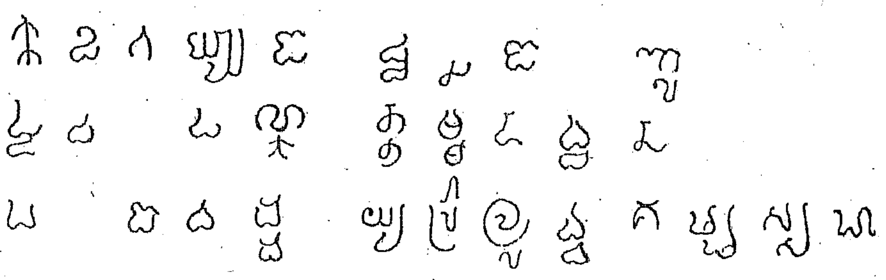

ព្យញ្ជនៈបែបទី ២ (សម័យអង្គរ)

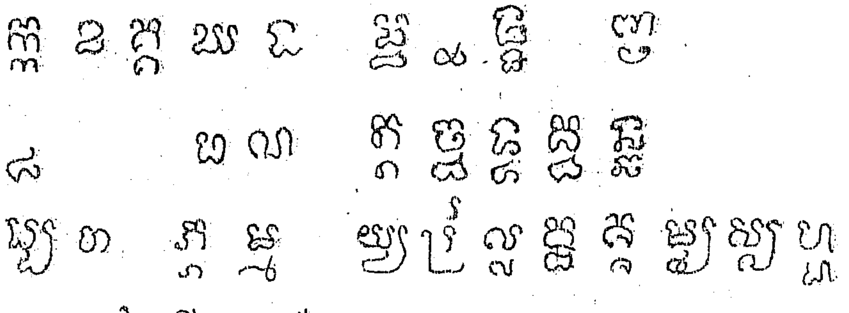

ព្យញ្ជនៈបែបទី៣ (សម័យក្រោយអង្គរ)

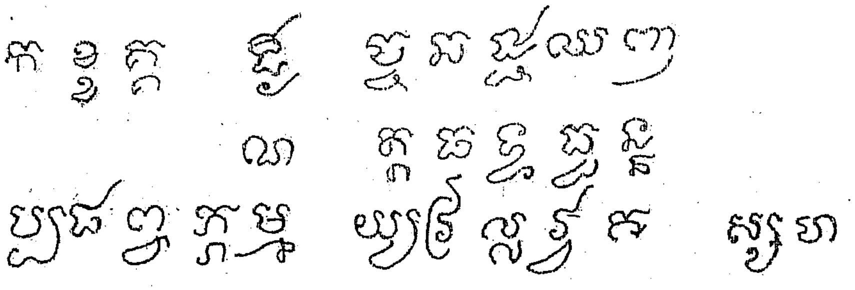

បើយើងប្រៀបធៀបតួព្យញ្ជនៈទាំង៣ បែប ឃើញមានសណ្ឋានខុសគ្នាឆ្ងាយ ហើយការតែឆ្ងាយណាស់ទៅទៀត នឹងតួព្យញ្ជនៈសម័យបច្ចុប្បន្ននេះ ។

— ព្យញ្ជនៈសម័យមុនអង្គរ : មានរាងគ្រោតគ្រាត មិនស្មើ មិនសម សក់ខ្លី ជើងខ្លីហើយមានចំនួនតិច

— ព្យញ្ជនៈសម័យអង្គរ : មានរាងសង្ហា មានសក់ជាក្បាច់ចេនា ជើងមានសីងគ្រប់តួ

— ព្យញ្ជនៈសម័យក្រោយអង្គរ : មានរាងទ្រេត សក់និងជើងវែង ៗ ។

ដំណើរវិវត្តន៍មានច្រើនលើកច្រើនគ្រា តួអក្សររឹតតែច្រើនឡើង រឹតតែងាយសរសេរឡើង ហើយរឹតតែល្អឡើង ប្រកបដោយក្បូរក្បាច់យ៉ាងសមរម្យ ។ នេះហើយជាស្នាដៃនៃបុព្វបុរសខ្មែរ ដែលមានទេពកោសល្យខាងកែសំរួលនិងខាងបង្កើតថ្មីដើម្បីបំពេញនូវកង្វះខាតនេះៗ ។

ក្រោយដែលមានកំណើតមាំមួនហើយ បន្ទាប់មកមានវិវត្តន៍ពេញរូបរាងមែនទែនហើយ តើអក្សរខ្មែរមានលក្ខណៈពិសេសរបស់ខ្លួនយ៉ាងណាទៅដែរ ?

គ_ លក្ខណៈពិសេសនៃអក្សរខ្មែរ. —

អក្សរពុំមែនជាសញ្ញាដាច់ដោយចេញពីគ្នា ដែលគេចេះតែយកមកកត់សំគាល់សម្លេងក្នុងភាសានីមួយ ៗ នោះឡើយ ប៉ុន្តែអក្សរគឺជាកម្រងសញ្ញាដែលទាក់ទងគ្នាជាក្បួន ជាវិធីស្ថិតនៅលើមូលដ្ឋាន រឺ គោល ណាមួយជាដរាប ។ យ៉ាងណាមិញ អក្សរខ្មែរក៏ដូចនោះដែរ ពោលគឺជាក្បួននៃតួសញ្ញាដែលទាក់ទងគ្នាទៅលើមូលវិធី (Principe) ដ៏សំខាន់ ។

នៅក្នុងអក្សរខ្មែរគេនិយមភ្ជាប់ស្រៈនិងព្យញ្ជនៈអោយជាប់គ្នា ដែលជាហេតុនាំអោយមានទំនាក់ទំនងទៅវិញទៅមក រវាងស្រៈនិងព្យញ្ជនៈ។ ទំនាក់ទំនងនេះបណ្តាលអោយកើតមានស្រៈភប់ រឺ ស្រៈអនុស័យក្នុង

ព្យញ្ជនៈនេះឯង ។ ដូចយើងបានពោលក្នុងផ្នែកភាសារួចមកហើយថា ស្រៈកប់ខ្មែរមាន ២ ប្រភេទគឺ អ-អ៊ ។ ឯស្រៈកប់បាលីមានតែ ១ គឺ អៈ (a) ។ ដោយមានស្រៈអនុស័យ ២ បែបកប់នៅក្នុងព្យញ្ជនៈនេះហើយ ទើបនាំអោយមាន **ព្យញ្ជនៈអនុស័យ** (consonne inhérente) ២ បែបដែរ គឺព្យញ្ជនៈអនុស័យពួក អ ដូចជា ក ខ ច ឆ ដ ឋ ... និងព្យញ្ជនៈអនុស័យពួក អ៊ ដូច គ ឃ ជ ឈ ទ ធ ... ។ ចំណែក**ស្រៈនិស្ស័យ** (voyelle dépendante) ដូចជា ា ិ ី ឹ ឺ ុ ូ ក៏ចែកជា ២ ប្រភេទស្របទៅនឹងព្យញ្ជនៈអនុស័យពួក អ និងពួក អ៊ ដូចនេះទៀត ប៉ុន្តែមានសញ្ញាសំគាល់តែមួយបែប (ឧ. សញ្ញា ា សំគាល់ អា ផង អ៊ា ផង) ។

អាស្រ័យដោយមានស្រៈអនុស័យក្នុងព្យញ្ជនៈបែបខាងលើនេះហើយ ទើបព្យញ្ជនៈអនុស័យមួយតួៗអាចទៅជាព្យាង្គមួយបាន ។

ឧ. គ (គទល់) ខ (ខត្រី) ស (ពណ៌ស) ។

លក្ខណៈពិសេសនេះខុសប្លែកអំពីអក្សររ៉ូម៉ាំង (Romain) មានអក្សរបារាំងជាដើមដែលព្យញ្ជនៈមួយតួពុំអាចទៅជាព្យាង្គមួយបានទេ ដូចជាព្យញ្ជនៈ b-k-p-l ជាដើម ។ នឹងអាចទៅជាព្យាង្គមួយបាន លុះត្រាតែមានស្រៈប្រកបជាមួយ ។

ក្នុងអក្សរខ្មែរ ព្យញ្ជនៈ ២ តួ នៅរៀងគ្នា ក៏អាចទៅជាព្យាង្គមួយបានដែរ ដូចពាក្យៈ មក បង (តួ ម និងតួ ប ជាព្យញ្ជនៈដើមព្យាង្គ (consonne initiale) ឯតួ ក និងតួ ង ជាព្យញ្ជនៈប្រកប (consonne

finale) ។ ព្យញ្ជនៈដែលមានមុខងារជាខ្យល់ប្រកប ពុំមានស្រៈអនុស័យឡើយ គឺមានតែខ្យល់នៃព្យញ្ជនៈប៉ុណ្ណោះ ។ ពិតមែនតែពុំមានសញ្ញាសំគាល់ថាពុំមានស្រៈអនុស័យក្នុងព្យញ្ជនៈប្រកបដូចនេះក៏ដោយ ក៏ខ្មែរយើងពុំអាចច្រលំបានទេ ព្រោះគេអាចដឹងបានដោយសារន័យរបស់ពាក្យនោះ ឧ. ទូកង លើកដាក់លើក ពានាល ។

ចំណែកនៅក្នុងអក្សររ៉ូម៉ាំង ដែលនិយមផ្ដាច់ស្រៈចេញអំពីព្យញ្ជនៈ ហើយដែលពុំនិយមប្រើស្រៈអនុស័យ ព្យញ្ជនៈអនុស័យដូចខ្មែរនោះ ព្យញ្ជនៈ ២ រឺ ៣ តួនៅជិតគ្នាពុំអាចទៅជាព្យាង្គបានទេ ប៉ុន្តែជាព្យញ្ជនៈសំយោគ (ព្យញ្ជនៈផ្សំ) (groupe consonnantique) ទៅវិញ ឧ. tr (trouver), spl (splendeur) ។

រីឯព្យញ្ជនៈសំយោគខ្មែរ ពុំសរសេរតួព្យញ្ជនៈរៀងគ្នាដូចនេះទេ គឺសរសេរត្រួតព្យញ្ជនៈលើគ្នាទៅវិញ ជាបុព្វហេតុមួយយ៉ាងសំខាន់បណ្ដាលអោយមានការបង្កើតជា **ជើង** របស់ព្យញ្ជនៈឡើង ។ ដូចនេះហើយ បានជាយើងឃើញថា ព្យញ្ជនៈនីមួយៗនៅក្នុងសម័យបច្ចុប្បន្នសុទ្ធតែមានជើង ។ ការបង្កើតជើងនៃព្យញ្ជនៈនេះ គឺដើម្បីយកទៅសរសេរផ្ញើក្រោមព្យញ្ជនៈមួយទៀត អោយមានសភាពត្រួតគ្នា ផ្សំសម្លេងគ្នាជាព្យញ្ជនៈសំយោគគឺព្យញ្ជនៈផ្សំនេះឯង ។

ឧ. ខ្យ (ខ្យល់) ខ្ល (ខ្លី) ក្រ...

ក្រៅពីនេះ ជើងនៃព្យញ្ជនៈសំរាប់ប្រើជាព្យញ្ជនៈដើមព្យាង្គនៃព្យាង្គ

តំរួតថែមទៀត ។

ខ. ពន្យល់ : ពន់ (ព្យាង្គទី១) + យល់ (ព្យាង្គទី២)

ជើង ្យ ក្នុងពាក្យ "ខ្យល់" និងជើង ្យ ក្នុងពាក្យ "ពន្យល់" ពិតមែនតែមានរូបរាងដូចគ្នាក៏ដោយ ក៏ពុំមានមុខងារដូចគ្នាទេ ។ ក្នុងព្យញ្ជនៈសំយោគ ជើងព្យញ្ជនៈ គឺខ្យល់ផ្សំជាមួយនឹងព្យញ្ជនៈត្រួតលើ ។ ចំណែកឯជើងព្យញ្ជនៈក្នុងព្យាង្គតំរួតវិញ ពុំមែនជាសម្លេងផ្សំទេ គឺជាព្យញ្ជនៈដើមព្យាង្គនៃព្យាង្គតំរួតនេះឯង ។

យើងបានឃើញថា វិធីផ្ញើជើងនេះ ជាមែកធាងបែកចេញអំពីមូលវិធីអនុស័យស្រៈ-ព្យញ្ជនៈ (Principe des voyelles et consonnes inhérentes) ហើយវិធីផ្ញើជើងនេះមានផលវិបាក (conséquence) សំខាន់ៗដែលប្រព្រឹត្តទៅនៅលើក្បួនវិធីដ៏ច្បាស់លាស់ណាស់ ។ ដោយក្បួនវិធីទាំងនោះវែងឆ្ងាយពេក យើងសូមមិនលើកយកមកអធិប្បាយក្នុងពេលនេះទេ ។

លក្ខណៈពិសេសមួយទៀតរបស់អក្សរខ្មែរយើង គឺព្យញ្ជនៈមានសក់ ។ តើសក់នោះមានប្រយោជន៍យ៉ាងណាដែរ ?

រួចមកហើយយើងបានឃើញគេយកសក់ "៊" (អ្នកខ្លះហៅសក់ "ក") ដែលមានសណ្ឋានដូចជាលេខ៣ ហើយដែលបាលីហៅថាត្រីសព្ទ មកប្រើដាក់លើព្យញ្ជនៈពួក "អ" : ប ស ហ អោយទៅជាព្យញ្ជនៈពួក "អ៊" : ប៊ ស៊ ហ៊ វិញ ។ សក់របស់ព្យញ្ជនៈឯទៀតពុំឃើញយកមកប្រើ

ផងទេ ។ យើងយល់ថា ការធ្វើអោយព្យញ្ជនៈមានសក់ ពុំមែនជាការឥតប្រយោជន៍ឡើយ ផ្ទុយទៅវិញសក់ព្យញ្ជនៈ គឺជាក្បាច់ ដែលបុព្វបុរសយើងបានរចនាឡើង ដើម្បីលំអព្យញ្ជនៈនីមួយៗអោយមានសភាពសមសួនឡើង ។ ចំណែកអក្សរ សៀម-លាវ ដែលយកលំនាំអក្សរតាមខ្មែរយើង ហើយយកទៅកែប្រែលុបសក់ចេញ មើលទៅហាក់ដូចមនុស្សដែលមានក្បាល ប៉ុន្តែឥតសក់ដូចនោះដែរ ។

ក្រោយដែលបានសិក្សាអំពីប្រភព-វិវត្តន៍ និងលក្ខណៈពិសេសនៃអក្សរខ្មែរមក យើងបានឃើញថា ខ្មែរបានយកលំនាំតាមអក្សរឥណ្ឌាមកប្រើប្រាស់ជាលើកដំបូងក៏ពិតមែន ក៏ប៉ុន្តែបន្ទាប់មក ខ្មែរមានទេពកោសល្យខាងច្នៃអោយបានសមសួន ខាងបង្កើតថ្មីអោយសម្បូរគ្រប់គ្រាន់ ព្រមទាំងអោយមានក្បួនខ្នាត មានវិធីច្បាស់លាស់សំរាប់ជាតិខ្មែរយកទៅប្រើការបានយ៉ាងងាយក្នុងការកត់ត្រាគំនិត សញ្ញាណ ព្រឹត្តិការណ៍ ប្រវត្តិសាស្ត្រ ។ល។

*

*   *

៣-អក្សរសិល្ប៍

អក្សរសិល្ប៍ (La littérature) គឺជាអត្ថបទរឿង ដែលគេតែងឡើងប្រកបដោយ **សិល្ប៍** ពោលគឺការប៉ិនប្រសប់ក្នុងការតែងរបស់អ្នកនិពន្ធដែលធ្វើអោយអ្នកអាន រឺ អ្នកស្ដាប់ចូលចិត្ត ជាប់អារម្មណ៍ រំភើបញាប់ញ័រទៅតាមបញ្ហារបស់រឿង ។

ក- ប្រវត្តិនៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ.–

អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ មានកំណើតឡើងស្មើនឹងប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរដែរ ព្រោះគេបានដឹងតាំងពីយូរលង់ណាស់មកហើយនូវការរស់នៅ របបគ្រប់គ្រង ព្រឹត្តិការណ៍ផ្សេងៗនៃសង្គមមនុស្សជាដើម ក៏ដោយសារអត្ថបទសរសេរ រឺ ចារទុកតាំងពីពេលនោះម្ល៉េះ ។ ជាភស្តុតាង គឺអត្ថបទចារនៅលើផ្ទាំងសិលា (សិលាចារឹក) ដែលមានចំណាស់ៗហើយដែលសេសសល់ គង់វង់រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។ ក្រៅពីសិលាចារឹក នៅមានអត្ថបទអក្សរសិល្ប៍ជាច្រើនទៀត ដែលកត់ត្រាបន្តបន្ទាប់នៅលើសម្ភារៈផ្សេងៗដូចជា : ស្បែកសត្វ ស្លឹករឹត ក្រាំង ក្រដាស ។

អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ក៏ដូចជា ភាសាខ្មែរ អក្សរខ្មែរដែរ តែងបានទទួល

ឥទ្ធិពលបរទេសដែលផ្សាយចូលមកជាហូរហែ ។ ឯអក្សរសិល្ប៍បរទេសដែលមានឥទ្ធិពលខ្លាំងជាងគេ គឺអក្សរសិល្ប៍សាសនានិយម មានអក្សរសិល្ប៍ព្រាហ្មណ៍និយមនិងអក្សរសិល្ប៍ពុទ្ធនិយមនេះឯង ។

១- វិវត្តន៍នៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ (16)(17) .–

គេចាត់ទុកអក្សរសិល្ប៍ជាកញ្ចក់មួយប្រភេទយ៉ាងសំខាន់របស់សង្គមមនុស្ស ។ តាមរយៈអក្សរសិល្ប៍ គេអាចឆ្លុះមើលការរស់នៅដ៏ជាក់ស្ដែងរបស់មនុស្សក្នុងសម័យនីមួយៗ ព្រោះអក្សរសិល្ប៍តែងតែប្រែប្រួលទៅតាមដំណើរវិវត្តន៍របស់សង្គមមនុស្សជាដរាប ។

ចំពោះអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ គេបានសង្កេតឃើញថា មានវិវត្តន៍យ៉ាងខ្លាំងទៅតាមសម័យកាលធំៗនៃប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ប្រទេសខ្មែរ ។ នៅសម័យអង្គរ គេបានដឹងច្បាស់ថាមហិទ្ធិឫទ្ធិខ្មែរបានឡើងដល់កំរិតជាកំពូល រីឯអក្សរសិល្ប៍ក៏រីកចំរើនខ្លាំងក្លាដែរ ប៉ុន្តែចុះថយវិញនៅពេលដែលស្រុកខ្មែរត្រូវឈ្លានពានពីសំណាក់បរទេស ។ លុះមកដល់ ស.វ.ទី១៨និង ១៩ ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ក៏ស្ទុះងើបចំរើនឡើងបន្តិច ប៉ុន្តែត្រូវថយឥទ្ធិពលម្ដងទៀត នៅពេលដែលប្រទេសខ្មែរធ្លាក់ខ្លួននៅក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង រួចទើបចាប់លូតលាស់ចំរើនឡើងជាថ្មីនាសម័យខ្មែរបានឯករាជ្យ ។

១- អក្សរសិល្ប៍សម័យបុរាណ.–

* មុនសម័យអង្គរ (ស.វ. ទី១ ដល់៨).–

ដោយមានការផ្លាស់ប្តូររាជធានីញឹកញាប់ ដូចជាប្តូរពី **វ្យាធបុរៈ** ទៅ **ឦសានបុរៈ** រួចទៅ **យធបុរៈ** ជាដើម បានជាគេប្រទះឃើញសិលាចារឹកនៅពាសពេញអាណាចក្រ ។ នៅសម័យមុនអង្គរ គេនិយមប្រើភាសាសំស្ក្រឹតដែលគេចាត់ទុកជាភាសាជាន់ខ្ពស់ (ភាសារបស់អ្នកប្រាជ្ញ) ។ ដូចនេះហើយបានជាមានសិលាចារឹកខ្លះសរសេរជាភាសាសំស្ក្រឹតហើយតែងជាពាក្យកាព្យ ។ សិលាចារឹកជាភាសាសំស្ក្រឹតដែលមានចំណាស់ជាងគេ គឺសិលាចារឹក **វ៉ូកាញ់** (ប្រមាណគ្រិស្តសតវត្សទី ២-៣) ។ អត្ថបទនៃសិលាចារឹកនេះ និយាយអំពីចិត្តសន្តោសរបស់ស្តេចមួយអង្គដែលគិតដល់សុភមង្គលរបស់ប្រជារាស្ត្រ ដោយធ្វើជាបទបញ្ជាទុកអោយមហាក្សត្រ ៗ មកប្រតិបត្តិតាម ។ សិលាចារឹកខ្លះទៀតដែលសរសេរជាភាសាខ្មែរបូរាណហើយជាពាក្យរាយ ចាប់មានតាំងពី ស.វ. ទី ៧ ។ ឯសិលាចារឹកចាស់ជាងគេ គឺសិលាចារឹក **អង្គរបូរី** (គ.ស. ៦១១) ។ សិលាចារឹកនៅសម័យមុនអង្គរច្រើនទាក់ទងទៅនឹងប្រវត្តិសាស្ត្រហើយនិងសាសនា ។

* សម័យអង្គរ (៨០២-១៤៣១).–

អក្សរសិល្ប៍នៅសម័យអង្គរ ពិតមែនតែបានទទួលបន្តបន្ទាប់គ្នានូវ

ឥទ្ធិពលនៃលទ្ធិវេទ លទ្ធិព្រាហ្មណ៍ និង ពុទ្ធសាសនា ប៉ុន្តែបានរក្សាលក្ខណៈជាខ្មែរ ។

ដោយយកតួអក្សរខ្មែរពិតប្រាកដជាឧបករណ៍ អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរសម័យនោះ បានផ្តិតផ្ទាប់ទៅនឹងសម្ភារៈ ២ បែប :

– អក្សរសិល្ប៍ ដែលសរសេរដោយដីសបំពង់នៅលើស្បែកសត្វស្ងួតលាបពណ៌ខ្មៅ ។ អក្សរសិល្ប៍ ដែលសរសេរនៅលើសម្ភារៈបែបនេះមិនស្ថិតស្ថេរទេ ព្រោះពុំអាចធន់បាននឹងកំលាំងធម្មជាតិ មានភ្លៀងខ្យល់ និងការបំផ្លិចបំផ្លាញរបស់សត្វល្អិតបានឡើយ ។

– អក្សរសិល្ប៍ដែលចារនៅលើផ្ទាំងថ្មជាបន្ទះ រឺជាបង្គោល រឺជាសសរ ។

ក្នុងការសរសេរអត្ថបទអក្សរសិល្ប៍ អ្នកនិពន្ធប្រើភាសា ២ យ៉ាងគឺ .. ភាសាសំស្ក្រឹតនិងភាសាខ្មែរបូរាណ ។ អត្ថបទជាភាសាសំស្ក្រឹតច្រើនជាពាក្យកាព្យ និយាយអំពីកំណត់ហេតុក្នុងដំណើរប្រព្រឹត្តទៅនៃប្រវត្តិរបស់ស្តេច រឺមន្ត្រី រឺជាការអួតសរសើរចំពោះតួអង្គណាមួយក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ ចំណែកអត្ថបទជាភាសាខ្មែរវិញ ច្រើនជាពាក្យឧទ្ទិស រឺជាបញ្ជីរាប់របស់ពល រាប់វត្ថុដែលគេបូជាសំរាប់បូជនីយដ្ឋានទាំងនោះ ។

សេចក្តីរុងរឿងនៃជនជាតិខ្មែរនាសម័យអង្គរ លទ្ធិព្រាហ្មណ៍និងពុទ្ធសាសនាមហាយាន បានផ្សាយឥទ្ធិពលទៅលើជីវភាព និងចិត្តគំនិតខ្មែរទូទៅ ។ ជីវភាពសប្បាយរីករាយដោយសារឫទ្ធានុភាពនេះឯងជាប្រភពគំនិតថ្មីៗល្អៗ សំរាប់អ្នកនិពន្ធក្នុងសម័យនោះ យកទៅប្រើតុបតែងស្នាដៃ

របស់ខ្លួន ។ គោលគំនិតសំខាន់ៗ នៅក្នុងស្នាដៃទាំងនោះ មានជាអាទិ៍ៈ

– សេចក្តីអង់អាចក្នុងសឹកសង្គ្រាម
– កិត្តិនាមវីរជនជាមេទ័ព
– សេចក្តីរំភើបចិត្តក្នុងជ័យជំនះ
– ការរៀបចំដីវិភាគក្នុងសង្គម
– ទំនាមទំលាប់
– ការរៀបរាប់ពីប្រាសាទថ្ម ។

នៅសម័យអង្គរ អត្ថបទសិលាចារឹកដែលគេប្រទះឃើញមានឈ្មោះអ្នកនិពន្ធគឺ :

– បណ្ឌិត **សិវសោម** : សិលាចារឹកប្រាសាទកណ្តាលដើមក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទឥន្ទ្រវរ្ម័ន ។
– បណ្ឌិត **យតិអមរភាវៈ** : សិលាចារឹកភ្នំបាយ៉ង់ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទយសោវរ្ម័ន ។
– បណ្ឌិត **និវាតរ** : សិលាចារឹកកំភីស ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទរាជេន្ទ្រវរ្ម័ន ។
– បណ្ឌិត **ភវិន្ទ្រៈ** : សិលាចារឹកប្រាសាទខ្នា ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទសុរិយាវរ្ម័ន ។
– បណ្ឌិត **កវេន្ទ្រៈ** : សិលាចារឹកប្រាសាទទរ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៧ ។

– ព្រះនាង ឥន្ទ្រទេវី : សិលាចារឹកប្រាសាទភិមានាកាស ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៧ ។

ក្រៅពីអត្ថបទខ្លីៗ ទាំងនេះ ស្នាដៃឯកដ៏ល្បីល្បាញ គឺរឿងរាមកេរ្តិ៍ ដែលយកលំនាំតាមរឿងរាមាយណៈឥណ្ឌា ហើយដែលគេសរសេរជាភាសាខ្មែរបុរាណចំរុះភាសាសំស្ក្រឹត ។ គឺជារឿងចំបាំងរវាងមនុស្ស និងយក្ស ។ តួអង្គសំខាន់គឺ ព្រះរាមជាអវតារព្រះវិស្ណុ ដែលមានមហិទ្ធិឫទ្ធិខ្ពង់ខ្ពស់លើសមនុស្សធម្មតា ។ ប៉ុន្តែ អ្នកនិពន្ធរឿងរាមកេរ្តិ៍ខ្មែរ បានអោយមុខងារព្រះរាមមានលក្ខណៈប្លែកឆ្ងាយពីរាម (Rama) នៅក្នុងរឿងរាមាយណៈ ។

មានស្នាដៃមួយទៀតដែលគេពុំសូវស្គាល់ច្រើន ហើយពុំសូវល្បីល្បាញដូចរឿងរាមកេរ្តិ៍ទេ ប៉ុន្តែមានន័យច្រើនណាស់ដែរ គឺសាស្ត្រាត្រៃភូមិ រឺ ត្រៃភេទត្រៃភូមិ ។ អក្សរសិល្ប៍នេះនិយាយអំពីគំនិតរបស់មនុស្សជាន់ដើមក្នុងការកកើតទឹកដី ប្រវត្តិដើមនៃកំណើតមនុស្សលោក កំណើតសត្វលោកក្នុងភពទាំង ៣ គឺ ស្ថានសួគ៌ ស្ថានមនុស្ស និងស្ថាននរក ។ល។

ចំពោះការផ្សាយអក្សរសិល្ប៍ក្នុងសម័យអង្គរ គេបានសង្កេតឃើញពុំសូវបានផ្សព្វផ្សាយដល់ប្រជាពលរដ្ឋឡើយ ព្រោះអត្ថបទអក្សរសិល្ប៍ភាគច្រើនដែលចារជាប់លើផ្ទាំងថ្មរលីស សរស្តម្ភ ត្រូវបានតំកល់ទុកក្នុងវាំងស្តេចនិងក្នុងប្រាសាទនានាដែលជាបូជនីយដ្ឋាន ។ ម្យ៉ាងទៀតការ

ប្រើភាសាសំស្ក្រឹតក្នុងអក្សរសិល្ប៍ខ្លះ ក៏ពុំអាចធ្វើអោយប្រជាពលរដ្ឋទាំងនោះយល់បានដែរ ព្រោះភាសាសំស្ក្រឹតសម័យនោះត្រូវបានចេះដឹងតែក្នុងជ្ឈដ្ឋានបញ្ញវន្តប៉ុណ្ណោះ ។ ដូចនេះ អក្សរសិល្ប៍សម័យអង្គរពុំមានការផ្សព្វផ្សាយរបស់ខ្លួនដល់គ្រប់មជ្ឈដ្ឋានឡើយ ។

២. អក្សរសិល្ប៍សម័យកណ្តាល .–

* សម័យក្រោយអង្គរ (១៤៣១-១៨៦២)

កាលពីសម័យមុន អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរកំពុងតែរីកចំរើន ស្រាប់តែមកដល់ពេលនេះត្រឡប់ជាសូន្យឈឹង មានសភាពងងឹតអាប់អួក្នុងប្រវត្តិ-សាស្ត្រខ្មែរ ដោយសារមានបច្ចាមិត្តមកកាតព្យាត បណ្តាលអោយមានចំបាំង មានភាពដុនដាបខាងសេដ្ឋកិច្ច **មានការអត់ឃ្លាន មានជំងឺឆ្លង** ហើយមានទំនាស់ទាស់ទែងគ្នាក្នុងស្រុកយ៉ាងច្របូកច្របល់ ។ ស្ថានភាពបែបនេះនាំអោយទន់ខ្សោយ និង យ៉ាប់យ៉ឺនដល់ប្រទេស និង ប្រជារាស្ត្រខ្មែរ ។

លុះមកដល់ ស.វ. ទី ១៧ ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ក៏ចាប់ងើបឡើងវិញ ។ សម្ភារៈដែលគេប្រើសំរាប់កត់ត្រាអក្សរសិល្ប៍នៅសម័យនោះគឺ : ក្រាំង (សន្លឹកក្រដាសស្នាច់ក្រាស់បត់ជាផ្នត់ៗ) និងស្លឹករឹត (ហៅថាសាស្ត្រា) ។ ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ពេលនេះបានជ្រួតជ្រាបដល់បណ្តាជនទូទៅហើយ ប៉ុន

តែជាអកុសល កេរដំណែលក្រាំង និង សាស្ត្រាស្លឹករឹតចេះតែវិនាសទៅ ដោយសារតែសង្គ្រាម និងការឈ្លានពានរបស់ខ្មាំងបរទេសដែលបានប្រមូលយកទៅ រឺដុតបំផ្លាញចោលតែម្តង ។

ចំណែកខាងជំនឿសាសនាវិញ ពុទ្ធសាសនាហីនយាន (ដែលនាំមកពីលង្កា) មានការចំរើនលូតលាស់យ៉ាងខ្លាំង ហើយមានជោគជ័យលើសាសនាព្រាហ្មណ៍និងពុទ្ធសាសនាមហាយាន ។ ឯភាសាបាលីដែលប្រើក្នុងពុទ្ធសាសនាហីនយាននេះ ក៏បានចូលមកជំនួសភាសាសំស្ក្រឹតទុកជាភាសារបស់អ្នកប្រាជ្ញវិញម្តង ។ រីឯទស្សនៈពុទ្ធសាសនា ក៏កាន់តែជ្រួតជ្រាបឡើងយ៉ាងជាប់រហាស់ដែរ ក្នុងសន្តានចិត្តរបស់ប្រជារាស្ត្រ និងអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ។ នៅក្នុងពេលនេះដែរ គេបានសង្កេតឃើញមានស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍សាមញ្ញកើតឡើង ដូចជារឿងព្រេង រឿងនិទានខ្លីៗដែលនាំអោយអ្នកស្រុកស្តាប់និងយល់បានយ៉ាងស្រួល ។

អ្នកនិពន្ធដ៏ល្បីឈ្មោះក្នុងគ្រានេះមានជាអាទិ៍ :

– អ្នកឧញ៉ាខ : សរសេរកំណាព្យ “ល្បើកអង្គរ” នៅគ.ស. ១៦០៩ (?) ដែលនិយាយអំពីភាពអស្ចារ្យក្នុងការកសាងប្រាសាទអង្គរវត្ត ។

– ព្រះរាជសម្ភារ : សរសេរកំណាព្យ “ច្បាប់រាជសម្ភារ” នៅគ.ស. ១៦២២ ជាច្បាប់ដំបូន្មាន “ហេមន្តមាស” នៅគ.ស. ១៦២៩ “ហិន-លក្ខណ៍សល” នៅគ.ស. ១៦៣០ និង “កាព្យនិរាស” នៅគ.ស. ១៦៦០ ជាកំណាព្យដែលព្រះអង្គបាននិពន្ធដោយព្រះទ័យសោកសៅរលឹកដល់ព្រះ

នាង បុប្ផាទត្តី ។

- ជ័យនន្ទ: សរសេរកំណាព្យជាភាសាខ្មែរមុនគេបង្អស់លើសិលាចារឹកនៅគ.ស.១៧០១(?) ដែលនិយាយអំពីប្រវត្តិ ទឹកចិត្ត និងសេចក្តីប្រាថ្នាទៅអនាគតរបស់ខ្លួន ។

ក្រៅពីនេះ នៅមានអត្ថបទជាច្រើនទៀត ដែលគេមិនស្គាល់ឈ្មោះអ្នកនិពន្ធ និងកាលបរិច្ឆេទនៃការតែងដូចជា :

- អក្សរសិល្ប៍បច្ចេកទេសនិងនីតិសាស្ត្រ ដែលអ្នកស្រាវជ្រាវបានដាក់ឈ្មោះអត្ថបទទាំងនោះថា "រាជក្រឹត្យក្រមផ្សេងៗ" មានទាំងអស់ ២៥ក្រម ។
- ច្បាប់ទូន្មានប្រដៅសីលធម៌ ដែលប្រជាជនស្គាល់និងដឹងគ្រប់គ្នា ដូចជា ច្បាប់កូនចៅ ច្បាប់ពាក្យចាស់ ច្បាប់ក្រម ច្បាប់កេរ្តិ៍កាល ជាដើម ។ ច្បាប់ទាំងនេះ មានន័យគ្រប់គ្រាន់ខាងអប់រំមនុស្សអោយចេះរស់នៅក្នុងសង្គមបានរៀបរយ និងមានការចេះដឹងសមរម្យ ។

ដោយសារឥទ្ធិពលទស្សនៈពុទ្ធសាសនា ការលំបាកវេទនាដោយសង្គ្រាម អ្នកនិពន្ធក្នុងសម័យនេះបានងាករេមកយកគោលគំនិត ដោះស្រាយបញ្ហាមនុស្សក្នុងលោកិយវិញ ដូចជាបញ្ហាទុក្ខសោក កំហុសមនុស្ស អំពើកុសល និង អកុសល ដែលមនុស្សធ្លាប់ជួបប្រទះក្នុងជីវភាពរាល់ថ្ងៃ។ ឯបញ្ហាអច្ឆរិយៈ ហួសពីកំលាំងមនុស្សធម្មតាក៏មានដែរ ប៉ុន្តែមាននៅតែលើតួអង្គសំខាន់ៗ ហើយដែលពុំមានគុណសម្បត្តិដូចតួអង្គអាទិទេពី

អវតារអាទិទេពក្នុងសម័យមុនឡើយ ។

នៅរវាងស.វ.ទី ១៨ និង ១៩ ដោយសារការវឹកវរចលាចលក្នុងស្រុកផងនិងដោយសារសង្គ្រាមឈ្លានពានពីបរទេសផង ការផ្សាយស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ ដែលមាននៅសល់ ពុំបានរីកសាយភាយទូលំទូលាយឡើយ ។ ម្យ៉ាងទៀតឥទ្ធិពលវប្បធម៌សំស្ក្រឹតនិងវប្បធម៌បាលី នាំមកនូវភាពច្របូកច្របល់និងជាឧបសគ្គនៃការរីកចំរើនអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ។ ឯវិធីតែងពាក្យកាព្យ រឺ ពាក្យរាយក៏គ្មានឯកភាពដែរ ។ ដូចនេះចាំបាច់ត្រូវកែខៃស្ថានភាពចុះអន់ថយនេះឡើងវិញ ដូចជា :

- រៀបចំអោយមានក្បួនខ្នាតត្រឹមត្រូវឡើងវិញនូវក្បួនតែងកាព្យក្តី របៀបសរសេរពាក្យរាយក្តី
- ចាត់ចែងអោយមានការរៀនភាសាបាលីយ៉ាងជ្រាលជ្រៅ
- ចាត់ចែងអោយបកប្រែគម្ពីរ ខាងពុទ្ធសាសនានិងរឿងជាតកជាភាសាបាលី មកជាសាភាខ្មែរ ដែលជាហេតុនាំអោយអ្នកស្រុកងាយយល់ចេះចាំ ហើយនិយាយតមាត់ពីកន្លែងមួយទៅកន្លែងមួយ រហូតដល់រឿងរ៉ាវទាំងនោះក្លាយទៅជាអក្សរសិល្ប៍សាមញ្ញសំរាប់អ្នកស្រុកទូទៅ ។

បន្ទាប់មក ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍មួយចំនួន ពិសេសស្នាដៃជាប្រលោមលោក ពាក្យកាព្យ ក៏មានកំណើតឡើង ។ គេចារឿងរ៉ាវទាំងនោះនៅលើស្លឹករឹត ហើយដែលគេចំលងតៗគ្នា ចែកគ្នាអានបានសុសសាយពេញទាំងស្រុកភូមិ ។

ឯអ្នកនិពន្ធដែលគេបានស្គាល់ច្បាស់លាស់នោះមាន ៖

– **ឧកញ៉ាកោសាធិបតីកៅ** ៖ សរសេររឿង ក្រុងសុភមិត្រ (១៧៩៨) ។

– **ឧកញ៉ាព្រះឃ្លាំងនង** ៖ សរសេរច្បាប់សុភាសិត (១៧៩០) លោកនេយ្យជាតក (១៧៩៤) បុញ្ញសារសិរិសា (១៧៩៧) ភោគកុលកុមារ (១៨០៤) ។

– **ឧកញ៉ាសន្ធរវោហារម៉ុក** ៖ សរសេររឿងទេវន្ទ ល្បើកចចក រឿងទុំទាវ (មុនរឿងទុំទាវរបស់ភិក្ខុសោម) ។

– **ទិសេសង្ងួន** ៖ សរសេរល្បើកអក ល្បើកជុំចនិងត្រី ល្បើកដូងក ។

– **ព្រះអង្គឌួង** ៖ បានរៀនសូត្រចេះដឹងច្រើន ស្គាល់តំលៃពិតប្រាកដនៃអក្សរសាស្ត្រជាតិ ព្រមទាំងបានជួយបណ្ដុះបណ្ដាលឧបត្ថម្ភអោយបានរីកចំរើនឡើង ដូចជាបង្កើតអោយមានទីប្រជុំអ្នកប្រាជ្ញហៅថា "រាជបណ្ឌិត្យ" មានការប្រឡងប្រជែងស្នាដៃដែលតែងថ្មីៗជាដើម ។ ស្នាព្រះហស្តជាកាព្យឃ្លោងរបស់ព្រះអង្គ មានចម្ប៉ាថោង (១៨១០) រឿងកាកី (១៨១៥) ច្បាប់ស្រី (១៨៣៧) និងរឿងព្រះមហាវេស្សន្តរ (ជាពាក្យរាយ) ។

គោលគំនិតសំខាន់ៗ នៅក្នុងស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរនាសម័យនោះគឺ ៖

– កម្មនិងផល

– ទំលាប់សភាពអច្ឆរិយៈហួសហេតុ ៖ តួអង្គចេះតស៊ូតពារការលំបាកពុំដកថយតែសំណាង - ឯតួអង្គទេវៈគ្រាន់តែបង្កើតអោយមានជាលំអ (រឿង

ក្រុងសុភមិត្រ) ។

– បញ្ចប់រឿងដោយប្រើវិធីផ្សេងពីសម័យមុនៗ ៖ តួអង្គនៅទីបញ្ចប់មានទុក្ខវេទនារឺស្លាប់ (រឿងកាកី-ទុំទាវ) ។ គំនិតថ្មីនេះទុកដូចជាគំនិតបដិវត្តន៍មួយក្នុងអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ។

– បង្ហាញការទូន្មានបែបបញ្ចិតបញ្ចៀង - រិះគន់ - កំប្លែងដូចក្នុងរឿងល្បើកថ្មីមានរឿងធ្មេញជ័យ អាឡេវ ចៅចាក់ស្មុក សុភាទន្សាយជាដើម ។

៣ - អក្សរសិល្ប៍សម័យទំនើប. –

* សម័យអាណាព្យាបាល (១៨៦៣ - ១៩៥៣). -

នៅក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរចុះអន់ថយអាប់រស្មី ។ ពុំសូវមានការនិយមប្រើអក្សរខ្មែរ ។ រីឯក្បួនខ្នាតអក្សរខ្មែរត្រូវរត់ទៅពួនសំងំនៅក្នុងវត្តអារាម មានព្រះសង្ឃជួយថែរក្សាអោយបានគង់វង្ស ។ ម្យ៉ាងទៀតវិជ្ជាជីវៈជាអ្នកនិពន្ធ ក៏ពុំដែលបានទទួលការលើកទឹកចិត្ត រឺការទំនុកបំរុងពីសំណាក់អាជ្ញាធរបារាំងដែរ ។

គេបានស្គាល់អ្នកនិពន្ធនិងស្នាដៃនៅសម័យនោះ ដូចជា ៖

– **ឧកញ៉ា សុត្តន្តប្រីជាឥន្ទ** ៖ សរសេរពាក្យកាព្យនិរាសអង្គរ (១៩២៦). រឿងគតិលោក (១៩២០) រឿងអំបែងបែក ។ល។

– **ឧកញ៉ានូកន** ៖ សរសេររឿងពិម្ពានិញ្វន (១៩២០) រឿងទាវឯក

(១៩៤២) រឿងអ៊ីណការី ។ល។

— អ្នកស្រីសិទ្ធិ : សរសេររឿង ពិម្ពាពិលាប (១៩២០) ។

— លោក ញ៉ុក ថែម : សរសេររឿង កុលាបប៉ៃលិន (១៩៣៦) រឿង បិសាចស្នេហា (១៩៤០) ។

— លោកគិមហាក់ : សរសេរកំណាព្យសេកសោមបណ្ឌិត (១៩៣៣) រឿងទឹកទន្លេសាប (១៩៤១) ៕

— លោករីម គិន : សរសេររឿងសូផាត (១៩៣៨) ។ល។

ក្នុងចំណោមស្នាដៃទាំងនេះ មានស្នាដៃខ្លះតាក់តែងឡើងទៅតាមទំរង់បែបប្រលោមលោកពួកបស្ចិមប្រទេស ដោយអ្នកនិពន្ធបានទទួលឥទ្ធិពលវប្បធម៌បារាំង ដូចជារឿងទឹកទន្លេសាប កុលាបប៉ៃលិន សូផាត គតិលោក ជាដើម ។

នៅជុំសម័យអាណាព្យាបាល គេបង្កើតអោយមានពុម្ពអក្សរខ្មែរ ហើយ .នការបោះពុម្ពសៀវភៅជាច្រើនដូចជាសៀវភៅធម៌អាថ៌ ច្បាប់បុរាណខ្លះ (ប៉ុន្តែត្រូវសុំអនុញ្ញាតពីរាជការអាណាព្យាបាល) ។ វចនានុក្រមខ្មែរក៏បានកំណើតឡើងដែរ ។ បន្ទាប់មកមានការបង្កើតទស្សនាវដ្ដីកម្ពុជសុរិយា និង ការប្រលងប្រជែងខាងអក្សរសាស្ត្រក្រុមពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ។

* សម័យបច្ចុប្បន្ន (ចាប់ពី ១៩៥៣ រហូតមក).–

លុះមកដល់ គ.ស ១៩៥៣ ពេលបានឯករាជ្យភ្លាម អ្នកនិពន្ធបាន

ធូរស្រាលក្នុងចិត្តគំនិត ដោយបានទទួលនូវសេរីភាពក្នុងការកសាងអក្សរសិល្ប៍ថ្មីៗរបស់ខ្លួន ។ អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរក៏បានឈានជើងទៅកាន់ការលូតលាស់ថ្មីមួយដែលមានលក្ខណៈនិងនិន្នាការជាតិនិយម សង្គមនិយម ប្រជាធិបតេយ្យនិងប្រជាប្រិយ ។ គ្រប់ប្រភេទនៃអក្សរសិល្ប៍ក៏បានកើតឡើង គឺប្រលោមលោក កំណាព្យ រឿងល្ខោន សៀវភៅបច្ចេកទេស សៀវភៅសិក្សាអប់រំ សៀវភៅទាក់ទងនឹងគំនិតទស្សនវិជ្ជា ។ល។

ក្រៅពីអ្នកនិពន្ធខ្លះ ដែលបានបញ្ចេញស្នាដៃតាំងពីជំនាន់អាណាព្យាបាលបារាំងមក មានអ្នកនិពន្ធថ្មីៗទៀតជាច្រើន ដែលបង្ហាញស្នាដៃដ៏ប៉ិនប្រសប់ស្ទួយពួតដៃនឹងរៀមច្បងរបស់ខ្លួន មានលោក នូ ហាច ឌៀប-ជុំ ហេង យ៉ាន់ ជាច់ ឆួន កែវ ខាន់សាក់ ឌុច ស៊ុំឌឹម ហ៊ែល សុំផា ឱ ឌូ ឡី ធាមតេង ម៉ា ឡាយខែម លាង-ហាប់អាន កៅ ស៊ុនលី ទិនឡូគោឌិន ប៊ីន ឆៃលាង អ្នកស្រីស៊ុយ ហៀង ស៊ឹម ឆណ្ណស៊ី ញ៉ោ អ៊ីកជាទី សុគន្ធឌីញ ។ល។

ចាប់ពី គ.ស.១៩៥៦ អ្នកនិពន្ធខ្មែរចេះតែកើនឡើងជាលំដាប់ ។ គឺនៅពេលនោះដែរ ដែលសមាគមអ្នកនិពន្ធខ្មែរមានកំណើតឡើង ។ សមាគមនេះមានគោលដៅដ៏សំខាន់ក្នុងការលើកតំកើង ពង្រីងនិងផ្សាយអក្សរសិល្ប៍ជាតិ ហើយបានចាត់ចែងអោយមានការប្រលងប្រជែងមួយឈ្មោះ « រង្វាន់ឥន្ទ្រទេវី » ក្នុងរវាង ៥ ឆ្នាំមុន ដើម្បីបង្កើនកិត្តិវិជ្ជា និង

លើកទឹកចិត្តអ្នកនិពន្ធក្នុងការប្រកបវិជ្ជាជីវៈយ៉ាងថ្លៃថ្នូររបស់ខ្លួន ។

គឺអាស្រ័យដោយបានទទួលនូវការចំរើនលូតលាស់សំខាន់ៗ ទាំងនោះហើយ ដែលអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរសម័យថ្មីបន្តដំណើររបស់ខ្លួនឆ្ពោះទៅអនាគត ។

គ-លក្ខណៈពិសេសនៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ.-

រួចមកហើយ យើងបានដឹងពីកំណាកំណើតឡើងនៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរតាមដំណើរវិវត្តន៍នៃប្រវត្តិសាស្ត្រ ។ ការសិក្សាអក្សរសិល្ប៍តាមសម័យកាលហូរហែមកនេះ នាំអោយយើងបានស្គាល់លក្ខណៈសំខាន់ៗនៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរទាំងនោះ ដូចជា :

- អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរមានចំណាស់ ពោលគឺពុំមែនទើបនឹងកើតមានក្នុងសម័យថ្មីៗនេះទេ ។
- អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរមានច្រើនប្រភេទ ព្រោះមានទំនាក់ទំនងសឹងគ្រប់វិស័យ មានវិស័យប្រវត្តិសាស្ត្រ-សាសនា-ល្ខោន-កំណាព្យ-ប្រលោមលោក-បច្ចេកទេស-ច្បាប់ជាដើម ។
- អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរមានលក្ខណៈជាតិនិយម ។ ចំពោះអក្សរសិល្ប៍បរទេសដែលផ្សាយចូលមក ខ្មែរពុំនិយមរក្សាទុកទាំងដុលទេ ខ្មែរបានកាលៃលក្ខណៈបរទេសអោយស្របស្រួលនឹងលក្ខណៈរបស់ជាតិខ្លួន ឧ. រឿងរាមកេរ្តិ៍ រឿងជាតក ។

- អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរមានលក្ខណៈពិតនិយម ។ អ្វីដែលហួសខុស ដែលអស្ចារ្យហួសវិស័យ ខ្មែរពុំនិយម ពុំចង់បានទេ ។ ខ្មែរនិយមអ្វីដែលពិត ឃើញនឹងភ្នែក (រូបិយ) ហើយប្រសិនបើមានអ្វីដែលអស្ចារ្យ គឺអស្ចារ្យដើម្បីពិតនេះឯង (ឧ. រឿងវេស្សន្តរ) ។ រឿងព្រេង ច្បាប់ផ្សេងៗរបស់ខ្មែរបានបង្ហាញពិតនិយមច្បាស់លាស់ណាស់ក្នុងការរស់នៅក្នុងសង្គម គឺអប់រំកូនខ្មែរ និងមហាជនខ្មែរ អោយចេះស្គាល់ល្អ-អាក្រក់ ចេះដោះស្រាយទំនាស់វិបត្តិផ្សេងៗ ជាដើមក្នុងសង្គម ដើម្បីយកជ័យជំនះក្នុងឆាកជីវិត ពោលគឺបានសំរេចសុភមង្គលគ្រប់បែបយ៉ាង ។

យោបល់រួម.-

អក្សរសិល្ប៍មិនគ្រាន់តែជាកញ្ចក់សំរាប់ឆ្លុះមើលការរស់នៅរបស់សង្គមមនុស្សក្នុងសម័យកាលនីមួយៗប៉ុននោះទេ គឺជាមធ្យោបាយមួយយ៉ាងសំខាន់សំរាប់ផ្សាយវប្បធម៌ជាតិ ។ ដូចនេះ អ្នកនិពន្ធដែលមាននាទីជាអ្នកផ្សាយវប្បធម៌ គប្បីជ្រើសរើសយកគំនិត ទស្សនៈ យោបល់ល្អៗ ហើយសំខាន់ៗ ទៅតាក់តែងអត្ថបទរបស់ខ្លួន អោយបានជាទីចាប់ចិត្ត ចាប់អារម្មណ៍ ហើយជាគុណប្រយោជន៍ដល់អ្នកអានថែមទៀត ។ ហើយគួរគប្បីខំបង្កើនអក្សរសិល្ប៍អោយបានសំបូរគ្រប់វិស័យ ទាន់សេចក្តីត្រូវការរបស់យុវជន និងមហាជនស្របតាមការលូតលាស់ចំរើនរបស់អរិយ-

ធម៌ជាតិ ។ ចំណែកអ្នកអានវិញ មិនគ្រាន់តែយកការអានអក្សរសិល្ប៍ជា នាទីកំសាន្តតែអផ្សុកប៉ុណ្ណោះទេ គឺត្រូវចេះគិតពិចារណា ចេះទាញយក ពីអំណាននូវគំនិតល្អៗទុកជាមេរៀន ជាចំណេះចេះដឹង ជាការចំរើន ល្អតលាស់ដល់សតិប្រាជ្ញារបស់ខ្លួនទៀតផង ។

* * *

ជំពូកទី៣

សិល្បៈ

ពាក្យ សិល្បៈ (សំស្ក្រឹត) រឺ សិប្បៈ (បាលី) សំដៅយកការងារ ផ្សេងៗ ជំនាញ ហត្ថកម្មគ្រប់បែបយ៉ាងដែលមាន សិល្ប៍ ពោលគឺធ្វើ អោយមនុស្សចាប់ចិត្ត ចាប់អារម្មណ៍ ចង់មើល ចង់ឃើញ ចង់ស្តាប់ ។ សិល្បៈមានច្រើនប្រភេទណាស់ ដូចជាសិល្បៈរបាំ-ចំរៀង-ភ្លេង-ល្ខោន ក្បួន-ចំលាក់-គំនូរ-សំណង់-សូនរូប ។ល។ ដោយសិល្បៈមានន័យទូលំទូលាយ ហើយមានច្រើនប្រភេទបែបនេះ យើងពុំបានលើកយកមកពន្យល់-បរិយាយអោយបានសព្វគ្រប់ទេ យើងសូមលើកយកតែលក្ខណៈសំខាន់ៗ នៃសិល្បៈខ្មែរបុរាណខ្លះមកបង្ហាញប៉ុណ្ណោះ ។

១-សញ្ញាណនៃស្ថាបត្យកម្ម

(Notions d'architecture)

ក-សម្ភារៈសំណង់និងបច្ចេកទេសសំណង់ (5).-

គេបានដឹងច្បាស់ថា សិល្បៈសំណង់ប្រាសាទបុរាណខ្មែរមានតាំងពី

សម័យហ្វូណនមកម៉្លេះ ហើយស្ថាបត្យសិល្បៈនេះចេះតែវិវត្តឆ្ពោះទៅមុខរហូតដល់សម័យបាយ័ន ។ ដើម្បីសំរួលដល់ការសិក្សា គេនិយមចែកសិល្បៈជារចនាបថ (Style) ដោយយកឈ្មោះប្រាសាទសំខាន់ៗ មកដាក់ឈ្មោះរចនាបថទាំងនោះដូចតទៅ :

១-រចនាបថ ភ្នំដា (ស.វ. ទី ១-៦)

២-រចនាបថ សំបូរ (ពាក់កណ្ដាលទី ១ នៃស.វ.ទី ៧)

៣-រចនាបថ ព្រៃក្មេង (ពាក់កណ្ដាលទី ២ នៃស.វ.ទី៧)

៤-រចនាបថ កំពង់ព្រះ (ស.វ. ទី ៨)

៥-រចនាបថ គូលែន (ពាក់កណ្ដាលទី ១ នៃស.វ.ទី ៩)

៦-រចនាបថ ព្រះគោ (១ ភាគ ៤ ចុងក្រោយនៃស.វ.ទី ៩)

៧-រចនាបថ បាខែង (ចុងស.វ.ទី ៩ និងដើមស.វ.ទី ១០)

៨-រចនាបថ កោះកេរ (១ភាគ៤ ទី ២ នៃស.វ.ទី ១០)

៩-រចនាបថ បន្ទាយស្រី (ពាក់កណ្ដាលទី ២ នៃស.វ.ទី ១០)

១០-រចនាបថ ឃ្លាំង (ចុងស.វ.ទី ១០ និងពាក់កណ្ដាលទី១នៃស.វ.ទី១១)

១១-រចនាបថ បាពួន (ពាក់កណ្ដាលទី ២ នៃស.វ.ទី១១)

១២-រចនាបថ អង្គរវត្ត (ពាក់កណ្ដាលទី ១ នៃស.វ.ទី ១២)

១៣-រចនាបថ បាយ័ន (ពាក់កណ្ដាលទី ២ នៃស.វ.ទី ១២ និងដើមស.វ. ទី ១៣) ។

* ស្ថាបត្យកម្មមុនសម័យអង្គរ (ស.វ.ទី ១ ដល់ ៨).-

— នៅក្នុងរចនាបថភ្នំដា : ដំបូងខ្មែរបាន ចោះភ្នំ ធ្វើជាប្រាសាទ (ប្រាសាទនៅភ្នំដា) ដូចនៅឥណ្ឌាដែរ ។

— នៅក្នុងរចនាបថសំបូរ : ប្រាសាទសង់ដាច់ៗពីគ្នាមានរាងតូចៗ ធ្វើអំពី ឥដ្ឋ ប្លុកបាយអមួយបែបដែលផ្សំឡើងដោយកំបោរនិងស្ករ ។ បាយអបែបនេះមិនសូវជាប់បានយូរទេ សព្វថ្ងៃរបេះធ្លាក់ស៊ើរអស់ទៅហើយ ។ ឯក្របទ្វារ-បង្អួច ផ្ដែរ (linteau) និងសសរពេជ្រ (colonnette) ធ្វើអំពី ថ្មភក់ (grès) ដែលជាថ្មភ្នំម្យ៉ាងដែលមានគ្រាប់ខ្សាច់ល្អិតៗផ្សំលាយជាប់គ្នាយ៉ាងរឹង ។ ថ្មភក់មានពណ៌ប្រផេះនិងកូលាប ។ ចំលាក់នៅលើថ្មភក់មានសភាពល្អណាស់ ។

— នៅក្នុងរចនាបថព្រៃក្មេង : ស្ថាបត្យកម្មមានលក្ខណៈប្រហែលគ្នានឹងស្ថាបត្យកម្មក្នុងរចនាបថសំបូរដែរ ។

— នៅក្នុងរចនាបថកំពង់ព្រះ : ប្រាសាទស្ទើរតែទាំងអស់សង់ដូចក្នុងសម័យមុនៗដែរ គឺសង់រាបនឹងដី លើកលែងតែប្រាសាទអកយំមួយដែលសង់ច្រើនជាន់មានរាងដូចចេតិយ ។

* ស្ថាបត្យកម្មសម័យអង្គរ (ស វ.ទី ៩ ដល់ ១៣).-

— នៅក្នុងរចនាបថគូលែន : ដូចសម័យមុនៗដែរ គេសង់ប្រាសាទអំពីឥដ្ឋនៅឡើយ ប៉ុន្តែគេនិយមសាងប្រាសាទភ្នំ (ប្រាសាទមានរាងខ្ពស់ដូចភ្នំ រឺសាងនៅលើកំពូលភ្នំ) ដើម្បីតំរូវទៅតាមពិធីទេវរាជ (ក្នុងរាជ្យព្រះ

បាទជ័យវរ្ម័នទី ២) ។ គេចាត់ទុកសម័យគូលែនជាសម័យសិល្បៈរីកចំរើនឡើងវិញ (Renaissance) ដោយសារមានការសាកល្បងរចនាបញ្ចូលគ្នានៃសិល្បៈ ពីបុព្វអង្គរ ពីឥទ្ធិពល ចាម-ជ្វា អោយទៅជាសិល្បៈមួយថ្មី ប៉ុន្តែពុំទាន់មានលក្ខណៈច្បាស់លាស់ល្អនៅឡើយទេ ។

— នៅក្នុងរចនាបថព្រះគោ : គេសាងប្រាសាទអំពីឥដ្ឋនៅឡើយ ប៉ុន្តែគេសាងប្រាង្គជាច្រើននៅលើខឿនតែមួយ (ព្រះគោ លលៃ) ដើម្បីឧទ្ទិសចំពោះបុព្វបុរសមានព្រះមាតាបិតាជាដើម ។ មានការសាកល្បងសង់ប្រាសាទតូចៗអំពីថ្មភក់ចំនួន ១២ នៅលើជាន់ទី៤ នៃប្រាសាទបាគង។ សិល្បៈក្នុងរចនាបថនេះ មានលក្ខណៈខ្មែរសុទ្ធសាធ ហើយមានវិវត្តន៍ក្នុងសម័យក្រោយមកទៀត ។

— នៅក្នុងរចនាបថបាខែង ; មានប្លែកច្រើនគេបានសាងប្រាសាទធំៗអំពីថ្មភក់ មានច្រើនជាន់នៅលើខឿនខ្ពស់រាងសាជី (pyramide à gradin) ជាពិសេសគេនិយមសាងប្រាសាទនៅលើកំពូលភ្នំតែម្តង (ឧ. ប្រាសាទបាខែង) ។

— នៅក្នុងរចនាបថកោះកេ : មានលក្ខណៈដូចសម័យមុនដែរ ប៉ុន្តែគេបានសង្កេតឃើញមានប្រាសាទមួយក្នុងចំណោមប្រាសាទនៅកោះកេ សង់នៅលើខឿន៧ ជាន់ដែលមានកំពស់ប្រហែល ៣៥ ម. ។

— នៅក្នុងរចនាបថបន្ទាយស្រី ; មានលក្ខណៈស្អុតស្អាញ ច្របូកច្របល់គ្នា ប៉ុន្តែមានការចំរើនល្អគួរលាស់ថ្មីទៀត : មានបន្ទប់វែងៗ

សង់នៅជាន់ទី ១ ក្នុងប្រាសាទមេបុណ្យខាងកើត ។

— នៅក្នុងរចនាបថឃ្លាំង : គេលែងសាងប្រាសាទអំពីឥដ្ឋទៀតហើយ ។ សំណង់ប្រាសាទភ្នំនិងកំណើតថែវ (galerie) កាន់តែរីកចំរើនឡើងទៀតនៅក្នុងសម័យនេះ ។

— នៅក្នុងរចនាបថ បាពួន : ប្រាសាទភ្នំរឹតតែមានចំនួនច្រើនឡើងទៀតឯខឿនកាន់តែធំហើយកាន់តែខ្ពស់ ។

នៅក្នុងរចនាបថ អង្គរវត្ត : ស្ថាបត្យកម្មខ្មែរបានចំរើនឡើងដល់កំពូល ។ គេសាងប្រាសាទអង្គរវត្តជាប្រាសាទភ្នំអំពីថ្មភក់ (គ្រប់ប្រាសាទទាំងមូល) ។ គេជាមុននឹងសាងប្រាសាទអង្គរវត្តប្រកបដោយប្លង់ដ៏ល្អវិចិត្រ ស្ថាបត្យករខ្មែរ បានសាកល្បងសាងប្រាសាទបឹងមាលា ដែលមានប្លង់ដូចអង្គរវត្តដែរ ក៏ប៉ុន្តែប្រាសាទបឹងមាលានេះសង់នៅលើដីរាបស្មើ ។

— នៅក្នុងរចនាបថបាយ័ន : ស្ថាបត្យកម្មចុះអន់ថយបន្តិច ព្រោះប្រាសាទទាំងឡាយសាងដោយប្រញាប់ប្រញាល់ពេក ហើយថ្មក៏មិនសូវមានគុណភាពល្អដូចសម័យមុនឡើយ ។ ប្រាសាទទាំងឡាយសុទ្ធតែសង់នៅលើដីរាបស្មើបែបជាវត្តអារាម (លើកលែងប្រាសាទបាយ័ន) ដើម្បីសំរបទៅតាមទស្សនៈពុទ្ធសាសនា ។ លក្ខណៈពិសេសនៃរចនាបថនេះគឺប្រាង្គមុខបួនញញឹមប្រិមប្រិយ និងមាននាគអមសងខាងផ្លូវដែលឆ្លងគូចូលទៅកាន់ប្រាសាទ ។

សង្ខេប . — ក្រៅពីសម្ភារៈ ថ្មភ្នំ ឥដ្ឋ បាយអរ ថ្មភក់ មានថ្មបាយ

ក្រៀម (latérite) ដែលជាថ្មមានជាតិដែក មានសណ្ឋានគ្រាប់ៗជាប់គ្នាដូចបាយក្រៀម មានពណ៌ក្រហម ខ្មៅ ស្វាយ ។ ថ្មបាយក្រៀមធន់នឹងធាតុអាកាសគួរបែបយ៉ាង ។ គេមិនឆ្លាក់លើថ្មប្រភេទនេះទេ ប៉ុន្តែប្រើសង់កំពែង ជណ្តើរចុះទៅក្នុងស្រះ ខឿនប្រាសាទ និងជញ្ជាំងប្រាសាទខ្លះដែរ ។ ឯឈើក៏មានប្រើខ្លះដែរ ប៉ុន្តែជាសម្ភារៈបន្ទាប់បន្សំសំរាប់ធ្វើពិតាន គ្រឿងទ្រដំបូលនិងផ្តែរ ។ ក្រៅពីនេះគេច្រើនយកឈើទៅសាងវាំងស្តេចនិងពន្លាស្តេចនៅពេលបុណ្យទានម្តងៗ ។ សម្ភារៈឈើមិនអាចទប់ទល់បានយូរនឹងពេលវេលា ហើយនិងធាតុអាកាសឡើយ ។ ដូចនេះចំលាក់នៅលើឈើក៏មិនស្ថិតស្ថេរដែរ ។

១-រចនាសម្ពន្ធ (structure).–

– **ជញ្ជាំង** ធ្វើដោយថ្មភក់ រឺថ្មបាយក្រៀម ។ គេរៀបដុំថ្មដែលគេបានត្រដុសរំលីងហើយ ដោយដាក់បន្ទុបលើគ្នា (តាមបណ្តោយដុំថ្ម ហើយឆ្លាស់គ្នាក្នុងមួយជួរៗ) ។

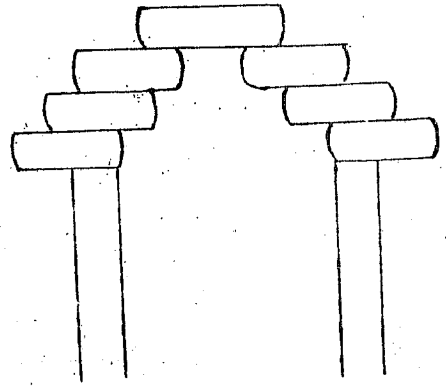

– **ខ្លូត (voûte)** ជួនកាលគេយកឥដ្ឋ ជួនកាលគេយកថ្មដើម្បីសង់រូត (ដំបូលប្រាសាទ) ។ នៅស្រុកខ្មែរ គេធ្វើតែដោយរៀបផ្ទាំងថ្ម រឺឥដ្ឋអោយលៀនចេញពី

គ្នាបន្តិចម្តងៗរហូតជួបគ្នានៅដំបូលលើបង្អស់ (voûte à encorbellement) ។ ជួនកាលគេសង់ពិដានឈើបាំងមិនអោយមើលឃើញរូតបែបនេះ ។

– ទ្វារ.បង្អួច គេធ្វើក្របទ្វារប្រាសាទអំពីថ្មភក់ ។ ឯបង្អួច ជួនកាលមានរាងការេ ជួនកាលចតុកោណកែង ។ គេច្រើនធ្វើទ្វារបង្អួចបិទជិតដោយភាគ អំពីថ្មបាយក្រៀម ជួនកាលគេធ្វើជាចំរឹងអំពីថ្មភក់ដាក់បញ្ឈរតាមបង្អួច ។

នៅតាមជញ្ជាំងប្រាសាទខ្លះ សិល្បករបានឆ្លាក់ធ្វើទ្វារនិងបង្អួចបញ្ឆោត (fausses portes et fausses fenêtres) ។

– ផ្តែរ ច្រើនមានទំហំធំនិងទម្ងន់ធ្ងន់ ដែលទ្រដោយសសរពេជ្រ (colonnette) ពីរ ។ ធម្មតាគេធ្វើផ្តែរពីរជាន់ ។ ផ្តែរទី១ ជាផ្ទាំងថ្មធម្មតា (ផ្តែរសំរាប់ទ្រ) ។ ឯផ្តែរទី២ ជាផ្ទាំងថ្ម ដែលគេរចនាដោយក្បាច់ក្បូរ រឺរូបផ្សេងៗ ហើយដែលដាក់បិទពីមុខផ្តែរទី១ (ផ្តែរសំរាប់លំអ) ។ គេបានសង្កេតឃើញថាក្បាច់លំអនៅលើផ្តែរ និងលើសសរពេជ្រក៏មានវិវត្តន៍ប្តូរកែពីរចនាបថមួយទៅរចនាបថមួយដែរ ។

៣– រចនាសម្ពន្ធទូទៅ (structure générale).–

គេតែងចាត់ទុកថា ប្រាសាទជាលំនៅរបស់អាទិទេព ។ ប្រាង្គ

ប្រាសាទដែលជាលំនៅអាទិទេព (sanctuaire) មានទំហំតូច ។ អ្នកដែលអាចចូលទៅក្នុងប្រាង្គនោះបាន មានតែពួកព្រាហ្មណ៍បុរោហិត និងពួកថែរក្សាប្រាសាទ ។ គេច្រើននិយមធ្វើប្រាង្គអាទិទេពនោះ ជារាងសាជី (Forme pyramidale) ហើយគេចាត់ទុកថាជាតំណាងភ្នំព្រះសុមេរុ ដែលជាទេវស្ថានរបស់អាទិទេពក្នុងព្រាហ្មណ៍សាសនា ។ ប្រាង្គនេះស្ថិតនៅចំអ័ក្ស (axe) នៃប្រាសាទនិងនៅចំកណ្ដាលប្រាង្គឯទៀតៗ ដែលជាលំនៅរបស់ទេវៈរាយរង និងជាលំនៅរបស់យានជំនិះនៃអាទិទេព ។

ប្រាសាទខ្លះទៀតត្រូវគេសន្និដ្ឋានថាជាបណ្ណាល័យ ប៉ុន្តែអ្នកខ្លះបានអះអាងថាជាកន្លែងដែលគេទុកដាក់ប្រដាប់ប្រដាសំខាន់ៗ សំរាប់រៀបពិធីទៅវិញ ។

គេបានសង្កេតឃើញនៅក្បែរប្រាសាទមានស្រះមួយជានិច្ច ។ គេតែងធ្វើកំពែងព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ ។ ប្រាសាទខ្លះមានកំពែងច្រើនជាន់ កំពែងខ្លះសំរាប់ចូលបានតែពួកព្រាហ្មណ៍បុរោហិត ខ្លះទៀតសំរាប់ពួកអ្នកនាំ ពួកភ្លេងជាដើម ។ នៅមាត់ជណ្ដើរឡើងទៅកាន់កំពែងនីមួយៗ មាន **គោបុរៈ** គឺជាទ្វារដែលមានដំបូលរាងដូចប្រាង្គកណ្ដាលដែរ ប៉ុន្តែតូចជាង ។ នៅពីមុខប្រាង្គកណ្ដាល មានថែវវ៉េរាំងដែលភ្ជាប់ទៅនឹងប្រាង្គនោះ ហើយដែលគេនិយមហៅថា **មណ្ឌប** ។

ជាទូទៅគេសង់ប្រាសាទបែរមុខទៅទិសខាងកើត ដោយគេនិយមជឿថាទិសខាងកើតជាទិសដែលកើតមានសេចក្ដីចំរើនរុងរឿង លើកលែង

ប្រាសាទអង្គរវត្តមួយ ដែលបែរមុខទៅទិសខាងលិចវិញ ។ មានសម្មតិកម្មជាច្រើនចំពោះការបែរមុខទៅលិចនៃប្រាសាទអង្គរវត្ត :

— អ្នកខ្លះថាបើធ្វើប្រាសាទអង្គរវត្តបែរមុខទៅកើត វាជិតស្ទឹងសៀមរាបពេកនាំអោយគ្មានកន្លែងធ្វើបុណ្យទាន ហើយផ្លូវចូលទៅកាន់រាជធានីអង្គរធំនោះនៅទិសខាងលិចស្រាប់ ។

— អ្នកខ្លះថាធ្វើបែរទៅកើត ហាក់ដូចជាបាំងទៅលើប្រាសាទសំខាន់ៗឯទៀត ។

— អ្នកខ្លះទៀតថា បានជាបុព្វបុរសយើងសាងអង្គរវត្តបែរមុខទៅខាងលិច ពីព្រោះប្រាសាទនេះជាប្រាសាទផ្នូររបស់ព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី ២ ។

ឃ – ប្រភេទនៃប្រាសាទ.–

គេបានសង្កេតឃើញថា ប្រាសាទបុរាណមានច្រើនប្រភេទណាស់ :

— **ប្រាសាទដែលមានប្រាង្គតែមួយ ហើយសង់ជាប់តែឯង**

ឧ. ប្រាសាទភ្នំបាយ៉ង់ ប្រាសាទភ្នំបាសិត ប្រាសាទភូមិប្រាសាទ ។ល។

— **ប្រាសាទដែលមានប្រាង្គច្រើននៅលើខឿនតែមួយជាន់**

ឧ. ប្រាសាទព្រះគោ ប្រាសាទលលៃ ។ល។

— **ប្រាសាទដែលសង់លើដីរាប** (temple à plat) គ្មានខឿនទេ គឺសង់ផ្ទាល់ដីរាបស្មើ ។

ឧ. ប្រាសាទ ភូមិប្រាសាទ ប្រាសាទព្រះខាន់ ។ល។

– ប្រាសាទភ្នំ (temple-montagne) សង់ខ្ពស់ដូចភ្នំ មានទំហំធំ

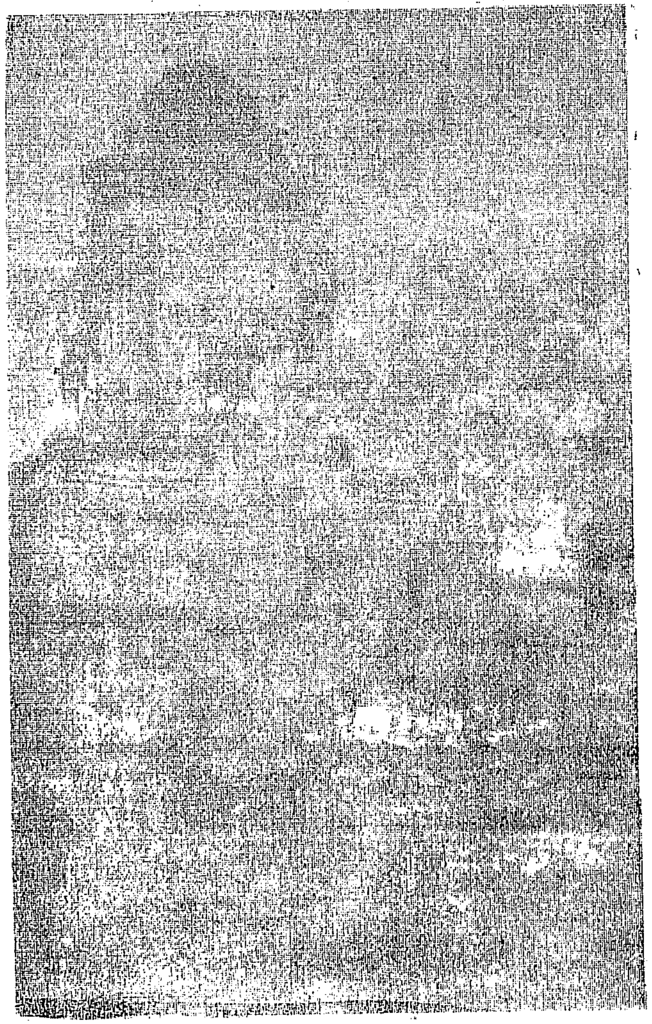

ប្រាសាទបក្សីចាំក្រុង

មានទៀនច្រើនជាន់ ។ ប្រាសាទភ្នំមាន២យ៉ាង: ប្រាសាទភ្នំ ដែលសង់នៅលើភ្នំធម្មជាតិ (montagne naturelle) ដូ. ប្រាសាទបាខែង និងប្រាសាទភ្នំដែលសង់នៅលើដី (montagne artificielle) ដូ. ប្រាសាទបាគង ប្រាសាទបក្សីចាំក្រុង ប្រាសាទធំ ប្រាសាទប្រែរូប ប្រាសាទតាកែវ ប្រាសាទបាពួន ប្រាសាទអង្គរវត្ត ប្រាសាទបាយ័ន ។ល។ គេសង់ប្រាសាទភ្នំ គឺ ដើម្បីតំណាងភ្នំនេះឯង ។ តាមទស្សនៈឥណ្ឌា គេនិយមគោរពភ្នំព្រះសុមេរុជាឋាននៃអាទិទេពឥសូរ ។ នៅស្រុកខ្មែរ តាមជំនឿលទ្ធិសាសនាព្រាហ្មណ៍អំពីអាទិទេព គេបានសាងរូបលិង្គតំណាងព្រះឥសូរ តំកល់នៅក្នុងប្រាសាទភ្នំខ្លះ មានប្រាសាទបាគង ប្រាសាទបាខែង ជាដើម ហើយដែលមានទំនាក់ទំនងនឹងពិធីទេវរាជថែមទៀត ។

ខ - មុខងារប្រាសាទ :-

មតិខ្លះបានយល់ច្រលំថា ប្រាសាទដែលបុព្វបុរសយើងបានកសាងទុកមកគឺសំរាប់ជាលំនៅស្ថាន (រាជវាំង) របស់ព្រះមហាក្សត្រ ។ តាមពិតប្រាសាទខ្មែរបុរាណទាំងឡាយ ទោះជាប្រាសាទភ្នំក្ដី រឺ ជាប្រាសាទសង់លើដីរាបក្ដី ពុំមែនសំរាប់នៅទេ គឺ សំរាប់ :

– ឧទ្ទិសថ្វាយអាទិទេព រឺ ទេវៈផ្សេងៗ ក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍ ដូចជាព្រះឥសូរ ព្រះនារាយណ៍ ជាដើម ។.

- ឧទ្ទិសថ្វាយពោធិសត្វ ក្នុងពុទ្ធសាសនា ដូចជាលោកេស្វរៈ (ពោធិសត្វខាងពុទ្ធសាសនាមហាយាន) ។
- ឧទ្ទិសថ្វាយទេវរាជ (តំកល់លិង្គព្រះឥស្វរក្នុងប្រាសាទជាតំណាងព្រះរាជា) ។
- ឧទ្ទិសថ្វាយបុព្វបុរសព្រះរាជា មានព្រះបិតា-មាតា និងវីរជនខ្លះ ។

ច- តំលៃនៃស្ថាបត្យកម្មខ្មែរ.

ការសិក្សារួចមកហើយ បង្ហាញអោយឃើញថា សិល្បៈផ្នែកស្ថាបត្យកម្មខ្មែរមានវិវត្តន៍ឥតឈប់ឈរ ទៅកាន់ការលូតលាស់ចំរើនពីសម័យមួយទៅសម័យមួយទៀត ។ ការចំរើនលូតលាស់បែបនេះ សអោយឃើញថាបុព្វបុរសខ្មែរដែលជាស្ថាបត្យករ មានទេពកោសល្យខ្ពង់ខ្ពស់ណាស់ ។ ក្រៅពីទេពកោសល្យខាងច្នៃនិងផ្សំផ្សំសិល្បៈបរទេសជាមួយសិល្បៈរបស់ខ្លួនដើម្បីអោយកើតបានជាសិល្បៈមួយថ្មីទៀត មានរូបរាងនិងលក្ខណៈជាខ្មែរ នៅមានទេពកោសល្យខាងបង្កើតថ្មីស្របតាមទស្សនៈដែលជាមូលដ្ឋានទ្រទ្រង់សិល្បៈនោះថែមទៀត ។

នៅសម័យភ្នំដា ខ្មែរបានយកភ្នំធម្មជាតិមកលុងធ្វើជាប្រាសាទត្រាប់តាមឥណ្ឌាមែន ប៉ុន្តែនៅសម័យក្រោយមកទៀតបុព្វបុរសខ្មែរបានច្នៃគំនិតគោរពនៅលើទីខ្ពស់អោយចេញជារូបរាងប្រាសាទ (ប្រាសាទភ្នំ) មានជាន់ច្រើនជាន់ដើម្បីអោយខ្ពស់ដូចភ្នំធម្មជាតិ ។ ទស្សនៈគោរពនៅលើ

ទីខ្ពស់នេះ ខ្មែរយើងក៏ធ្លាប់មានរួចមកហើយដែរ មុនសាសនាព្រាហ្មណ៍ចូលមក គឺទស្សនៈគោរពអ្នកតានៅលើកំពូលភ្នំ ឬ នៅទីខ្ពស់ ។ លុះទស្សនៈឥណ្ឌាចូលមកក៏ស៊ីគ្នាតែម្តង ។ ឯបង្កាន់ដៃនាគនៅសងខាងផ្លូវទៅកាន់ប្រាសាទនីមួយ ៗ និងគូទឹកដែលព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទជានិមិត្តរូបនៃកំណូរសមុទ្រទឹកដោះក្នុងទស្សនៈឥណ្ឌានាសម័យដើមក៏បានក្លាយមកជានិមិត្តរូបនៃនយោបាយទឹកដ៏ប្រសើររបស់ខ្មែរនាសម័យអង្គរ ។ ត្រង់នេះបង្ហាញអោយឃើញថា សិល្បៈខ្មែរពុំគ្រាន់តែបំរើគំនិតនិមិត្តរូបនិយមក្នុងជំនឿសាសនាប៉ុណ្ណោះទេ គឺបំរើគំនិតមនុស្សនិយម (បំរើប្រយោជន៍មនុស្ស) ផងដែរ ។

អាស្រ័យដោយស្នាដៃដ៏ប៉ិនប្រសប់ ដ៏ឆើតឆាយរបស់ដូនតាយើងបែបនេះហើយ បានជាសិល្បៈស្ថាបត្យកម្មខ្មែរ មានតំលៃខ្ពង់ខ្ពស់ទាំងក្នុងប្រទេស ទាំងក្រៅប្រទេសដោយបានទទួលការកោតសរសើរ ស្ងប់ស្ងែងយ៉ាងក្រៃលែង ។

តំលៃបែបនេះក៏មានដែរនៅក្នុងសិល្បៈផ្នែកចំលាក់ ដែលយើងនឹងលើកយកមកសិក្សាតទៅទៀត ។

* *

*

២-រូបចំលាក់បូរាណ

ក្រៅពីសិល្បៈសំណង់ បុព្វបុរសខ្មែរបានទុកស្នាដៃខាងសិល្បៈចំលាក់ដែលគេបានប្រទះឃើញជាច្រើននៅតាមប្រាសាទខ្មែរបូរាណ ។

ក-ប្រភេទចំលាក់.-

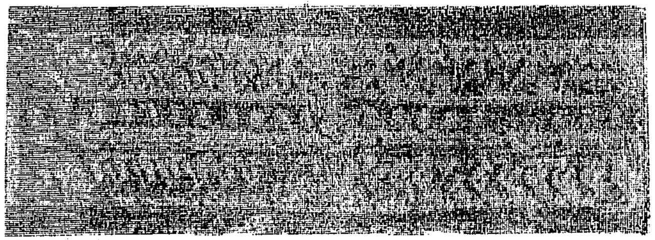

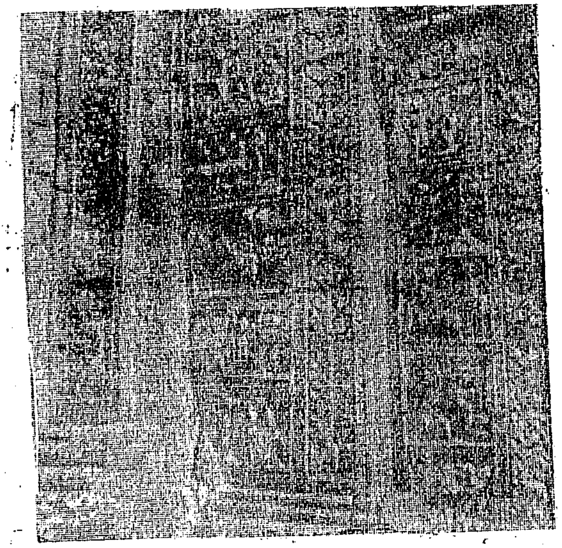

ក្បាច់លិបជារឿង

គេបានសង្កេតឃើញថា ចំលាក់បូរាណខ្មែរមាន ៣ យ៉ាងគឺ : ចំលាក់លិប រឺ ចំលាក់រាក់ ចំលាក់លៀន រឺ ចំលាក់ជ្រៅ និង ចំលាក់លោត (ក្លាយទៅជារូបបដិមា) ។

- **ចំលាក់លិប** (bas-relief) គឺក្បាច់ដែលគេឆ្លាក់នៅលើផ្ទាំងថ្មលូកចូលទៅក្នុងផ្ទៃថ្ម មើលទៅមិនសូវឃើញខ្ពស់ រឺផុសចេញខ្លាំងពីផ្ទៃថ្មទេ ។ គេច្រើនធ្វើក្បាច់បែបនេះនៅតាមជញ្ជាំងប្រាសាទ ។ ឧ. ក្បាច់លិបជារឿង (bas - relief à scènes) នៅតាមថែវជាន់ទី ១ នៃប្រាសាទអង្គរវត្ត ។
- **ចំលាក់លៀន** (haut-relief) គឺក្បាច់ដែលឆ្លាក់នោះលៀនចេញខ្ពស់ពីផ្ទៃថ្ម ព្រោះគេដាប់សាច់ថ្មអោយជ្រៅ មើលទៅរូបចំលាក់ហាក់ដូចផុសចេញពីផ្ទៃថ្ម ។ គេនិយមធ្វើចំលាក់លៀន នៅលើផ្តែរ លើសសរពេជ្រ លើជញ្ជាំង (ដូចរូបទេពអប្សរ) ។
- **ចំលាក់លោត** (ronde-bosse) ម្តងនេះ គេឆ្លាក់រូបសត្វ រឺមនុស្សពុំមែននៅលើជញ្ជាំងទេ គឺដាច់ពីជញ្ជាំង ប៉ុន្តែផ្អែកជាប់នឹងជញ្ជាំងដោយទំរ (stèle d' appui) ព្រោះខ្លាចរលំដួល ។ លុះក្រោយមកទៀតគេឆ្លាក់រូប បដិមា (statue) ដាច់តែឯង ដោយមិនចាំបាច់មានទំរដូចមុនទៀតទេ ។

ខ-ប្រធានចំលាក់.-

រូបចំលាក់បូរាណមានច្រើនបែបយ៉ាងណាស់ ក្នុងពេលនេះយើង

ទេពអប្សរ

សូមលើកយកតែរូបចំលាក់ដែលទាក់ទងទៅនឹងសាសនា និងប្រាសាទបុរាណមកសិក្សាតែប៉ុណ្ណោះ ។

* ពុទ្ធរូប (4) (5) . –

គេបានប្រទះឃើញមានពុទ្ធបដិមា តាំងពីក្នុងសម័យនគរភ្នំ ។ ក្នុងសិល្បៈខ្មែរ ព្រះពុទ្ធរូបគ្មានគ្រឿងអលង្ការទេ ហើយច្រើនមានកាយវិការ (មុទ្រៈ រឺ មុទ្រា) ប្លែក ៗ គ្នាដូចតទៅនេះ :

– ឈានមុទ្រៈ រូបគង់ភ្នែនមាននាគប្រក់ពីលើ បាតព្រះហស្តទាំងពីរលើហើយដាក់លើភ្លៅ គឺជាកាយវិការកំពុងធ្វើសមាធិ (geste de la méditation) ។

– ភូមិស្ប្រសិមុទ្រៈ រូបគង់ភ្នែន ព្រះហស្តឆ្វេងដាក់លើភ្លៅ ព្រះហស្តស្តាំដាក់លើក្បាលជង្គង់ហើយសំយុងចង្អុលព្រះហស្តទៅរកដី គឺជាកាយវិការយកព្រះធរណីជាសាក្សី (geste de l' attestation de la terre) ក្នុងពេលផ្ចាញ់មារ ។

– អភយមុទ្រៈ រូបឈរ ព្រះហស្តទាំងពីរលោដាក់ទៅមុខ ចង្អុលព្រះហស្តឡើងទៅលើ គឺជាកាយវិការបញ្ជាក់ថា កុំខ្លាច (geste qui assure) ។

– ធម្មចក្រមុទ្រៈ រូបគង់ភ្នែន ព្រះហស្តទាំងពីរបង្ហាញជាសញ្ញាបង្វិលកង់ចក្រ គឺជាកាយវិការសំដែងធម្មចក្រ (geste de faire tourner la roue de la Loi) ។

- វរមុទ្រ: រូបឈរ ព្រះហស្តលាដាក់ទៅមុខ ចន្លុលព្រះហស្តសំយុងទៅក្រោម គឺជាកាយវិការសប្បុរសធម៌ដាក់ទាន (geste de la charité ou du don) ។

- វិតក្កមុទ្រ: រូបឈរ ព្រះហស្តទាំងពីរលាបែរទៅមុខ បត់ចន្លុលព្រះហស្តកណ្ដាលមកភ្ជាប់នឹងមេដៃ គឺជាកាយវិការបង្ហាញថា ការដែលធ្វើរួចហើយធ្វើថែមទៀតអោយរឹតតែមាំមួនឡើង(geste de l'argumentation) រឺបង្ហាញការត្រិះរិះពិចារណា ។

ក្រៅពីរូបដែលមានកាយវិការទាំងនេះ គេបានសង្កេតឃើញមានពុទ្ធរូបគន់ភ្នែន មានរូបស្គាំងស្គមឃើញតែឆ្អឹង (ព្រះពុទ្ធធ្វើទុក្ករកិរិយា) និងពុទ្ធរូបផ្ទុំផ្អៀងទៅខាងស្តាំ (ព្រះពុទ្ធចូលបរិនិព្វាន) ។

នៅមានលក្ខណៈផ្សេង ៗ ទៀតដើម្បីសំគាល់ព្រះពុទ្ធរូបដូចជា :

- គ្រងចីវរ ទុកស្មាខាងស្តាំទទេ
- មានសញ្ញាមួយនៅចន្លោះភ្នែក
- មានពក រឺកន្ទុប (protubérance) នៅលើព្រះកេស
- មានសក់ច្រើនរួញ ហើយគួចត្របាញ់ជុំៗ
- មានមុខមូលរាងពងក្រពើ
- មានត្រចៀកធំ ៗ ហើយវែងធ្លាក់ទៅក្រោម
- មានទឹកមុខញញឹម ។

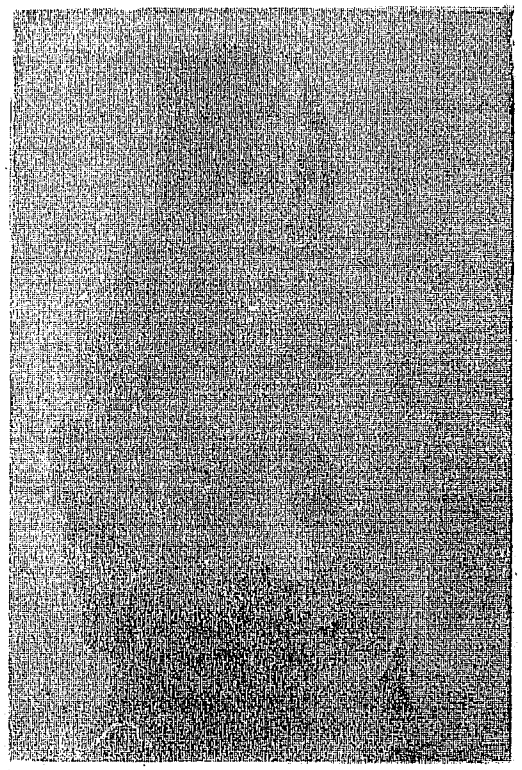

លោកេស្វរៈ

* ពោធិសត្វ (ក្នុងពុទ្ធសាសនាមហាយាន).-

- លោកេស្វរៈ ជាពោធិសត្វជួយសង្គ្រោះ និងអោយសុខដល់សត្វលោក ។ គេឆ្លាក់រូបពោធិសត្វលោកេស្វរៈ គង់ ឈរ លើ ផ្កា ឈូក មាន ព្រះ ហស្តច្រើន ទ្រង់កេតនភណ្ឌផ្សេងៗ មានគម្ពីរ ខ្សែផ្កាំ ដប រឺ ថូ ផ្កាឈូកជាដើម មានគ្រឿងអលង្ការច្រើន មានផ្នួងសក់ធំ ៗ ហើយនៅលើផ្នួងសក់ មានព្រះពុទ្ធរូបមួយឈ្មោះ អមិតាភៈ (Amitabha) ។

- មញ្ជុស្រី ជាពោធិសត្វគុណាការ ។ គេធ្វើរូបមនុស្សកាន់សៀវភៅមួយ និងព្រះខាន់មួយ គង់លើសត្វគោ ។

សមន្តភទ្រ ជាពោធិសត្វគ្រប់គ្រងខ្ទាន់ (អ្នកកាន់) សាសនា ។ គេធ្វើរូប

មនុស្សគង់លើសត្វដំរី ។

– មៃត្រេយ ជាពោធិសត្វ ដែលនឹងបានត្រាស់ជាព្រះពុទ្ធ បន្ទាប់ពីព្រះពុទ្ធសមណគោតម ។

– **ក្សិតិគភ៌** ជាពោធិសត្វស្រង់មនុស្សពីនរក ។

– វជ្របាណិ ជាពោធិសត្វការពារសាសនា ។ គេធ្វើរូបមនុស្សកាន់រន្ទះ។

– ប្រជ្ញាបារមិតា ជាពោធិសត្វស្រី ជានិមិត្តរូបនៃប្រាជ្ញា ។

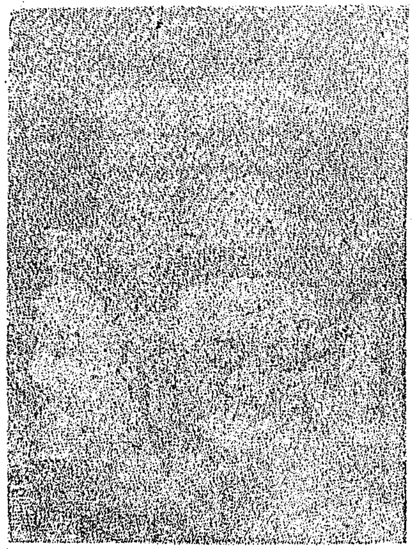

ព្រះព្រហ្ម

– មហេសី ; សរស្វតី

– បុត្រ ៣ : ទក្ស ភត្ថុ សន្ធិយា ។

* ព្រហ្ម. –

លក្ខណៈពិសេសសំគាល់ព្រះព្រហ្ម គឺ:

– ព្រះភក្ត្រ៤

– ព្រះហស្ត កាន់ គម្ពីរវេទ រឺផ្កាឈូក

– កេតនភណ្ឌ : ប៉ាន់រឺថូថាស ស្លាបព្រាវាជពិធី ខ្សែផ្កាំ ។ល។

– យានជំនិះ : សត្វហង្ស

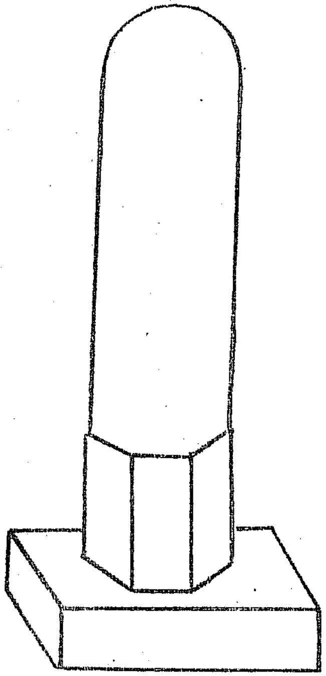

លិង្គឥស្វរ

* ឥស្វរ. –

នៅមុនសម័យអង្គរ គេពុំប្រទះឃើញរូបចំលាក់ ជារូបមនុស្សតំណាងព្រះឥស្វរឡើយ គឺមានតែចំលាក់រូបលិង្គព្រះឥស្វរ ដែលគេឆ្លាក់អំពីថ្មពណ៌ប្រផេះ ហើយដែលមានរាងទៅដូចតទៅនេះ :

– ផ្នែកលើមានរាងមូលវែងដូចសសរ,

– ផ្នែកកណ្ដាលមានរាង ៦ ជ្រុង ជួនកាល ៨ ជ្រុងជាទំរ

– ផ្នែកក្រោមមានរាង៤ជ្រុងស្មើជាទំរដែរ ។

នៅលើរូបលិង្គខ្លះ គេឆ្លាក់មុខមនុស្ស ។ លិង្គដែលមានឆ្លាក់រូបបែបនេះ ហៅថា មុខលិង្គ ។

គេនិយមតំកល់លិង្គព្រះឥស្វរលើយោនីនាងឧមា (ទុកជាទំរ) ។

គេបានសង្កេតឃើញថា លិង្គព្រះឥស្វរ ដែលគេបានតាំងនៅក្នុងប្រាសាទបូរាណ ពុំមែនសុទ្ធតែតំណាងព្រះឥស្វរទាំងអស់ទេ យ៉ាងណាមិញ លិង្គដែលតំកល់ក្នុងប្រាសាទភ្នំ ដូចជា ប្រាសាទបាគង-បាខែង

ជាដើម ការបូជាគោរពទេវរាជ (សាសនាទេវរាជ : culte du Roi-Dieu) ។

លុះក្រោយមកទៀត ទើបមានការឆ្លាក់រូបមនុស្សផ្សេងៗ សំគាល់ព្រះឥសូរ គឺ :

– រូបដូចឥសី ដែលមានផ្នួងសក់ធំ ហើយមានខ្សែផ្កានៅក រឺនៅដៃ ។

– រូបដូចមហាក្សត្រគង់លើបល្ល័ង្ក មានគ្រឿងអលង្ការគ្រប់មុខ ។

– រូបដូចគ្រូពាំ ។

ព្រះឥសូរ

– រូបមនុស្សដែលមានផ្នួងសក់ លំអដោយចំណិតព្រះចន្ទ (រាងដូចកណ្ដៀវ) នៅពីមុខ ។

– រូបមនុស្សដែលមានភ្នែក ៣ : ភ្នែក ២ ដូចមនុស្សធម្មតា រីភ្នែកទី៣ នៅចំកណ្ដាលថ្ងាស ។

– រូបមនុស្សដែលមានមុខ១ដៃ២ ជួនកាលបែរភាគជាមុខ៥ដៃ១០ ហើយមានកេតនភណ្ឌសំខាន់ៗ ដូចជា : ត្រីសូល (ច្បូក) ខ្សែផ្កា ស្គរ ដប លលាដ៍ក្បាល ខ្សែ១ ចង្វាយជាដើម ។

គេច្រើនសាងរូបព្រះឥសូរគង់ម្នាក់ឯង រឺ ជាមួយយានជំនិះគោនន្ទិ។ ឯសក្តិ (មហេសីអាទិទេព) ព្រះឥសូរមាននាមផ្សេងៗគឺ : បាវ៌តី ឧមា ទុគ៌ា កាលី គោរី ទេវី កុមារី ចន្ទី មហាទេវី ។ ព្រះឥសូរមានបុត្រ ២ អង្គគឺ : ស្កន្ទ (ទេវះតំណាងចំបាំង មានយានជំនិះជាសត្វក្ងោក) និងគណេស (ទេវះខាងបញ្ញាមានដៃ ៤ ពោះកំប៉ោង ក្បាលជាដំរី ភ្លុកតែ១ខាងស្តាំ ភ្លុកឆ្វេងបាក់ក្នុងពេលប្រយុទ្ធជាមួយបរសុរាមៈ ដែលជាអវតារវិស្ណុ មានយានជំនិះជាសត្វកណ្ដុរ) ។

* **នារាយណ៍ .–**

គេឆ្លាក់រូបមនុស្ស ដែលច្រើនតែមានដៃ ៤ មានកេតនភណ្ឌផ្សេងៗ គឺ : ចាស ខ្យងស័ង្ខ ភោង ដុំមូល (ផែនដី) រឺ ផ្កាឈូក (និយមនៅស្រុកឥណ្ឌា) មួកមូលវែង (mytre cylindrique) ។ គេច្រើនសាងព្រះនារាយណ៍ទ្រង់ឈរ ។ នៅតាមក្បាច់សិល្បៈលើជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរវត្ត គេប្រទះឃើញព្រះនារាយណ៍ជិះសត្វគ្រុឌ ។ ជួនកាលគេឆ្លាក់រូបព្រះនារាយណ៍ផ្ទុំលើពស់ឈ្មោះសេសះ នៅកណ្ដាលសមុទ្រ មានដើមឈូកដុះចេញពីផ្ចិត ហើយនៅលើផ្កាឈូកមានរូបព្រះព្រហ្ម ។ សក្តិព្រះនារាយណ៍មាននាមស្រី (តំណាងទ្រព្យសម្បត្តិ) រឺ លក្ស្មី (តំណាងសោភណភាព) ព្រះហស្តកាន់ផ្កាឈូក ។ អវតារព្រះនារាយណ៍ មានទាំងអស់ ៩ គឺ :

- អវតារជារូបមនុស្ស ៖ រាមនៈ បរសុរាម រាម ក្រិស្ណ ។
- **អវតារជារូបមនុស្សក្បាលជាសត្វ ៖ នរសិង្ហ កល្កិន ។**
- **អវតារជារូបសត្វ ៖ មត្ស្យ កូម៌ វរាហ ។**

ព្រះនារាយណ៍

នៅស្រុកខ្មែរយើង គេពុំបានឆ្លាក់រូបអវតារគ្រប់ទាំងអស់ទេ គេប្រទះឃើញនៅតាមជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរវត្ត មានរូប កូម៌ (នៅក្នុងរឿង

កូរសមុទ្រទឹកដោះ) រូបរាម (នៅក្នុងរឿងរាមកេរ្តិ៍) រូបក្រិស្ណ (នៅក្នុងរឿងមហាភារតៈ) រូបក្រិស្ណមួយទៀត លើកដៃទ្រភ្នំ (ឆ្លាក់ជាក្បាច់លោត នៅវត្តកោះ ខេត្តតាកែវ) រូបកល្កិន (រូបមនុស្សក្បាលសេះ) ។

* ហរិហរៈ .—

នៅមុនសម័យអង្គរ គេបានសាងរូបបដិមាហរិហរៈសំគាល់អាទិទេពឥសូរផង វិស្ណុផង ដូចជាហរិហរៈប្រាសាទអណ្តែត ។ គេស្គាល់ព្រះឥសូរដោយសារមុខ (នៅចំហៀងខាងស្តាំរូប) កេតនភណ្ឌ រឺ សក់រួញផ្នត់ៗ ។ ឯព្រះវិស្ណុ គេស្គាល់ដោយសារមុខ (នៅចំហៀងខាងឆ្វេងរូប) និងមួកមូលវែង ។ រូបបដិមា ហរិហរៈនេះមានរាងរៅសមសួនល្អណាស់ ។

ក្រៅពីរូបចំលាក់តំណាងទេវៈសំខាន់ៗដែលបានរៀប

រាប់ខាងលើនៅមានរូបចំលាក់សំគាល់ទេវៈរាយរង់ជាច្រើនទៀតដូចជា :

– ព្រះឥន្ទ្រ គង់លើដំរីឰរាវ័ណក្បាល ៣ កាន់វជ្រៈ ថាស ព្រួញ កង្វេរ ដំរី ។

– ព្រះអគ្និ គង់លើសត្វពពែ កាន់ព្រួញ ភ្លើងចង្កុះ ផ្ចិត ។

– ព្រះវរុណ គង់លើសត្វនាគ ចាំងក្លោះ ។

– ព្រះយម គង់លើសត្វក្របី កាន់ព្រួញ គោន ដាវ កាំបិត ។

– ព្រះចន្ទក៏ដូចព្រះអាទិត្យ គង់លើរទេះសេះ មានពន្លឺចេញពីខ្លួន។ល។

ឯរូបទេវតា ទេពអប្សរនៅក្នុងសិល្បៈ គេច្រើនធ្វើរូបឈរ រឺហោះហើរលើអាកាស ជាអ្នករាំ រឺកាន់បាច់ផ្កា ។ គេធ្វើរូប ទ្វារបាល នៅអមមុខទ្វារប្រាសាទហើយមានកាន់អាវុធផង ។

* សត្វ .–

– សត្វដែលជាយានជំនិះរបស់អាទិទេព : គោនន្ទិ គ្រុឌ ហង្ស ។ល។

– សត្វដែលមានមុខងារជាអ្នកយាមចាំថែរក្សាប្រាសាទ រឺសំរាប់តែងលំអ : នាគ មករ រាហូ សិង្ហ ដំរី ស្វា ។ល។

* ផ្កា-ភ្ញី-ក្បាច់ផ្សេងៗ .–

គេច្រើនឆ្លាក់ផ្កា ភ្ញី ស្លឹកឈើ និងក្បាច់ផ្សេងៗ នៅលើផ្ទៃ សសរ ពេជ្រនិងតាមជញ្ជាំងសំរាប់លំអប្រាសាទ ។

* រឿង .–

ចំលាក់រឿងក៏មានច្រើនដែរនៅតាមជញ្ជាំងប្រាសាទ ដូចជានៅប្រាសាទអង្គរវត្ត មានចំលាក់រឿងដកស្រង់អំពីរឿងរាមកេរ្តិ៍ (រាមាយណៈខ្មែរ) រឿងមហាភារតៈ រឿងរាមាយណៈ (ត្រង់កូរសមុទ្រទឹកដោះដើម្បីបង្កើតទឹកអម្រឹត) ជាដើម ។ នៅប្រាសាទបាយ័ន មានចំលាក់រឿងប្រវត្តិសាស្ត្រ ដូចជាចំបាំងរវាងខ្មែរនិងចាម រឿងជីវភាពពិតប្រាកដរបស់អ្នកស្រុក ដូចជាការបរបាញ់ ការនេសាទត្រី ការលក់ដូរ ល្បែងប្រជល់មាន់ ប្រជល់ជ្រូក ។ល។

គ. វិវត្តន៍ចំលាក់(5).–

សិល្បៈចំលាក់ក៏ដូចជាសិល្បៈសំណង់ដែរ តែងមានវិវត្តន៍ពីសម័យមួយទៅសម័យមួយមិនឈប់ឈរ ។

* រូបបដិមា .–

នៅរចនាបថភ្នំដា គេបានប្រទះឃើញពុទ្ធបដិមានិងទេវបដិមា (ខាងព្រាហ្មណ៍សាសនា) ជាច្រើននៅអង្គរបុរី កំពង់ស្ពឺ ឧដុង្គ ។ ដោយខ្លាចរលំគេធ្វើរូបបដិមាសុទ្ធតែមានទំរើទំនប់មានរាងជាក្រចកសេះ រាងមូលទ្រវែង ជួនកាលបួនជ្រុងទ្រវែង ហើយជួនកាលទៀតគេយកកេតនភណ្ឌ រឺជាយសំពត់របស់រូបបដិមា ទល់រូបចំលាក់នោះតែម្តង ។ ជាទូទៅរូប

បដិមាក្នុងសម័យនោះឈរមិនត្រង់ទេ គឺមានរាងកាច់ចង្កេះនិងមានសំលៀកបំពាក់ដូចឥណ្ឌា (ឧ. រូបក្រិស្នទ្រភ្នំ) ។

រហូតមកដល់រចនាបថព្រៃក្មេង រាងកាច់ចង្កេះបែបឥណ្ឌា ពុំសូវមានទៀតទេ ។ សិល្បៈមានការលូតលាស់ច្រើន មានការសាកល្បងរចនាបែបខ្មែរ ។ រូបបដិមា ហរិហរៈ នៅប្រាសាទអណ្តែត ត្រូវបានគេកោតសរសើរយ៉ាងខ្លាំងហើយចាត់ទុកជាស្នាដៃឯកក្នុងសិល្បៈខ្មែរ ព្រោះរូបចំលាក់នេះបានបង្ហាញអោយឃើញថា សិល្បករខ្មែរមានបច្ចេកទេសខ្ពង់ខ្ពស់ ដោយចេះឆ្លាក់រូបនេះអោយមានរាងទៅសមសួនល្អឥតខ្ចោះ ។ ចំណែកឯទំរនិងទំនប់របស់បដិមា គេសាកល្បងបំបាត់ចោលនៅរចនាបថកំពង់ព្រះ ។ សិល្បៈនៅរចនាបថព្រះគោមានលក្ខណៈខ្មែរសុទ្ធសាធ ។ រូបបដិមារាងត្រង់ៗអស់កាច់ចង្កេះហើយ ប៉ុន្តែមានវិវត្តន៍ខាងសំលៀកបំពាក់ មានលំអដោយគ្រឿងអលង្ការនៅកដៃនិងកដៃ មានចិញ្ចើមរាងត្រង់ជាប់គ្នា មានពុកចង្កា (រូបបដិមាប្រុស) ។ រចនាបថកោះកេរ បានបង្ហាញស្នាដៃប្លែកពីមុន គឺរូបបដិមាមានមាឌមាំៗប្រកបដោយចលនាផ្សេងៗដូចជា : ដើរ រាំ ប្រយុទ្ធគ្នា (ឧ.សុគ្រីពនិងពាលី) ដើម្បីបង្ហាញអំណាចនិងថាមពល (ពុំសូវគិតគូរពីរៀងស្អាតទេ ឧ.រូបគ្រុឌនៅសារមន្ទីរជាតិ) ។ ប៉ុន្តែចាប់ពីរចនាបថបន្ទាយស្រីទៅ រូបបដិមាមានរាងតូចៗប្រកបដោយទឹកមុខសុភាព ។ គេប្រទះឃើញមានពុទ្ធរូបកាន់តែច្រើនឡើង ហើយច្រើនតែសាងជាបែបមុទ្រាផ្សេងៗនៅសម័យរចនាបថ

អង្គរវត្ត ។ ការរចនារូបបដិមានៅរចនាបថបាយ័នមានការចំរើនលូតលាស់ជាខ្លាំង ។ គេពុំសូវគិតគូរពីរាងទៅទេ គេផ្ចិតផ្ចង់តែត្រង់ទ្រង់មុខ ដូចជា រូបព្រះពុទ្ធ ព្រះពោធិសត្វលោកេស្វរៈ ព្រះបរមរូបជ័យវរ្ម័នទី ៧ ដែលមានភ្នែកសំលឹងមកក្រោម រឺ បិតជិត បបូរមាត់ញញឹម ។ ទឹកមុខញញឹមសុភាពទន់ភ្លន់ បង្ហាញន័យថា សប្បាយនឹងរកឃើញអ្វីមួយ (ដូចជាធ្វើសមាធិ) ។

www.ameKhmer.org

* សសរពេជ្រ. –

សសរពេជ្រដែលនៅអមសងខាងទ្វារប្រាសាទ ហើយដែលទ្រផ្តែរ មានវិវត្តន៍ពីរាងមូលទៅរាងជ្រុង ហើយពីរាងជ្រុងទៅមូល ។ ចាប់ពីរចនាបថភ្នំដារហូតដល់រចនាបថព្រៃក្មេង សសរពេជ្រមានរាងមូលនៅឡើយ ប្លែកតែចំលាក់នៅលើសសរដែលមាន[illegible] ។ នៅរចនាបថកំពង់ព្រះសសរពេជ្រភាគច្រើននៅមានរាងមូល ប៉ុន្តែមានរាង ៨ ជ្រុងខ្លះៗហើយ ហើយនៅជ្រុងនីមួយៗមានចំលាក់ស្លឹកឈើ ។ គេពុំប្រទះឃើញសសរពេជ្ររាងមូលទៀតទេ នៅរចនាបថគុលែនគឺមានតែសសរពេជ្រ៨ជ្រុងនិង៤ជ្រុង ។ ពីរចនាបថព្រះគោដល់រចនាបថបាពួន សសរពេជ្រមូលមានខ្លះឡើងវិញ ភាគច្រើនមានរាង៨ជ្រុង ។ មកដល់រចនាបថអង្គរវត្តសសរពេជ្រខ្លះមានរាង១៦ជ្រុង ហើយមានក្បាច់ស្អកស្កុះ ។

* ផ្ដែរ.—

គេសង្កេតឃើញក្បាច់នៅលើផ្ដែរមានច្រើនបែបយ៉ាងណាស់ ដូចជាក្បាច់ដងឆ្នូ-សត្វមករ-សត្វកាលៈ-រូបមនុស្ស-រំយោល-កំរង-ផ្កា-ភ្ញី ស្លឹកលាត-ស្លឹកង-វិមកឈើ ។ល។ គេរចនាផ្ដែរនៅសម័យរចនាបថសំបូរ ជាក្បាច់លំអជាងទង (décor orfèvri) ដែលវិវត្តទៅជាក្បាច់ភ្ញីទេស (décor végétal) រហូតដល់រចនាបថកំពង់ព្រះ ។ ចំណែកក្បាច់នៅក្នុងរចនាបថគូលែនពុំមានឯកភាពទេ គេឆ្លាក់ក្បាច់នេះបន្តិច នោះបន្តិច មានលក្ខណៈមិនច្បាស់លាស់ហាក់ដូចជាស្ទាក់ស្ទើរក្នុងចិត្តមិនដឹងជាយករបៀបតាមចាម-ជ្វា មករចនាយ៉ាងណាអោយស្របទៅតាមយោបល់របស់ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ២ : គឺជាសិល្បៈមួយដែលកំពុងតែត្រូវត្រាយផ្លូវទៅរកលក្ខណៈថ្មីមួយទៀត ។ មកដល់សម័យព្រះគោទើបក្បាច់ចំលាក់មានលក្ខណៈត្រឹមត្រូវច្បាស់លាស់ជាខ្មែរ ជាផ្ដែរល្អជាងគេបំផុត ព្រោះមានក្បាច់លំអល្អិតល្អន់ប្រកបដោយទឹកដៃល្អស្រស់បំព្រង ព្រមទាំងមានភាពទន់ភ្លន់ទៀតផង។ សម័យក្រោយមកទៀតគេច្រើនចំលងតាមរចនាបថព្រះគោ គ្រាន់តែផ្លាស់ប្ដូរក្បាច់ខ្លះ ។ មកដល់រចនាបថបាពួន គេនិយមឆ្លាក់នៅលើផ្ទៃផ្ដែរជាក្បាច់រឿង (ផ្ដែររឿង = linteau à scène) ដូចជាផ្ដែររឿងអំពីការកូរសមុទ្រទឹកដោះ ។ ផ្ដែររឿងមានតាំងពីរចនាបថសំបូរម្ល៉េះ ប៉ុន្តែមាននៅត្រង់ផ្ទៃក្រោមនៃផ្ដែរ ។ ផ្ដែរនៅរចនាបថអង្គរវត្តមានរូបមនុស្សតូចៗជាច្រើននៅលាយឡំគ្នាជាមួយនិងក្បាច់ស្លឹកឈើ ។

* ហោជាង .—

នៅខាងលើផ្ដែរ គេធ្វើហោជាង (fronton) មានរាងផ្សេងៗ និងចំលាក់ក្បាច់ក្បូរជាច្រើន ដែលប្រែប្រួលទៅតាមសម័យកាល ។

ហោជាងនៅរចនាបថសំបូរ មានរាងក្រចករសេះ ពុំមានក្បាច់រចនាអ្វីនៅសល់ទេ ដោយហេតុតែបាយអដែលបូកនៅលើហោជាងនោះបានរបេះធ្លាក់បាក់អស់ទៅហើយ ។ ហោជាងបូកបាយអមានរហូតដល់រចនាបថព្រះគោ ។ នៅសម័យព្រៃក្មេងនិងកំពង់ព្រះ គេពុំប្រទះឃើញហោជាងទេ ទើបមកដល់សម័យគូលែនមានហោជាងរាងដូចស្នាមជើងឆ្មា (arc polylobé) (គេថាជាឥទ្ធិពលចាម) ។ នៅលើគែម (encadrement) ហោជាងមានក្បាច់វល្លិឈើ ។ នៅលើផ្ទៃ (tympan) ហោជាងមានរូបមនុស្សធំមួយ ជួនកាលអមដោយទេពប្រណម្យពីរទៀត មកដល់រចនាបថព្រះគោ មានប្រែប្រួលខ្លះត្រង់ខាងលើគែមហោជាង គេឆ្លាក់ក្បាច់ស្រួចៗ ដូចធ្មេញរណារ ហើយធ្វើក្បាលសត្វមករនៅចុងគែម ។ មានការបង្កើតថ្មីទៀតនៅរចនាបថកោះកែរកើ ហោជាងមានរាងត្រីកោណ ហើយមានគែមច្រើនជាន់ ដែលវិវត្តក្រោយមកទៀត នៅចុងគែមទី១ មានសត្វមករព្រួសសត្វសិង្ហ នៅចុងគែមទី២ មានសត្វមករព្រួសសត្វគ្រុឌ នៅចុងគែមទី៣ មានសត្វកាលៈព្រួសនាគក្បាលច្រើន ជួនកាលព្រួសរំយោលផ្កា ។ ចំណែកនៅក្នុងផ្ទៃហោជាងគេនិយមឆ្លាក់ក្បាច់រឿង ។

ឃ - មុខងារចំលាក់ .-

នៅក្នុងសិល្បៈខ្មែររូបចំលាក់បុរាណមានមុខងារសំខាន់ៗ២យ៉ាងគឺ :

– ចំលាក់សំរាប់បូជា (sculpture cultuelle) ដូចរូបបដិមាព្រះពុទ្ធ-ពោធិសត្វ-ឥសូរ-ព្រហ្ម-នារាយណ៍ ជាដើម ។

– ចំលាក់សំរាប់លំអ (sculpture de décoration) ដូចរូបចំលាក់សត្វខ្លះ; ចំលាក់ក្បាច់ក្បូរផ្សេង ៗ ចម្លាក់ភ្ញីផ្កា ។ល។

* *

*

៣-ភ្លេង (18) (19)

ភ្លេងជាសិល្បៈមួយប្រភេទដែលបង្កើតបរិយាកាសរីករាយសប្បាយ អាចបំបាត់ការអផ្សុកឬការនឿយហត់មួយគ្រាដែរ ក៏ប៉ុន្តែការពីរោះក្នុងការស្តាប់ភ្លេង ពុំមែនចេះតែពីរោះដល់ត្រចៀកគ្រប់ ៗ គ្នានោះទេ ព្រោះអ្នកខ្លះនិយមស្តាប់ភ្លេងបុរាណ អ្នកខ្លះនិយមស្តាប់ភ្លេងសម័យ ។ ម្យ៉ាងទៀត បើអ្នកស្តាប់ចេះលេងភ្លេងខ្លួនឯងផង នោះរឹតតែពីរោះស្តាប់ណាស់ទៅទៀត ។

នៅប្រទេសខ្មែរ ការប្រគំភ្លេងជាការចាំបាច់ សំរាប់ញុំាងបរិយាកាសក្នុងពិធីបុណ្យទាន និងពិធីជាទំនាមផ្សេង ៗ អោយមានសភាពលន្លង់លន្លោច រីករាយរុងរឿងរឺ អ៊ឹកធឹកឡើង ។ ភ្លេងដែលខ្មែរនិយមប្រើតាំងពីសម័យបុរាណមានច្រើនប្រភេទណាស់ ។

ក- ភ្លេងពិណពាទ្យ .-

គេអោយឈ្មោះជាភ្លេងពិណពាទ្យព្រោះក្នុងក្រុមភ្លេងនោះ កាលពីដើមគេនិយមប្រើពិណាចេញផ្តើមមុនគេ ។ មានអ្នកខ្លះហៅភ្លេងពិណ-

ពាទ្យនេះដោយភ័ន្តច្រលំថា ភ្លេងសៀម ។ ការពិត សៀមយកពីខ្មែរយើងទៅវិញទេ ។ សៀមហៅវង់ភ្លេងនេះថា ម៉ីពាទ្យ (ពីផាត) ព្រោះពីដើមគេប្រើប៉ី រឺ ស្រឡៃនាំមុខមុនគេ ។ លោក ឈឹម ក្រសេម ថាភ្លេងពិណពាទ្យមានកំណើតមកពីឥណ្ឌាតាំងពីសម័យព្រេងនាយ លុះដល់មកសម័យក្រោយខ្មែរក៏បានកែប្រែផ្លាស់ប្តូរនិងថែមថយគ្រឿងភ្លេង អោយក្លាយទៅជាភ្លេងរបស់ខ្មែរ ។ សព្វថ្ងៃនេះ គេបានរៀបចំភ្លេងពិណពាទ្យជា២វង់ : ពិណពាទ្យវង់តូច (មានប្រដាប់ ៥ គ្រឿង) ពិណពាទ្យវង់ធំ (មានប្រដាប់១០គ្រឿង) ។ នៅក្នុងព្រះរាជវាំង មានគ្រឿងភ្លេងពិណពាទ្យពិសេសមួយបែបហៅថា ក្រុមមហោរីព្រះរាជទ្រព្យ (មានគ្រឿងចំរុះច្រើនយ៉ាងដល់ទៅ១៦ គ្រឿង) ។

ខ្មែរប្រើវង់ភ្លេងពិណពាទ្យក្នុងការកំដរបាំបូរាណ ក្នុងពិធីបួងសួង (បន់ស្រន់-លាបំណន់) ក្នុងពិធីសាសនា (បុណ្យកឋិន-ផ្កា-បំបួសនាគ-ពុទ្ធាភិសេក ...) ជួនកាលក្នុងពិធីតំកល់សព ។

២ – ភ្លេងអារក្ខ. –

គឺជាភ្លេងមួយបែបដែលគេប្រគំឡើងក្នុងពិធីបញ្ចូលខ្មោច បិសាច អារក្ខ អ្នកតា ។ នៅពេលមានមនុស្សឈឺ ហើយបើចង់សាកសួរខ្មោចអំពីបុព្វហេតុនៃជំងឺ គេលេងភ្លេងអារក្ខនេះ ដើម្បីបញ្ចូលខ្មោចសៀង

ខ្មោច ។ ក្រោយពីបានសាកសួរដឹងបុព្វហេតុដែលនាំអោយឈឺ គេអង្វរខ្មោចសុំអោយជាសះស្បើយ ហើយគេក៏រៀបដង្វាយផ្សេងៗថ្វាយខ្មោចនោះទៅ ។ ក្រៅពីលេងក្នុងពិធីបញ្ចូលនិងលៀងអារក្ខ ខ្មោច-ភ្លេងអារក្ខប្រើក្នុងពិធីឡើងអ្នកតាដែរ ។

តាមការស្រាវជ្រាវរបស់លោក ខឹម ឈុំ សមាជិកនៃក្រុមទំនាមទំលាប់ ភ្លេងអារក្ខនេះ មានកំណើតឡើងអំពីរឿងកូនក្មេងលេង “ បាយឡុកបាយឡ ” ។ គេតែងនិយាយរឿងនេះតៗគ្នាមកថា កាលនោះនៅក្នុងភូមិមួយមានក្មេងស្រី-ប្រុសជាច្រើនប្រជុំគ្នាលេង ខ្លះធ្វើភ្ញៀវ ខ្លះធ្វើអ្នកផ្ទះ ខ្លះធ្វើប្តី ខ្លះធ្វើប្រពន្ធ ខ្លះទៀតធ្វើកូន ហើយនាំគ្នាលេងជប់លៀងស៊ីផឹកស្រវឹងដួលដេក សើចហ៊ោកញ្ជ្រៀវយ៉ាងសប្បាយរាល់ៗថ្ងៃ រៀងមក ។ ដំបូងលេងតែពេលថ្ងៃៗទេ លុះយូរៗទៅ ក៏វក់លេងទាំងថ្ងៃទាំងយប់ រហូតដល់ភ្លេចបាយភ្លេចទឹក ភ្លេចដេកពួន ។ ឪពុកម្តាយហាមឃាត់យ៉ាងណាក៏ពុំស្តាប់ ។ ឃើញហេតុខុសពីធម្មតាបែបនេះ ចាស់ៗក៏នឹកថាប្រហែលមានព្រាយ បិសាចណាចូលមកពន្ធក់ចិត្តក្មេងទាំងនោះហើយ ទើបនាំគ្នាបន់ស្រន់ឡើង ។ ឯពួកបិសាច កាលបើគេនឹកនាហៅរកខ្លួន ក៏ឆ្លៀតឱកាសនេះចូលទៅសណ្ឋិតក្នុងរូបក្មេងម្នាក់ភ្លាម ហើយក៏និយាយបញ្ជាអោយចាស់ៗទាំងនោះ រៀបសំណែនដោយមានលេងភ្លេងថ្វាយពួកគេផង ទើបពួកគេជួយរក្សាអោយបានសុខសប្បាយតរៀងទៅ ។ បន្ទាប់មកបិសាចក៏នាំអោយក្មេងធ្វើបទភ្លេងដោយមាត់តាមចិត្តវា ។

ក្រោយដែលបានស៊ីសំណែនឆ្អែតស្កប់ស្កល់ហើយ ពួកបិសាចក៏ចាកចេញទៅ ។ ឯពួកក្មេងក៏ឈប់រំក់លេងដូចមុនទៀត ហើយរស់នៅជាសុខសប្បាយរហូតមក ។ ចាប់តាំងពីពេលនោះមកអ្នកស្រុកក៏ប្រកាន់ជឿខ្មោចអារក្ស ព្រាយ បិសាច ព្រមទាំងយកជាទីគោរពទីពឹងក្នុងគ្រាមានភ័យអាសន្ន

គ- ភ្លេងខ្មែរ .-

គេចាត់ទុកភ្លេងខ្មែរជាភ្លេងមង្គល ។ ដូចនេះហើយបានជាគេត្រូវប្រគំតែក្នុងពិធីមង្គលតាមប្រពៃណីខ្មែរ ដូចជាពិធីបញ្ចេញម្លប់កូនស្រី ពិធីមង្គលការជាដើម ។ វត្តមានភ្លេងខ្មែរកំដរក្នុងពិធីមង្គល មិនគ្រាន់តែញ៉ាំងបរិយាកាសអោយអឹកធឹកប៉ុណ្ណោះទេ គឺនាំមកនូវសិរីសួស្តី ជ័យមង្គលថែមទៀតដែលចាស់ទុំខ្លះប្រកាន់ជំនឿនេះយ៉ាងខ្ជាប់ខ្ជួន រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។ ភ្លេងខ្មែរសំរាប់ពិធីរៀបមង្គលការមានច្រើនបទណាស់ ដែលគេយកមកប្រគំកំដរក្នុងកម្មវិធីនីមួយៗ ដូចជាបទហៅកូនកំលោះចូលរោង-ហែកំណត់-ស៊ីស្លាថង់រង-កាត់សក់-សែនក្រុងពាលី-កូនប្រុសសំពះពេលា-កូនស្រីចេញផ្ទឹម-ចងដៃ-បង្វិលពពិល ។ល។

បទភ្លេងខ្មែរខ្លះមានទំនាក់ទំនងទៅនឹងរឿងព្រេងខ្មែរ ។ បទខ្មោរ-ខ្នងភ្នំ-របងមាស-បន្ទាយប្រាសាទ-ជ្រង-ជ្រងស្រងាត់-ដោះក្រាល-កន្ទុង-

ទ្រាំង ដែលប្រើលេងនៅពេលលៀងភោជនាហារថ្ងៃត្រង់ (ក្រោយពេលស៊ីស្លាកំណត់) មានកំណើតឡើងដោយយកតំរាប់តាម **តាដុខ យាយជ័យ** ដែលបានអោយអ្នកភ្លេងលេងបទទាំងនេះថ្វាយអ្នកតាព្រៃ ដើមបីលាមាត់ លាកគាត់ កាលដែលបានបន់ស្រន់នៅពេលធ្វើដំណើរកាត់ព្រៃទៅរៀបការកូនស្រីឈ្មោះនាង **ត្រចើលដោះក្រាល** និងចៅប្រមាញ់ **ទឹខស៊ុខ** កូនស្រីនេះ គាត់បានផ្ញើនឹងនាងទេនជាប្អូន ហើយវង្វេងផ្លូវ ។

ចំណែកបទព្រះថោង និង បទនាងនាគ ដែលប្រើលេងនៅពេលសំពះផ្ទឹមនោះ មានកំណើតឡើងក្នុងរជ្ជកាល **ព្រះថោង** (ហ៊ុនទៀន) បឋមក្សត្រខ្មែរ ។ ព្រះអង្គទ្រង់បានរៀបអភិសេកជាមួយនាង **ទាវតី** (លីវយី) បុត្រីស្តេចភុជង្គនាគ ។ លុះរៀបមង្គលការនៅស្ថានមនុស្សលោករួចហើយ ស្តេចភុជង្គនាគបាននាំព្រះថោងទៅដប់លៀងម្តងទៀតនៅស្ថានបាតាល ។ ដោយព្រះថោងពុំចេះវិជ្ជាខាងជ្រកទឹក ក៏តោងកន្ទុយនាងនាគ ទើបចុះទៅបាន ។ អាស្រ័យដោយមានរឿងខាងលើនេះហើយ បានជាគេសន្មតឈ្មោះបទភ្លេងថា បទព្រះថោងនិងនាងនាគ ដែលខ្មែរនិយមប្រើលេងជាប់រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ព្រមទាំងមានទំនាមអោយកូនប្រុសតោងជាយស្បៃកូនស្រីចូលបន្ទប់ទៀតផង ។

ឃ - ភ្លេងឆៃយ៉ាំ .-

គេលេងភ្លេងឆៃយ៉ាំតែក្នុងពិធីបុណ្យដែលជាទីរីករាយ ដូចជាលេង

កំដរបុណ្យកឋិន បុណ្យផ្កា បុណ្យបំបួសនាគជាដើម ។ ភ្លេងផៃយ៉ាំជាភ្លេងរំភើបសប្បាយហើយរស់រវើកប្លែកពីភ្លេងឯទៀត ។

គេពុំទាន់ដឹងច្បាស់លាស់នៅឡើយទេ អំពីប្រភពនៃភ្លេងផៃយ៉ាំនេះ ។ ដោយចង្វាក់ភ្លេងមានលក្ខណៈលោត ៗ ភ្ញាក់ ៗ អ្នកខ្លះអោយយោបល់ថា ភ្លេងផៃយ៉ាំទំនងជាមានកំណើតចេញពីមនុស្សជំនាន់ដើមដែលតែងមានសភាពភ្ញាក់ផ្អើល ខ្លាចរអើល ប្រៀបបានទៅនឹងសត្វព្រៃភ្ញាក់ផ្អើលនៅពេលឃើញមនុស្ស ។ អ្នកខ្លះទៀតថា នៅពេលមនុស្សបានទទួលជោគជ័យក្នុងកិច្ចការរបស់ខ្លួនមនុស្សតែងត្រេកអរ សប្បាយរីករាយយ៉ាងខ្លាំង ហើយក៏បង្កើតភ្លេងផៃយ៉ាំនេះឡើងដើម្បីរំលឹកនវជ័យជំនះនោះ ។

ខ - ភ្លេងមហោរី .—

ពាក្យ "មហោរី" សំគាល់ឈ្មោះភ្លេងផង សំគាល់សភាពនៃវង់ភ្លេងផង ។ បទភ្លេងមហោរីមានលក្ខណៈប្រជាប្រិយហើយស្រាលជាងភ្លេងពិណពាទ្យ ។ វង់ភ្លេងមហោរីគេមិននិយមលេងក្នុងពិធីបុណ្យទានផ្ទាល់ទេ ប៉ុន្តែអាចប្រើកំដរបរិយាកាសបានដែរ ។ ជាទូទៅ គេលេងភ្លេងមហោរីកំដរល្ខោនមហោរី ។

ច - ភ្លេងក្លងឆ្នាក់ .—

ដើម្បីអោយមានបរិយាកាស ស្រងេះស្រងោច លន្លង់លន្លោច គេលេងភ្លេងក្លងឆ្នាក់ក្នុងពិធីតំកល់សព ហែសព បូជាសព ។ អ្នកខ្លះហៅភ្លេងក្លងឆ្នាក់នេះតាមសៀមថា ភ្លេងក្លងខែកដែលមានន័យថា ភ្លេងស្គរផ្លា ។

តាមសេចក្តីអោយការណ៍របស់លោក **ឌួង ឡឹច** ថា : «កាលពីយូរណាស់មកហើយ នៅវត្តពោធិរាមា ស្រុកកោះធំ ខេត្តកណ្តាល ព្រះគ្រូសិរីវង្សា ជាមេគណក្នុងស្រុកនោះមានភ្លេងខ្មែរមួយវង់ សំរាប់លេងទទួលកឋិននិងកំដរបុណ្យទានដែលលោកតែងហៅថា **ភ្លេងខែក** ។ លោកគ្រូអង្គនោះ តែងមានពុទ្ធដីកាប្រាប់អ្នកសិទ្ធស្នាលនឹងលោកថា នេះហើយជាភ្លេងខ្មែរបុរាណយូរយារណាស់មកហើយ» ។

ឆ - ភ្លេងគងស្គរ .—

អ្នកខ្លះហៅភ្លេងគងស្គរថា ភ្លេង **ឆាំមួង** រឺ **ក្រឡាំមួង** ។ ភ្លេងនេះមានសូរសព្ទគួរអោយស្រងេះស្រងោចណាស់ ហេតុនេះហើយបានជាគេលេងតែនៅពេលមានមនុស្សស្លាប់និងនៅពេលធ្វើបុណ្យលើកខ្មោច ។

តាមការស្រាវជ្រាវរបស់សមាជិកក្រុមជំនុំទំនាមទំលាប់ថា ភ្លេងគងស្គរមានកំណើតឡើងក្នុងរជ្ជកាល **ព្រះបាទត្រសក់ផ្អែម** ។ កាលព្រះអង្គបានឡើងសោយរាជសម្បត្តិ ព្រះអង្គតែងនឹកស្រណោះសំលេងសត្វគ្រប់បែបយ៉ាងលាយឡំនឹងស្នូរខ្យល់ ភ្លៀង ផ្គរ រន្ទះ ដែលព្រះអង្គធ្លាប់បានស្តាប់ទាំងយប់ទាំងថ្ងៃ កាលព្រះអង្គនៅជាម្ចាស់ចំការត្រសក់ផ្អែម ។

ដើមបីគាល់ភ្លេងធម្មជាតិដ៏កំសត់បែបនេះ ព្រះអង្គទ្រង់ចាត់អោយអ្នកព្រ
រាជបណ្ឌិតបង្កើតក្រុមភ្លេងគងស្គរនេះឡើង ។

ជ – ភ្លេងស្គរយោល. –

នៅសម័យដើមគេប្រើវង់ភ្លេងស្គរយោល ជាវង់ភ្លេងគងទ័ពដែល
ព្យួរនៅលើខ្នងដំរី ។ លុះមកដល់សម័យបច្ចុប្បន្ន គេយកមកប្រើសំរា
កំដរពិធីបុណ្យខ្មោច និងកំដរល្បែងប្រដាល់ដោយសេរី ។

ឈ – ភ្លេងប៉ីកែវ. –

ភ្លេងប៉ីកែវ គឺជាភ្លេងមួយបែបស្ថិតនៅក្នុងវង់ភ្លេងព្រះរាជទ្រព្យ ។
តាមលោក **ឃាន គេច** គ្រូនៃក្រុមភ្លេងព្រះរាជទ្រព្យថា ភ្លេងប៉ីកែវប្រើ
លេងនៅពេលចាក់ទឹកដូងថ្វាយព្រះបិដរ (សែនដូនតា) នៅក្នុងព្រះ
រាជវាំង ។

យោបល់រួម. –

ការអធិប្បាយរៀបរាប់រួចមកហើយនេះ បង្ហាញអោយឃើញថា
ភ្លេងខ្មែរបូរាណមានច្រើនប្រភេទ ច្រើនវង់ ហើយវង់នីមួយ ៗ ពុំមែនចេះ
តែយកទៅប្រគំលេងបានគ្រប់ពេលវេលាទេ គឺមានលក្ខណៈពិសេសរបស់

ខ្លួនស្របទៅតាមតំរូវការនៃពិធីបុណ្យទាន រឺពិធីផ្សេង ៗ ថែមទៀត ។
បើនិយាយពីតំលៃវិញបទភ្លេងខ្មែរបូរាណ មានចង្វាក់ស្របទៅនឹងកិច្ចការ
របស់មនុស្សខ្មែរដែលតែងប្រព្រឹត្តទៅតាមសំរួលមិនលឿនពេក មិនយឺត
ពេកក្នុងបរិយាកាសធម្មតា ទុក្ខសោក ស្រនេះស្រណោច លន្លង់លន្លោច
សប្បាយរីករាយ ។ បទភ្លេងខ្លះមានសូរសព្ទរងំ ស្តាប់យូរទៅរឹតតែពី
រោះឡើង ៗ មិនងាយសាបរលាបទៅវិញភ្លាម ៗ បានឡើយ ។ ទាំង
នេះសុទ្ធតែផុសចេញមកអំពីចិត្តគំនិត សញ្ចេតនារបស់ខ្មែរ ព្រលឹងខ្មែរ
នេះឯង ពោលគឺបទភ្លេងនីមួយ ៗ ពុំមែនបង្កើតឡើងដើម្បីគ្រាន់តែពីរោះ
ស្តាប់ រឺបញ្ចើចបញ្ចើតឥតន័យនោះឡើយ ។

* *

*

៤- របាំប្រពៃណី

ការស្តាប់ភ្លេងជាការពីរោះមែនហើយ ប៉ុន្តែបើគេធ្វើកាយវិការទៅតាមចង្វាក់ភ្លេងនោះ គេនឹងបានល្អមើលផងហើយពីរោះផង ។ ដូចនេះហើយ ទើបគេបង្កើតអោយមានរបាំឡើង ។

ក- របាំប្រជាប្រិយ (20) .–

របាំប្រជាប្រិយ គឺជារបាំសំរាប់ប្រជារាស្ត្រ រឺរបាំដែលប្រជារាស្ត្រស្រលាញ់រាប់អាន ។

* របាំត្រុដិ

ពាក្យសំស្ក្រឹត ត្រុដិ បានន័យថាផ្តាច់ ។ របាំ ត្រុដិ ជារបាំប្រជាប្រិយមួយបែប ដែលគេនិយមលេងតែក្នុងពេលចូលឆ្នាំខ្មែរ ដើម្បីផ្តាច់ឆ្នាំចាស់ចូលទៅក្នុងឆ្នាំថ្មី និងដើម្បីប្រសិទ្ធិសព្វសាធុការពរជូនដល់អ្នកស្រុកក្នុងឱកាសចូលឆ្នាំថ្មីនោះផង ។ ប៉ុន្តែតាមទំលាប់អ្នកស្រុក ជួនកាលគេលេងរបាំនេះម្តងៗដែរ នៅពេលបន់ស្រន់សុំទឹកភ្លៀង ដោយនៅ

ពេលនោះមានការរាំងស្ងួតយូរមកហើយ ។ សព្វថ្ងៃនេះគេប្រទះឃើញមានលេងរបាំត្រុដិតែក្នុងខេត្តសៀមរាប និងខេត្តបាត់ដំបងប៉ុណ្ណោះ ។

តាមសេចក្តីអោយការណ៍ពីលោក មាស យ៉ាំ (កាលធ្វើជាចៅហ្វាយស្រុកសូទ្រនិគម) ថា ត្រុដិជារបាំរបស់សាសន៍សំរែ ដែលជាជនជាតិដើមមួយរស់នៅលើទឹកដីយើងតាំងពីបុរាណមក (សព្វថ្ងៃរស់នៅត្រង់ភូមិភាគខាងជើងនៃទន្លេសាប) ។ ជនជាតិសំរែនេះធ្លាប់បាននាំយករបាំត្រុដិទៅលេងថ្វាយព្រះពរព្រះរាជាខ្មែរ កាលព្រះអង្គគង់នៅអង្គរវត្ត ជារៀងរាល់ពេលចូលឆ្នាំ ។ អាស្រ័យហេតុនេះហើយ បានជារបៀបរាំត្រុដិនេះនៅសេសសល់ក្នុងខេត្តសៀមរាប ហើយដែលគេនិយមលេងនៅពេលចូលឆ្នាំរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។

តាមសេចក្តីអោយការណ៍ពីលោក ឡុង សាន់ នៅខេត្តបាត់ដំបងថា នៅតាមស្រុកជិតឆ្ងាយ យូរៗម្តង រមែងមានសត្វព្រៃចូលមកក្នុងភូមិអ្នកស្រុក ។ អ្នកស្រុកមានជំនឿថា ប្រសិនបើមានសត្វព្រៃណាមួយចូលស្រុកហើយ នឹងកើតឧបទ្រពចង្រៃបែបណាមួយមិនខាន ។ គេក៏នាំគ្នាប្រោះព្រំប្រេងម្សៅអោយសត្វនោះ ហើយសុំពរជ័យពីសត្វនោះវិញ ។ ដោយមានជំនឿបែបនេះហើយ អ្នកស្រុកក៏បង្កើតអោយមានរបាំត្រុដិនេះឡើង ដែលប្រដូចបាន សត្វប្រើស ទន្សោង ក្ងោក សុទ្ធសឹងជាសត្វព្រៃ មកបង្ហាញអោយអ្នកស្រុកអ្នកភូមិ ប្រោះព្រំប្រេងម្សៅ ចងដៃអំបោះតំរង អោយទានជាលុយកាក់ទៅធ្វើបុណ្យរំដោះគ្រោះអោយស្រុក

តែម្តងទៅ ប្រសិនបើមានសត្វព្រៃចូលមកក្រោយទៀត ក៏ចង្រៃឧបទ្រពពុំអាចកើតមានទៀតឡើយ ។

តាមឯកសារលោក សុខ មេភូមិគោកក្រសាំង (សៀមរាប) ថា របាំត្រុដិនេះ មានប្រភពទាក់ទងនឹងរឿងបុរាណមួយដែលដំណាលថា កាលព្រះពុទ្ធនៅជាពោធិសត្វ មុនបានត្រាស់ដឹងទ្រង់យាងចេញទៅសាងព្រះផ្នួស ស្រាប់តែមានមារតំណែងខ្លួនជាសត្វប្រើសមករាំងរាស្ទាក់ផ្លូវព្រះអង្គកុំអោយយាងទៅមុខបាន ។ នៅពេលនោះព្រះពោធិសត្វក៏តាំងអធិដ្ឋានឡើង ក៏ក្តៅដល់ទេវលោក ។ ទេវតាទាំងឡាយក៏ចុះមកតំណែងភេទជាង៉ោះ លបបាញ់ប្រើសក្លែងភេទនោះស្លាប់ទៅ ហើយក៏ដង្ហែព្រះពោធិសត្វទៅសាងព្រះផ្នួសបានសំរេចដូចព្រះបំណង ។ ដោយមានរឿងបែបនេះហើយ បានជាគេសាងជារបាំត្រុដិឡើងដែលមាន :

- ដងកញ្ញា តំណាង ឆ័ត្រក្លស់បាំងព្រះពោធិសត្វ
- ពួកភ្លេង តំណាង ទេវតា
- នាងរាំ តំណាង ទេពអប្សរហោហម
- ប្រើស ទន្សោង តំណាង មារ
- ព្រាន មនុស្សព្រៃ តំណាង ង៉ោះ (ទេវតាកលាខ្លួន) ។

តាមមតិរបស់អ្នកស្រី ឃ្លូ.ប៉ូទេ របាំត្រុដិដែលនិយមកន្ទុយក្អោក ដោយហេតុជនជាតិអាស៊ីយើងនិយមទុកសត្វនេះ ជាតំណាង ព្រះអាទិត្យ

ដែលជំនឿជាន់ដើមទុកជាអាទិទេពមួយដែរ ។ មនុស្សយើងត្រូវការបក់ស្រន់ចំពោះព្រះអាទិត្យ អោយធ្វើអំណោយទឹកភ្លៀងគ្រប់គ្រាន់សំរាប់ធ្វើស្រែចំការ ។ ហេតុនេះបានជាកាលណាគ្មានភ្លៀង គេលេងត្រុដិសុំភ្លៀង ។ នៅពេលចូលឆ្នាំ គេនិយមលេងត្រុដិក៏ចាត់ចង្រៃឧបទ្រពផង ថ្វាយព្រះអាទិត្យផង ដើមបីអង្វរករសុំភ្លៀងអោយស្រួចតាំងពីដើមឆ្នាំទៅ ដូចគ្នានឹងទំលាប់ជនជាតិចិនដែលហែក្បាលគោ ហែនាគនៅរាល់ពេលចូលឆ្នាំដូចនោះដែរ ។

* របាំស្នែងទន្សោង

ហេតុបានជាគេអោយឈ្មោះបែបនេះ ព្រោះនៅពេលរាំគេពាក់ស្នែងទន្សោងនៅលើក្បាលហើយគេធ្វើកាយវិការត្រាប់តាមសត្វទន្សោង ។

អ្នកភូមិអញ្ចាញរូង ស្រុកបរិបូណ៌ ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង បានចេះចាំរឿងនិទានមួយដែលទាក់ទងនឹងរបាំស្នែងទន្សោងនេះ ។ ឯរឿងព្រេងនោះមានសេចក្តីជាអាទិ៍ថា កាលនោះមានព្រានព្រៃម្នាក់ឈ្មោះព្រាន ពន បានទទួលព្រះរាជបញ្ជាពីព្រះរាជាអោយទៅរកបាញ់ទន្សោង ។ នៅទីបំផុតព្រាននោះត្រឡប់មកគាល់ព្រះរាជាវិញដោយដៃទទេ ហើយរៀបរាប់ទូលព្រះរាជាថា ខ្លួនបានជួបប្រទះទន្សោងមួយគូ ញី-ឈ្មោល ចេះរាំយ៉ាងល្អប្លែក នាំអោយខ្លួនដក់មើលពុំអាចបាញ់វាកើតឡើយ ។ ម្យ៉ាងទៀតមានខ្លាធំមួយដែលលបមកប្រុងនឹងចាប់ទន្សោងដែរនោះ ក៏ចាប់មិនកើត

បែរជាជួយគោះជើងជាចង្វាក់អោយសត្វនោះទៅវិញ ហើយនៅជុំវិញទន្សោងទាំងពីរ មានកន្លង់មួយហ្វូងហើរប្រទក្សិណ ដោយបញ្ចេញសូរសៀងជួយធ្វើជាភ្លេងកំដរយ៉ាងពីរោះថែមទៀតផង ។ ព្រះរាជា លុះទ្រង់ព្រះសណ្ដាប់សព្វគ្រប់ហើយ ក៏ត្រាស់ប្រើអោយព្រាន ពាន ធ្វើត្រាប់តាមទស្សនីយភាពនោះថ្វាយព្រះអង្គទត ។ ការសំដែងកាយវិការរបស់ព្រាន ពាន នេះហើយដែលកើតបានជារបាំស្នែងទន្សោងនេះឡើងដែលមាន :

– អ្នកពាក់ស្នែងពីរនាក់ តំណាងទន្សោងញី-ឈ្មោល

– សំឡេងគរ តំណាងសន្ទឹកខ្លាធំ

– សំលេងពួយ (ប្រដាប់ផ្លុំពីរោះដូចខ្លុយដែរ) តំណាងសូរសព្ទកន្លង់ ។

ការស្រាវជ្រាវរបស់លោក រ.បារ៉ាដាត់ (R.Baradat) ជាតិបារាំង បានអោយដឹងថា របាំស្នែងទន្សោងមានកំណើតឡើងពីជនជាតិដើមមួយហៅថា ព័រ ដែលច្រើនរស់នៅតាមជួរភ្នំក្រវាញត្រង់ស្រុកភ្នំក្រវាញ (ខេត្តពោធិសាត់) ស្រុកភ្នំស្រួច(ខេត្តកំពង់ស្ពឺ) ស្រុកទឹកផុស (ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង) និងស្រុកកំពង់សោម (ខេត្តកោះកុង) ។

ដោយព្រានពាន ជាសាសន៍ព័រ គេក៏សន្និដ្ឋានថារបាំស្នែងទន្សោងប្រាកដជាគេរតំណាមកពីជនជាតិព័រ សំរាប់លេងនៅពេលប្រកបពិធីអ្វីមួយយកលំនាំតាមរបរគ្នាគេជាអ្នកប្រមាញ់ ។ ប៉ុន្តែតាមមតិខ្មែរយើងខ្លះថាថា គេលេងរបាំនេះនៅក្នុងវាំងតែក្នុងព្រះរាជពិធីបុណ្យចូលឆ្នាំ ។

* របាំគោះអង្រែ

កាលពីសម័យដើម គេនិយមលេងរបាំ គោះអង្រែ ស្ទើរតែគ្រប់ភូមិស្រុក ។ ប៉ុន្តែមកដល់សព្វថ្ងៃ របាំនេះនៅសេសសល់បន្តិចបន្តួចតែកន្លែងណាដែលមានអ្នកចង់ថែរក្សាទុកនូវប្រពៃណីនេះ រឺកន្លែងណាដែលឆ្ងាយពីទំនាក់ទំនងជាមួយអរិយធម៌បរទេស. ដូចជាសំរោងទុងកាល់ ដាក់ក្បាលដាដើម ។

មានឯកសារជាច្រើននិយាយអំពីដើមកំណើតនៃរបាំនេះ ។ លោក គុយ ម្សាក បានអោយការណ៍ថា អ្នកស្រុកសូទ្រនិគមហៅរបាំគោះអង្រែថា របាំគួយ និង រាំគួយ ។ ឃើញថាមានជាប់ឈ្មោះកុលសម្ព័ន្ធខ្មែរដើមមួយហៅថា គួយ ដែលជាហេតុនាំអោយគេសន្និដ្ឋានថារបាំគោះអង្រែមានដើមកំណើតមកពីសាសន៍គួយនេះឯង ។

ឯកសារឆ្លើយឆ្លងពីសមាជិកនៃក្រុមជំនុំទំនាមទំលាប់ បានអោយដឹងថារបាំនេះចំលងមកពីប្រទេសហ្វីលីពីន តាំងពីរជ្ជកាលព្រះបាទសម្ដេចព្រះ នរោត្ដម កាលដែលព្រះអង្គទ្រង់យាងទៅក្រុងម៉ានីល ហើយពួកបរិវារព្រះអង្គបានរៀនចេះរបាំនេះ ក៏យកមកលេងនៅប្រទេសខ្មែរយើង ។

ប៉ុន្តែនៅមានមតិរួមមួយទៀតយល់ឃើញថា ជនជាតិគួយក្ដី ហ្វីលីពីនក្ដី សុទ្ធតែជាអ្នកមានកំណើតដើមបង្កើតអរិយធម៌អូស្ត្រូអាស៊ីដូចគ្នា។

ដូចនេះរបាំត្រោះអង្រែនេះមានដើមកំណើតមកពីមនុស្សជាន់ដើមទាំងនោះ មិនប្រាកដជារបស់ជនជាតិណាតែម្នាក់ឯងឡើយ ។

* របាំយីកេ

ខ្មែរយើងនិយមលេងរបាំយីកេនេះតាំងពីយូរយារណាស់មកហើយ គេច្រើនលេងរបាំយីកេ នៅពេលបុណ្យទាន រឺ នៅពេលសំរាកពីកិច្ចការស្រែចំការ ។ គេតែងបង្កើតវង់របាំយីកេប្រចាំភូមិស្រុករបស់គេ ហើយដែលមានអ្នកស្រុកស្រី - ប្រុស-ក្មេង-ចាស់ ចូលរួមក្នុងវង់របាំនេះដែរ ។ ម្ល៉ោះហើយរបាំនេះ ក៏មានការចំរើនលូតលាស់ដោយសារការនិយមរាប់-អានយ៉ាងខ្លាំងអំពីសំណាក់អ្នកស្រុកនេះឯង ។ ប៉ុន្តែរបាំនេះខ្សត់ខ្សោយទៅវិញ នៅគ្រាដែលប្រទេសយើងមានកើតចលាចល ក្នុងរវាងដើមសតវត្សទី ១៩ រហូតមកដល់សម័យអាណាព្យាបាលបារាំង ។ ដូចនេះហើយ បានជាចាប់ពីពេលនោះមក របាំយីកេនៅសេសសល់បន្តិចបន្តួចប៉ុននោះ ។ លុះមកដល់សម័យឯករាជ្យ ទើបគេរៀបចំរបាំយីកេនេះអោយមានជីវិតឡើងវិញ ។ ចំពោះប្រភពនៃរបាំយីកេ អ្នកស្រាវជ្រាវខ្លះបានអោយដឹងថា របាំនេះមានដើមកំណើតមកពីជ្វា រឺ ម៉លយូ ហើយទំនងចូលមកស្រុកខ្មែរតាមរយៈព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ២ ដែលបានយាងទៅគង់នៅឯប្រទេសជ្វាអស់ពេលយ៉ាងយូរ រឺ តាមរយៈពួកចាម ។

* របាំឆៃយ៉ាំ

អ្នកណាក៏បានស្គាល់ របាំឆៃយ៉ាំ ដែរ ព្រោះគេនិយមលេងញឹកញាប់ណាស់ក្នុងពិធីបុណ្យទានដូចជាបុណ្យផ្កា-កឋិន-បំបួសនាគ ជាដើម។ របាំឆៃយ៉ាំធ្វើអោយបរិយាកាសបុណ្យមានសភាពអ៊ឹកធឹកណាស់ ព្រោះចង្វាក់ភ្លេងនៃរបាំនេះមានសន្ទុះហ៊ឹកហ៊ាក់ ស្របតាមកាយវិការលោតចុះលោតឡើង ញាក់មុខ ញាក់ខ្លួន ក្រមាច់ក្រមើម គួរអោយអ្នកស្តាប់ រឺអ្នកមើលរីករាយចិត្តជាខ្លាំង ។ ការស្រាវជ្រាវរកប្រវត្តិនៃរបាំនេះ ពុំទាន់បានលទ្ធផលច្បាស់លាស់នៅឡើយទេ ប៉ុន្តែគេអាចសន្និដ្ឋានបានខ្លះថា របាំឆៃយ៉ាំ ប្រាកដជាមានសំណល់អំពីអរិយធម៌មនុស្សជាន់ដើមដែលរស់នៅលើទឹកដីខ្មែរនេះឯង ។

* របាំរាំវង់

ហេតុបានជាមានឈ្មោះថារាំវង់ ព្រោះរបាំនេះប្រព្រឹត្តទៅជុំវិញតុផ្កា មានគូប្រុស-ស្រីដើររាំបន្តបន្ទាប់គ្នាជារង្វង់មូល ។ គេថារបាំនេះមានប្រភពពីលាវនិងសៀម ដោយឆ្លងកាត់តាមព្រំប្រទល់ ។ លាវហៅរបាំនេះថា ឡាំសាទរី ឡាំភេន ឯសៀមហៅ ឡាំថូន ។ តាមពិតរបាំរាំវង់ជាសិល្បៈចាស់បូរាណដែលមានប្រភពដើមនៅប្រទេសខ្មែរយើងនេះឯង ។ ប៉ុន្តែរបាំនេះ ក្រោយពេលដែលជនជាតិជិតខាងយកទៅពត់បត់បែនតាម

របៀបគេរួចហើយ ទើបបញ្ចូលមកប្រទេសខ្មែរវិញ ។ សព្វថ្ងៃរបាំរាំវង់ក្លាយទៅជារបាំប្រជាប្រិយទៅហើយ ។ គេតែងសង្កេតឃើញនៅគ្រប់ខេត្ត មានការនិយមរាំវង់ ជាពិសេស នៅពេលបុណ្យចូលឆ្នាំ ។ ជួនកាលគេរាំនៅពេលទំនេរពីការងារ រឺ នៅក្នុងពិធីជប់លៀង ក្នុងឱកាសអាពាហ៍ពិពាហ៍ រឺ ក្នុងពិធីបុណ្យទានក្នុងគ្រួសារដែរ ។

* របាំក្ងោក

របាំក្ងោក ជារបាំប្រជាប្រិយមួយបែប ដែលគេប្រទះឃើញ ជាពិសេសនៅតំបន់ប៉ៃលិន ។ បណ្ដាជននៅប៉ៃលិនច្រើនតែជនជាតិកុឡា ដែលចូលសញ្ជាតិជាខ្មែរ ។ នៅពេលចូលឆ្នាំ គេនិយមរាំក្ងោក អោយបណ្ដាជនមើលកំសាន្ត ។ នៅពេលលេងរបាំនេះម្ដងៗ អ្នកស្រុកអ្នកភូមិសុខចិត្តលះបង់ការងារមួយគ្រាសិន ហើយនាំគ្នាមកចោមរោមមើលយ៉ាងគុះគរ ហាក់ដូចជាពេញចិត្តនឹងរបាំនេះយ៉ាងខ្លាំង ។ តាមមតិអ្នកស្រុកប៉ៃលិនថា របាំក្ងោកនេះមានប្រវត្តិទាក់ទងនឹងរឿងព្រេង ។ ប៉ុន្តែបើតាមការស្រាវជ្រាវ គេបានដឹងថា របាំក្ងោកនេះ សេសសល់ពីអរិយធម៌អូស្ត្រូអាស៊ី ដូចរបាំប្រជាប្រិយឯទៀតៗដែរ ។ រីឯទំនុកច្រៀងនៃរបាំនេះ នៅជាពាក្យកុឡានៅឡើយ ដែលមានន័យជាសេចក្ដីបួងសួងប្រសិទ្ធិពរជ័យដល់អ្នកស្រុក អោយបានសុខចំរើន អោយមានទឹកភ្លៀងគ្រប់គ្រាន់ អោយដីកដីរកត្បូងបានផលល្អ ។ល។

ក្រៅពីរបាំប្រជាប្រិយ ដែលរៀបរាប់រួចមកហើយ នៅមានរបាំប្រជាប្រិយខ្លះទៀតដែរ ដែលសព្វថ្ងៃមិនសូវនិយមយកមកលេងកំសាន្ត ដូចជា របាំបុកអង្រែ របាំអន្តែទី របាំស្នូព្រៀត របាំត្រឡោក របាំនាយក្រាប់ របាំនាយក្លួយ ជាដើម ។

២– របាំតន្ត្រី. –

កាលពីសម័យមុនគេហៅរបាំតន្ត្រីនេះ ថាជា របាំព្រះរាជទ្រព្យ (Ballet royal) ព្រោះជារបាំរបស់ស្ដេច ហើយគេនិយមលេងតែក្នុងវាំងស្ដេច ដូចជាលេងនៅពេលបួងសួង លេងថ្វាយអាទិទេព និងថ្វាយវិញ្ញាណក្ខន្ធស្ដេចដែលបានចូលទីវង្គតទៅហើយ ។ របាំនេះមានកំណើតយូរយារណាស់មកហើយ ។ លុះដល់សម័យអង្គរ គេបានឆ្លាក់រូបទេពអប្សរ ដែលជាស្ត្រីរបាំចុះពីស្ថានសួគ៌មករេរាំនៅតាមជញ្ជាំងប្រាសាទ ។ របាំនេះពុំទទួលឥទ្ធិពលពីខាងក្រៅទេ ព្រោះមានភាពៈជារបាំដង្វាយនៅក្នុងវាំង ។ ផ្នែកខ្លះនៃរបាំនេះ បានដកស្រង់អំពីរឿងរាមកេរ្តិ៍ រឿងមហាភារតៈ និងរឿងព្រេងខ្មែរ ។ ក្រៅពីរបាំដែលទាក់ទងនឹងរឿងរ៉ាវទាំងនេះ មាន របាំថ្វាយពរ របាំទេពមនោរម្យ របាំមេអំបៅ របាំស្វា របាំជាវ ។ល ។

ឯការដែលគួរអោយចាប់អារម្មណ៍ចំពោះរបាំតន្ត្រី រឺ របាំក្បាច់បុរាណ

នេះ គឺកាយវិការនីមួយៗ មានន័យមួយ ហើយមានសភាពទន់ភ្លន់ សុភាព សមតាមចិត្តគំនិតខ្មែរ ដែលជាអ្នកនិយមសុខសន្តិភាព ។ នៅសម័យបច្ចុប្បន្ន របាំក្បាច់បុរាណនេះត្រូវបាននាំទៅលេងឯបរទេសជាញឹកញយ ហើយបានទទួលជោគជ័យយ៉ាងត្រចះត្រចង់នៅលើឆាកអន្តរជាតិ ។ សព្វថ្ងៃ របាំនេះត្រូវបានបញ្ចូលទៅក្នុងសកលវិទ្យាល័យសិល្បៈតាំងពីស្រុកខ្មែរផ្លាស់យករបបសាធារណរដ្ឋវិញ ។

*

* *

ជំពូកទី៤

ជំនឿ-ទំនាមទំលាប់-ប្រពៃណី

១_នៅពេលកើត (21)

ក- មុនពេលកើត.-

ដើម្បីរក្សាគភ៌អោយគង់វង់ល្អនិងឆ្លងទន្លេបានរហ័ស ស្ត្រីម្តាយតែងដើរតាមគន្លងប្រពៃណីពីបុរាណ ដោយកាន់ត្រណមជាច្រើនដូចជា:

– កុំបរិភោគអាហារមានជាតិហឹរ នាំអោយក្រហល់ក្រហាយដល់កូនក្នុងផ្ទៃ

– កុំស្លៀកពាក់រឹតតឹងពេក នាំអោយចង្អៀតចង្អល់ដល់កូន

– កុំឈោងយករបស់ដែលនៅខ្ពស់ផុតដៃ នាំអោយរបូតទងសុកពីមាត់កូន

– កុំបរិភោគបបរ នាំអោយកូនកើតមកមិនស្អាត (មិនជ្រះ)

— បើមានសូរ្យគ្រាសរឺចន្ទគ្រាស ត្រូវយកអកកំបោរមកដាក់លើពោះ ដើម្បីជួយសង្កត់ទារកនៅក្នុងផ្ទៃកុំអោយភ័យរឺភ្ញាក់ផ្អើលនឹងមហិទ្ធិរិទ្ធិរាហូ បើមិនបានធ្វើបែបនេះទេ កូនកើតមកនឹងទៅជាល្ងីល្ងើមិនគ្រប់ដប់ (អ្នកខ្លះហៅថាកូនរាហ៍កន្លង) ។ល។

ក្រៅពីត្រណមដែលទាក់ទងនឹងសុខភាពព្រមទាំងចិត្តគំនិតកូន នៅមានត្រណមច្រើនបែបយ៉ាងទៀតដែលទាក់ទងនឹងការកើតកូនបានរហាស់ បានស្រួលធម្មតារបស់ស្ត្រីជាម្តាយដូចជា :

— កុំដេកថ្ងៃ កុំងូតទឹកយប់ នាំអោយកូនថ្លោសពិបាកកើត
— កុំអង្គុយមាត់ទ្វាររឺមាត់ជណ្តើរ ខ្លាចកូនកើតមិនរួច
— កុំទៅសួរសុខទុក្ខអ្នកដែលកើតកូនពិបាក
— កុំដេកដំអក់ ត្រូវរហាស់រហួនក្រោកមុនប្តី នាំអោយកើតកូនបានស្រួល ។ល។

លើសពីនេះត្រូវរកថ្នាំផ្សំជំនួយអោយសំរាលកូនរហាស់ ទុកស្ងោរផឹកនៅពេលគ្រប់ខែ ។

លុះផ្ទៃពោះកាន់តែចាស់ខែហើយ គេត្រូវប្រុងប្រៀបរកទុកជាស្រេចនូវប្រដាប់ប្រដារចាំបាច់ក្នុងពេលឆ្លងទន្លេនិងក្រោយឆ្លងទន្លេមានអុសរឹងផ្សេង ថ្នាំសំរាប់ស្ងោររឺត្រាំស្រា រណ្តាប់សំរាប់រៀបចំពិធីផ្សេងៗ ដូចជាស្រូវពន្លៃ (ស្រូវ ១ល្អីដែលគេដាក់ជូនឆ្មបនៅពេលបង្កក់កូនខ្ចី) ទៀន ធូប ក្រមួនសុទ្ធជាដើម ។

ខ- ពេលកើត.-

នៅពេលឈឺពោះដំបូង បុរសជាប្តីរឺជាឪពុករឺបងប្អូនស្រីត្រូវតែទៅតាមយាយមបដែលនៅក្នុងភូមិនោះរឺភូមិជិតខាង អោយមកជួយសំរាលកូន ។ សូមបញ្ជាក់ថាឆ្មបនៅសម័យមុនពុំបានរៀនសូត្រខាងវិជ្ជាឆ្មបដូចសម័យនេះទេ គឺគ្រាន់តែចេះដឹងតៗគ្នាតាមរបៀបអ្នកស្រុក ។

នៅតំបន់ខ្លះ ក្នុងពេលកំពុងឈឺពោះ គេរៀបពិធីបន់ស្រន់យ៉ាងតូចមួយដល់វត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិ រឺអ្នកដូនអ្នកតា សុំអោយការឆ្លងទន្លេប្រព្រឹត្តទៅដោយសុខសប្បាយកុំបីជួបប្រទះនឹងគ្រោះថ្នាក់រឺឧបសគ្គណាមួយឡើយ ។

គ- ក្រោយពេលកើត.-

លុះឆ្លងទន្លេរួចហើយ ស្ត្រីជាម្តាយនិយមអាំងភ្លើងចំនួន៣ថ្ងៃរឺមួយអាទិត្យ (បើកូនដំបូង) ។ ដោយមានជំនឿថា ខ្លាចក្រែងមានខ្មោចព្រាយមកបៀតបៀនដល់ម្តាយនិងកូនខ្ចី អាចារ្យបានសូត្រមន្តអាគមព័ទ្ធអំបោះនៅជុំវិញ (ព័ទ្ធសីមា) ប៉ុន្តែគេអាចគូសខ្វែងនៅលើសសរ ដោយកំបោរស រឺបិទខ្វែងដោយក្រមួនសុទ្ធក៏បាន ជួនកាលគេយកកាំបិតរឺកន្ត្រៃទៅដាក់លើក្បាលដំណេកកូនខ្ចីនោះថែមទៀត ។ ក្រៅពីនេះ មានត្រណមចំពោះអ្នកអាំងភ្លើង មិនអោយក្រោកពីដំណេកនិយាយឆ្លើយឆ្លងជាមួយភ្ញៀវរឺញាតិមិត្រដែលមកសាកសួរនោះទេ ប៉ុន្តែអាចនិយាយទាក់ទងជាមួយ

អ្នកថែភ្លើងបានគ្រប់បែបយ៉ាង ។ លុះដល់ថ្ងៃទំលាក់ចង្ក្រានទើបផុតគ្រណាមនេះ ។

មានពិធីមួយប្រព្រឹត្តឡើងនៅពេលទំលាក់ចង្ក្រាន ។ ឆ្មបបានប្រារព្ធពិធីនេះ ដោយយកពំនូតបាយសិន្យាដបួនដុំដាក់លើស្លឹកចេក ហើយសូត្របន់ស្រន់ដល់ព្រះធរណីនិងមេបា សុំអោយជួយការពារម្តាយនិងកូនខ្ចីនេះផង រួចហើយក៏បោះបាយនោះទៅដី ព្រមទាំងសូត្រអន្ទរខ្មោច ព្រាយបិសាចកុំអោយមកយាយី ។ លុះចប់ពិធីហើយ ភ្លើងចង្ក្រានក៏ត្រូវពន្លត់ទៅវិញ ដោយអ្នកដែលបានបង្កាត់ភ្លើងដំបូងនោះ ។ ជាទូទៅ ស្ត្រីម្តាយអាចនៅអាំងភ្លើងច្រើនថ្ងៃទៅទៀតក៏បាន ។

នៅពេលបន្ទាប់នោះ ស្ត្រីម្តាយក៏បានប្រារព្ធពិធីជូនរង្វាន់ និងពិធីសុំខមាទោសចំពោះឆ្មបដែលបាននឿយហត់និងលំបាកផ្សេង ៗ ចំពោះរូបខ្លួន ក្នុងពេលឆ្លងទន្លេ ។ នៅតំបន់ខ្លះ បុរសជាប្តីក៏បានចូលរួមក្នុងពិធីសុំខមាទោសនេះជាមួយភរិយាដែរ ។ ប្រសិនបើគេពុំបានបំពេញការសុំខមាទោសនេះទេ គេមានជំនឿថា ស្ត្រីម្តាយនឹងត្រូវទទួលទណ្ឌកម្មនៅជាតិខាងមុខ ៗ ទៀត ដោយត្រូវទូលកន្ទេលរត់តាមសុំទោសឆ្មបហើយគេថា ឆ្មបនោះមិនទាំងងាកមើលនិងឆ្លើយតបមកវិញផង ។

បន្ទាប់មកទៀត តាមទំនាមទំលាប់គ្រួសារ ឪពុកទារកត្រូវយកសុក (placenta) ទៅកប់ រឺទៅដុត រឺដាក់លើប្រគាបឈើ ដោយជ្រើសរើសនូវទិសល្អផង ។

នៅថ្ងៃដដែលនោះ មានពិធីផ្សេងៗប្រារព្ធឡើង ដើម្បីប្រកក់ប្រសិទ្ធិដល់ទារក ។ គេដាក់ទារកនៅចំកណ្តាលបន្ទប់ក្បែរម្តាយ ក្បាលបែរទៅទិសខាងកើត ។ នៅចុងជើងទារកនេះ មានស្រូវពន្លៃនិងថាសដង្វាយដូចជាថាសម្ហូប ថាសសំលៀកបំពាក់និងគ្រឿងអលង្ការជាដើម ។

ឆ្មបចាប់ផ្តើមពិធី ដោយអុជទៀនធូបអញ្ជើញព្រះធរណី ដើម្បីសុំអោយព្រះអង្គជួយទារកអោយបានជោគជ័យគ្រប់ប្រការទៅអនាគត ។ រួចហើយ ឆ្មបនោះយកទឹកខ្មៅចិន ដែលលាយនឹងទឹកដោះម្តាយ រឺស្រាទៅលាបចិញ្ចើមនិងសក់ទារក ។ ពិធីនេះគេហៅថាពិធី “ បើកភ្នែក ” ។ បន្ទាប់មកគេធ្វើពិធីកាត់សក់ព្រៃ គឺកាត់បន្តិចនៅលើបង្ហើយ ដាក់ទៅក្នុងកូនកន្ទោងមួយ ដែលគេបន្ថែមម្ហូបចំណីនិងច្រូចស្រាបន្តិច រួចគេយកកន្ទោងនោះចេញទៅក្រៅ សំរាប់ជាដង្វាយដល់ព្រះធរណី ។ តមកទៀតទើបដល់ពិធីហៅព្រលឹង រឺជញ្ជាត់ព្រលឹង ។ តាមជំនឿ គេថាព្រលឹងមាន១៩ៗ នៅពេលដេកលក់ជាពិសេស គេថាព្រលឹងនោះចាកចេញអំពីខ្លួនមនុស្សហើយហោះហើរទៅតាមការផ្សងព្រេង ។ ប្រសិនបើព្រលឹងនោះទៅបាត់យូរពេក ម្ចាស់ព្រលឹងនឹងធ្លាក់ខ្លួនឈឺ ។ ដូចនេះហើយ បានជាគេនិយមធ្វើពិធីហៅព្រលឹងនេះឯង ។ ចំពោះទារកដែលទើបនឹងកើតថ្មី ៗ ក៏គេប្រារព្ធពិធីនេះដែរ ។ ដំបូង គេយកចិញ្ចៀនមាសមួយវង់ ដោតអំបោះចោលហើយសំបូងសម្រួងហៅរកព្រលឹង ១៩ អោយវិលនៅក្នុងព្រៃទៅ.

ហើយអោយមកថែរក្សាខ្លួនទារកនេះ ។ រួចគេក៏ចងចិញ្ចៀនដែលតំណាងព្រលឹងនោះ ទៅនឹងកដៃទារកម្ខាង កដៃម្ខាងទៀតគេចងអំបោះឆៅ ។ បន្ទាប់មក ទើបគេធ្វើពិធីបង្វិលពពិល (ពិធីនេះគេមិនសូវនិយមធ្វើទេ) ។

ក្រោយពីបានធ្វើពិធីហៅព្រលឹងរួចហើយ គេបិទត្រង់បន្ល្ហើយរបស់ទារកនូវពន្លៃ ដែលគេផ្លាស់ប្តូររាល់ថ្ងៃ ។ ការបិទពន្លៃនេះ មានរយៈពេលរហូតដល់ទារកមានអាយុ ៧ ឬ ៨ ខែ ។ នៅទីបញ្ចប់ ឆ្មបដែលជាអ្នកដឹកនាំពិធី ក៏បានអុជទៀនធូបដោតទៅលើជន្ទាយផ្សេងៗ ហើយអញ្ជើញអស់ដូនតាអោយមកទទួលនូវជន្ទាយនោះ ហើយប្រសិទ្ធិពរដល់កូនចៅ ។ ឪពុកម្តាយ បងប្អូន មិត្តភក្តិចូលម្នាក់ម្តងៗទៅប្រោះព្រំអោយពរជ័យដល់ទារក និងចងដៃទារកតាមធនធានដែលខ្លួនមាន ។

សេចក្តីសង្ខេប.-

ចំពោះពិធីផ្សេងៗ ប្រារព្ធនៅពេលកើត ដែលបានអធិប្បាយរៀបរាប់រួចមកហើយនេះ គេពុំសូវយកមកអនុវត្តនៅសម័យបច្ចុប្បន្ននេះទេ ។ ប៉ុន្តែនៅតាមស្រុកស្រែចំការ អ្នកខ្លះដែលនៅរក្សាជំនឿ ទំនាមទំលាប់ ប៉ុនអនុវត្តនូវពិធីបុរាណនេះនៅឡើយ ។

* * *

២-នៅពេលរៀបការ

នៅក្នុងសង្គមខ្មែរ ពិធីរៀបមង្គលការជាប្រពៃណីមួយដែលមានបញ្ញត្តិប្រហែលគ្នានឹងកាតព្វកិច្ចដែរ ព្រោះអ្នកដែលយកគ្នាជាប្តីប្រពន្ធត្រូវតែរៀបការ បើគេចៀសពិធីនេះ នឹងត្រូវគេចាត់ទុកថាជាអ្នកគ្មានសិរីសួស្តី គ្មានកិត្តិយស ។

ខ្មែរប្រើពាក្យ **អាពាហ៍ពិពាហ៍** រឺ **អាវាហ៍វិវាហ៍** (< អាវាហ: + វិវាហ:) សំគាល់ពិធីនេះដែរ ។

អាវាហ: = ការនាំកូនស្រីមកផ្ទះខាងប្រុស

វិវាហ: = ការនាំកូនប្រុសមកផ្ទះខាងស្រីវិញ

អាវាហ៍វិវាហ៍ = មង្គលការគូប្រុសស្រីដែលនាំមក ហើយត្រឡប់ទៅវិញ (ពីរលើក) ។ ប៉ុន្តែតាមប្រពៃណីខ្មែរ គេនាំកូនប្រុសមកកវាងសំនៅកូនស្រីមុន (អាវាហមង្គល) ហើយនាំកូនស្រីទៅឯរោងកូនប្រុសវិញ (វិវាហមង្គល) ។ ប៉ុន្តែទោះបីគេធ្វើត្រឹមតែវិវាហមង្គល (នាំកូនប្រុសមកខាងស្រី) តែម្យ៉ាង ក៏គេនិយមហៅគ្រប់ទាំងពីរយ៉ាងថាអាវាហ៍ពិវាហ៍ដែរ ។

តើអាពាហ៍ពិពាហ៍ខ្មែរមានដើមកំណើតពីណាមក ? មានមតិជាច្រើន ៖

- អ្នកខ្លះថា យកលំនាំតាមពិធីមង្គលការរវាងព្រះរាម និងនាងសីតារបស់មហាឫស៊ីមិថិលា ។

- អ្នកខ្លះថា យកតំរាប់តាមព្រះវេស្សន្តរ កាលទ្រង់រៀបអភិសេកទៅក្រឹស្នា និងនាងជាលី ។

- អ្នកខ្លះទៀតថា ធ្វើតាមពិធីអភិសេកព្រះថោង និងនាងនាគ ។

- ចំណែកលោក ម៉ម ប៊ុណ្ណា (នៅក្នុងសៀវភៅ Les rites de mariage traditionnel khmer) ថា មនុស្សចេះធ្វើពិធីអាពាហ៍ពិពាហ៍តាំងពីមនុស្សចេះអៀនខ្មាស ចេះស្រឡាញ់កិត្តិយស ដោយសំអាងលើរឿងព្រេងក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនា ។

ចំពោះសិទ្ធិនិងច្បាប់រៀបមង្គលការ គេបានជួបប្រទះខ្លះដែរដូចជា:

- នៅសម័យអង្គរ ស្រីខ្មែរមានសេរីភាពគ្រប់គ្រាន់ក្នុងការរើសគូស្រករ ។ ក្រោយពីពិធី ចិន ថាន (១) រឺពិធីបើកមុខកូនស្រី (គ្រួសារអ្នកមានចាប់ធ្វើពីអាយុ ៧ ឆ្នាំដល់ ៩ ឆ្នាំ គ្រួសារអ្នកក្រពីអាយុ ១១ ឆ្នាំ ដោយនិមន្តព្រះសង្ឃ រឺតាបសមកបើកមុខកូនស្រីនោះ) ឪពុកម្តាយលែងមានអំណាចត្រួតត្រា លើកូនស្រីរបស់ខ្លួនទៀតហើយ ។ គេអាចរៀបការជាមួយជាតិសាសន៍ដទៃបាន ប៉ុន្តែមានការប្រកាន់វណ្ណៈ ។ ការចាត់ចែងក្នុងគ្រួសារ ការលះលែងគ្នា ការសាហាយស្មន់ជាសិទ្ធិរបស់ប្រពន្ធ ។

(១) សូមអានកំណត់ហេតុ « ចូវតាក្វាន » បកប្រែជាភាសាខ្មែរចុះក្នុងព្រឹត្តិប័ត្រខ្មែរ-មនលេខ ៧ ឧសភា ១៩៧៤ ទំ. 41.42 ។

- ចាប់ពីសម័យកណ្តាលមក អំណាចដឹកនាំគ្រួសារស្ថិតនៅលើឪពុកទាំងអស់ ។ តាមផ្លូវច្បាប់ លោក Dubreuil ថាប្រុសខ្មែរអាចយកប្រពន្ធបានច្រើន ។ ស្តេចអាចយកប្រពន្ធបាន ១១ នាក់ មន្ត្រីរាស្ត្រអាចយកបាន៣ ។ ប៉ុន្តែប្រពន្ធទាំងអស់នេះមានឋានៈខ្ពស់ទាបខុសគ្នាតាមលំដាប់ ។ ចំណែកឯស្រីវិញយកប្តីបានតែមួយទេ ។

- នៅសម័យបច្ចុប្បន្ន គេអនុវត្តតាមច្បាប់ចុះថ្ងៃ ២០ កុម្ភៈ១៩២០ (តាមលោក Marcel clairon) ថ្ងៃ ២៥ កុម្ភៈ ១៩២០ (តាមលោក G. Thierry) ។ ប៉ុន្តែច្បាប់ថ្មីនេះត្រូវបានកែសំរួលជាច្រើនលើកមកហើយ (23) ។

នេះជាទំរង់រៀបមង្គលការតាមប្រពៃណីខ្មែរដែលយើងលើកយកមកអធិប្បាយដោយសង្ខេបដូចតទៅនេះ (21) (22) ៖

ក - មុនពេលរៀបការ. -

* ពិធីចែចូវ

ដំបូងបង្អស់ឪពុកម្តាយ រឺអាណាព្យាបាលខាងប្រុស បានចាត់ស្រីម្នាក់ដែលស្គាល់ទុកចិត្ត មិនអភ័ព្វគូ) ក្បួនចាស់ហៅថាអ្នកឃ្លាយ រឺមេ-អណ្តើក) ហើយធ្លាប់ស្និទ្ធស្នាលនឹងគ្រួសារខាងស្រី អោយទៅស៊ើបការកូនស្រី ។ លុះបានដំណឹងថា នាងនោះនៅទំនេរ ហើយដឹងថាថ្ងៃខែ

ថ្នាំ ត្រូវគ្នាល្អ ទើបគេចូលទៅចែចូវដល់ឪពុកម្តាយ អាណាព្យាបាល របស់កូនស្រីនោះ ។ ឯពិធីចែចូវ ត្រូវប្រព្រឹត្តទៅអស់ ៣ លើក ។ ក្នុងមួយលើក ៗ ត្រូវមាន ស្លា មួ ថ្នាំ កំដរដៃទៅជាមួយផង ។ ក្នុងការចែចូវគេពុំនិយាយគ្នាត្រង់ៗទេ គឺនិយាយបញ្ចិតបញ្ចៀង ។ នៅលើកទី ៣ កាលបើខាងស្រីបើកផ្លូវអោយដើរ ជណ្តើរអោយឡើងហើយ អ្នកចែចូវក៏ត្រឡប់យកពត៌មាននេះមកប្រាប់ខាងប្រុសវិញ ។ ពិធីចែចូវនៅជើងទី ៣ នេះគេហៅថា " ស៊ីស្លាជក់ " ។

* ពិធីដណ្តឹង

ក្រោយដែលបានចាត់មនុស្ស អោយទៅនិយាយចែចូវ បានដឹងថាគេបើកផ្លូវអោយចូលហើយ ខាងប្រុសត្រូវរៀបចំគិតគូររឿងស្តីដណ្តឹងតទៅទៀត ។ មុននឹងចូលទៅដណ្តឹងថ្ងៃណា ៗ ត្រូវអោយពត៌មានទៅខាងស្រីជាមុនសិន ។ ពិធីដណ្តឹងត្រូវប្រព្រឹត្តទៅ៣ដងដែរ ។ មនុស្សដែលមានភារៈទៅដណ្តឹងកូនស្រីគេ ហៅថា "**អ្នកផ្លូវ ចៅមហា**" ឯអ្នកដែលតំណាងគ្រួសារខាងស្រី គេអោយឈ្មោះថា "**មេបា**" ។

– លើកទី ១

នៅថ្ងៃដែលបានកំណត់ទុក មនុស្សស្រី ៣ នាក់ ដែលមានគូស្រករសុខនឹងគ្នា ត្រូវខាងប្រុសពឹងអោយធ្វើជាអ្នកផ្លូវទៅដណ្តឹង ដោយមានជំ

រង ១ គូ ស្លា ថ្នាំ វីស្លាផ្កា ចេកទុំ នំអន្សម នំគម នំបត់ រៀបជាគូ ៗ ទៅជូនខាងស្រីផង ។ លើកនេះ មេបាខាងស្រីពុំទាន់សំរេចអ្វីទេ ថាចាំពិគ្រោះគ្នាមើលសិន ។

– លើកទី ២

ដោយនៅលើកទី ១ ពុំទាន់បានសំរេច គេអោយអ្នកផ្លូវ ៣ នាក់ ទៅដណ្តឹងជាលើកទី២ទៀត ដោយមានជំរង ១ គូ មានកន្សែងប្រជុំក្រោបពីលើ មានស្លា មួ ស្លាផ្កា ទៀន ១ គូ ស្រា ១ ដប ចេកទុំ នំអន្សម នំគម នំបត់ នំបង់ខ្លាញ់ ។ ខាងស្រីមិនទាន់សំរេចទៀត ថាចង់អោយអ្នកផ្លូវប្រុសៗមកម្តងវិញ ព្រោះក្រែងអ្នកផ្លូវស្រី ៗ ទទួលការគ្រប់ចំពូកមិនបាន ម៉្យាងទៀតចង់អោយនាំកូនប្រុសមកមើលផង ។ ពិធីនេះហៅថា " **ស៊ីស្លាកន្សែង** " ។

– លើកទី ៣

លើកនេះគេអោយស្រី៣នាក់ (អ្នកផ្លូវ) ប្រុស ៣ នាក់ (អ្នកមហា) អោយនាំរណ្តាប់ដែលមានជំរង ១ គូ ស្លាមួ ថ្នាំ ស្លាផ្កា ទៀន ស្រា ចេកទុំ នំអន្សម នំគម នំបត់ នំបង់ខ្លាញ់ នំកន្ត្រំ នំក្រូច អង្ករ ត្រី សាច់ បន្លែ និងផ្លែឈើផ្សេង ៗ ជាគូ ៗ ព្រមទាំងគ្រឿងមាស ពេជ្រ និងសំលៀកបំពាក់

ះទៅជូនខាងស្រី ហើយនាំកូនប្រុសទៅជាមួយផង ។ ក្រោយពីបានសន្ទនារវាងអ្នកផ្លូវ ចៅមហានិងមេបារួចសព្វគ្រប់ហើយ មេបាខាងស្រីសុំពិនិត្យសាមីខ្លួនប្រុស ព្រមទាំងបញ្ជាក់សួរអំពីគំនិតមារយាទសាមីខ្លួនប្រុសនោះផង ។ ចំណែកឯអ្នកផ្លូវចៅមហា ក៏អាចសុំមើលសាមីខ្លួនស្រីវិញដែរ ។ នៅពេលនោះ សាមីខ្លួនស្រីក៏ចេញមកជំរាបសួរភ្ញៀវ ហើយជូនកាលមានពិធីបំពាក់ចិញ្ចៀនទៅវិញទៅមករវាងគូដណ្តឹងផង ។ នៅតំបន់ខ្លះ ពិធីបំពាក់ចិញ្ចៀននេះ គឺជាពិធីហៅព្រលឹងមួយបែបដែរ ។ បន្ទាប់មក អ្នកមហាក៏លើកគ្រឿងស្លាបញ្ជាប់ពាក្យ ជូនទៅមេបាស្រីពិសា ។ ពិធីនេះហៅថា "**ស៊ីស្លាបញ្ជាប់ពាក្យ**"

ដោយមេបានៅមិនទាន់អស់ចិត្តអំពីគំនិតមារយាទរបស់សាមីខ្លួនប្រុស ទើបមានទំនាមថា ត្រូវអោយសាមីខ្លួនប្រុសមកនៅបំរើអនាគតឪពុកម្តាយក្មេករហូតដល់ពេលរៀបការ ប៉ុន្តែធ្វើតែកិច្ចការនៅក្រៅផ្ទះ គឺពុំទាន់មានសិទ្ធិចូលទៅនៅក្នុងផ្ទះបាននៅឡើយទេ ។ ចំណែកទំនាក់ទំនងរវាងគូដណ្តឹង ក៏ត្រូវគោរពច្បាប់យ៉ាងតឹងរ៉ឹង ។

* ពិធីជូនកំណត់

ចំពោះថ្ងៃ-ខែរៀបមង្គលការ ដែលគេបានជ្រើសរើសនិងគន់គូរដោយម៉ត់ចត់ហើយ (គេពុំរើសខែណាដែលមាន ២៩ ថ្ងៃ (ខែឈ្មោល) រឺខែដែលព្រះសង្ឃចូលវស្សាទេ) គេយកទៅចុះក្នុងផែនក្រដាស់មួយសន្លឹក

ហើយត្រូវរៀបរណ្តាប់គំនរផែងផង មានស្លា ម្លូ ចេកទុំ រសស្លា ដែលដាក់គ្រឿងគ្រប់សព្វ ។

រួចហើយអ្នកផ្លូវ ត្រូវយកក្រដាស់កំណត់ពេលា និងរណ្តាប់ទៅជូនមេបាខាងស្រី ។ មេបាខាងស្រី ក៏បើកក្រដាស់កំណត់ពេលានោះ អានជូនភ្ញៀវស្តាប់ ។ ក្រោយពីបានជូនក្រដាស់កំណត់ពេលាទៅមេបារួច ហើយអ្នកផ្លូវក៏ជូនស្លាកំណត់ទៅមេបាពិសា ។ ពិធីនេះហៅថា "**ស៊ីស្លាកំណត់**" ។

នៅតំបន់ខ្លះ គេសន្មតយកស្លាថង់រង់ រឺស្លាកំណត់ទុកជាការសំគាល់ថា បានរៀបការពាក់កណ្តាលដែរ ហើយប្រសិនបើនៅពេលដែលមានអសន្តិសុខក្នុងស្រុក គេគ្រាន់តែរៀបផ្សំកូនប្រុស កូនស្រីនោះដោយសែនប្រាប់ជូនតាជាការស្រេច គឺពុំចាំបាច់ធ្វើពិធីធំដុំទៀតទេ ។

នៅទីបញ្ចប់ អ្នកផ្លូវសុំអោយមេបាបន្តាប់នូវគ្រឿងបណ្ណាការសព្វសារពើដែលត្រូវជូន និងប្រើប្រាស់ក្នុងឱកាសធ្វើមង្គលការ ។

ចាប់ពីពេលនេះទៅ សាមីខ្លួនប្រុសអាចជួយធ្វើការងារនៅក្នុងផ្ទះអនាគតឪពុកម្តាយក្មេក រឺអាណាព្យាបាលបាន ។ ចំណែកឯសាមីខ្លួនស្រីជាអ្នករៀបចំដំណេកនិងបាយទឹកអោយ ហើយកាលណាមានជំងឺនាងនោះមានសិទ្ធិជួយមើលថែទាំថែមទៀត ។

១-ពេលរៀបការ.-

មានការនិយមប្លែកៗគ្នា ចំពោះទីកន្លែងដែលត្រូវរៀបពិធីមង្គលការកូនប្រុសកូនស្រី ។ តាមប្រពៃណីជនជាតិចិន គេនិយមធ្វើពិធីនៅផ្ទះខាងស្រីផង នៅផ្ទះខាងប្រុសផង ប៉ុន្តែទីបំផុតគេនាំកូនស្រីទៅដប់លៀងនៅផ្ទះខាងប្រុស ព្រោះគេអោយតំលៃទៅលើកូនប្រុស ។ ចំណែកជនជាតិឥណ្ឌា មានប្រពៃណី ២ បែប គឺនាំកូនស្រីទៅរៀបការនៅផ្ទះខាងប្រុស (អាវាហមង្គល) ផង នាំកូនប្រុសទៅរៀបការផ្ទះខាងស្រី (វិវាហមង្គល) ផង ។ គេអោយតំលៃទៅប្រុសក៏បាន ស្រីក៏បាន ។

តាមប្រពៃណីជនជាតិខ្មែរវិញ កូនប្រុសត្រូវទៅរៀបការនៅផ្ទះខាងស្រី ព្រោះខ្មែរយើងមានទស្សនៈលើកតំកើងស្រីជាធំក្នុងគ្រួសារ រឺជាអ្នកដឹកនាំក្នុងសង្គម តាំងពីសម័យព្រេងនាយម្ល៉េះ (ទុកមេជាធំ = matriarcat) ។ ដោយអោយតំលៃទៅលើស្រីបែបនេះហើយ បានជាប្រុសត្រូវចូលស្ដីដណ្ដឹង សុំសេចក្ដីយល់ព្រមពីខាងស្រីមុនសិន ។ ទំនាមទំលាប់នេះ ក៏ត្រូវបានយកមកអនុវត្តតៗគ្នា រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។ ទោះបីសព្វថ្ងៃសង្គមខ្មែរបានវិវត្តមកដល់ដំណាក់ការមួយ ដែលភេទស្រីត្រូវបាត់បង់ឧត្តមភាពរបស់ខ្លួន ទៅលើភេទប្រុសទៅហើយក៏ដោយ ក៏ប៉ុន្តែសង្គមនេះ នៅរក្សាងានខ្លះល្មមអោយយើងជឿនូវអត្ថិភាព (existence) របស់ទស្សនៈ "មេ" នេះប៉ុននៅឡើយ ។ យ៉ាងណាមិញ របស់ រឺមនុស្សដែលមានភាព រឺ មាននាទីជាចម្បងលើគេទៀត ខ្មែរយើងនៅ

តែហៅថា "មេ" ដូចជា មេដៃ មេជើង មេដែក មេដំបូល មេទ័ព មេស្រុក មេភូមិ មេគយ មេការ មេផ្ទះ ។ល។ តើពិធីរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍តាមប្រពៃណីខ្មែរ ប្រព្រឹត្តទៅនៅផ្ទះខាងស្រី យ៉ាងដូចម្ដេចខ្លះ ?

តាមប្រពៃណីបុរាណ ពិធីរៀបមង្គលការប្រព្រឹត្តទៅចំនួន ៣ ថ្ងៃ គឺថ្ងៃចូលរោង ថ្ងៃស៊ីកំណត់ និងថ្ងៃសំពះ ។

— ថ្ងៃចូលរោង

នៅថ្ងៃទី ១ គ្រួសារខាងប្រុស ត្រូវមកសង់រោងការនៅផ្ទះខាងស្រី ។ រោងការច្រើនតែសង់អំពីឫស្សីប្រក់ស្បូវ មាន៣ល្វែង ។ ល្វែងមួយសំរាប់ចុងភៅធ្វើម្ហូបអាហារ ល្វែងមួយទៀតសំរាប់លៀងភោជនាហារ ហើយល្វែងមួយទៀត ជាល្វែងផ្កាស្លាសំរាប់កូនកំលោះសំណាក់នៅរហូតដល់ថ្ងៃចុងក្រោយនៃពិធីការ ។ នៅមុខរោងផ្កាស្លា មានសង់រានទេវតាផង ។ លុះសង់និងតុបតែងលំអរោងរួចហើយ គេនាំគ្នាជញ្ជូនភស្តុភារបណ្ណាការចូលរោងមង្គលការ ហើយគេរៀបចំធ្វើម្ហូបអាហារ និងធ្វើនំផ្សេងៗជាពិសេស នំអន្សម និង នំគម ។ តាមជំនឿលទ្ធិព្រាហ្មណ៍សាសនាគេចាត់នំអន្សមជានិមិត្តរូបលិង្គឥស្សរ ឯនំគមជានិមិត្តរូបយោនីនាងឧមា ហើយអវត្តមាននៃនំទាំងពីរប្រភេទនេះក្នុងពិធីមង្គលការ នឹងនាំអោយគ្មានកូនចៅដល់គូស្វាមីភរិយាថ្មីឡើយ ។

– ថ្ងៃស៊ីស្លាកំណត់

នៅវេលាព្រឹកនៃថ្ងៃទី២គេហែកូនកំលោះ ដោយមានភ្លេងខ្មែរកំដរផង មកកាន់ផ្ទះខាងស្រី ។ កូនកំលោះនោះ ត្រូវចូលទៅនៅក្នុងរោងផ្កាស្លា ។ ចំណែកនៅលើផ្ទះការ មានធ្វើពិធីសែនព្រេន ជំរាបជូនតាអំពីការរៀបចំទុកដាក់កូនចៅអោយមានគូស្រករ និងពិធីស៊ីស្លាកំណត់ (គឺស៊ីស្លាដក់ស្លាកន្សែង ស្លាចង់រង កំណត់រួមគ្នា) ។

នៅពេលរសៀលនៃថ្ងៃដដែលនេះ ពិធីកាត់សក់កូនស្រីប្រព្រឹត្តទៅនៅលើផ្ទះការ ឯពិធីកាត់សក់កូនប្រុសនៅក្នុងរោងផ្កាស្លា ។ សព្វថ្ងៃ គេអាចកាត់សក់កូនប្រុស-ស្រីរួមគ្នានៅលើផ្ទះការក៏បាន ។ តាមទំនាមជាង អ្នកកាត់សក់ត្រូវកាន់កន្ត្រៃ កាន់ក្រាស់ ច្រៀងរាំជាមុនសិន ។ សក់ដែលគេកាត់ ត្រូវដាក់ក្នុងកន្ទោងស្លឹកចេកមួយ ហើយត្រូវយកទៅចោល ដើម្បីអោយអស់ចង្រៃឧបទ្រព ។ បន្ទាប់មក គេរៀបដង្វាយក្រុងពាលី ដើម្បីជូនពត៌មាននៃពិធីការនេះដល់ម្ចាស់ទឹកដី ។ ឯពិធីសូត្រមន្ត ក៏ប្រព្រឹត្តទៅនៅផ្ទះការផង នៅរោងផ្កាស្លាផង ។ ប៉ុន្តែគេអាចសូត្រមន្តរួមគ្នានៅលើផ្ទះការក៏បានដែរ ។ នៅពេលសូត្រមន្តនោះ សាមីខ្លួនទាំងពីរនាក់ត្រូវចេញមកស្តាប់ ហើយទទួលទឹកមន្តដើម្បីអោយជ្រះចង្រៃនិងរោគាផ្សេងៗ ហើយអោយបានសេចក្តីសុខ-ចំរើន ។

នៅវេលាយប់ គេរៀបរៀងផ្លែឈើ គឺខ្ចប់នំជាកញ្ចប់ៗតាមទំនាម

បូរាណទុកជូនមេបា ។ បន្ទាប់មក គេធ្វើពិធី ចុកស័ក្តិ ធ្វើ ឈ្នួញ អោយសាមីខ្លួនស្រី (ពិធីនេះបើបានធ្វើនៅពេលចេញពីម្លប់ហើយ ពុំបាច់ធ្វើទៀតទេ) ។ បន្ទាប់មកទៀត មានដាវ រី កាត់ថ្លៃខាន់ស្លា ជាប្រាក់សុទ្ធ ១ រៀលទម្ងន់ ១៦៖ ។ លុះទៀបភ្លឺ គេរកស្រី៣នាក់ ដែលមានគូស្រករគបទីងគ្នា អោយរៀបដោតផ្កាស្លា ដោយយកខ្នរស្លា ដែលដាក់ស្លាទ្រមន្តពីថ្ងៃរសៀលនោះ មកដោតជា៣ជុំ គឺ ៖ ផ្កាស្លាទី១ត្រូវដោតស្លា ២១ ផ្លែ ម្លូ ២១ សន្លឹក (ផ្កាស្លាច្បង) ផ្កាស្លាទី២ ត្រូវដោតស្លា ១២ ផ្លែ ម្លូ ១២ សន្លឹក (ផ្លែស្លា កណ្តាល) ផ្កាស្លាទី ៣ ត្រូវដោតស្លា ៦ ផ្លែ ម្លូ ៦ សន្លឹក (ផ្កា ស្លា ពៅ) ។

– ថ្ងៃសំពះ

នៅថ្ងៃទី ៣ លុះភ្លឺស្រាងៗ ឡើង សាមីខ្លួនប្រុស និងសាមីខ្លួនស្រី ត្រូវរៀបចំស្លៀកពាក់តាមបែបបូរាណ ។ អាចារ្យអ្នកកាន់ពេលា ត្រូវនាំកូនប្រុសទៅថ្វាយបង្គំពានទេព្ត ហើយត្រូវអង្គុយបែរមុខទៅទិសខាងកើត ចាំយកពេលានៅទីនោះ ។ លុះពេលាល្អដល់ហើយ (ពេលាដែលព្រះអាទិត្យរះ) អាចារ្យវាយឃ្មោះ ៣ដង ហើយកូនកំលោះក៏ក្រាបថ្វាយបង្គំព្រះអាទិត្យ ៣ ដងដែរ ។ ការយកពេលាក្នុងពិធីការនេះ គឺជាការយកពេលដ៏បរិសុទ្ធ ដែលជាពេលមង្គល ដើម្បីជាប្រផ្នូលអោយគូស្វាមីភរិយា បាននូវសេចក្តីចំរើនរុងរឿងទៅអនាគត ។ កាលបើបាន

ពេលាល្អហើយ គេដង្ហែកូនកំលោះទៅសំពះផ្កាស្លានៅលើផ្ទះការ ។ ដំបូង អាចារ្យកាន់ដាវបើកផ្លូវ បន្ទាប់មកមហា ៣ នាក់ អ្នកកាន់ទៀប ២ នាក់ អ្នកកាន់ផ្កាស្លា ៣ នាក់ អ្នកកាន់រងប្រាក់ខាន់ស្លា ប្រាក់ស្នាប់ទឹកដោះ អាចារ្យ កូនកំលោះ អ្នកបាំងឆ័ត្រអោយកូនកំលោះ ក្រោយបំផុតគឺពួកភ្លេង ។ លុះហែទៅដល់មាត់ជណ្ដើរ គេវាយឃ្មោះ ៣ ដង ជាសញ្ញាអនុញ្ញាតអោយកូនកំលោះឡើងលើផ្ទះបាន ។ នៅពេលនោះ មានក្មេងប្រុស រឺស្រីម្នាក់ ដែលត្រូវជាប្អូន រឺជំនិតនឹងសាមីខ្លួនស្រីបានមកទទួលដោយកាន់ទឹកមួយផ្តិលមកលាងជើងអោយកូនកំលោះ ព្រមទាំងជូនស្លាមួយម៉ាត់ផង ។ ចំណែកកូនប្រុសនោះ ក៏បានអោយប្រាក់កាក់ដល់ក្មេងនោះវិញ ហើយក្មេងនោះក៏ដឹកដៃកូនប្រុសឡើងលើផ្ទះ ។ គេអោយសាមីខ្លួនប្រុសអង្គុយលើកន្ទេល បែរមុខទៅកើត ចាំមេបានិយាយការ ។ នៅពីខាងមុខ មានរៀបពានផ្កាស្លា ពានទៀនពេលា ទៀបពីរដាក់បាយខុន ក្បាលជ្រូកមួយ រឺមាន់ស្ងោរមួយ នំអន្សម នំគម ។ បន្ទាប់មក គេអោយកូនកំលោះសំពះស្លាព្រះពរ (មួដែលគេមូរមានចំនួន៣ត្រួយ) ដែលដាក់នៅលើខ្នើយ ។ តមកទៀត អ្នកផ្ទួរស្រីម្នាក់អុជទៀនបិទនៅរង ហើយកាន់រងនោះចូលទៅអញ្ជើញកូនស្រីអោយចេញមកផ្ទឹម ។ ពេលនោះគេរាំច្រៀងបើកវាំងនន ។ សាមីខ្លួនកូនក្រមុំត្រូវអង្គុយផ្ទឹម ជិតកូនកំលោះខាងឆ្វេង ។ នៅតាមតំបន់ខ្លះ មានរាំកាន់ដាវ រាំបើកគ្របទៀប រួចហើយគេយកដាវទៅដាក់លើម្រាមដៃកូនកំលោះកូនក្រមុំ ។ ជូន

កាលអាចារ្យដាក់អកកំពោរនិងប្រទាក់ ដើម្បីជាដំណឹងប្រាប់ការរួបរួមចងជាប់គ្នា ។ ក្រោយមក គេប្រារព្ធពិធីបង្វិលពពិល នៅជុំវិញគូស្វាមីភរិយា ។ អ្នកកាន់ពពិលបង្វិល មានប្រុស៥នាក់ ស្រី៤នាក់ ដែលជាអ្នកមានខាន់ស្លាហើយមិនអភ័ព្វគ្នា ។ គេបុចពពិលបន្តគ្នា ពីដៃស្ដាំទៅដៃឆ្វេង ហើយអាចារ្យសូត្រធម៌ជ័យន្ដោបណ្ដើរ ។ លុះចប់ពិធីនេះហើយ អាចារ្យត្រូវសូត្រអោយពរផ្កាស្លា ។ រីឯពួកមេបា ត្រូវចងដៃកូនប្រុសស្រី ដោយអំបោះស ព្រមទាំងអោយពរសព្ទសាធុការរៀងៗខ្លួន ។ រួចហើយ គេស្រាយផ្កាស្លាកណ្ដាលនិងផ្កាស្លាពោ ចែកអោយញាតិមិត្តបាចអោយពរដល់គូស្វាមីភរិយា ។ លុះចប់ហើយ សាមីខ្លួនប្រុស-ស្រីងើបអង្គុយឡើង បែរមុខរកគ្នា ហើយគេវាយឃ្មោះអោយកូនក្រមុំ និងកូនកំលោះចូលក្នុងបន្ទប់ ។ ពេលនោះសាមីខ្លួនប្រុសដើរតាមសាមីខ្លួនស្រីដោយតោងជាយស្បៃរបស់សាមីខ្លួនស្រី ។ នៅក្នុងបន្ទប់ សាមីខ្លួនស្រីត្រូវបញ្ចុកស្លា មួដល់សាមីខ្លួនប្រុស រឺអុជបារីអោយជក់ ។ រួចហើយ ទាំងពីរនាក់ត្រូវផ្លាស់គ្រឿងសំអាងចេញ ហើយទៅអង្គុយកណ្ដាលទីប្រជុំ។ លំដាប់នោះ មានការកាន់ដាវច្រៀងរាំសាកន្ទេល ។ លុះចប់ពិធីនេះហើយ គូស្វាមីភរិយាត្រូវចេញទៅបំរើមេបា ក្នុងការលៀងភោជនាហារ។ សម័យបុរាណ គេលៀងភ្ញៀវ ២ លើកធំៗ គឺ នៅល្ងាចថ្ងៃស៊ីកំណាត់ និងនៅព្រឹកថ្ងៃសំពះ ។

លុះយប់ប្រហែលជាម៉ោង ៨-៩ គេប្រារព្ធពិធីផ្សំដំណេក នៅក្នុងបន្ទប់ដេករបស់គូស្វាមីភរិយាថ្មី ។ គេជ្រើសរើសស្រីមានចំណាស់ ២ នាក់ អោយរៀបចំពិធីនេះ ។ ត្រូវមានចំអាប ១ ចាស បង្អែម ១ ចាស បាយសី ១ ដូងខ្ចី១ ។ ដំបូងគេអុជទៀនធូបសែនដូនតា ហើយដួសទឹកដូងខ្ចីមញ្ចុកកូនប្រុស ៣ ស្លាបព្រា កូនស្រី ៣ ស្លាបព្រា ។ បន្ទាប់មក គេអោយសាមីខ្លួនស្រីបកចេកបញ្ចុកសាមីខ្លួនប្រុស ឯសាមីខ្លួនប្រុសត្រូវបញ្ចុកសាមីខ្លួនស្រីវិញ ជានិមិត្តរូបនៃការអោយចេះស្រឡាញ់គ្នារហូតមួយជីវិត ។

គ- ក្រោយពេលរៀបការ.-

ក្រោយពីរៀបការបាន ៣ ថ្ងៃមក គេនាំគូស្វាមីភរិយាថ្មីនេះ ដោយយកផ្កាស្លាធ្យូង ចំអាប បង្អែម ស្លាបារី ទៅថ្វាយបង្គំសុំពរពីព្រះសង្ឃវត្ត ហើយអោយលោកបាចផ្កាស្លានោះដើម្បីប្រសិទ្ធិពរអោយសុខចំរើនតទៅ ។

តាមច្បាប់អត្រានុកូលដ្ឋាន ឪពុកម្តាយទាំងសងខាងត្រូវនាំកូនប្រុសស្រីទៅសាលាឃុំសង្កាត់ ដើម្បីសុំចុះសំបុត្រអាពាហ៍ពិពាហ៍ ដោយមានសាក្សីពីរនាក់ផង ។ ចាប់ពីពេលនេះទៅ គេមានឈ្មោះជាប្តីប្រពន្ធពេញច្បាប់ហើយ ។

ថ្ងៃក្រោយមកទៀត គេនាំស្វាមីភរិយាថ្មីនេះដើរសាកសួរញាតិមិត្តទាំងខាងប្រុសទាំងខាងស្រី ។

សេចក្តីសង្ខេប.-

ពិធីរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍តាមទំនាមទំលាប់ខ្មែរបូរាណ ដែលបានអធិប្បាយរៀបរាប់រួចមកហើយនេះ ឃើញថាវែងឆ្ងាយណាស់ ។ សព្វថ្ងៃពិធីទាំងនោះពុំត្រូវបានយកមកអនុវត្តទាំងអស់ទេ ។ គេច្រើនតែកាត់ៗ ដោយជ្រើសរើសយកតែពិធីសំខាន់ៗប៉ុណ្ណោះ ។ សមសព្វថ្ងៃស្រុកទេសយើងត្រូវឈ្លានពានដោយពួកសត្រូវផង ហើយអ្នកស្រុកមិនសូវសម្បូណ៌ប្រាក់កាសផង ម្ល៉ោះហើយពិធីរៀបមង្គលការកូនចៅ ប្រព្រឹត្តទៅយ៉ាងឆាប់រហ័ស គឺកាត់មកនៅត្រឹមមួយថ្ងៃរឺមួយព្រឹកដោយលៃលកអោយចប់ពិធីយ៉ាងសង្ខេប ។

ចំពោះពិធីខ្លះក្នុងមង្គលការ តាមការស្រាវជ្រាវថា មានទំនាក់ទំនងទៅនឹងរឿងព្រេងជាច្រើនដូចជា :

- ការតោងដាយស្បៃកូនស្រីចូលបន្ទប់ ទាក់ទងទៅនឹងរឿង **ព្រះថោង នាងនាគ** ។
- ការកាន់ដាវសំពះការនិងការរាំសាកន្ទេល ទាក់ទងទៅនឹងរឿង**អាមាត្យ**ម្នាក់ដែលបានដណ្តើមកូនស្រីអ្នកស្រុក ហើយបានសម្លាប់គូដណ្តឹងថ្មីរបស់

នាងនោះ នៅពេលកំពុងរៀបការ ។

– ការដោតផ្កាស្លា ៣ យ៉ាង ទាក់ទងទៅនឹងអ្នករៀនសិល្បសាស្ត្រ ៤ នាក់ អំពីអាចារ្យទិសាបាមោក្ខ ។

– ការបង្វិលពពិល ទាក់ទងទៅនឹងរឿង **ព្រះឥស្សរ** និង **ព្រះជ័យសុរិយាកុមារ** ។

– ការស្រែកថា **ជ័យហោង សួស្តីហោង** ទាក់ទងទៅនឹងរឿង **ជ័យ** និង **សួស្តី** ជាកូនរបស់ស្រីកំសត់ម្នាក់ ។

*

* *

៣-នៅពេលស្លាប់

នៅក្នុងគ្រួសារខ្មែរក៏ដូចជាគ្រួសារជាតិសាសន៍ដទៃទៀត កាលបើមានមនុស្សស្លាប់ គេតែងរៀបចំធ្វើបុណ្យជូនដំណើរខ្មោចនោះតាមទំនាមទំលាប់ ដែលប្រែប្រួលទៅតាមសម័យកាល និងប្លែកគ្នាខ្លះតាមតំបន់នីមួយៗ ។

ខ្មែរចាត់ទុកពិធីបុណ្យខ្មោចឬបូជាសព ជាករណីយកិច្ចមួយដែលគ្រួសារសពត្រូវបំពេញ ។ កាលណាគេរំលងប្រពៃណី ដោយទុកអោយឪពុកម្តាយ ជីដូនជីតា បងប្អូន ស្លាប់ដូចសត្វធាតុ នោះនឹងត្រូវទទួលការរិះគន់ពីសង្គម ហើយនឹងមានការស្តាយក្រោយជាពុំខាន ។

ការស្លាប់មានច្រើនបែបយ៉ាងណាស់ ដូចជាស្លាប់ដោយលង់ទឹក-ចងក-ខ្នុះបាញ់-គ្រោះថ្នាក់ផ្សេងៗ ជាដើម ។ មនុស្សដែលស្លាប់បែបនេះ គេហៅថា «**ខ្មោចតាយហោង**» គឺស្លាប់មិនតាមកាលដែលគេពុំអាចប្រុងប្រៀបទុកជាមុនបាន ។ តាមទំនាម គេពុំយកខ្មោចតាយហោងទៅបូជាទេ គេយកទៅកប់សិន ចាំបានពេលល្អ ទើបគាស់យកឆ្អឹងមកធ្វើបុណ្យវិញ ។ ប៉ុន្តែសព្វថ្ងៃនេះ គេពុំសូវយកទៅកប់ទេ ដោយខ្វះដីកប់ផង ហើយ

ដោយទំនាមទំលាប់ប្រែប្រួលផង គេក៏យកខ្មោចប្រភេទនេះមករៀបចំធ្វើបុណ្យបូជាដែរ ។ ឯមនុស្សស្លាប់តាមកាល ដូចជាស្លាប់ដោយមានជំងឺមើលពុំជា រឺស្លាប់ដោយចាស់ជរា (ទុំជ្រុះ) គេអាចប្រុងប្រៀបរៀបចំជាមុនបានដូចមានសេចក្តីអធិប្បាយខាងក្រោមនេះ(21) (24) :

ក – មុនពេលស្លាប់.–

នៅពេលជិតស្លាប់ គេនិមន្តព្រះសង្ឃ ៤ អង្គ រឺ ១ អង្គក៏បាន មកសូត្រធម៌អោយអ្នកជំងឺស្តាប់ ។ គេត្រូវរកអាចារ្យម្នាក់នៅជួយមើលខុសត្រូវរហូតដល់ដង្ហើមចុងក្រោយ ។ នៅពេលនោះដែរមិត្តភក្តិ បងប្អូនកូនចៅក្តី ដែលបានប្រព្រឹត្តមិនគប្បីចំពោះអ្នកនោះ ត្រូវមកសុំខមាទោស ។ បន្ទាប់មកគេអោយអ្នកជំងឺទន្ទេញធម៌ថា " ពុទ្ធោ អរហំ " ហើយអោយតាំងស្មារតីអោយនឹង ក្នុងអំពើល្អដែលខ្លួនបានធ្វើហើយ កុំអោយខ្វល់ខ្វាយជំពាក់ចិត្តទៅលើគ្រួសារ លើទ្រព្យសម្បត្តិជាដើម ។

នៅខណៈនោះ គេនាំគ្នារៀបចំគ្រឿងបន្ទុង មានគ្រឿងបរិភោគ ឧបភោគ និងរបស់ផ្សេងៗសំរាប់ថ្វាយព្រះសង្ឃនៅពេលស្លាប់ទៅ ។ ប្រដាប់ប្រដារទាំងនោះ ត្រូវយកទៅបង្ហាញអ្នកជំងឺអោយបានឃើញ ហើយត្រេកអរនឹងកុសលផលបុណ្យនោះផង ។ ចំណែកអាចារ្យក៏រៀបចំលុញ ទៀនអសល្យ ទៀនគោល ធ្វើ ស្លាត្រួយ ទង់ព្រលឹង និង សុពារ-

បាត ៦ សន្លឹក (ជាបន្ទះធ្វើដោយមាស រឺប្រាក់ រឺទង្គា រឺស្លឹករិត រឺក្រដាសក៏បានទុកដាក់ដល់ពេលស្លាប់នៅត្រង់ ថ្ងាស ក្បាល បបូរមាត់ លើចង្កា ក្នុងដៃប្រណាម្យ និងលើដើមទ្រូង) ។ គេអុជទៀនកល្យនៅពេលជិតដាច់ខ្យល់និងនៅពេលស្លាប់ ។ ឯស្លាត្រួយ គឺស្រទាប់ស្លឹកចេកដែលគេដោតស្លា ម្លូ ធូប ហើយដែលគេធ្វើទុកសំរាប់អោយអ្នកជំងឺកាន់ថ្វាយដល់ ព្រះចូឡាមណី (ចេតិយនៅឋានត្រៃត្រឹង្ស ដែលបញ្ចុះព្រះកេសា និងស្នៀតព្រះកេសរបស់ព្រះពុទ្ធ) នៅពេលដែលកំលាំងកាន់តែខ្សោយទៅ ។ គេធ្វើទង់ព្រលឹង ដោយកំណាត់សប្រវែងប្រហែល ១ ហត្ថនៃអ្នកជំងឺ ។ នៅលើទង់ព្រលឹងនោះ ជួនកាលគេទុកទំនេរ ជួនកាលគេចារគាថា ជួនកាលទៀតគេគូររូបព្រះចូឡាមណី ។ នៅតាមតំបន់ខ្លះ គេគូររូបក្រពើ តំណាងក្រុងពាលី ។ គេដាក់ទង់ព្រលឹងនោះ នៅក្បាលគ្រែអ្នកជិតស្លាប់ ហើយបន្តអំបោះពីទង់ព្រលឹងទៅដល់រូបព្រះពុទ្ធ រឺព្រះចូឡាមណី ។ គេមានជំនឿថា លុះអ្នកនោះស្លាប់ទៅ ទង់ព្រលឹងនេះឯងនឹងទ្រព្រលឹង រហូតដល់ពេលចាប់ភពជាថ្មី ។ នៅជុំវិញ និងនៅខាងលើអ្នកជំងឺ គេចងកំណាត់សរី ព្រះបង់ (បដាដែលគេគូរជីវប្រវត្តិព្រះពុទ្ធ) ។

ខ – ក្រោយពេលស្លាប់.–

លុះមនុស្សនោះផុតដង្ហើមទៅហើយ អាចារ្យចូលទៅបិទភ្នែកនិងមាត់ខ្មោច ហើយយកសុពារបាតទាំង ៦ សន្លឹក មកដាក់តាមកន្លែងដែល

ត្រូវដាក់ ។ រំពេចនោះ គេយកទៀនកល្បមកអុជបិទនៅក្បាលក្រែ ហើយយកទៀនគោល ៥ ទៀតមកអុជបិទក្បែរក្បាល ស្មា និងជើងរបស់ខ្មោច ។ ចំណែកឯទៀនកល្ប ដែលគេបានអុជតាំងពីពេលជិតស្លាប់នោះ ត្រូវអុជបន្តទៅក្នុងចង្កៀងប្រេងកាតជំនួសវិញ ។ បន្ទាប់មកគេរៀបឡៀនត្បូង ដែលមានស្រូវពេន្លៃ ១ ល្អី ប្រាក់ ១ បាត សំពត់ស ៥ ហត្ថ ចេកទុំ ១ ស្និត និងចង្កៀងប្រេងកាតនោះ ដាក់តំកល់នៅចុងជើងខ្មោច ។ នៅក្រោមកន្លែងតំកល់ទៀនត្បូងនោះ គេដាក់ផ្នុំ ១ ដុំ និងទឹក ១ ក្អម ។ តាមជំនឿគេថា ការអុជបន្តភ្លើងទៀនកល្ប មកចង្កៀងប្រេងកាត ជានិមិត្តរូបនៃជីវិតដែលរលត់ពីរូបមួយទៅបន្តក្នុងរូបថ្មីទៀត ។ តាមទំនាមទំលាប់នៅតំបន់ខ្លះ គេយកដីអាចម៍បំណះមួយដុំដាក់ក្នុងល្អីស្រូវពេន្លៃ ជាការសំគាល់ថា រូបកាយនឹងត្រូវក្លាយទៅជាដីវិញ ហើយក្នុងពេលដ៏ឆាប់ នឹងផ្តុំផ្សំកើតបានជារូបកាយមនុស្សជាថ្មី ។ នៅមុខផ្ទះខ្មោច មានដោតទង់ក្រពើមួយ រឺមួយគូជាសញ្ញាអោយដឹងថា នៅផ្ទះនោះមានមនុស្សស្លាប់ថ្មីៗ ។

មុននឹងដាក់ខ្មោចទៅក្នុងមឈូស តាមទំនាមទំលាប់ គេត្រូវលើកខ្មោចនោះចំអាសទឹកសិន(១) ហើយលាបទឹកអប់ សិតសក់(សិតទៅក្រោយ

(១) ការចំអាសទឹកអោយខ្មោច តាមជំនឿពួកព្រាហ្មណ៍ ថាជាការលាងបាបនៅពេលស្លាប់ ។ កាលនៅរស់មនុស្សនោះលាងបាបខ្លួនឯងមួយឆ្នាំម្តងនៅក្នុងទន្លេគង្គា ។ តាមជំនឿខ្មែរយើងវិញ ថា ការផ្ងូតទឹកអោយខ្មោច គឺជាការដឹងគុណដល់អ្នកនោះខ្លះ ថាធ្វើអោយព្រះក្តិរមិនល្អក្នុងពេលតំកល់ ។

៣ ដង រួចសិតមកមុខ ៣ ដង ដើម្បីជាប្រស្នាថា ការវិលកើត-ស្លាប់ត្រលប់ចុះឡើងក្នុងភព ៣) ។ បន្ទាប់មកគេយកសំពត់ស ៤ ហត្ថស្លៀកអោយខ្មោចដាក់ផ្នត់មកខាងមុខ សំពត់ស ៤ ហត្ថទៀតស្លៀកដាក់ផ្នត់ទៅខាងក្រោយវិញ (ដើម្បីជាប្រស្នាថា មានអវិជ្ជាបិទមុខបិទក្រោយនិងតណ្ហាចាក់ស្រែះឆ្នា) សំពត់ ៤ ហត្ថទៀតពានាពាក់ពីលើស្មាខាងស្តាំ ។ រួចហើយគេយកខ្សែបាសចងខ្មោចត្រង់ ក-កដៃ និងកជើង ។ ការចងខ្មោចបែបនេះ មានទំនាក់ទំនងទៅនឹងផ្លូវធម៌ថា មនុស្សយើងមានចំណងលោកិយ ៣ ប្រការ គឺ៖ ប្រពន្ធ រឺប្តី កូន និងទ្រព្យសម្បត្តិ ។ បើអ្នកណាផុតពីចំណងនេះបាន នឹងរួចផុតពីសំសារវដ្ត ។ តមកទៀតគេយកមាសរឺប្រាក់មួយកាក់ទៅបង់ក្នុងមាត់ខ្មោច (ដើម្បីជាគ្រឿងពិចារណាថា នៅពេលស្លាប់គេពុំអាចយកទ្រព្យសម្បត្តិទៅផងបានទេ សូម្បីតែប្រាក់មួយកាក់ក្នុងមាត់នេះ ក៏យកទៅពុំបានដែរ) ។ នៅទីបញ្ចប់ គេយកសំពត់សប្រវែងមួយចំអាម ៤ ជ្រុង គ្របមុខអោយខ្មោច រួចលើកខ្មោចដាក់លើស្នប (សំពត់រុំខ្មោចប្រវែង ១២ ហត្ថ) ។ លុះរុំខ្មោចរួចហើយ គេចងខ្សែបាសម្តងទៀត ទើបលើកដាក់ទៅក្នុងក្តារមឈូស ។ ខណៈនោះ គេនិមន្តព្រះសង្ឃបង្សុកូល ។

ចំពោះគ្រួសារក្រខ្សត់ ពិធីបូជាសពអាចប្រព្រឹត្តទៅនៅថ្ងៃនោះ ។ ចំពោះគ្រួសារអ្នកមានគ្រាន់បើ អាចតំកល់សពនោះទុកក្នុងរោង ពីររឺបីថ្ងៃទៀត ។ ចំណែកសពស្តេច រឺព្រះសង្ឃថៅអធិការវត្ត គេតំកល់ដាក់

ក្នុងកោដ្ឋទុកយូរថ្ងៃទើបបូជា ។

គ – ក្បួនដង្ហែនិងពិធីរំលាយសព.–

លុះថ្ងៃឈាបនកិច្ចមកដល់ គេត្រូវរៀបក្បួនដង្ហែសពនោះឆ្ពោះទៅកាន់ឈាបនដ្ឋាន ។ មុនរំកិលសពចេញពីទីតំកល់ គេនិមន្តព្រះសង្ឃបង្សុកូល ជួនកាលគេប្រារព្ធពិធីបង្វិលពពិល ៣ ជុំជុំវិញមឈូស បន្ទាប់មកទៀតតាមទំនាមទំលាប់ នៅពេលរំកិលសពចេញទៅ អាចារ្យយោគីយកក្អមទឹកស្រោចរំអាប់ដុំថ្ម រួចទាត់ទំលាក់ចោលទៅដីនូវក្អមទឹកនិងដុំថ្មនោះ (ប្រហែលមានន័យធ្វើរូបអោយបែកធ្លាយទៅ) ។ ឯក្បួនដង្ហែសពមានរបៀបដូចតទៅនេះ :

- ព្រះសង្ឃព្រះអភិធម្ម } ជួនកាលព្រះសង្ឃនៅជាមួយសពមានសូត្រធម៌ផង
- ព្រះសង្ឃមាតិកា }
- អាចារ្យយោគីកាន់ទង់ព្រលឹង
- វង់ភ្លេងខ្មោច (បើមាន)
- អ្នកប្រាយលាជ (ក្មេងស្រីស្លៀកសពាក់ស ជាកូនរឺសាច់ញាតិរបស់សព បាចលាជទៅស្តាំម្តង ឆ្វេងម្តង ដោយទន្ទេញធម៌បណ្តើរផង ហើយមើលទៅមុខជានិច្ច ។ គ្រាប់លាជដែលបាចនៅដីជាតំណាងឆ្អឹងនៃខ្មោចដែលនៅរាយប៉ាយលើដី) ។

- អ្នកបួសមុខភ្លើង (ក្មេងប្រុស ជាកូនរឺសាច់ញាតិរបស់សព គោរសក់ស្លៀកសពាក់ស ។ នៅជុំវិញក្បាល មានខ្សែស្បូវភ្លាំងរឺស្មៅផ្លូងចងបន្តពីមឈូសមក ។ គេថាខ្សែស្បូវភ្លាំងនោះជានិមិត្តរូបនៃជាតកជីវិតដែលបន្តគ្នាដូចច្រវ៉ាក់ (chaine d' existences) ហើយការបួសមុខភ្លើងនេះ គឺជាកិច្ចតបស្នងសងគុណមួយដែរ ។
- អ្នកភ្លូក (អ្នកដុតខ្មោច) ៤ នាក់ សែងមឈូសយកជើងទៅមុខ (សព្វថ្ងៃគេនិយមដាក់មឈូសលើរថយន្ត) ។
- អ្នកទូលទៀនត្បូង (ក្មេងរឺអ្នកបំរើពេញចិត្តរបស់សព) ។
- គ្រួសារនិងញាតិមិត្តរបស់សព ។

លុះដល់ទីប៉ាឆាហើយ គេហែប្រទក្សិណា ៣ ជុំជាឧត្តរាពត៌ (ពីខាងឆ្វេងនៃប៉ាឆា) រួចហើយដាក់មឈូសលើជើងថ្ករ យកក្បាលទៅទិសខាងលិច ។ គេបើកគំរបមឈូសឡើង អាចារ្យក៏បើកស្នប បើកកន្សែងគ្របមុខ (កូនចៅសពខ្លះយកកន្សែងនេះទុកឡើង ជានាំអោយមានសិរីសួស្តីរកស៊ីមានបាន) រួចកាត់ចំណងខ្សែបាស ហើយនិមន្តលោកបង្សុកូល ។ បន្ទាប់មកទើបញាតិមិត្តនាំគ្នាយកផ្កា ទៀន ធូបទៅដាក់លើសព សុំខមាទោសជាចុងក្រោយ ។ រួចហើយអាចារ្យយោគីនិងអ្នកភ្លូក ៤ នាក់អុជចន្លុះមួយដើមម្នាក់ដើរព័ទ្ធជុំវិញមឈូស ៣ ជុំជាឧត្តរាពត៌ ហើយអាចារ្យក៏ដុតភ្លើងបូជាសពនោះទៅ ។ ចំពោះសពអ្នករដ្ឋការ គេនិយមសូត្រសុន្ទរកថា ថ្លែងពីជីវប្រវត្តិសព និងរំយោគទុក្ខនៃញាតិមិត្តមុនពេលបូជា ។

នៅពេលដែលភ្លើងកំពុងឆេះសព គេនិមន្តលោកបំបួសអ្នកបួសមុខភ្លើង ហើយនិមន្តទេសនាមុខភ្លើងទៀត ។ គេអាចផ្សឹក អ្នកបួសមុខភ្លើងនៅពេលបូជាសពរួច ឬនកាលគេទុករហូតដល់ព្រឹកស្អែកទើបដាក់ផ្នួស ។

លុះ ៥ រឺ ៦ ម៉ោងក្រោយមក រូបនៃសាកសពក៏ឆេះសុះអស់ ។ អ្នកភ្លុកយកសំពត់គ្របមឈូសចោលរំលងភ្លើង ៣ ដង ដើម្បីរំងាប់ចង្រៃឧបទ្រព ។ យោគីយកទឹកមន្ត (ទឹកសំបូរមាស) មួយផ្តិល អ្នកភ្លុកកាន់ក្អមទឹកម្នាក់មួយដើរប្រទក្សិណជាឧត្តរាពត៌ ៣ ជុំ ហើយលត់ភ្លើង ។ បន្ទាប់មក គេបាចគ្រាប់ស្រូវ សណ្តែក លូ នៅលើគំនរធ្យូងនិងផេះដើម្បីប្រារព្ធពិធីប្រែរូប ។ ឯគ្រាប់ធញ្ញជាតិដែលបាចនោះ ជានិមិត្តរូបនៃការស្លាប់ដែលជាសំណាបនៃជីវិតថ្មី ។

ពិធីប្រែរូបប្រព្រឹត្តទៅ ៣ ដង (ដើម្បីអោយពិចារណាទៅតាមភពទាំង ៣) ។ ដំបូងយោគីយកចបប្រមូលធ្យូងធ្វើជារូបមនុស្ស មានក្បាលទៅខាងកើត ហើយសួរថាល្អរឺទេ? អ្នកភ្លុកឆ្លើយថា មិនល្អទេ ក៏ធ្វើរូបមនុស្សម្តងទៀតមានក្បាលទៅខាងលិច ហើយសួរដូចមុនទៀត ។ គេឆ្លើយថានៅមិនទាន់ល្អទេ ។ លើកទី ៣ អាចារ្យធ្វើរូបមនុស្ស មានក្បាលទៅទិសខាងកើតវិញ រួចសួរបញ្ជាក់ថាល្អហើយរឺនៅ ? គេឆ្លើយថាល្អហើយ ទើបយកស្លឹកចេកមួយធាងគ្របលើរូបនោះ ហើយយកកំណាត់ស ៥ ហត្ថមកដាក់លើស្លឹកចេក ។ នៅទីបញ្ចប់ គេនិមន្តលោកបង្សុកូលរំគេអោយយោគីបង្សុកូលឆាកយកសំពត់សនោះទៅ ។ លំដាប់មក ទើប

គ្រួសារសពនាំគ្នារើសធាតុយកមកលាងទឹកម្ហូរ ទឹកសំបូរមាស និងទឹកដូងខ្ចី ។ នៅពេលរើសធាតុ កូនចៅណារើសបានប្រាក់កាក់រឺធ្មេញរបស់សព គេចាត់ទុកប្រាក់រឺធ្មេញនោះ ថាជាអំណោយពិសេសរបស់សពដល់កូនចៅនោះ ហើយត្រូវថែរក្សាអោយបានគង់វង់ ។ ឯធាតុដែលលាងស្អាតហើយ គេយកទៅដាក់ក្នុងកោដ្ឋតូចមួយដែលគេយកទៅតាំងនៅក្នុងផ្ទះ ។

នៅយប់ថ្ងៃដដែលនេះ គេនិមន្តព្រះសង្ឃសូត្រមន្ត ទេសនា ហើយព្រឹកស្អែក គេធ្វើចង្ហាន់ប្រគេនលោកទៀត ដើម្បីបញ្ជូនមគ្គផលដល់វិញ្ញាណក្ខន្ធនៃសព ។ លុះដល់ខួប ៧ ថ្ងៃ បន្ទាប់មកខួប ១០០ ថ្ងៃ ក៏គេប្រារព្ធធ្វើបុណ្យដូចនេះទៀត ។ ក្រោយពីបានធ្វើបុណ្យខួប ១០០ ថ្ងៃហើយ គេអាចទុកធាតុនៅក្នុងផ្ទះតទៅទៀតក៏បាន រឺក៏យកទៅបញ្ចុះក្នុងចេតិយនៅវត្តក៏បាន ។ អំណើះតទៅមុខទៀត គេគ្រាន់តែរំលឹកគុណដោយធ្វើបុណ្យឧទ្ទិសកុសលតាមពេលវេលាជាប្រពៃណីតទៅ ។

ចំពោះការកាន់ទុក្ខ គ្រួសារផ្ទាល់នៃសពនិយមកោរសក់ ស្លៀកពាក់ស រឺខ្មៅ រឺស្លៀកខ្មៅពាក់ស ។ ជាទូទៅ គេកាន់ទុក្ខចំនួន ១០០ ថ្ងៃ ប៉ុន្តែមានអ្នកខ្លះ កាន់រហូតដល់ ១ ឆ្នាំក៏មាន ។

សេចក្តីសង្ខេប (១) –

(១) ដកស្រង់ក្នុងអត្ថបទ « ហ្វូណនជារដ្ឋខ្មែរ ឬពុំមែនទេ ? » របស់លោកត្រឹង ងា ចុះផ្សាយក្នុងព្រឹត្តិប័ត្រខ្មែរ-មន លេខ ៥ សីហា ១៩៧៣ ត្រង់ទំព័រ ២៥ ។

សម័យហ្វូណន.– ក្នុងករណីកាន់ទុក្ខ គេត្រូវតែកោរសក់ និងកោរពុកមាត់ ។ វិធីរំលាយសពមាន ៤ យ៉ាងគឺ :

១ – បោះសពចោលទៅក្នុងទឹកទន្លេ

២ – បូជាដោយភ្លើង

៣ – យកសពទៅកប់

៤ – យកសពទៅដាក់ចោលក្នុងព្រៃស្មសានអោយសត្វស៊ី ។

ក្នុងករណីបូជាដោយភ្លើង គេតែងប្រមូលធាតុដែលនៅសល់យកទៅដាក់ក្នុងកោដ្ឋមួយបិទជិត ហើយយកទៅបោះចោលក្នុងទឹកទន្លេ ។ បើជាព្រះមហាក្សត្រ កោដ្ឋនោះធ្វើពីមាស បើជានាម៉ឺនសព្វមុខមន្ត្រី គេប្រើ កោដ្ឋប្រាក់ ហើយបើជារាស្ត្រសាមញ្ញ គេប្រើ កោដ្ឋដី ។

សម័យចេនឡា.–អ្នកដំណើរចិនឈ្មោះ **ម៉ាទួនលិន** បានសរសេរទុកថា ក្នុងករណីមានទុក្ខ ពួកកូនចៅនៃសពត្រូវកោរសក់ យំស្រែកយ៉ាងខ្លាំង ហើយអត់បាយអស់រយៈពេល ៧ ថ្ងៃទៀតផង ។ សពត្រូវគេយកទៅបូជា ហើយគេប្រមូលធាតុដាក់ក្នុងកោដ្ឋធ្វើពីមាស រឺពីប្រាក់ ហើយបោះចោលទៅក្នុងទឹកដ៏ជ្រៅ ។ ពួកអ្នកក្រគេប្រើកោដ្ឋធ្វើពីដី ហើយមានលាបពណ៌ផ្សេងៗ ។ មានអ្នកខ្លះទៀត ពេលមានមនុស្សស្លាប់ គ្រាន់តែយកទៅដាក់ចោលក្នុងព្រៃភ្នំទុកអោយសត្វស៊ីជាការស្រេច ។

សម័យអង្គរ.– លោក **ជីវតាក្វាន់** បានកត់សំគាល់ឃើញថា ពេលមានមនុស្សស្លាប់ គេឥតមានដាក់ក្នុងមឈូសទេ គេយកតែកន្ទេលក្រាលពី

ក្រោម យកកំណាត់សំពត់គ្រាលពីលើ ហើយគេយកទៅព្រៃ ។ លុះសែងដល់ក្រៅក្រុង ដល់កន្លែងណាមួយស្ងាត់ គេក៏ដាក់ខ្មោចនោះចោល ហើយត្រឡប់មកវិញ ដើម្បីទុកអោយសត្វមកស៊ី ។ ប៉ុន្តែលោក ជីវតាក្វាន់ ក៏បានសង្កេតឃើញថា មានគេយកខ្មោចទៅដុតបូជាខ្លះៗ ហើយ ។ ពេលកាន់ទុក្ខគេឥតស្លៀកពាក់សទេ តែគ្រាន់តែកោរសក់ (ប្រុសៗ) រឺកាត់សក់ (ស្រីៗ) ។

សម័យបច្ចុប្បន្ន.– ខ្មែរយើងសព្វថ្ងៃ ឃើញថានិយមប្រើវិធីបូជាជាងគេ ឯខ្មែរនៅកម្ពុជាក្រោម ច្រើននិយមយកសពទៅកប់អស់មួយរយៈពេល រួចទៅគេធ្វើបុណ្យ “លើកសព” រើសធាតុដាក់ក្នុងកោដ្ឋយកទៅទុកក្នុងផ្ទះ រឺយកទៅតំកល់ក្នុងចេតិយដែរ ។

*

* *

៤ បុណ្យផ្សេងៗ (25) (26)

ខ្មែរភាគច្រើនជាអ្នកកាន់ពុទ្ធសាសនា ។ គេតែងមានជំនឿលើកម្មផល-បុណ្យ-បាប-នរក-សួគ៌-និព្វាន ។ល។ ជាពិសេសជឿថា មានជាតិខាងមុខទៀត បានសេចក្តីថា មនុស្សយើងកាលណាស្លាប់ទៅមិនសូន្យទេ នឹងត្រូវកើតទៀត ។ ដូចនេះ ដើម្បីរចនាខ្សែជីវិតគេអោយបានល្អប្រសើរទៅអនាគត (ក្នុងបច្ចុប្បន្នក្តី អនាគតក្តី) គេនិយមធ្វើបុណ្យទាន ។ បុណ្យទានដែលជាប្រពៃណីរបស់ខ្មែរយើងមានជាអាទិ៍ៈ បុណ្យពិសាខបូជា - មាឃបូជា - ភ្ជុំបិណ្ឌ - ចូលឆ្នាំ-កឋិន-ផ្កា - ចូលវស្សា-ចេញវស្សា ។

ដោយពុំមានឱកាសអធិប្បាយបុណ្យទាំងអស់បាន យើងសូមលើកយកតែបុណ្យខ្លះមកសង្ខេបដូចតទៅនេះ :

ក-បុណ្យពិសាខបូជា.-

ពិសាខបូជា ជាពិធីបូជាយ៉ាងធំដែលពុទ្ធបរិស័ទ្ធប្រារព្ធឡើង ដើម្បីរំលឹកដល់ព្រះពុទ្ធគោតម ។ គេកំណត់យកថ្ងៃពេញបូណ៌មី (១៥ កើត) ខែពិសាខ ព្រោះជាថ្ងៃ-ខែមហាមង្គល ដែលត្រូវនឹងថ្ងៃ-ខែដែលព្រះពុទ្ធ

ទ្រង់ប្រសូត ទ្រង់ត្រាស់ដឹងនូវសម្មាសម្ពោធិញ្ញាណ និងទ្រង់រលត់ខន្ធចូលបរិនិព្វាន ។ ដូចនេះព្រះពុទ្ធទ្រង់ប្រសូត ត្រាស់ដឹង និង បរិនិព្វាន សុទ្ធតែក្នុងថ្ងៃពេញបូណ៌មី (១៥កើត) ខែពិសាខ ខុសគ្នាតែឆ្នាំប៉ុននោះ ។

តាមទំនាមពិធីបុណ្យពិសាខបូជា ប្រព្រឹត្តទៅនៅវេលាយប់ក្នុងវត្ត។ ដូចនេះហើយ បានជាគេឃើញនៅគ្រប់វត្តអារាម មានអុជគ្រឿងប្រទីបផ្កាលាបូជាភ្លឺព្រោងព្រាត ហើយមានមហាជនប្រុស-ស្រី-ក្មេង-ចាស់ ប្រកបដោយគ្រឿងសក្ការៈបូជា មានផ្កាភ្ញី ទៀនធូប ជាដើម ទៅប្រជុំគ្នាយ៉ាងអ៊ឹកធឹក ។ នៅយប់នោះ រហូតដល់ភ្លឺ គេនាំគ្នាស្តាប់ការសំដែងទេសនាអំពីពុទ្ធប្រវត្តិ តាំងពីដើមរហូតដល់ចប់ ដើម្បីអោយមានបសាទសទ្ធា ចំពោះព្រះរតនត្រ័យកាន់តែខ្លាំងក្លាឡើង ។

តាមការស្រាវជ្រាវ គេបានដឹងថា បុណ្យពិសាខបូជាទំនងជាធ្វើនៅក្រោយពុទ្ធបរិនិព្វានច្រើនរយឆ្នាំ ។ គេថាប្រទេសឥណ្ឌានិងប្រទេសលង្កា បានប្រារព្ធពិធីបុណ្យនេះយូរយារមកហើយ ។ ចំណែកប្រទេសសៀម និងប្រទេសខ្មែរ ទើបនឹងចាត់ចែងធ្វើនៅគ្រិស្តសតវត្ស ទី១៩នេះ។ នៅប្រទេសសៀម ស្តេច រាមា បានផ្តើមធ្វើនៅ ឆ្នាំ ១៨១៧ ។ ចំណែកនៅប្រទេសខ្មែរ បុណ្យពិសាខបូជា ត្រូវបានចាប់ធ្វើឡើងនៅឆ្នាំ ១៨៥៥ ដោយព្រះមហា ប៉ាន ដែលស្តេចសៀមបានបញ្ជូនមកកាន់ឧត្តុង្គ តាមសេចក្តីស្នើសុំរបស់ព្រះបាទ អង្គឌួង ។ ដំបូង ពិធីបុណ្យនេះប្រារព្ធឡើងដោយគណៈធម្មយុត្តិក៍ ហើយក្រោយមក ទើបជ្រួតជ្រាបទៅដល់គណៈ

មហានិកាយ (យល់ព្រមដោយព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ) ។

ខ- បុណ្យមាឃបូជា.-

មាឃបូជា គឺជាពិធីបូជាមួយយ៉ាងធំដែរ ដែលពុទ្ធសាសនិកនាំគ្នាប្រារព្ធធ្វើនៅថ្ងៃពេញបូណ៌មី ខែមាឃ ។ គេកំណត់យកថ្ងៃពេញបូណ៌មី (១៥ កើត) ខែមាឃ ព្រោះថ្ងៃ-ខែនេះទាក់ទងទៅនឹងពុទ្ធប្រវត្តិដូចពិសាខបូជាដែរ ។ គឺនៅថ្ងៃពេញបូណ៌មីខែមាឃ ក្នុងឆ្នាំដំបូង ដែលព្រះពុទ្ធបានត្រាស់ដឹង (ក្នុងព្រះជន្មាយុ ៣៥ វស្សា) មានមហាសន្និបាតមួយដែលមានព្រះអរហន្តចំនួន ១២៥០ អង្គ (ក្រុមបុរាណជដិល ១០០០ ក្រុមអគ្គសាវ័ក ២៥០) ។ នៅពេលជួបជុំគ្នា ព្រះពុទ្ធទ្រង់សំដែងឱវាទបាតិមោក្ខ ហើយទ្រង់តាំង សារីបុត្រ ជាបឋមសាវ័ក ព្រះ មោគ្គល្លាន ជាទុតិយសាវ័ក ។

ក្នុងបច្ឆិមវ័យ លុះព្រះជន្មគំរប់ ៨០ វស្សា មុនថ្ងៃបរិនិព្វាន ៣ ខែ គឺនៅថ្ងៃពេញបូណ៌មីខែមាឃ មានក្រុងមារមកនិមន្តព្រះពុទ្ធអោយចូលបរិនិព្វាន ព្រះអង្គទ្រង់ឆ្លើយប្រាប់មារថា ព្រះអង្គនឹងបរិនិព្វាននៅ ៣ ខែទៀត គឺដល់ថ្ងៃពេញបូណ៌មី ខែពិសាខខាងមុខ ។ នៅពេលព្រះអង្គទ្រង់ដាក់ព្រះជន្មាយុសង្ខារនោះ មានការកក្រើកញាប់ញ័រផែនដីយ៉ាងខ្លាំង ព្រមទាំងផ្គរលាន់កងរំពងពេញផ្ទៃមេឃ ។ អាស្រ័យដោយថ្ងៃពេញបូណ៌មី ខែមាឃ ជាថ្ងៃអស្ចារ្យ ២ បែបនេះហើយ (ប្រជុំអរហន្ត

និងដាក់អាយុសង្ខារ) បានជាពុទ្ធបរិស័ទនាំគ្នារៀបចំគ្រឿងសក្ការៈបូជាព្រះរតនត្រ័យ រំលឹកដល់ថ្ងៃខួបនោះជាប្រពៃណី ។ នៅប្រទេសខ្មែរ គេផ្តើមធ្វើបុណ្យមាឃបូជានៅឆ្នាំប្រហែលគ្នានឹងបុណ្យពិសាខបូជាដែរ ។

ពិធីបុណ្យមាឃបូជា ប្រព្រឹត្តទៅនៅពេលយប់ក្នុងវត្តអារាមនីមួយៗ។ តាមទំនាមពុទ្ធបរិស័ទត្រូវដើរប្រទក្សិណព្រះវិហារ ៣ ជុំសិនមុននឹងចូល ។ គេយកទេយ្យវត្ថុរៀបដាក់នៅមុខពុទ្ធរូប រួចអុជទៀនធូប ។ លុះជួបជុំគ្នាហើយ ព្រះសង្ឃ ១ អង្គ ដែលចាស់វស្សាជាងគេសូត្រសិក្ខាបទ ។ បន្ទាប់មកព្រះសង្ឃ ២ អង្គ ដែលគង់នៅមុខទេយ្យវត្ថុសូត្រសរសើរគុណព្រះពុទ្ធ (ពុទ្ធគុណ) លុះចប់បទខាងដើម ព្រះសង្ឃមួយអង្គសំដែងទេសនា អំពីជីវប្រវត្តិរបស់ព្រះពុទ្ធ ។ ការសូត្រពុទ្ធគុណនិងការសំដែងទេសនា ប្រព្រឹត្តឆ្លាស់គ្នារហូតដល់អធ្រាត្រ ជួនកាលរហូតដល់ភ្លឺ ។ ពេលនោះគេប្រគេនយាគូដល់ព្រះសង្ឃ ដើម្បីបញ្ចប់ពិធីបុណ្យ ។

គ- បុណ្យភ្ជុំបិណ្ឌ.-

តាមទំនាម គេធ្វើពិធីបុណ្យកាន់បិណ្ឌចំនួន១៥ថ្ងៃ គឺចាប់ផ្តើមធ្វើតាំងពីថ្ងៃ ១ រោចរៀងទៅដល់ថ្ងៃ ១៥ រោច ខែ ភទ្របទ ។ ថ្ងៃ ១ រោចដល់ទៅ ១៤ រោច គឺថ្ងៃកាន់បិណ្ឌ រឺ ដាក់បិណ្ឌ ។ ថ្ងៃ ១៥ រោច គឺថ្ងៃភ្ជុំបិណ្ឌ ព្រោះថ្ងៃនេះ អ្នកស្រុកតែងមកប្រជុំគ្នាធ្វើនៅក្នុងវត្តគ្រប់ៗគ្នា ។ ពាក្យថា “បិណ្ឌ” បានន័យថា ពំនូតបាយ ដែលគេឧទ្ទិសដល់ខ្មោចដែល

បានស្លាប់ទៅ ។ សព្វថ្ងៃ បាយបិណ្ឌ គឺពំនូតបាយដំណើប ចំអិនជាមួយខ្ទិះដូង ហើយលាយជាមួយគ្រឿងផ្សំផ្សេងៗទៀត ទៅតាមការនិយមរបស់អ្នកស្រុកក្នុងតំបន់នីមួយៗ ។ គេដាក់បាយបិណ្ឌក្នុងចានមួយយកទៅវត្ត ។ នៅកណ្ដាលបាយបិណ្ឌ មានបាយបិតបូរដែលគេដាក់លើជើងពានតូចមួយ ។ បាយបិតបូរ ដូចគ្នានឹងបាយបិណ្ឌដែរ ប៉ុន្តែគេធ្វើរាងស្រួចដូចសាជី ហើយធ្វើតំរបស្លឹកចេកគ្របពីលើ ដោយចោះកំពូលទុកដោត ទៀន ធូប និងផ្កា ។ នៅតំបន់ខ្លះ គេធ្វើបាយបិណ្ឌដាក់ក្នុងកន្ទោងចំនួន ៨ ព័ទ្ធជុំវិញបាយបិតបូរ ហើយក្នុងកន្ទោងនីមួយៗ មានពំនូតបាយបិណ្ឌពី១ដុំទៅ ១៥ ដុំ ។

ក្រៅពីដង្វាយផ្សេងៗ នៅក្នុងសាលាបុណ្យនៃវត្ត គេនាំគ្នារៀបចំតុបតែងធ្វើ **ផ្កាបិណ្ឌ** ដែលមានរាងមូលស្រួចដូចសាជី ។ នៅលើកំពូលផ្កាបិណ្ឌ គេធ្វើរូបហង្សទ្រទៀនដែលគេអុជរាល់យប់នៅពេលកាន់បិណ្ឌ ។ គេថា ផ្កាបិណ្ឌនេះ ជាដង្វាយចំពោះព្រះចូឡាមណី ។

មុនថ្ងៃភ្ជុំបិណ្ឌ ១ ថ្ងៃ គឺថ្ងៃ ១៤ រោច នៅតាមផ្ទះនីមួយៗ គេនិយមធ្វើនំអន្សម នំគម នំផ្លែសំរាប់យកទៅប្រគេនលោក ឧទ្ទិសដល់អ្នកបានស្លាប់ទៅហើយផង ចែកចាយដល់អ្នកជិតខាង រឺមិត្តភក្តិផង ។ នៅវេលាយប់នៃថ្ងៃនោះ នៅឯវត្តមានធ្វើពិធីបង្សុកូលដល់វិញ្ញាណក្ខន្ធអ្នកដែលបានបាត់បង់ជីវិតទៅហើយ មានការសូត្រធម៌ និងសំដែងទេសនារហូតដល់ភ្លឺ ។ លុះស្អែកឡើង ថ្ងៃ ១៥ រោច ខែភទ្របទ ដែលជាថ្ងៃចុងក្រោយនៃពិ

ធីកាន់បិណ្ឌ ហើយដែលជាថ្ងៃសំខាន់ជាងគេ អ្នកស្រុកគ្រប់ផ្ទះនាំគ្នាធ្វើដំណើរទៅប្រជុំនៅវត្ត ។ អ្នកខ្លះកាន់បាយបិណ្ឌ បាយបិតបូរខ្លះកាន់នំអន្សម នំគម នំផ្លែ និងនំចំណីផ្សេងៗ ខ្លះទៀតកាន់ចានស្រាក់ដាក់ចង្ហាន់ទៅប្រគេនព្រះសង្ឃ ។

ក្រៅពីពិធីកាន់បិណ្ឌដែលធ្វើនៅវត្ត មានពិធីសែនព្រេននៅតាមផ្ទះនីមួយៗ នៅវេលាយប់នៃថ្ងៃបង្ហើយនោះ ។ នៅកណ្ដាលល្វែងផ្ទះ គេក្រាលកន្ទេលមួយ ហើយដាក់ខ្នើយមួយនៅលើក្បាលកន្ទេលនោះ រួចយកសំពត់សមកក្រាលពីលើខ្នើយ និងកន្ទេលមួយជាន់ទៀត ។ នៅជុំវិញកន្ទេលគេរៀបចាស ម្ហូប នំ ចំណី បាយបិតបូរ បាយបិណ្ឌ ផ្តិលទឹក ពានស្លាម្លូ ពានបារី ។ រួចហើយគ្រួសារទាំងអស់ត្រូវមកអង្គុយជុំវិញរណ្ដាប់ទាំងនោះ ។ លុះជុំគ្នាហើយមេគ្រួសារអុជ ទៀន ធូប អញ្ជើញវិញ្ញាណក្ខន្ធដូនតាមកពិសាក្រយានេះអោយបរិបូណ៌ ហើយសុំអោយជួយថែទាំកូនចៅដែលនៅរស់អោយបានសុខសប្បាយផង ។

លុះព្រឹកព្រហាមឡើង គេរៀបដាក់នំចំណីក្នុងកូនទូកធ្វើអំពីដើមចេក ហើយបណ្ដែតលើទឹក ដើម្បីជូនដំណើរដូនតាទៅវិញ ។

ចំពោះកាលបរិច្ឆេទនៃការចាប់ផ្ដើមធ្វើបុណ្យភ្ជុំបិណ្ឌនេះ នៅស្រុកខ្មែរពុំមានឯកសារណានិយាយអោយបានច្បាស់លាស់ទេ ។ គេប្រទះឃើញរាជពង្សាវតារក្រុងកម្ពុជា ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទអង្គឌួង (១៨៤៨-១៨៥៩) ដែលបាននិយាយអំពីរឿងបុណ្យភ្ជុំបិណ្ឌបន្តិចថា : “ថ្ងៃ ១ រោច ខែភទ្របទ កាន់បិណ្ឌក្នុងព្រះរាជវាំង ថ្ងៃ ១៤ រោច ខែភទ្របទ ព្រះរាជា

ទ្រង់ចេញផ្កាយព្រះបិតរ ថ្ងៃ ១៥ រោច ខែភទ្របទ ទេសនា គាថាពាន់"។

តើហេតុអ្វីបានជាគេនិយមធ្វើបុណ្យភ្ជុំបិណ្ឌក្នុងរនោច ខែភទ្របទ? គម្ពីរនានាខាងពុទ្ធសាសនាបានចែងថា "មនុស្សដែលស្លាប់ទៅ" តែងទៅកើតក្នុងកំណើតផ្សេងៗ តាមផលនៃកម្ម។ មនុស្សចិត្តអាក្រក់ ដែលបានធ្វើអំពើបាបផ្សេងៗ លុះស្លាប់ទៅតែងទៅកើតក្នុងកំណើតមួយហៅថា "ប្រេត"។ គម្ពីរមិលិន្ទបញ្ហាសំដែងថា ប្រេតមាន ៤ ពួកគឺ ៖

- ប្រេតដែលចិញ្ចឹមជីវិតដោយខ្ទុះឈាម
- ប្រេតដែលស្រេកឃ្លានអាហារជានិច្ច
- ប្រេតដែលភ្លើងឆេះជានិច្ច
- ប្រេតដែលចិញ្ចឹមជីវិតដោយផលដែលបុគ្គលដទៃឧទ្ទិសអោយ ។

គឺពួកប្រេតទី ៤ នេះហើយ ដែលគេតែងធ្វើបុណ្យភ្ជុំបិណ្ឌឧទ្ទិសផលវិសេសអោយ ។ គេនិយមរើសយកថ្ងៃរនោច ខែភទ្របទ ព្រោះពេលវេលានោះព្រះចន្ទពុំសូវមានពន្លឺ ហើយចេះតែងងឹតទៅៗ ។ ឱកាសនោះហើយដែលយមរាជដោះលែងពួកប្រេតទាំងនោះ អោយមករស់នៅលាយឡំជាមួយមនុស្ស ចាំទទួលភាគផលដែលបងប្អូនធ្វើបុណ្យឧទ្ទិសអោយ ព្រោះពួកប្រេតខ្លាចពន្លឺណាស់ ។ ប្រសិនបើក្នុងរយៈ ១៥ ថ្ងៃពួកប្រេតបានដើររកគ្រប់ ៧ វត្ត ពុំឃើញមានបងប្អូនណាធ្វើបុណ្យបញ្ជូនកុសលទៅអោយទេ ពួកប្រេតនោះ នឹងអត់បាយ អត់ទឹក ស្រេកឃ្លានវង្វេងទាំងក្រៃលែង ហើយនឹងជេរប្រទេចផ្ដាសាពួកញាតិកាទាំងឡាយ អោយវិនាសហោចទ្រព្យ

សម្បត្តិ ព្រាត់ប្រាស់ ម្ដាយ ឪពុក ប្ដីប្រពន្ធ កូនចៅ ញាតិផៅទាំង ៧សន្ដាន ជាដើម ។

ឃ- បុណ្យចូលឆ្នាំ.-

មនុស្សគ្រប់ជាតិសាសន៍តែងប្រារព្ធធ្វើពិធីបុណ្យចូលឆ្នាំថ្មី ។ គេនិយមកំណត់ពេលវេលានិងរៀបចំពិធីនៃបុណ្យនេះប្លែកៗគ្នាស្របទៅតាមជំនឿ ទំនៀមទំលាប់ និងប្រពៃណីរបស់គេ ។ ជនជាតិខ្មែរយើងបាននាំគ្នាធ្វើបុណ្យចូលឆ្នាំតាំងពីបុរាណកាលរៀងរាល់ឆ្នាំរហូតមក ។ យើងមានឯកសារជាច្រើនស្ដីពីបុណ្យចូលឆ្នាំ ។

បុព្វហេតុដែលនាំអោយបញ្ចប់ឆ្នាំចាស់ហើយចូលឆ្នាំថ្មីនេះ ដោយអ្នកខ្លះមានជំនឿតាមរឿងព្រេងមួយដែលមានសេចក្ដីជាអាទិ៍ថា "កបិលមហាព្រហ្ម បានចោទប្រស្នា ៣ ខ ដល់ធម្មបាលកុមារ ជាកូនសេដ្ឋីដែលបានរៀនចេះចប់នូវត្រៃវេទ និងចេះភាសាបក្សីទាំងពួង ហើយបានសន្យាថា បើដោះស្រាយមិនរួចទេ នឹងកាត់ក្បាល ធម្មបាល ផ្ទុយទៅវិញ បើស្រាយប្រស្នានោះរួច កបិលមហាព្រហ្ម នឹងកាត់ក្បាលវិញ ។ ធម្មបាល ទាល់ប្រាជ្ញា ប៉ុន្តែទីបំផុតបានស្ដាប់សត្វឥន្ទ្រី ញី-ឈ្មោល សន្ទនាគ្នាអំពីប្រស្នានោះ ទើបបានយល់ឡើង ហើយដល់ថ្ងៃកំណត់ ក៏បានឆ្លើយថា :

ខ ទី ១- វេលាព្រឹកសិរីស្ថិតនៅមុខ ទើបមនុស្សត្រូវយកទឹកលុបមុខ ។

ខ ទី ២- វេលាថ្ងៃត្រង់សិរីស្ថិតនៅទ្រូង ទើបមនុស្សត្រូវយកទឹកមកលាងទ្រូង ។

ខ ទី ៣-វេលាល្ងាចសិរីស្ថិតនៅជើង ទើបមនុស្សត្រូវយកទឹកលាងជើង។

កបិលមហាព្រហ្ម ត្រូវកាត់ក្បាលបូជា **ធម្មបាល** ហើយអោយកូនស្រីទាំង ៧ នាក់ យកពានមកទទួលក្បាល រួចអោយកូនច្បងហែប្រទក្សិណភ្នំព្រះសុមេរុ ៦០ នាទី ទើបយកទៅទុកក្នុងមណ្ឌបនៅក្នុងគុហា**គន្ធមាលី** នៃភ្នំកៃលាស ។ លុះគំរប់ឆ្នាំសង្ក្រាន្ត ទេពធីតា ទាំង ៧ ក៏ផ្លាស់វេនគ្នាហែក្បាលកបិលមហាព្រហ្មប្រទក្សិណភ្នំព្រះសុមេរុ រាល់ៗឆ្នាំរហូតមក ” ។ ហេតុនេះហើយបានជាមានសង្ក្រាន្ត រឺទំនាមដាច់ឆ្នាំចាស់ចូលឆ្នាំថ្មីនេះ ។

អ្នកខ្លះទៀតមានជំនឿថា ក្នុងរវាង ១ ឆ្នាំដែលរស់នៅ ជួនកាលគេជួបប្រទះចង្រៃឧបទ្រព ជួនកាលមានជំងឺប្រចាំកាយ ជួនកាលទៀតបានប្រព្រឹត្តអំពើសៅម៉ងផ្សេង ៗ ជាដើម ។ លុះផុតឆ្នាំចាស់នេះទៅ គេធ្វើបុណ្យ គេស្លៀកពាក់ថ្មី ៗ ដើរលេងអោយសប្បាយ អោយអស់កង្វល់ អោយបាត់នឿយហត់ រួចទើបចាប់ផ្តើមសាងជីវភាពថ្មី អោយបានជួបប្រទះសុភមង្គលគ្រប់ប្រការនិងអាយុយឺនយូរតទៅមុខទៀត ។

តាមទំនាម ពិធីចូលឆ្នាំប្រព្រឹត្តទៅចំនួន ៣ ថ្ងៃ ។ ថ្ងៃដំបូងជាថ្ងៃ**មហាសង្ក្រាន្ត** ថ្ងៃទី ២ ជាថ្ងៃ **វនបត** ថ្ងៃទី ៣ ជាថ្ងៃ **ឡើងស័ក** ។ ឯការកំណត់ខែ ថ្ងៃ ម៉ោង នាទី ដែលឆ្នាំចាស់ត្រូវផុតកំណត់ហើយដែលទេព្តាឆ្នាំថ្មីត្រូវចុះមកទទួលពីវេណពីទេព្តាឆ្នាំចាស់នោះ គេអាចដឹងបានយ៉ាងទៀងទាត់ ដោយអាស្រ័យក្បួនហោរាសាស្ត្រតាមបែបបុរាណ គឺ: ក្បួនមហាសង្ក្រាន្តនេះឯង ។

នៅប្រទេសខ្មែរ តើថ្ងៃចូលឆ្នាំថ្មីត្រូវលើខែណា? ថ្ងៃណា? ចាប់ពីគ្រឹមសម័យក្រុងនគរធំឡើងទៅ ខ្មែរយើងប្រើចន្ទគតិ (វិធីដើរនៃព្រះចន្ទ) ទើបកំណត់យកខែ មិគសិរ ជាខែចូលឆ្នាំហើយជាខែទី ១ ខែកត្តិកជាខែទី ១២ ។

លុះក្រោយមក ទើបគេនិយមប្រើសុរិយគតិ (វិធីដើរនៃព្រះអាទិត្យ) ជាសំខាន់វិញ ហើយកំណត់ចូលឆ្នាំក្នុងខែចេត្រ (ខែទី ៥) ដែលជាដើមឆ្នាំកំណត់ព្រះអាទិត្យចូលកាន់មេសរាសី ឯថ្ងៃចូលឆ្នាំរមែងត្រូវលើថ្ងៃទី ១៣ នៃខែមេសៈ (ចេត្រ) រៀងរាល់ឆ្នាំ ប៉ុន្តែយូរ ៗ ទៅប្រហែលជាមានភ្លាត់ម្តង ៗ ចូលឆ្នាំក្នុងថ្ងៃទី ១៤ ក៏មានខ្លះដែរ ។ មហាសង្ក្រាន្តដែលប្រើរបៀបគន់គូរតាមសុរិយគតិ មានឈ្មោះថា “ **សាមញ្ញសង្ក្រាន្ត** ” (ព្រះអាទិត្យដើរត្រង់ពីលើក្បាលជាសង្ក្រាន្ត) ។ ឯមហាសង្ក្រាន្ត ដែលប្រើរបៀបគន់គូរតាមចន្ទគតិហៅថា “ **អាយន្តសង្ក្រាន្ត** ” (ពេលដែលព្រះអាទិត្យដើរបញ្ឆៀងមិនត្រង់ពីលើស្មោះ) ។ គេនៅប្រើចន្ទគតិអែបគ្នានិងសុរិយគតិដែរ ព្រោះចន្ទគតិមានទំនាក់ទំនងនឹងពុទ្ធបញ្ញត្តិ ជាច្រើន ។ ចំណែកឯថ្ងៃចូលឆ្នាំតាមចន្ទគតិមិនបានទៀងជាថ្ងៃណាមួយទេ ជួនកាលចូលឆ្នាំក្នុងវេលាខ្មើត ជួនកាលទៀតក្នុងវេលារនោចទៅវិញ ប៉ុន្តែនៅក្នុងរវាង ១ ខែ គឺមិនមុនថ្ងៃ ៤ កើតខែចេត្រ និងមិនហួសថ្ងៃ ៤ កើត

ខែពិសាខទេ ដូចនេះឃើញថា សង្ក្រាន្តខ្លះធ្លាក់ទៅក្នុងខែពិសាខក៏មាន ។

ក្រៅពីនេះ យើងមានឯកសារខ្លះទៀតដែលបញ្ជាក់ថា ខ្មែរយើងប្រារព្ធពិធីចូលឆ្នាំនៅខែចេត្រ ដូចជាអត្ថបទរបស់លោក ជីវ៉ាតាវ៉ាន់ ថា នៅខែចេត្រខ្មែរយើងបានធ្វើបុណ្យដោយមានលេងល្បែងបោះឈូងផង ហើយមានប្រមូលព្រះពុទ្ធរូបពីគ្រប់ទិសទីមកស្រង់ទឹកផង ។ ឯសិលាចារឹកនៅប្រាសាទព្រះខាន់ ក៏បានចែងថា ខ្មែរបានធ្វើបុណ្យក្នុងខែចេត្រដែរ ។

ចំពោះពិធីផ្សេង ៗ ក្នុងឱកាសទទួលឆ្នាំថ្មី ខ្មែរយើងបានរៀបចំតាមប្រពៃណីដូចតទៅនេះ :

នៅពេលមុនចូលឆ្នាំ គេនាំគ្នាប្រុងប្រៀបរកស្បៀងអាហារ សំអាតផ្ទះសម្បែង កាត់សំលៀកបំពាក់ថ្មី ៗ ជាដើម ។ ថ្ងៃចូលឆ្នាំមកដល់ គេរៀបពលីការចាំទទួលទេព្តាថ្មីដែលមានជាអាទិ៍ : ទៀន ៥ ធូប៥ ផ្កា ៥ លាជ ៥ បាយសី ៥ ថ្នាក់ ១ គូ បាយសីបាក្លាម ១ គូ ស្លាធម៌ ១ គូ ស្លាបារី ១ ពាន ផ្កា ផ្លែឈើ ។ លុះរណ្តាប់រៀបរួចស្រេចហើយ គេនាំកូនចៅអន្តេវាសិកជុំគ្នានៅជិតកន្លែងរៀបពលីការនោះ ហើយអុជទៀនធូបបន់ស្រន់សុំសេចក្តីសុខចំរើនគ្រប់ប្រការពីទេព្តាថ្មី រួចនាំគ្នាសូត្រនមស្ការថ្វាយបង្គំព្រះហើយក៏បែកគ្នាទៅ ។ ឯពិធី ៣ ថ្ងៃនៃថ្ងៃចូលឆ្នាំនោះគឺ :

ថ្ងៃទី ១.– គេយកចង្ហាន់ទៅប្រគេនព្រះសង្ឃនៅវត្ត ។ ពេលល្ងាចគេនាំគ្នាដញ្ជូនខ្សាច់សាងវាលុកចេតិយ នៅជុំវិញព្រះវិហារវិជុំវិញដើមពោធិណាមួយក្នុងវត្តនោះ ។ នៅពេលព្រលប់គេប្រគេនភេសជ្ជៈដល់ព្រះសង្ឃនិមន្តលោកចំរើនព្រះបរិត្ត និងសំដែងធម្មទេសនា ។

ថ្ងៃទី ២ – កូនចៅជូនសំលៀកបំពាក់ និងចំណី លុយកាក់ដល់អ្នកមានគុណមានឪពុកម្តាយជីដូនជីតាជាដើម ។ គេធ្វើទានដល់មនុស្សបំរើ អ្នកក្រីក្រទៀត ។ ពេលរសៀល គេនាំគ្នាទៅពូនភ្នំខ្សាច់ទៀត ហើយសូត្រធម៌អធិដ្ឋានភ្នំខ្សាច់ដែលគេសន្មតទុកដូចជាទ្រាមណីចេតិយ ហើយនិមន្តព្រះសង្ឃប័ង្សុកូលចេតិយ បញ្ជូនមគ្គផលដល់វិញ្ញាណក្ខន្ធបងប្អូនដែលបានស្លាប់ទៅហើយ ។

ថ្ងៃទី៣.– ពេលព្រឹកនិមន្តព្រះសង្ឃឆ្លងភ្នំខ្សាច់ ។ ពេលល្ងាចនិមន្តព្រះសង្ឃស្រង់ទឹក (តាមការនិយមនៃស្រុកខ្លះ) និងស្រង់ព្រះពុទ្ធរូប ។

នៅក្នុងឱកាសចូលឆ្នាំថ្មីនេះ បណ្តាជននាំគ្នាលេងល្បែងប្រជាប្រិយកំសាន្តជាច្រើន ដូចជាលេងបោះឈូង បោះអង្គុញ ទាញព្រ័ត្រ មានរបាំត្រុដិ (ច្រើននៅបាត់ដំបង-សៀមរាប) ជាដើម ។

* * *

ផ្នែកទី៣

សង្គមធម៌

របបសង្គមខ្មែរ

(27 - 28 - 29 - 30 - 31 - 32 - 33)

ក្រៅពីវប្បធម៌ របបសង្គមក៏មានមុខងារសំខាន់ណាស់ដែរក្នុងការគូសបញ្ជាក់លក្ខណៈរបស់ប្រជាជាតិនីមួយៗ ។ តើអ្វីទៅដែលហៅថារបបសង្គម ហើយមានសារៈសំខាន់យ៉ាងដូចម្ដេចខ្លះ ?

របបសង្គមនីមួយៗមានធាតុសំខាន់៣ជាមូលដ្ឋានគឺ នយោបាយ សេដ្ឋកិច្ច និងសង្គមកិច្ច ។

នយោបាយ (នយ + ឧបាយ) គឺជាឧបាយក្នុងការដឹកនាំសង្គមមនុស្សអោយដើរឆ្ពោះទៅរកគោលដៅណាមួយ ។ អ្នកនយោបាយដែលកាន់កាប់វាសនារបស់ប្រទេសជាតិនីមួយៗ មានភារកិច្ចត្រិះរិះរកឧបាយយ៉ាងណា អោយប្រទេសជាតិនោះបានរស់រានមានជីវិតយូរ

អង្វែងតទៅ ព្រមទាំងបានប្រកបដោយសេចក្ដីសុខចំរើនគ្រប់វិស័យទៀតផង ។ ជនជាតិមននិងជនជាតិចាម ដែលបណ្ដោយអោយធ្លាក់ខ្លួនក្នុងឋានៈជាអ្នកឥតមានរដ្ឋ ឥតមានទឹកដីផ្ទាល់ ឥតមានអធិបតេយ្យ បង្ហាញអោយឃើញថា ខុះការប៉ិនប្រសប់ក្នុងរឿងនយោបាយ ។ ឯជនជាតិខ្មែរយើងក្នុងសម័យមុនៗ ដែលបានបណ្ដោយអោយបែកបាក់សាមគ្គី ជាហេតុនាំអោយបាត់បង់ទឹកដី ហើយរិះៗតែរលាយជាតិអស់នៅ ស.វ. ទី ១៨-១៩ ក៏ឃើញថាមានការឆ្គាំឆ្គងប្រហែសច្រើនក្នុងផ្នែកនយោបាយនេះដែរ ។

ដោយហេតុតែនយោបាយមានមុខងារសំខាន់ក្នុងការដឹកនាំប្រទេសជាតិនីមួយៗ នេះហើយ បានជាវាមានឥទ្ធិពលខ្លាំងទៅលើវិស័យឯទៀតៗ មានវប្បធម៌ សេដ្ឋកិច្ច និងសង្គមកិច្ច ជាដើម (នយោបាយវប្បធម៌-នយោបាយសេដ្ឋកិច្ច-នយោបាយសង្គមកិច្ច ។ល។) ។

សេដ្ឋកិច្ច (សេដ្ឋ + កិច្ច) គឺសកម្មភាពទាំងឡាយណាដែលដើរឆ្ពោះទៅរកការបង្កើត ការប្រើប្រាស់ ការដូរនិងការចែកផលសំរាប់សេចក្ដីត្រូវការរបស់សង្គមមនុស្ស ។ សត្វតិរច្ឆានមិនចេះធ្វើសកម្មភាពសេដ្ឋកិច្ចទេ ការដែលវាស្វែងរកចំណីអាហារសំរាប់បំពេញសេចក្ដីស្រេកឃ្លានរបស់វា គឺធ្វើតែទៅតាមសភាវគតិប៉ុណ្ណោះ ។

សង្គមកិច្ច (សង្គម + កិច្ច) គឺកិច្ចការទាំងឡាយ ដែលមានគោលដៅបំរើផលប្រយោជន៍រួមរបស់សង្គម ។ ការចែកដីធ្លី-ផ្ទះសំបែង ការលើក

ផ្លូវថ្នល់ ការសង់ស្ពាន សាលារៀន មន្ទីរពេទ្យ ការជួយសង្គ្រោះជនរងគ្រោះដោយសង្គ្រាម រឺដោយមហាភ័យធម្មជាតិ ការបង្ក្រាបល្បែងស៊ីសង ការកំចាត់ជនទុច្ចរិត ។ល។ ទាំងនេះសុទ្ធតែជាកិច្ចការសំរាប់សំរាលទុក្ខវេទនា រឺផ្តល់សេចក្តីសុខស្រួលដល់សង្គមនេះឯង ។

ក - នយោបាយខ្មែរ. -

ខ្មែរយើងជាជាតិមានចំណាស់ : ការសិក្សាស្រាវជ្រាវបានបង្ហាញអោយឃើញថា ខ្មែរជាជាតិមួយស្ថិតនៅក្នុងអំបូរខ្មែរ-មន ដែលជាអំបូរមនុស្សមួយកកើតឡើងនៅភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍នេះ ។ ក្នុងសម័យបុព្វប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏យូរលង់ហើយ សង្គមខ្មែរប្រហែលជាស្ថិតលើការរៀបចំជាក្ន **សម្ព័ន្ធ** (tribus) ។ រដ្ឋខ្មែរមានរូបរាងច្បាស់លាស់នៅដើមគ្រិស្តសករាជ ។ ថានៈជារដ្ឋនេះ បើតាមយោបល់របស់អ្នកប្រាជ្ញខ្លះថាបានមកពីឥទ្ធិពលឥណ្ឌា ។ ចំណែកយើង យើងមិនយល់ស្របទាំងស្រុងទេ ព្រោះនៅពេលដែលព្រាហ្មណ៍ហ៊ុនទៀនមកដល់ នាងសឹងយើបានលើកទ័ពទៅតទល់និងអ្នកចំណូលថ្មី ។ ត្រង់នេះសអោយឃើញថា នៅសម័យនោះសង្គមខ្មែរមានការរៀបចំយ៉ាងម៉ត់ចត់ទៅហើយ រឺក៏ថាខ្មែរ**មានរដ្ឋរួចហើយក៏ថាបាន** ព្រោះធាតុសំខាន់ៗដែលផ្គុំជារដ្ឋ គឺ ទឹកដី មនុស្ស របបគ្រប់គ្រងនិងអធិបតេយ្យមានគ្រប់សព្វអស់ទៅហើយ ។

រដ្ឋខ្មែរមានការចំរើនលូតលាស់ជាលំដាប់ ហើយបានឡើងដល់ថានៈជាកំពូលនៅ ស.វ.ទី ១២ នៅពេលដែលយើងកសាងប្រាសាទអង្គរវត្ត ។ ចាប់ពីស.វ.ទី ១៣ ខ្មែរយើងធ្លាក់អាប់អោនជាលំដាប់រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។ តើមូលហេតុស្ថិតនៅត្រង់ណា?

គួរគប្បីជ្រាបថា នៅមុនព្រឹត្តិការណ៍ ១៨ មីនា ១៩៧០ ប្រទេសខ្មែរយើងស្ថិតនៅក្នុងរបបរាជាធិបតេយ្យ :

– ពីស.វ. ទី ១ ដល់ស.វ.ទី ១៤ រាជាធិបតេយ្យខ្មែរមានឈ្មោះថាសម្បូរណាញាសិទ្ធិរាជ (monarchie absolue) ។ នៅមុនសម័យអង្គរព្រះរាជាជាតំណាងអាទិទេព ដល់មកសម័យអង្គរលទ្ធិទេវរាជបានផ្តល់អោយព្រះរាជានូវថានៈជាអាទិទេព ។ វត្ថុជានិមិត្តរូបទេវរាជជាលិង្គព្រះឥសូរដែលគេត្រូវតំកល់លើប្រាសាទភ្នំ ជាតំណាងភ្នំព្រះសុមេរុ ។

– ពី ស.វ. ទី ១៥ ដល់ដើម ស.វ. ទី ២០ រាជាធិបតេយ្យខ្មែរ ជារាជាធិបតេយ្យជ្រើសរើស (monarchie élective) : មានអន្តរាគមន៍របស់ពួកមន្ត្រីសេនាបតី ក្នុងការជ្រើសរើសព្រះរាជាថ្មីអោយឡើងសោយរាជ្យជាតំណាងវង្ស ។

– នៅពាក់កណ្តាល ស.វ. ទី២០ រាជាធិបតេយ្យខ្មែរជារាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ (monarchie constitutionnelle) ។

ក្នុងរបបរាជាធិបតេយ្យ អំណាចទាំងឡាយចេញមកពីព្រះរាជា អំណាចសំខាន់ទាំងបីគឺ : នីតិបញ្ញត្តិ នីតិប្រតិបត្តិ និងនីតិតុលាការ សុទ្ធ

តែមានប្រភពចេញពីស្ដេចផែនដី ។ ក្នុងសម័យបុរាណ ព្រះរាជាកាន់កាប់នយោបាយទាំងក្នុងប្រទេសទាំងក្រៅប្រទេស ព្រះរាជាជា "អម្ចាស់ជីវិតលើត្បូង" មានអំណាចអោយ "ស្លាប់ រឺរស់" ទៅលើសព្វសត្វដែលស្ថិតក្រោមការត្រួតត្រារបស់ព្រះអង្គ ។ តំណែងសំខាន់ៗ ត្រូវធ្លាក់ទៅក្នុងកណ្ដាប់ដៃរបស់វង្សានុវង្ស រឺមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ ។ រចនាសម្ព័ន្ធសក្ដិភូមិ បណ្ដាលអោយមានការប្រណែននិន្ទាឈ្នានីស អោយមានអំពើពុករលួយនិងអយុត្តិធម៌ក្នុងសង្គមគ្រប់បែបយ៉ាង ហើយជាពិសេសគឺបណ្ដាលអោយមានអស្ថិរភាពក្នុងផ្នែកនយោបាយនេះឯង ។

ដូចនេះ ឃើញថាអំណាចរបស់អ្នកដឹកនាំរដ្ឋក្នុងរបបរាជាធិបតេយ្យមានទំហំទូលំទូលាយណាស់ ហើយពុំមានក្បួនច្បាប់ណាអាចមកកំរិតព្រំដែនបានឡើយ ក្រៅតែមនសិការផ្ទាល់របស់អ្នកដឹកនាំនោះតែម្ដង ។ គួរកត់សំគាល់ដែរថា ទោះបីមានគុណវិបត្តិច្រើនបែបយ៉ាងនេះក៏ដោយ ក៏របបរាជាធិបតេយ្យមានលក្ខណៈល្អម្យ៉ាងត្រង់អាចសំរេចកិច្ចការរដ្ឋធំៗ បានឆាប់រហ័សប្រសិនបើអ្នកដឹកនាំមានចិត្តស្នេហាជាតិពិតប្រាកដ ។ តែបើតាមសង្កេតឃើញថា ព្រះរាជាក្នុងសម័យបុរាណច្រើនមិនសូវប្រកបដោយទសពិធរាជធម៌ ច្រើនតែបណ្ដោយអោយតណ្ហាជិះជាន់ គិតប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួនជាងប្រយោជន៍ប្រទេសជាតិ ។ ដោយហេតុនេះហើយ បានជាព្រះរាជានៅសម័យអង្គរ ដោយចង់លើកតំកើងឋានៈព្រះអង្គអោយស្មើអាទិទេព បានតំរូវអោយប្រជារាស្ត្រកសាងប្រាសាទថ្មធំៗជាច្រើន

(ប្រាសាទភ្នំ) ។ បន្ទុកដ៏សែនធ្ងន់នេះរួមនិងចម្បាំងរាំងជល់ដែលមានមិនចេះអស់មិនចេះហើយ ធ្វើអោយរាស្ត្រនឿយណាយយ៉ាងខ្លាំង អស់មានសេចក្ដីទុកចិត្តទៅលើអ្នកដឹកនាំ រហូតដល់មានបដិវត្តន៍យ៉ាងធំនៅស.វ.ទី១៤ ។ ប៉ុន្តែរាជវង្សថ្មីដែលនាយត្រសក់ផ្អែមបានបង្កើតឡើងមិនយូរប៉ុន្មាន ក៏បានធ្លាក់ទៅក្នុងដានចាស់ ។ នៅសម័យដែលខ្មែរយើងលើករាជធានីចេញពីក្រុងអង្គរ អ្នកដឹកនាំរដ្ឋច្រើនតែលោភលន់អំណាច រហូតដល់បែកបាក់សាមគ្គីគ្នា បណ្ដាលអោយមានចម្បាំងបង្ហូរឈាមគ្នាឯងច្រើនលើកច្រើនគ្រា ស្ទើរតែរាប់មិនអស់ (ចម្បាំងសុរិយោទ័យ-ស្រីរាជា-ធម្មរាជា ស.វ.ទី១៥-ចម្បាំងស្រីសុគន្ធបទ-ស្ដេចកន-អង្គចន្ទ ស.វ.ទី១៦ ។ល។) នៅស.វ.ទី១៧ នៅពេលដែលខ្មែរចងស្ពានមេត្រីជាមួយយួន ដោយជ័យជេដ្ឋាទី២រៀបការជាមួយបុត្រីស្ដេចយួន វិបត្តិរាជវង្សមានកាន់តែញឹកញាប់ឡើងស្ទើរតែរកចាំអោយអស់ពុំកើត ។ ប្រទេសត្រូវធ្លាក់ក្នុងភាពច្របូកច្របល់រកទីបំផុតគ្មាន : ដោយគិតតែខាងឈ្នះ តែខាងបានអំណាច គូប្រឆាំងមិនញញើតរត់ទៅសុំជំនួយពីបរទេសជិតខាងអោយគេជួយ ។ នេះហើយជាហេតុនាំអោយបរទេសមានឱកាសយ៉ាងល្អដើម្បីលូកដៃចូលជ្រៀតជ្រែកក្នុងនយោបាយផ្ទៃក្នុងរបស់ខ្មែរ ហើយនៅទីបំផុតបានប្រលេះយកទឹកដីខ្មែរមួយផ្នែកធំ ដោយវិធីសុំចូលនៅដោយសន្តិវិធីផង និងដោយយោធាវិធីផង : កម្ពុជាក្រោម បាត់ដំបង សៀមរាប-អង្គរ (មុន ១៩៤៦) ត្រូវបាត់បង់ក៏ដោយសារតែផ្ទៃក្នុងរបស់យើងមានការ

ប្រែះឆាដូចនេះឯង ។ នៅស.វ.ទី១៩ ជាតិខ្មែរពិះតែរលាយ ប្រទេសខ្មែរពិះតែបាត់ស្រមោលពីផែនទីសកលលោក ព្រោះបរទេសជិតខាងគេបានសំរេចជាត្រូវតែរំលាយជាតិខ្មែរ ។ នេះហើយជាហេតុដែលនាំអោយខ្មែរធ្លាក់ទៅនៅក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង (១៨៦៣) អស់រយៈកាល ៩០ ឆ្នាំ ។ តែក្រោយពីបានឯករាជ្យពេញលេញនៅឆ្នាំ១៩៥៣ មក អ្នកដឹកនាំជាតិនៅតែបណ្តោយអោយជាតិធ្លាក់ទៅក្នុងអន្លង់ទុក្ខដដែល រហូតដល់មានបដិវត្តន៍ជាថ្មីម្តងទៀតនៅថ្ងៃ ១៨ មីនា១៩៧០ ។

សាធារណរដ្ឋត្រូវបានប្រកាសឡើងតាំងពីថ្ងៃ ៩ តុលា ១៩៧០ ។ ប្រជារាស្ត្រខ្មែរមានសង្ឃឹមថា របបថ្មីនេះនឹងអាចផ្តល់សុភមង្គលដល់ខ្លួនគ្រាន់បើជាងរបបចាស់ ។ ប៉ុន្តែយើងយល់ថា យើងនឹងអាចសំរេចគោលដៅរបស់យើងបានខ្លះ លុះណាតែអ្នកនយោបាយជាតិយើងស្គាល់អោយច្បាស់ហើយចៀសវាង នូវកំហុសដែលអ្នកដឹកនាំជំនាន់មុនបានប្រព្រឹត្ត បានសេចក្តីថា ត្រូវចេះដកស្រង់មេរៀនចេញពីប្រវត្តិសាស្ត្រ ដើម្បីកុំអោយជាតិធ្លាក់ទៅក្នុងអន្លង់ចាស់ទៀត ។ ជាតិខ្មែរនឹងអាចគង់វង់ ហើយនឹងអាចចំរើនលូតលាស់បាន លុះណាតែអ្នកដឹកនាំស្រលាញ់ជាតិស្រលាញ់រាស្ត្រពិតប្រាកដ ហើយរំលាយខ្លួនអោយចូលនឹងរាស្ត្រទៀតផង ។ បើនិយាយមួយបែបទៀត គឺថា ទាល់តែអ្នកដឹកនាំមុកការចំរើនរាស្ត្រជាធំ និយមលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យពិតប្រាកដ បើអោយរាស្ត្រចូលរួមក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហាជាតិ ស្របទៅតាមគោលការណ៍ដែលថែ

www.amelkhmer.org

ថា "ការគ្រប់គ្រងជារបស់រាស្ត្រ ធ្វើដោយរាស្ត្រនិងសំរាប់ផលប្រយោជន៍រាស្ត្រ" ។ ឧត្តមគតិនេះ យើងនឹងអាចសំរេចបាន លុះណាតែរាស្ត្របានទទួលការអប់រំគ្រប់គ្រាន់ គឺត្រូវបានទទួលចំណេះវិជ្ជាដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ ត្រូវមានមនសិការជាតិ ស្គាល់បញ្ហាជាតិអោយច្បាស់លាស់ គឺមានការថែរក្សាជាតិខ្មែរអោយនៅគង់វង់ ថែរក្សាទឹកដីខ្មែរដែលរួញតូចណាស់ទៅហើយ និងរីកសាងជាតិអោយមានការចំរើនលូតលាស់ ដោយផ្សំគំរែជាតិនិងឥទ្ធិពលដ៏ចំរើនរបស់បស្ចិមប្រទេស (វិទ្យាសាស្ត្រ តិចនិច ។ល។) ។ បញ្ហាអប់រំទាំងនេះ គឺជាបន្ទុករបស់អ្នកដឹកនាំជាតិ ។ ប៉ុន្តែអប់រំទទេ មិនទាន់គ្រប់គ្រាន់ ត្រូវអោយតំរាប់ថែមទៀតទើបអាចសំរេចគោលដៅបាន ។

២- សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ.-

ជាយូរលង់ណាស់មកហើយ សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរមានមូលដ្ឋានស្ថិតលើកសិកម្ម ។ ខ្មែរចេះធ្វើស្រែចំការតាំងពីសម័យបុព្វប្រវត្តិសាស្ត្រម៉្លេះ ភស្តុតាងគឺអ្នកស្រាវជ្រាវបានរកឃើញនៅត្រង់ស្ថានីយសំរោងសែន អន្លង់ផ្តៅនិងមូលព្រៃ នូវកណ្តៀវធ្វើពីថ្មរលីងក៏មាន ធ្វើពីឆ្អឹងសត្វក៏មាន ធ្វើពីលង្ហិនក៏មាន ។ នៅមុនសម័យអង្គរ កសិកម្មខ្មែរមានការចំរើនលូតលាស់ណាស់ទៅហើយ: រូបថតពីលើយន្តហោះ បង្ហាញអោយឃើញនូវបណ្តាញព្រែកជីកយ៉ាងញឹក នៅត្រង់ភូមិភាគខាងលិចកម្ពុជាក្រោមសព្វថ្ងៃ ។ តាម

ពោលរបស់អ្នកជំនាញការ ព្រែកជីកទាំងនោះសំរាប់បង្ហូរទឹកជំនន់ចេញពីទន្លេធំ ៗ ដើម្បីយកទៅលាងជាតិប្រៃដែលជ្រួតជ្រាបទៅក្នុងដីស្រែ ។ ចូលក្នុងសម័យអង្គរ កសិកម្មក៏តែមានការលូតលាស់ជាងពេលណាៗទាំងអស់ ព្រោះពេលនោះ ខ្មែរមានការប៉ិនប្រសប់ក្នុងនយោបាយទឹកៈ ធ្វើស្រែគេមិនរំពឹងតែទៅលើមេឃទេ គេចេះជីកបារាយធំ ៗ សំរាប់ទប់យកទឹក (បារាយលលៃ បារាយខាងកើត បារាយទឹកថ្លា) ហើយអាចបង្កើតផលដល់ទៅបីដងក្នុងមួយឆ្នាំ ។ ដោយសារតែសេដ្ឋកិច្ចលូតលាស់សំបើមដូចនេះហើយ បានជាខ្មែរមានលទ្ធភាពអាចកសាងប្រាសាទថ្មធំៗដែលមានសេសសល់រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះឯង ។ នៅសម័យក្រោយអង្គរ ដំណាំស្រូវក៏នៅជាមូលដ្ឋាននៃសេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ ៖ ទោះបីពេលស្រុកកើតចម្បាំងក៏ដោយ តែដល់រដូវធ្វើស្រែ គេត្រូវតែបញ្ឈប់ចម្បាំងធ្វើស្រែសិន សមដូចពាក្យបុរាណលោកពោលថា " ធ្វើស្រែនឹងទឹក ធ្វើសឹកនឹងបាយ " ។ គួរកត់សំគាល់ថា នៅសម័យនោះ ដំណាំប្រទេសក្តៅខ្លះក៏មានការចំរើនលូតលាស់ណាស់ដែរ ដូចជា ត្នោត ថ្នាំ មន អំពៅ ។ នៅ ស.វ. ទី ១៩ ជនជាតិចិនបាននាំដើមម្រេចយកមកដាំនៅតំបន់កំពត ហើយរបរដាំម្រេចនេះច្រើនតែចិនទេជាអ្នកប្រព្រឹត្ត ។ ដល់មកក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី ១ បារាំងបាននាំកៅស៊ូយកមកដាំនៅតំបន់ដីក្រហមកំពង់ចាម ក្រចេះ ។

ដំណើរវិវត្តន៍ខាងលើបានបង្ហាញអោយឃើញថា ដំណាំស្រូវជា

មូលដ្ឋាននៃសេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ ។ ត្រង់នេះ មិនបានសេចក្តីថាដូនតាយើងពីបុរាណមិនបានធ្វើសកម្មភាពផ្សេង ៗ ទៀតទេ កំពង់ផែធំនៅអូរកែវសម័យអាណាចក្រភ្នំបង្ហាញថា នៅពេលនោះពាណិជ្ជកម្មក៏មានការលូតលាស់ណាស់ដែរ ព្រោះខ្មែរមិនគ្រាន់តែបានទាក់ទងជាមួយឥណ្ឌា និងជ្វា ចាម ប៉ុននោះទេ តែរហូតជាមួយចក្រភពរ៉ូម៉ាំងនិងពិភពអ៊ីរ៉ង់ថែមទៀតផង ។ នៅសម័យអង្គរ របរជំនួញនៅតែមានលក្ខណៈសកម្មដដែល ហើយក្រៅពីនេះ ខ្មែរបានប្រកបរបរនេសាទត្រី ជាពិសេសនេសាទត្រីនៅបឹងទន្លេសាប (ចំលាក់លើប្រាសាទបាយ័នអាចបញ្ជាក់រឿងនេះ) ។ ក្នុងច្បាប់ផ្សេង ៗ ចាស់បុរាណលោកបានប្រដៅទូន្មានអោយកូនចៅខិតខំធ្វើរបរជំនួញ ខ្លាំងណាស់ដែរ (ច្បាប់អរិយសត្យា - កេរ្តិ៍កាល - បណ្តាំបិតា) ។

សរុបសេចក្តីមកឃើញថា ដូនតាយើងលោកស្គាល់ច្បាស់ណាស់ពីសារៈសំខាន់របស់សេដ្ឋកិច្ចក្នុងការរស់នៅជាសង្គម ។ បើប្រៀបធៀបទៅនឹងសម័យអង្គរ រឺសម័យមុននេះទៅទៀត យើងត្រូវទទួលសារភាពថា សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរសម័យបច្ចុប្បន្ននេះមានភាពទន់ខ្សោយណាស់ ។ តើមូលហេតុមកពីអ្វី ?

គួរគប្បីជ្រាបថា នៅប្រទេសខ្មែរយើងកសិករមានដល់ទៅ ៨៣ % នៃប្រជាជនក្នុងប្រទេស តែកំរិតជីវភាពរបស់គ្នានៅទាបពន់ពេកណាស់ ។ ការសិក្សាពីរឿងនេះ បានបង្ហាញអោយឃើញថាមកតែពី ៖

១ / មធ្យោបាយបង្កើតផលមិនទាន់សម័យ

២ / គ្មានការកែទំរង់ដីស្រែ

៣ / អន្តរាគមន៍របស់រដ្ឋាភិបាលខ្វះប្រសិទ្ធិភាព ។

យ៉ាងណាមិញ កិច្ចការស្រែចំការបានប្រព្រឹត្តទៅតាមតែចំណាំពីបុរាណ ។ គេប្រើតែកម្លាំងមនុស្សនិងសត្វ ដែលជាហេតុអោយខាតពេលវេលាច្រើន តែបានទិន្នផល (rendement) តិច ។ ម្យ៉ាងទៀតកសិករភាគច្រើនគ្មានដីផ្ទាល់និងដើមទុន ។ មានប្រមាណ ៣០ % នៃអ្នកស្រែត្រូវប្រវាស់ដី ហើយខ្ចីបុលលុយការគេយកធ្វើដើមទុន ។ ក្នុងផល ១០០% ដែលបានមក អ្នកស្រែបានទទួលសំរាប់ខ្លួនឯង និងគ្រួសារតែ ២៥ % ក្រៅពីនេះបានទៅម្ចាស់បំណុល (៣៨%) ពន្ធដា (១៤ %) និងការដឹកនាំ (២៣ %) ។ គួរកត់ចំណាំថា ការរកស៊ីចងការច្រើនហួសប្រមាណនេះ ជាជំងឺមហារីកមួយដែលបំផ្លិចបំផ្លាញសង្គមខ្មែរ ។ នៅពេលដែលមានគ្រោះខាតតើអោយអ្នកស្រែគ្មានទៅណា ? មានផ្លូវតែមួយ គឺរត់ទៅរកខ្ចីបុលពីពួកនាយទុនដែលយកការប្រាក់ដល់ទៅ ២០ % រឺខ្ចីយកស្រូវក្នុង ១០០ យក ៤-៥ ថាំង ។ ដោយហេតុនេះហើយបានជាកសិករខ្លះដែលមានស្រែបន្តិចបន្តួច យូរៗទៅធ្លាក់ទៅក្នុងដៃនាយទុនអស់ទៅ ។

ដីស្រែនៅប្រទេសខ្មែរច្រើនតែមានទំហំតូចៗ មានជាមធ្យមពី ១ ដល់ ២ ហិចតា ។ រឿងនេះមកតែពីការបែងចែកតៗគ្នាជាកេរមត៌ក ព្រោះមនុស្សកើនឡើងតែមួយកន្លែងច្រើនពេក ។ ក្នុងករណីនេះ គេមិនអាចប្រើ

ម៉ាស៊ីនហើយស្រែធ្វើបានតែម្តងក្នុងមួយឆ្នាំ ។ ដោយហេតុតែគេបានទទួលផលយ៉ាងស្តួចស្តើង សំរាប់ផ្គត់ផ្គង់គ្រួសារយ៉ាងត្រដាបត្រដួសទៀតផង (មធ្យមពី ១,១ ដល់ ១,៦ តោនក្នុង ១ ហិចតា) ។

ក្នុងសម័យមុនៗគេបានសង្កេតឃើញថា អន្តរាគមន៍របស់រដ្ឋាភិបាលក្នុងការជួយលើកស្ទួយជីវភាពកសិករនេះមិនសូវមានប្រសិទ្ធិភាព ព្រោះអង្គការដែលបានបង្កើតឡើងយូរៗទៅ ក្លាយជាឧបករណ៍របស់នាយទុនទៅវិញ ។ រដ្ឋាភិបាលច្បាស់ជាបានជ្រាបស្រាប់ហើយថា ប្រទេសនីមួយៗចំរើនបានទាល់តែរាស្ត្រមានជីវភាពខ្ពស់ ។ និងអាចទៅជាដូចនេះបានទាល់តែរាស្ត្រ មានផលសេសសល់ល្មមនាំយកទៅលក់នៅក្រៅប្រទេសបាន ។ ហើយដរាបណាសេដ្ឋកិច្ចគ្រួសារល្អតលាស់ហើយ ដរាបនោះសេដ្ឋកិច្ចរដ្ឋក៏មានឈ្មោះថាល្អតលាស់ដែរ ។ ដោយកសិកម្មជាមូលដ្ឋាននៃសេដ្ឋកិច្ចស្រាប់ រដ្ឋត្រូវតែជួយវិស័យនេះអោយបានពេញដៃពេញជើង ហើយអោយមានប្រសិទ្ធិភាពទៀតផង :

* ត្រូវតែហ៊ានធ្វើការកែទំរង់ដី ដើម្បីអោយកសិករមានដីគ្រប់ៗគ្នា ហើយអោយដីនោះមានទំហំធំៗទៀតផង ។ ក្រៅពីនេះ គួរស្វែងរកដីថ្មីសំរាប់កសិកម្មដែរ ។ ធ្វើយ៉ាងនេះទៅកសិករយើងនឹងមានលទ្ធភាពប្រើគ្រឿងយន្តអោយបានទូទៅ ហើយអាចយកផលបានយ៉ាងតិច ២ ដងក្នុង ១ ឆ្នាំ ។

* ត្រូវជម្រុញអោយកសិករ ប្រើមធ្យោបាយទំនើបតាមបែបវិទ្យា

សាស្ត្រ :

១ / ប្រើគ្រឿងយន្តក្នុងការភ្ជួររាស់-ច្រូតកាត់-បូមទឹកដាក់ស្រែ

២ / បង្ហាញវិធីប្រើជីគីមី

៣/ រើសយកពូជល្អៗដើម្បីបានផលច្រើន

៤/ ថែរក្សាដោយកំចាត់សត្វល្អិត

៥/ ធ្វើនយោបាយទឹកអោយបានម៉ឺងម៉ាត់ (កុំសង្ឃឹមតែលើទឹកភ្លៀង ត្រូវធ្វើទំនប់តូចធំអោយបានច្រើន)

៦/ អប់រំអ្នកបច្ចេកទេសអោយមានចំនួនច្រើន ដើម្បីជួយបង្ហាត់បង្ហាញកសិករនូវវិធីទំនើបៗក្នុងរបរកសិកម្ម ។

*រដ្ឋត្រូវធ្វើយ៉ាងណា កុំអោយកសិករដើរខ្ចីបុលពីនាយទុន ដោយត្រូវបង់ការច្រើនហួសហេតុពេក ។ ធនាគារកសិកម្មផងមានរួចហើយ ជាជំហាន១ទៅមុខ តែរដ្ឋត្រូវខិតខំអោយច្រើនថែមទៀតក្នុងរឿងនេះ ។

*រដ្ឋត្រូវកំរិតតំលៃនិងជួយទិញផលពីរាស្ត្រ កុំបណ្តោយអោយឈ្មួញកំរិតតាមចិត្ត ។

*ត្រូវអប់រំអោយកសិករនិយមយករបៀបបង្កើតផលតាមបែបវិទ្យាសាស្ត្រ អោយមានជំនឿលើវិទ្យាសាស្ត្រ លះបង់ចោលនូវការបន់ស្រន់ជឿលើមេឃ លើវាសនា ដោយឥតមានការតស៊ូ អោយចេះផ្តុំការងារដែលខ្មែរមានទំលាប់របៀបនេះស្រាប់ហើយ : សហករណ៍បង្កើតផល

គួរបង្កើតអោយមាន ដើម្បីជាមធ្យោបាយអោយកសិករប្រមូលផ្តុំដើមទុននិងស្រូបយកវិធីថ្មីបច្ចេកទេស សហករណ៍ឧបភោគ - បរិភោគ ក៏ត្រូវអោយមានដែរ ដើម្បីជួយផ្តល់វត្ថុចាំបាច់ដល់កសិករ ។

*ចំពោះស្រូវនិងដំណាំឯទៀតៗ (ពោត កៅស៊ូ កប្បាស ក្រចៅ ថ្នាំ មន ។ល។) ត្រូវធ្វើយ៉ាងណាអោយបានគ្រប់គ្រាន់សំរាប់ការប្រើប្រាស់ក្នុងប្រទេសផង ផ្តល់ជាវត្ថុធាតុដើមដល់រោងចក្រផង និងមានសល់សំរាប់លក់ទៅក្រៅយករូបិយប័ណ្ណបរទេសទៀតផង ។

ក្រៅពីកសិកម្ម គួរខ្មែរយើងខិតខំក្នុងវិស័យផ្សេងៗទៀត ដូចជាការចិញ្ចឹមសត្វ ការនេសាទត្រី តាមបឹងទន្លេនិងសមុទ្រ ការធ្វើអាជីវកម្មលើព្រៃឈើ ការការពារនិងអោយតំលៃដល់សិប្បកម្មគ្រប់ប្រភេទ ការពង្រីកទេសចរណ៍ជាតិនិងអន្តរជាតិ ។

ឧស្សាហូបនីយកម្ម ជាហេតុការណ៍ថ្មីមួយក្នុងសេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ ហើយច្រើនមានប្រភពចេញពីកសិកម្ម : កិនស្រូវ បិទស្រា ចំរាញ់ជ័រកៅស៊ូ ធ្វើក្រដាស់-ក្តារបន្ទះ-ស្ករ-សំបកកង់ឡាន-បារីក្រចៅ ត្បាញកុំណាត់សំពត់ ។ នេះជាហេតុមួយទៀតជំរុញអោយយើងពង្រីកកសិកម្ម ជាពិសេសខាងផ្នែកដំណាំឧស្សាហកម្ម ប៉ុន្តែឧស្សាហកម្មឯទៀតៗ ដូចជាធ្វើស៊ីម៉ង់-កែវ-ជី-តំលើងត្រាក់ទ័រ ចំរាញ់ប្រេងកាត ក៏គួរយើងពង្រីកដែរ ដើម្បីអោយមានរបស់ប្រើគ្រប់គ្រាន់ផង មិនខាតរូបិយប័ណ្ណទិញពីបរទេសផង ។

ក្នុងវិស័យពាណិជ្ជកម្ម យើងកំពុងជួបឧបសគ្គយ៉ាងធំ ដោយសារតែវិស័យនេះធ្លាក់ទៅក្នុងកណ្ដាប់ដៃរបស់បរទេសស្ទើងទាំងស្រុងទៅហើយ ហើយពួកបរទេស ដែលបានស្រូបយកទ្រព្យសម្បត្តិលុយកាក់ធនធានរបស់ជាតិខ្មែរនេះ ឃើញថាមានឥទ្ធិពលលើនយោបាយរបស់ប្រទេសយើងកាន់តែខ្លាំងជាលំដាប់ ។ បើយើងបណ្ដោយតទៅទៀត ឃើញថាមុខជាមានគ្រោះថ្នាក់ដែលមានទំហំស្មើនឹងការឈ្លានពានរបស់សត្រូវពីខាងក្រៅដែរ ។ ដូចនេះមួយផ្នែកគួររដ្ឋខិតខំកាលៃចិត្តគំនិតរបស់បរទេសនោះអោយមានលក្ខណៈជាខ្មែរ ដើម្បីអោយពួកនេះជួយបំរើផលប្រយោជន៍ខ្មែរផង មួយផ្នែកទៀតជួយលើកទឹកចិត្ត ជួយផ្ដល់ដើមទុន ជួយការពារដល់ជនជាតិខ្មែរណាដែលប្រណាំងប្រជែងជាមួយជនបរទេស ហើយសូមកុំពង្រីកសកម្មភាពរបស់វាតទៅទៀត ។

គ - សង្គមកិច្ចខ្មែរ . -

ដូនតាខ្មែរពីបុរាណកាល បានយល់ច្បាស់ណាស់នូវសារៈសំខាន់នៃសង្គមកិច្ច ។ ឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រជាតិក្ដី បរទេសក្ដីសុទ្ធតែបានបង្ហាញថាខ្មែរចេះឆ្កាព្រៃ ជីកស្រះ-ព្រែក-ប្រឡាយទឹក-បារាយ ធ្វើទំនប់ កសាងផ្លូវថ្នល់-ស្ពាន-សាលាសំណាក់-មន្ទីរពេទ្យ។ដោយហេតុនេះហើយបានជាខ្មែរមានប្រពៃណីចេះជួយសង្គ្រោះគ្នាទៅវិញទៅមក : សព្វថ្ងៃនេះខ្មែរនៅតែធ្វើស្រែយកដៃគ្នាជួយគ្នាក្នុងកិច្ចការផ្សេងៗ មានសង់ផ្ទះ បុណ្យ

ផ្កា បុណ្យខ្មោចជាដើម ។ ឥទ្ធិពលព្រះពុទ្ធសាសនា ធ្វើអោយប្រពៃណីនេះរឹតតែមានសភាពប្រសើរឡើងទៀត ព្រោះពុទ្ធបរិស័ទតែងនិយមបំពេញកិច្ចការជាប្រយោជន៍រួម ដើម្បីបានទទួលអានិសង្សច្រើន (សង់សាលា ធ្វើផ្លូវថ្នល់ សង់ស្ពាន ។ល។) ។ ម្យ៉ាងទៀត ការសមាទានសីលដ៏ខ្ជាប់ខ្ជួនអាចជុសខាត់សង្គមអោយកាន់តែស្អាតបរិសុទ្ធ ឯការប្រមូលគ្នាទៅវត្តអារាម ជាឱកាសល្អប្រសើរ ព្រោះគេអាចឆ្លៀតពិភាក្សាគ្នាអំពីកិច្ចការជាប្រយោជន៍រួមបានយ៉ាងស្រួល ។

ដូចនេះ ឃើញថាប្រពៃណីជាតិ និងព្រះពុទ្ធសាសនាបានរួមចំណែកយ៉ាងសកម្មក្នុងវិស័យសង្គមកិច្ច ។ តែប្រសិនបើរដ្ឋចូលជួយយ៉ាងពេញដៃជើងទៀត នោះប្រជារាស្ត្រខ្មែរមុខជាបានជួបសុភមង្គលមិនខាន ។ ឯរបបសាធារណរដ្ឋនិងលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនឹងអាចមានជំហររឹងប៉ឹងនិងមានអាយុយឺនយូរស្ថិតស្ថេរទៅបាន លុះណាតែរាស្ត្រមានកំរិតជីវភាពខ្ពស់ គឺត្រូវបានទទួលការអប់រំ មានលំនៅ មានសំលៀកបំពាក់ មានការងារធ្វើ មានការធានារ៉ាប់រងពីរដ្ឋខាងវិជ្ជាជីវៈ មានសន្តិសុខខាងសង្គមកិច្ច (សហជីព ម៉ោងធ្វើការ សំរាក ឈឺ គ្រោះថ្នាក់ ការងារ ប្រាក់បំណាច់ ប្រាក់ចូលនិវត្តន៍) ហើយជាពិសេស ត្រូវហាមនិងខិតខំបំបាត់ដោយគ្រប់មធ្យោបាយ នូវអំពើពុករលួយនិងអយុត្តិធម៌ក្នុងសង្គមថែមទៀតផង ។

សរុបសេចក្ដីមក ឃើញថានយោបាយក្ដី សេដ្ឋកិច្ចក្ដី សង្គមកិច្ចក្ដី សុទ្ធតែមានមុខងារសំខាន់ក្នុងការបំរើប្រយោជន៍សង្គម ហើយមានទំនាក់

ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធជាមួយគ្នាថែមទៀតផង ។ យ៉ាងណាមិញ បើអ្នកដឹកនាំរដ្ឋមិនភាន់វង្វេងក្នុងផ្នែកនយោបាយទេ នោះជាតិក៏មិនអាចនៅគង់វង់បានដែរ ។ បើសេដ្ឋកិច្ចទន់ខ្សោយ រាស្ត្រមុខជាគ្មានអ្វីទ្រទ្រង់អត្ថិភាពរបស់ខ្លួនឡើយ ហើយបើសង្គមកិច្ចគ្មានប្រសិទ្ធិភាពទេ រាស្ត្រមុខជាធ្លាក់ទៅក្នុងរណ្តៅទុក្ខ ពុំអាចស្គាល់ពន្លឺសុភមង្គលឡើយ ។ គេតែងសង្កេតឃើញថា តែកាលណានយោបាយមានវិបត្តិ សង្គមកិច្ចនិងសេដ្ឋកិច្ចក៏ទទួលផលវិបាកអាក្រក់ដែរ បើសេដ្ឋកិច្ចមិនរឹងប៉ឹង នយោបាយសង្គមកិច្ចក៏មានភាពមិននឹងនរដែរ ហើយផ្ទុយទៅវិញ បើសង្គមមានរបៀបរៀបរយហើយ ផលិតកម្មក្នុងផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចមុខជាសម្បូណ៌ហូរហៀរមិនខាន ។

វិធីទាំង៣ ខាងលើ មានគោលដៅតែមួយ គឺបំរើសង្គម បំរើផលប្រយោជន៍រាស្ត្រ រកសុភមង្គលអោយរាស្ត្រ ។ ប៉ុន្តែនឹងសំរេចគោលបំណងនេះបាន ទាល់តែអ្នកដឹកនាំមានចិត្តស្រលាញ់ជាតិពិតប្រាកដស្រលាញ់ប្រយោជន៍ទូទៅជាងប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន បានសេចក្តីថាត្រូវតែអនុវត្តគោលការណ៍ " ការគ្រប់គ្រងជារបស់រាស្ត្រធ្វើដោយរាស្ត្រនិងដើម្បីប្រយោជន៍រាស្ត្រ " អោយបានសកម្មជាទីបំផុត ។

*

* *

ផ្នែកទី៤

ទីលំពិសេសនៃអរិយធម៌ខ្មែរ

រួមសេចក្តីទាំងអស់មក យើងឃើញថាខ្មែរជាជាតិមួយធ្លាប់មានអរិយធម៌ពិតប្រាកដមែន ។ អរិយធម៌ខ្មែរពុំមែនទើបតែដុះដាលឡើងនៅពេលថ្មីៗនេះទេ តែជាអរិយធម៌មួយមានចំណាស់ក្នុងចំណោមអរិយធម៌ដែលចាស់ជាងគេក្នុងពិភពលោក ព្រោះវាបានកកើតឡើងនៅភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍នេះ ក្នុងសម័យបុព្វប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏យូរលង់ណាស់មកហើយ គឺនៅពេលដែលខ្មែរយើង មិនទាន់បានប្រាស្រ័យទាក់ទងជាមួយនិងជាតិនានាមាន ចិន ឥណ្ឌា រ៉ូម៉ាំង ពែរ្ស ជាដើម ។

អរិយធម៌នេះចេះតែចំរើនលូតលាស់ជាលំដាប់ដោយបានស្រូបយកឥទ្ធិពលបរទេសមកផ្សំផ្សំនិងធាតុដើមរបស់ខ្លួន ដើម្បីបង្កើតអោយបានជាអរិយធម៌ចំរុះមួយបែប ដែលបែកជាមែកជាធាងសាខា បីដូចជាដើមឈើដែលដាំលើដីមានដីជាតិល្អ មានទឹក មានកំដៅព្រះអាទិត្យគ្រប់

គ្រាន់ ក៏ដុះដាលលូតលាស់ឡើងមានពណ៌ស្រស់បំព្រងដូចនោះដែរ ។

អរិយធម៌ខ្មែរសម្បូណ៌មែកធាងណាស់ : យើងមានតាំងពីអក្សរ ភាសា អក្សរសិល្ប៍ សិល្បៈ ទស្សនវិជ្ជា សាសនា ទំនាមទំលាប់ ប្រពៃណី ។ល។ ហើយទាំងនេះ សុទ្ធតែប្រកបដោយ ក្បួនច្បាប់ត្រឹមត្រូវហើយ ច្បាស់លាស់ថែមទៀតផង ។ ឧទាហរណ៍ដូចជាក្នុងភាសាខ្មែរ បទដើម (បទមុខ) រឺបទជ្រែក (បទកណ្តាល) នីមួយ ៗ សុទ្ធតែមានមុខងារជាក់លាក់ក្នុងកំលាយពាក្យចេញពីរឹសដើម : បទដើម « ក » មានមុខងារធ្វើអោយន័យសេចក្តីនៃពាក្យនីមួយ ៗ មានភាពកាន់តែខ្លាំងឡើងរឺកាន់តែញាប់ឡើង (ក + កាយ > កកាយ) ឯបទជ្រែក « ្ម » សំគាល់នូវ «មនុស្សដែលធ្វើអំពើ» (ចាំ > ឆ្មាំ-ដួញ > ឈ្មួញ) ។ បទជ្រែក « ្ន » សំគាល់នូវ «វត្ថុសំរាប់ប្រើប្រាស់» (ជាន់ > ឈ្នាន់-ចាប់ > ឆ្នាប់) ។ គួរកត់សំគាល់ថា កំលាយពាក្យដោយប្រើបទជ្រែករបៀបនេះគ្មានទេនៅក្នុងភាសាជនជាតិជិតខាងយើង ។ តំលៃមួយបែបទៀត ដែលគេអាចរកឃើញនៅក្នុងអរិយធម៌ខ្មែរ គឺការនិយមយកអ្វីដែលជាការពិត រូបិយ ជាការត្រិះរិះមកធ្វើជាមូលធម៌ : ក្នុងអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ផ្នែករឿងព្រេងនិងច្បាប់ផ្សេង ៗ បានលាតត្រដាងនូវការពិតក្នុងការរស់នៅក្នុងសង្គម គឺបង្ហាញពីវិបត្តិទាស់ផ្សេង ៗ និងផ្លូវដោះស្រាយ ធ្វើយ៉ាងណាអោយជីវភាពបានប្រកបដោយសុខដុមរមនាទេវិញ ។ នៅក្នុងរឿងវេស្សន្តរជាតក ពោធិសត្វអង្គនេះទ្រង់បានខិតខំកសាងទានបារមី រហូតដល់ហ៊ានលះបង់ព្រះមហេសីនិងបុត្រ

ដាក់ទាន ព្រោះតែប្រាថ្នាចង់បានសំរេចនិព្វាន តែនៅទីបំផុត ព្រះអង្គបែរជាយល់ព្រមត្រឡប់មកសោយរាជ្យក្នុងនគរព្រះបិតាវិញ គឺត្រឡប់មករកអ្វីដែលមានរូបរាងពិតប្រាកដក្នុងលោកនេះឯង ។ ក្នុងផ្នែកសិល្បៈស្ថាបត្យកម្ម ខ្មែរយកទស្សនៈឥណ្ឌាដែលយល់ថា "អាទិទេពមានទីលំនៅនៅលើភ្នំ" នោះមកស្ថាបនាជាប្រាសាទភ្នំ ដើម្បីតំកល់លិង្គព្រះឥសូរ គឺធ្វើយ៉ាងណាអោយគំនិតក្លាយជាអ្វី ដែលមនុស្សអាចមើលឃើញច្បាស់លាស់ ។ល។

ដោយអាស្រ័យនូវហេតុដូចបានរៀបរាប់ពីខាងលើនេះហើយ បានជាអរិយធម៌ខ្មែរបានក្លាយទៅជាអរិយធម៌មួយដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ ហើយបានផ្សាយឥទ្ធិពលរបស់ខ្លួនទៅលើជនជាតិជិតខាង ដូចជាសៀម-លាវនេះជាដើម: អក្សរ ភាសា សិល្បៈ ទំនាមទំលាប់ ព្រះពុទ្ធសាសនារបស់ខ្មែរត្រូវបានជនជាតិនេះយកទៅប្រើប្រាស់ និងប្រតិបត្តិតាមរៀងរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។ ម្យ៉ាងទៀតអរិយធម៌ដ៏ថ្លៃថ្នូររបស់ខ្មែរ ក៏ត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយទៅគ្រប់ទិសទីក្នុងពិភពលោក ដោយអ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវបរទេស ដែលបានចំណាយពេលវេលានិងប្រាក់កាសជាច្រើន ដើម្បីធ្វើការសិក្សាចាប់តាំងពី ស.វ. ទី ១៩ រៀងមក ។ អរិយធម៌នេះ ដូនតាយើងលោកបានកសាងរាប់សតវត្សមកហើយ ហើយលោកបានតស៊ូនឹងសត្រូវគ្រប់ទិសទី ដើម្បីថែរក្សាទុកជាកេរដំណែលដល់យើងជំនាន់នេះ ។ ដូចនេះ ករណីយកិច្ចរបស់យើងជាកូនចៅ គឺត្រូវរៀនអោយចេះ អោយស្គាល់ របស់ជាតិ

ខ្លួន ។ម្យ៉ាងទៀត យើងត្រូវចេះអោយតំលៃ ចំពោះសិល្បៈខ្មែរ ... ខំពង្រីកនិងរក្សាការពារ ព្រោះវាជាសរសៃស្នូល-មូលដ្ឋាន វប្បធម៌របស់ជាតិនេះតែម្តង : បើមិនស្គាល់អរិយធម៌ជាតិទេ គឺមិនស្គាល់អ្វីដែលជាជាតិរបស់ខ្លួនទេ ។

* ចប់ *

*

ឯកសារពិគ្រោះ

1 - អត្ថបទដើម ជាអត្ថបទវាយអង្គុលីលេខរបស់លោក ត្រឹង ង៉ា អគ្គលេខាធិការនៃវិទ្យាស្ថានខ្មែរ - មន - ភ្នំពេញ ១៩៧១

2 - សាសនាគឺអ្វី? របស់លោក ម៉ុញ ន៉ាគ្រី - ភ្នំពេញ ១៩៥១

3 - វិប្បធម៌អរិយធម៌ខ្មែរ - ឥណ្ឌារបស់ព្រះភិក្ខុ ប៉ាង ខាត់ - ភ្នំពេញ - ១៩៦៨

4 - M. Giteau, Guide du musée national - sculpture-Phnom-penh 1960

5 - ប្រវត្តិវិទ្យាថ្នាក់ទី ៥ - ខេមរយានកម្ម - ភ្នំពេញ ១៩៧២

6 - ពុទ្ធប្រវត្តិសង្ខេបរបស់លោក ឈិម ស៊ុម - ភ្នំពេញ ១៩៦៩

7 - ពន្លឺអាស៊ីទ្វីប - ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ - របស់លោកញ៉ុក ថែម និងលោកហ៊ាយ ប៊ុក - ភ្នំពេញ ១៩៦៧

8 - Louis Finot , le Bouddhisme , phnompenh 1957

9 - ទស្សនវិជ្ជាពុទ្ធសាសនារបស់ព្រះភិក្ខុ ប៉ាង ខាត់ - ភ្នំពេញ ១៩៦៨

10 - ប្រវត្តិពុទ្ធសាសនាប្រទេសខ្មែរ របស់ព្រះភិក្ខុ ប៉ាង ខាត់ - ភ្នំពេញ ១៩៦១

1- ទម្រង់សូរវិទ្យាខ្មែរ (ភាគ១) របស់លោកឃួន សុខម - ភ្នំពេញ ១៩៧០

12- ព្រឹត្តិបត្រវិទ្យាស្ថានខ្មែរ-មនលេខ១ មករា ១៩៧២

13- វិវត្តន៍នៃអក្សរខ្មែររបស់លោក ឌឹក គាម-ភ្នំពេញ ១៩៦៥

14- ព្រឹត្តិបត្រវិទ្យាស្ថានខ្មែរ -មនលេខ ២ មេសា ១៩៧២

15- Georges Maspéro, Grammaire de la langue khmère, Paris 1915

16- វិវត្តន៍នៃអក្សរសាស្ត្រខ្មែររបស់លោក លី ធាម តេង និង ម៉ា ឡាយខេម-ភ្នំពេញ ១៩៧២

17- ប្រវត្តិអក្សរសាស្ត្ររបស់លោក គឹម សែត-ភ្នំពេញ ១៩៦០

18- អំពីលំនាំសង្ខេបនៃភ្លេងខ្មែរ - ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ - ភ្នំពេញ - ១៩៧០

19- **Musique khmère (U R B A), Phnompenh,1969**

20- របាំប្រជាប្រិយខ្មែរ-ក្រុមជំនុំទំនៀមទំលាប់ខ្មែរ-ភ្នំពេញ ១៩៦៤

21- ពិធីក្នុងគ្រួសារខ្មែរ-ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ-ភ្នំពេញ ១៩៥៨

22- ក្បួនទម្រង់ការរបស់ឧត្តមប្រឹក្សា ចាបពិន-ភ្នំពេញ ១៩៦៥

23- ពិធីអាពាហ៍ពិពាហ៍ (ទាញម៉ាស៊ីន) ស្រាវជ្រាវដោយក្រុមនិស្សិត (វិញ្ញាបនប័ត្រឧត្តមសិក្សាផ្នែកវប្បធម៌អរិយធម៌) នៃមហាវិទ្យា-

ល័យអក្សរសាស្ត្រ និង មនុស្សសាស្ត្រ ឆ្នាំសិក្សា ១៩៧៣-៧៤

24- អរិយធម៌ខ្មែរ-មន របស់លោក ពៅ ឈិន-ភ្នំពេញ ១៩៧២

25- ពិធីទ្វាទសមាស (cérémonies des douze mois) - ភ្នំពេញ

26- ព្រះរាជពិធីទ្វាទសមាសភាគ១ - ភាគ២ - ភាគ៣ - ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ-ភ្នំពេញ ១៩៦០

27- ជនបទខ្មែរ និងរចនាសម្ព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចរបស់លោក ឡាំង ប៉េង ស៊ៀក -ភ្នំពេញ ១៩៧១

28- សន្និសីទស្តីពី "សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ" ធ្វើដោយលោកសាស្ត្រាចារ្យ ប៉ៅ សៅ នៅមហាវិទ្យាល័យច្បាប់ និង វិទ្យាសាស្ត្រសេដ្ឋកិច្ច កាលពីថ្ងៃទី ៥ សីហា១៩៧៣.

29- ច្បាប់ផ្សេងៗ-ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ-ភ្នំពេញ១៩៦៧

30- J- Delvert, le Paysan cambodgien, Paris 1961

31- Revue française présente le Cambodge, 1968

32- S.O.S Angkor, le courrier Unesco, Décembre 1971

33- J- Imbert, Histoire des Institutions khmères, Phnompenh 1961

- ទស្សនាវដ្តីមេយានកម្ម ឆ្នាំ៣ លេខ១ តុលា១៩៦៨

- ព្រឹត្តិបត្រវិទ្យាស្ថានខ្មែរ-មន លេខ ៥ សីហា ១៩៧៣
- ព្រឹត្តិបត្រវិទ្យាស្ថានខ្មែរ-មន លេខ ៧ ឧសភា ១៩៧៤
- Louis Renou et Jean Filliozat, L'Inde classique tomme I, Payot, Paris 1947
- Le Bouddhisme au Cambodge à l'époque du Nokor Phnom Nº 6, Série culture et civilisation khmères, Phnompenh
- Revue France-Asie Nº Spécial pour la civilisation khmère, 1955.

*

* *